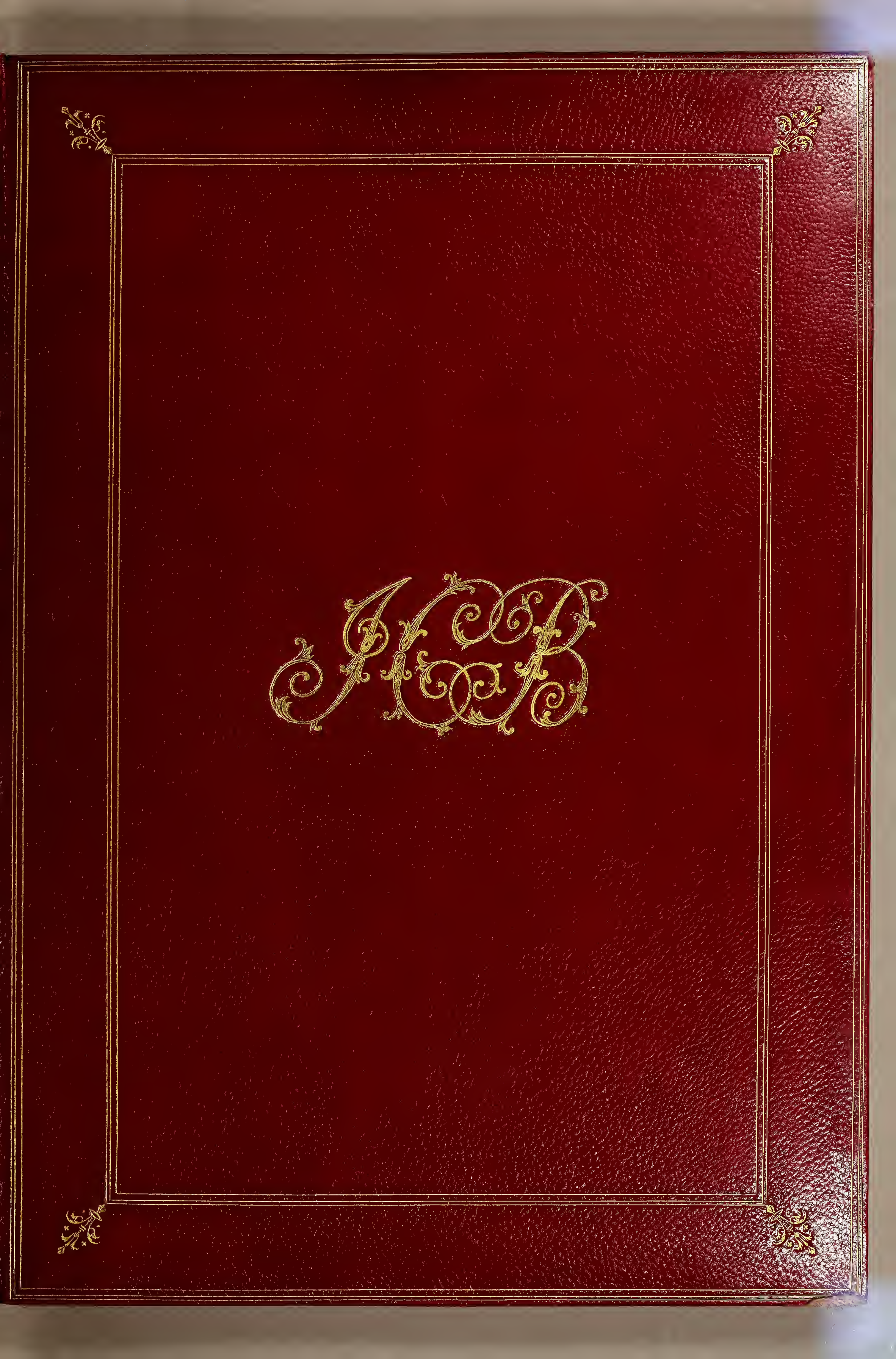

GAUDEO.

I think Mr. Stevens is wrong in [illegible] [illegible] on the [illegible] 2nd Latin ed with the date of 1543. A comparison [illegible] with [illegible] [illegible] of the Lat. ed [illegible] d. [illegible] [illegible] 15[illegible].

[illegible]

3d issue, 1st edition.
Before signature A E added to plate, but
Rudolphus has been changed to Rudolph.

The plates have the arabic numerals
with 1st edition text.

A. E

AMERICAE PARS QVARTA.

Sive,

Insignis & Admiranda Historia de reperta primùm Occidentali India à Christophoro Columbo Anno M. CCCCXCII

Scripta ab Hieronymo Bezono Mediolanense, qui istic ãnis XIIII. versatus, diligẽter omnia observavit.

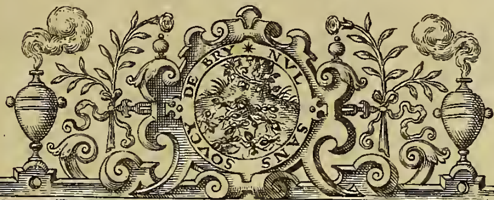
Addita ad singula ferè capita, non contemnenda scholia, in quibus agitur de earum etiam gentium idololatria.

Accessit præterea illarum Regionum Tabula chorographica.

Omnia elegantibus figuris in aes incisis expressa à Theodoro de Bry Leodiense, cive

Francofurtensi Anno ꝏ Ꝍ XCIIII. Ad Invistis. Rudolph: II. Rom. Imperator.

Cum prevelegio S. C. Maiestat.

WOLFGANGVS D.G. ARCHIEP. MOGVNT. S. ROM. IMP. PER GERM. ARCHICANCELLAR. ET ELECTOR. ZC
IVSTICIA
FRIDERICVS D.G. COMES PALAT. AD RHEN. BAVAR. DVX S. ROM. IMP. ARCHIDAPIFER ET ELECTOR ZC
PAX
VERITAS
ERNESTVS D.G. ARCHIEP. COLON. S. ROM. IMP. PER. ITAL. ARCHICANCELL. ET ELEC. CO. PAL. AD RHE. BA. VT. DV. ZC
RVDOLPHVS II. D.G. EL. RO. IMP. SEMP. AVG. GERM. HVNG. BOHE. ZC. REX. ARCHID. AVSTR. DVX. BVRG. ZC. COMES TYROLIS. ZC.
CHRISTIANVS D.G. DVX SAXONIAE SAC. ROM. IMPERII ARCHIMARSCHALCVS ET ELECTOR ZC
PRVDENTIA
FORTITVDO
THEODORICVS D.G. ARCHIEP. TREVIRENS. S. ROM. IMP. PER. GALL. ET ARELAT. REG. ARCHICANCELL. ET ELECTOR ZC
VICTORIA
IOAN. GEORG. D.G. MARCHIO BRANDEBVRG. SAC. ROM. IMP. ARCHICAMERARIVS ET ELECTOR ZC

Exemplar Cæſarei Priuilegij.

RVDOLPHVS II. *Diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, VVirtembergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoſcimus & notum facimus tenore præſentium vniuerſis, nobis & Imperio dilectum Theodoricum de Bry, ciuem Francofurti ad Mœnum, humiliter nobis exponendũ curaſſe, quod magna cura & magnis ſumptibus Incolarum Americæ habitus, ritus & mores in æneas tabulas inciderit, quod opus libenter in lucem emittere cuperet, demiſſe etiam ſupplicaſſe (quandoquidem nemini id aduerſum, ſed multis gratum futurum ſit, magniq; in eam rem ſumptus ſint ipſi faciendi) vt Cæſareo noſtro priuilegio eum munire clementer dignemur, ne cuiquam alteri, qui ſuum commodum cum ipſius ſummo detrimento quærit, æneas iſtas tabulas aut icones vel hoc opus imitari aut exprimere liceat. Nos illius humilibus precibus annuentes, ex certa noſtræ Cæſareæ Maieſtatis ſcientia & autoritate hanc gratiam & priuilegium prædicto Theodorico de Bry cõcedimus, vt prædictos typos & icones in lucem edat, & ne intra quadriennium ab huius priuilegij conceſſione ſupputandum, quiſpiam, quicunq; tandem ille ſit, iſtas icones ad imitationem excudat, aut ſic impreſſas inuehat, importet aut vẽdat. Quapropter inhibemus ſingulis noſtris & ſacri Imperij ſubditis & fidelibus, cuiuſcunque dignitatis, ſtatus & conditionis ſint, præſertim autẽ omnibus Typographis, bibliopolis, aliisq; librariam negociationem exercentibus, niſi noſtram indignationem & grauem pœnam incurrere velint; & vetamus, ne quis eorum, aut alius eorum nomine, prædictas æreas tabulas & icones quas ſæpe memoratus Theodoricus de Bry excudet, intra dictũ quadriennium ad imitationem imprimat, aut ſic impreſſas circumuehat, venales proponat aut quoquo modo diſtribuat, aliosve id facere permittat, ſub pœna noſtræ indignationis & amiſsionis ſingulorum exemplarium dictæ impreſsionis, quæ ſæpedictus Theodorus de Bry, vbicumq; locorum nactus fuerit, per ſe, vel ſuos, propria authoritate & ſine impedimento ſibi vendicare, atq; illis pro ſuo arbitrio vti poterit, libere, & ſine detrimento.*

Debebit tamen ſæpe præfatus Theodoricus de Bry, niſi hac noſtra gratia & priuilegio priuari velit, tria præfatæ impreſsionis exemplaria propriis impenſis ad noſtram Imperialem Cancellariam tranſmittere. Harum teſtimonio literarum manu noſtra ſubſcriptarum & ſigilli noſtri impreſsione munitarum, Datum in noſtra Regia arce Pragæ, vigeſimaquarta Martij, Anno Domini Milleſimoquingenteſimo & nonageſimo, Regnorum noſtrorum Romani decimoquinto, Hungarici decimooctauo & Bohemici etiam decimoquinto.

Rudolphus.

Ad mandatum ſacræ Cæſ. Maieſt. proprium.

Iacob Kurz von Senfftenau.

A. Erſtenberger.

NON

THEODORVS DE BRY BENEVOLO LECTORI.

ON existimo,candide lector,tibi ignotos esse tres illos priores libros, quos de noui orbis seu Indiæ occidentalis tribus regionibus, nempe Virginia, Florida & Brasilia præteritis annis in lucem edidi cum figuris & iconibus ad viuum expressis ac in æs incisis: in quibus barbarorum illorum tum corporis cultus & ornatus, tum mores, tum deniq; fides & religio eleganter describũtur & exprimuntur, non minore cum legentis & contemplantis voluptate & delectatione quàm vtilitate. Cùm autem originem atq; initium inuentionis illarum terrarum noui orbis prætermittere mihi nec æquum nec decorum videretur, vt non tantum meo, sed & aliis bonis ingeniis satisfacerem, superioribus illis tribus libris, hunc quartum adiicere visum est, in quo reperies primum tabulam chorographicam eius regionis quæ prima ab illustri viro D. Christophoro Columbo Italo reperta est, in qua tabula loca ipsa ad quæ vir ille appulit quatuor illis nauigationibus quas in eas terras suscepit, accuratè notantur, adhibitis in eius rei diligentiorem inquisitionem omnium maximè idoneorum authorum scriptis, atque in primis authoris nostri M. Hieronymi Benzoni Mediolanensis, qui in illis terris per 14. annos commoratus est. Inuenies præterea iconas complures tabulis æneis mea filiorumq; meorũ opera incisas, quibus exprimuntur multa quæ ad incolarũ illius regionis mores, viuendi rationem atq; religionem pertinent: ex quibus poteris videre quantum sit discrimen inter illos trium illarum regionum superioribus libris descriptarum incolas, & hos de quibus in hoc libro fit mentio, præsertim in religione: siquidem hi non vnum solum Deum rerum omnium creatorem ac figura aliqua lignea repræsentatum instar Virginiæ incolarũ, nec solem aut Lunam sicut Floridenses, nec Maralea velut Brasiliani colunt, sed ipsum Diabolum, qui sese ipsis omnis generis horrendis formis exhibet & ostentat, sicut ex figuris sequẽtibus, ac ipsius libri lectione videbis & intelliges. Quod sanè horrendum est & maximè deplorandum, homines licet barbaros, creatos tamen ad imaginem Dei, vt ad Angelorum imitationem eum perpetuò colerent & glorificarent, eò cæcitatis esse delapsos, vt loco creatoris ipsum iuratum Dei & generis humani hostem adorent. Veruntamen quid miseros illos tantopere detestamur & damnamus? In nos ipsos descendamus, ac videamus num ipsis meliores

ſimus, nos, inquam, quibus vera Dei ſalutisq; æternæ cognitio tum per Prophetas & Apoſtolos, tum per ipſum D. Ieſum Chriſtum Dei filium & ſermonem æternũ reuelata & patefacta eſt. Omitto multa vitia quibus Chriſtiani Diabolo ipſi militant & quibus barbari illi carent: Taceo luxum illum immodicũ qui tum in veſtitu corporis, tum in apparatu ciborum inter nos cõſpicitur, à miſeris autem illis prorſus exulat, ſiquidem iis bonis quę natura per ſe producit contenti ſunt, ſuaq; pudenda ſimpliciter tegunt vel faſciolis vel pellibus ferinis, vel muſco, præter eos qui omnino nudi incedunt nullo pudoris ſenſu, quod quidem probare humanum non eſſet nedum Chriſtianum. Sed iis omiſſis, annon etiam nos Chriſtiani Deo palam repugnamus, vt Diabolo pareamus & eum adoremus? Quis non deteſtandum illud auaritiæ vitium ſectatur, quæ tamen ab Apoſtolo idololatria vocatur, quoniam auarus aurum & argentum atq; in his principem huius ſeculi loco Dei adorat? Quotusquisque credit Deum nobis omnia quæ ad huius vitæ ſuſtentationem neceſſaria ſunt ſuppeditaturum, modo renunciatis omnibus inordinatis cupiditatibus eius regnum primum quæramus, eiusq; iuſtitiam, quæ eſt vt Deum amemus ex toto corde noſtro, & proximum ſicut nos ipſos? Paucos ſane reperias qui eiuſmodi fidem habeant. Hinc fit vt Diabolus cautus & aſtutus videns nos Deo non fidere, nec noſtro victu & tegumento contentos eſſe, ſed immodicis cupiditatibus ferri & abripi, nobis hunc mundum eiusq; gloriam & opes oſtentet, vt nos ad ſe adorandũ rerum illarum cupiditate alliciat, ſicut Chriſtum tentauit, promittens ſe illi totam mundi gloriam daturum, ſi ſe adoraret. Ea autem eſt cæcitas ingenij noſtri, atq; is huiuſce ſeculi amor, vt facile nos ab eo decipi patiamur, & Deo derelicto, Diabolum ipſum ſequamur, illiq; pareamus. Horret quidem animus cum audimus Diabolum à cæcis illis hominibus adorari Sed quid reſpicimus feſtucam quæ eſt in illorum oculis, & interea trabem quæ in noſtris eſt non cernimus? Lege hunc tractatum, videbis cæcos illos Indos noſtram infirmitatẽ & auaritiam melius quàm nos animaduertiſſe, atq; etiam aliquãdo exprobraſſe, cum fruſtum auri oſtendentes dicerent, En Deum Chriſtianorum. Rem ſane pudendam oportere Chriſtianos tales habere pædagogos & magiſtros. Præterea in hoc libro videbis quæ quamq; inſatiabilis fuerit Hiſpanorum auaritia, in quæ quantaq; flagitia hæc eos impulerit, quàm ſæuè & atrociter miſeros barbaros tractarint, quam turpiter etiam inſana illa ſua cupiditate accenſi in mutuas cædes ſæuierint. Quæ omnia ſanè in hominibus Chriſtianis valde damnanda & deploranda ſunt. Veruntamen ne quis hęc in Hiſpanicæ gentis ignominiam trahat, expendat vnusquiſq; quid ab aliis aliarum nationum hominibus fiat. Annon ſimilia quotidie à nobis perpetrantur? Frumentum & vinum coëmimus, & in cellas ac horrea condimus, vt pauperes tempore famis aut annonæ caritatis iugulemus Fraudibus, vſuris & impoſturis fratres noſtros facultatibus ſuis ſpoliamus & exhaurimus. In mutuas cædes ambitione & auaritia abrepti quotidie ruimus, nec modus eſt vllus aut finis noſtræ cupiditati & crudelitati. Ne ſimus ergo tam præcipites in damnandis Hiſpanis, quin prius nos ipſos ſerio examinauerimus, num ipſis meliores ſimus. Multos enim inter Hiſpanos noui viros pios & probos non minus quàm in vlla alia gente, quod abſq; vllius præiudicio dictũ ſit. Si quæ ſæuè, crudeliter, auarè & iniquè geſta ſunt ab Hiſpanis in India, ea genti imputanda non ſunt, ſed potius militari licentiæ, quæ in aliis gentibus nõ minus efferata comperietur Quis enim ignorat quàm multa crudeliter patrata ſint atq; etiamnũ hodie patrentur à militibus Gallis, Germanis, Italis, & aliis in omnibus fere expeditionibus ac bellis. Quis tamen æquus iudex hæc toti genti imputabit? Faxit Deus vt ex aliorum exemplis diſcamus mores noſtros corrigere, atq; ea quæ in aliis damnamus, in nobis emendare, ac in primis cupiditates noſtras frenare, vt contenti ſimus iis quæ Deus nobis pro ſua liberalitate & benignitate largitus eſt, nec plura appetamus quàm quæ ad nos alendos & tegendos ſufficiunt iuxta Pauli conſilium, cum cætera ſint ſuperuacanea, ſiquidem nihil in hunc mundum intulimus, nihil etiam hinc auferemus: Cõſiderantes præſertim eos omnes qui plura concupiuerunt, in extrema pericula ac tandem in exitium ſeipſos præcipitaſſe. Cuius rei fidem facient, quæ in hoc libro continentur: quem vt candido animo excipias, beneuole lector, te etiam atque etiam rogo, nec minorem voluptatem in eo legendo & contemplando, quàm ego in elaborando, ſumas oro; quòd ſi hunc meum laborem quoq; tibi gratum fuiſſe comperero, me breui Deo propitio & fauente, cætera quæ adhuc reſtant tibi communicaturum ſpondeo. VALE & fruere.

EPI-

EPIGRAMMA

IANI IACOBI BOISSARDI VESVNTINI.

AD THEODORVM DE BRY.

ONDITOR ille orbis rector ſtellantis olympi,
Ad cuius nutum cuncta creata tremunt:
Arguta ratione hominem donauit, vt illa
Adiutrice ſuum noſcat ametq; Deum.
At Deus æterno conſiſtens Spiritus ortu,
Humana cerni qui ratione nequit.
Propoſuit mundum hunc ſtructura atq; ordine mirum:
Hoc ſapiens Opifex dicitur atque potens.
Proſtat diuinæ ceu Maieſtatis imago,
Qua mortale genus iudicet artificem.
At cum nemo adeo ſenſu videatur egere,
Qui neget à ſummo Numine cuncta regi:
Perpauci nouêre quod expedit. Hocce diſertè
Diſcendi cupidos pagina ſacra docet.
In cruce quos Chriſtus precioſo ſanguine lauit,
Circumſpecta magis lumina mentis habent.
Alti toto animo amplexi mandata Tonantis
Concipiunt firma cœlica regna fide.
In tenebris reliquos denſæ calliginis error
Detinuit, miſeris implicuitque modis.
Inter quos terra illa Notis Zephyriſq; ſubacta,
Quæ toto à nobis diſsidet Oceano:
Cui nunquam conſpecta Helice ſeptemque Triones,
Aut inſtat gelidis quæ Cynoſura rotis;
Aſtra ſed oppoſitæ contraria ſuſpicit Argûs,
Auſtraleſq; tuas, clare Canope, faces.
Gens Ogyge ſata antiquo, Ianique nepotum
Progenies duris edita ſideribus:
Gens patribus priſcis incognita: ſuetaque nudis
Sub Dio quouis tempore corporibus:
Quæ flauæ Cereris, nec Bacchi munera nouit,
Cruda ſed humana viſcera carne replet.
Sola hominem facie referens riſu atque loquela;
In reliquis ſimilis vita habituq; feris.
Diuinum Numen cognoſcere neſcia: quamq; eſt
Præſtigiis ſolitus detinuiſſe Satan:
Nunc Chriſto aſſertam maiori ex parte videmus,
Puraq; thuricremis dona adolere focis.
Nunc paſsim ingeniis melioribus eſſe politam
Cernimus, & mores erudiiſſe feros.

Artes

Artes & cultum versatæ discere terræ, &
Martia consulta Pallade bella sequi.
Gloria prima tibi hæc debetur, magne Columbe:
Fama Magellano deinde secunda venit.
Ac tibi, quæ inuento fecisti nomina mundo,
Vespusi Hetruscæ laus celebrata plagæ.
Hi primi curuis pelago se puppibus ausi
Credere, & occidui ferre pericla maris.
Ignotam tentare Tethin, nec cognita cœli
Antipodum aduersis astra subire polis.
Quàm sæpe vndisonis hærentes fluctibus ipsa
Exemit fida Doris amica manu!
Exanimi quoties vidêre immania Cete
Cæteraq; æquorei monstra pauenda freti.
Proteaq;, Et rauca squamosum clangere concha
Tritonem inuita sustinuere mora.
Incolumes rediisse, saliq; solique pericla
Iuuit, & emensas tot superasse vias.
Intrepidis posthæc verret vada cærula tonsis,
Et classe assuetum nauta parabit iter.
At nos interea spectabimus omnia tuti,
Artifici cùm sint singula picta typo.
Gratia habenda tuo hæc, Theodore, æterna labori;
Hæc cui tam exactè scribere cura fuit.
Dumque representas diuersis cuncta figuris,
Ingenium felix arguis & genium.

SONNET DE PAVL PERROT SIEVR DE LA SALE AV SIEVR THEODORE DE BRY SVR L'HISTOIRE DES INDES OCCIDENTALES MIse En lumiere & depainte par luy.

CE n'estoit pas assez qu'vn hazardeux Pilote
Eust franchi le fossé de L'Occean ronfleur,
Pour nous venir conter le plam, Et la grandeur,
D'vn royaulme incognu, et le cours de sa flote:
Il falloit que de Bry qui d'vn burin nous note
Le beau de ce voyage; augmentat la valeur
De L'histoire, Et le nom de son obscur autheur,
Monstrant ce que pour voir l'impossible nous oste.
Au moins sans nul hazard on peut proufit tirer
De luy, voire vn proufit qu'on doit plus desirer
Que L'or Perusien, le caillou de nos feus:
Car en representant de ce peuple barbare
Les Abus, Et les faicts D'vn Espaignol auare
Il aprend d'euiter le vice de ces deux.

SYMBOLVM THEODORI DE BRY.

HEI quantum à primo miseri mutamur Adamo!
Ver illi æternum risit & alma quies.
At nunc cura homines facit irrequieta beatos,
Huc ratio, huc omnis vis subit ingenij.
Scilicet vt corpusque animamq; & cætera serues,
Res tibi cum curis efficienter erit.
Parua sed ingentis formica laboris imago,
Exemplo hæc nobis dat documenta suo.
At mihi quando animæ dabitur curare salutem,
Non me deficient quas colit orbis opes.

Christia-

Christianis & piis lectoribus S.

VOD magni initio operis florentissimus rerum Romanarum scriptor Liuius præfatur, Se nimirum, dum prisca populi Romani facta & primas origines tota mente repetit, tantisper à conspectu malorum, quæ sua multos per annos vidit ætas, animum auertere: id in tenui hoc scripto propemodum contigisse profiteri mihi licet. Me videlicet, quum ardente iamdiu bellis Europa solatium malis & animo meo requiem quærerem, longinquæ alicuius prouinciæ secessum & secretum sæpe optasse, vbi liceret non modo à tot scelerum conspectu, sed etiam auditu & fama, procul agere. Ergo nihil hîc vsquam quietum circumspectans, tandem aliquando in nouam illam Indiam (quam vocant) vt vacuum bellis orbem, toto animo transuolo. Et eo potissimum multa inuitabant: Auriferi amnes, montes aurei: mira cæli temperies, noua fructuum auiumque species, rudis & antiqua hominum simplicitas: mare vnionum ferax, gemmis grauida tellus: denique obuiæ opes fama magis quàm rerum fide traditæ: quæ omnia perlustrare vel animo iuuaret: sed ante omnia inerme ocium & quies, & morum nostrorum tædium.

Ac mox quidem transgresso, vti dixi, ea primo omnia non plane vana arridebant. Sed quum ijs miraculis animum attenderem, ecce è diuerso longè alia rerum facies. Extorres indigenæ, & Christianis infensi: subuersi iam montes & auro pene vacui: exhausta mapalia, tristis vbique & horrida solitudo: serui, aut seruitutem horrentes Barbari, cuius ne nomen quidem ante nouerant: & atrocia eorum cum nostris bella, & quæ bella sequuntur calamitates. Deniq; nostra illic omnia vitia, sæuitiam, libidinem & auaritiam reperi. Hîc continuo mecum: Earum rerum causas numquid sciscitari & exsequi libet? Itaq; cognoscendi auidus, Hispanos scriptores adeo, eorum libros euoluo. Mira illic: Vno aut altero prœlio perdomitæ prouinciæ: prius pene rapta quàm inita Regna: insignes Hispanorum de Barbaris victoriæ, nisi equis deberentur. Denique tot Scipiones aut Alexandros magnos diceres, quot Hispani duces in illis terris bella gessere. Neq; profecto gloriam meritos abnuerim, si vel ipsi sæuitiæ, vel scriptores laudib. modum statuissent. De sceleribus interim eorum

Indiæ Occid. facies hodie misera.

& flagitijs nonnihil, sed parcé. De Barbaris feré omnia in peius, vt fermé victos, sicut cæteræ calamitates, ita ignominia sequitur.

Sed mirabar in primis, cur non potius inermi quæsitu sine bellis peragratæ eæ terræ essent: vnde aut quo initio Indis cum Hispanis contracta bella: imò quas bellorum apud eos posse esse causas, vbi nulla esset diuitiarum admiratio, nulla honorum æmulatio aut cupiditas, creberrimæ inter homines certaminum causæ. Postremò cur Hispanos iniuria potitiùs quàm beneficio experiri maluissent: à quibus præsertim non multa tantùm instrumenta vitæ & honesti cultus morem, sed literas etiam, rarum inter Barbaros, cum Religione acciperent. Quare primò hæc fere importunæ cuidam agrestique immanitati & ab omni societate abhorrenti naturæ tribuebam, quæ, vt nonnulla animalium, nullis beneficijs mansuesceret.

Quæ Indis aduersus Hispanos bellorum causæ.

Sed hæc forte rimanti, commodùm Benzo in manus incidit: qui vt superiorum opinionum errore demto, nodos soluit quibus impeditus hærebam, ita veros eorum malorum fontes aperuit. Is quæ decem & quatuor annorum spacio magna ex parte in Occident. India vidit, Italico sermone conscripsit, mira quidem breuitate, sed ea tamen quæ nihil prope scitu dignum prætermittat aut si qua sunt, nos ea vtcumque expleuimus. Ac ne collatum quidem cum alijs, multùm ab ijs discrepare comperi, nisi quod illi fere tantùm euentus rerum, hic quas illi callide sæpe reticent, causas etiam exsequitur: nec, vt plerique, audita ex alijs, sed ab se visa & explorata referens: vnde maior testimonio autoritas & scribenti fides.

Benzo Hispanis scriptoribus cur præferendus.

Hunc ego accurate quum perlegissem, suspectos habere priores illos scriptores, vt gratiæ plurimum dantes & suorum gloriæ nimium lenocinantes, cœpi: ac facile intelligere (quod res ipsa loquitur, & Barbari ipsi non minus naturalis iudicij luce quam experientia deprehenderunt) Hispanos verbo ad propagandos Christianæ religionis fineis in eas oras nauigasse: reipsa, vt ditißimis ijs subactis prouinciis æternæ dominationis sedes ibi figerent: id est speciosum titulum auaritiæ & prauis aliis cupidinibus prætexuisse.

Hispani scriptores suorum gloriæ lenocinantur.

Sed operæprecium est, id non tam ex meis verbis quam ex ipsorum factis cognoscere. Ita enim & subigendis illis populis, & postquam subegerant regendis, hactenus maxima ex parte sese agitauere, vt quum quiduis aliud reipsa præstarent quam quod præ se tulerant, Dionysii alicuius aut Machiauelli discipulos verius quam Christi se esse proderent.

Age igitur, aliquot istius, si libet, placita cum horum gestis componamus: quando hæc tantam inter se similitudinem habent, vt facile vel istos ex Machiauelli ludo profectos, vel istum ex horum præclaris in Italia facinoribus Theoremata sua hausisse credideris. Quum enim in commentariis

mentariis illis quibus Tyrannum verius quam Principem instituit Machiauellus, suadeat inter alia, vt quum ex animo Deum non colat, pietatis tamen externam speciem præ se ferens, eam de se opinionem ac famam apud omnes, quoad eius fieri possit, conciliet. Id non perniciosius docuisse videtur iste, quam Hispani apud Indos præstitisse. Ac nihil primo facilius, quam crassis Barbarorum ingeniis hoc persuadere, qui nouæ & peregrinæ gentis miraculo capti, de ea præclara omnia & quamuis absurda crederent. Ergo Hispanis, quum splendidum Dei & Christiani nominis gloriæ promouendæ titulum suis expeditionibus imponerent, & se Christianos, ac filios Dei altissimi, alternis prope verbis iactarent, vsque adeo habita fides, vt etiam descendisse istos è cœlis (nam & hoc ementiri non pudebat) vulgo illis gentibus persuasum esset: donec res ipsa & facinora hæc vanitatem coarguerent.

Machiauelli dogmatum, & rerum ab Hispanis in India gestarum, collatio.

Hispani vero prona interim Barbarorum crudelitate adeo abuti, vt etiam opinionem & spem quandam salutis illis insitam (cæcam quidem illam & inanem, sed tamen spem) ad exitium miserorum & suum quæstum verterent. Exemplum vnum referam. Ex quo in Hispaniola viciniśque insulis indigenæ operarij Hispanis ad exercenda metalla defuerunt: prouidere sibi ex Lucaiis insulis, quæ infra Cubam ad Septemtrionem versæ sunt, mancipia instituere. Qua in re mira arte & consueta illa sua Pietatis larua vtebantur. Quum enim illi simplices & minime mali homines, rigore Septemtrionalis plagæ expiatis suis peccatis, in Elysios quosdam campos migraturos se aliquando confiderent, quos ad Meridiem sitos esse somniarent: Hispani illuc nauibus appellentes, persuadebant se eo venisse vt eos in beatas illas sedes traducerent. Ita miseros vana spe illectos, & pro certo habentes se in Paradisum aliquem amœnum abduci, plenis nauigiis in aurifodinas asportabant. Et eiuscemodi quidem capturis quinquaginta hominum millia absumta, & vniuersa prope Lucaiensium gens deleta est. Tantum videlicet in Hispanis illis Religionis erat, vt istos in Paradiso illo suo collocare nollent, nisi prius in Purgatorium demersos. Sed spectemus cetera.

Hispani specie pietatis Indos in seruitutem pelliciunt.

Hispani Lucaiensium credulitate abutuntur.

Monet Machiauellus, non posse melius prouinciam aut agrum recens captum sub imperio teneri, quam si deductis in eum coloniis veteres incolæ pellantur, aut ita attritis premantur opibus, vt nulla vis ac rebellio ab iis metui possit. Id quoque strenue ab Hispanis præstitum. Ita enim eas terras occuparunt (quo iure ac titulo ipsi viderint) vt non tantum Colonias arcesq; imponerent domitarum gentium ceruicibus, sed eas quoq; sibi compedes suis manibus fabricari cogerent. Neq; id satis: sed quum indigenas intolerabili sæuitia pepulerint domibus, exturbarint agris, aut inter mancipia habentes laboribus attriuerint, plerisque locis

ex veteribus incolis nullos: multis quam paucissimos, omnibus quidem ita inopes humilesq; Indos reliquerunt, vt ab ijs rebellionem non pertimescant. Eius tyrannidis testes sunt Hispaniola, Cuba, Iamaica, San-ioannis de Portu-diuite, & Guanaxiæ insulæ, in quibus (vel ipsis Hispanis historicis testibus) ex quadragies centies capitum millibus, quibus olim habitabantur, vix hodie quingenti aut sexcenti Indi supersint. Adeo ingentium etiam bellorum clades Auaritia superat.

In vita Agricolæ.

Neq; vllam fere gentium hodie video, cui iustius quadret quod Romanis quondam exprobratum à Britannis scribit Tacitus: Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur: si locuples hostis est, auari: si pauper, ambitiosi: quos non Oriens non Occidens satiauerit: soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt: auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus imperium, atque vbi solitudinem faciunt, Pacem appellant.

Idem Tyrannicus doctor præcipit, Nulla ratione melius ciuitatem aut prouinciam posse subigi quam si malis moribus impleatur: qua arte Cyrus, suadente Crœso, Lydos magis quam vllis armis fregit. At ne istud quidem Machiauellus melius scriptis, quam Hispani facta expressere. Vulgaria hæc, Insuetos vino Barbaros ebrietate mollire & vincere, quod sæpe illis loco virtutis fuit: mulierum virginumq; pudicitiam attrectare, vnde mox in Europam atq; in totum orbem Indica lues sparsa est: quum liberos etiam eorum, in disciplinam acceptos, iuuare, sacrum Dei nomen blasphemijs proscindere, aleari, furari, mentiri, scortari & sicas vibrare, docuerint. Ac ne ea quidem gratuito: quando & aurum, & vniones, & libertatem, & cetera bonorum, ab illis gentibus accepere, quum sua illis vitia traderent. Qua in re tamen illud percommode accidit, quod, præter naturalem lucem, Præcepta Dei, quæ vtcumq; ab Hispanis didicere, cum eorum exemplis & factis componentes, horrenda ipsorum scelera & flagitia graui præiudicio damnent, donec in iudicio aduersus eos consurgant Barbari.

Hispanorum consuetudine Indorum liberi corrumpuntur.

Hispani Barbaris quæ habent & quæ non habent extorquent.

Præter hæc Machiauellus docet, Nulla ratione facilius in pace ac fide contineri, & prohiberi à rebellione subditos, quam si inopia & labore cohibeantur. Mirum quam auide arreptum hoc dociles isti ad vitia discipuli, in rem atq; vsum verterint. Neque enim tantum quidquid circum brachia, colla, aures, braculas, auri habuere Barbari, cum ceteris delicijs excussere: sed penitus ire in viscera terræ, & paruo alioqui contentos, versis montibus, scrutari abditas opes coegerunt. Hinc tributa, onera, metalla, seruientium pœnæ, Indis imposita, & cetera, in quibus excogitandis nimio plus quam velimus ingeniosa Auaritia est.

Nec contenti eripere quæcumque habebant, etiam quæ non habe-

bant, miseros homines vi, malo, tormentis inuenire subegerunt, & ijs locis vbi ne mica quidem auri esset, aurum superbis dominis pendere: donec miseri illi homines tot malorum exitum desperatione & deformi exitu quærerent. Atq; hic quidem (nisi vniuerso Christiano nomini grauius iniustum esset dedecus, quam vt risum mereri posset) operæpretium sit cognoscere, quam lepide Barbarorum nonnulli furiosam illã auri famem expleuerint: quum, vt rex Mithridates Aquilio Romano duci capto, ita Hispanis isti aurum in os infunderent. Imo quum Barbaros coegerunt, cum diris exsecrationibus, Aurum, Christianorum Deum, palam vocare: quibus piaculis se ab tam graui noxa vmquam exsoluent?

Barbari auaritiam Hispanorum mirifice explent.

Longum esset, omnia ad hunc modum persequi, quibus impotentem illum & tyrannicum suum dominatum in India isti fundarunt exercueruntq;, quum Christi imperium propagare velle prætexerent. Illud quidem præfractæ & insanabilis auaritiæ sæuitiæq; insigne documentum est, quod absumtis montium, amnium, terrarum & maris opibus, aut in Hispaniam transuectis, quum nil iam Indis præter nuda corpora superesset, corpora ipsa habere quæstui cœperunt, nec tantum illis pro asinis & mulis abuti, sed liberos quoq; homines vndecumq; in seruitutem rapere, vendere, occidere: scilicet quia Christiani fieri nollent. Ac, credo, Indiam & Hispaniam mancipiis replessent, ni vaganti auaritiæ frenos iniecisset Carolus Quintus: cui tamen vsq; adeo obeditum non est, vt rebellare Coloniæ & arma sumere in principem cum periculo, quam parere cum detrimento mallent.

Hispani Indorum fortunis consumtis, corpora serui tuti mancipant.

Carolus V. Indos liberari iubet.

Miremur iam Indos Christianam fidem respuere hactenus? Quo fructu prædicari Euangelium apud Barbaros ab ijs speres, quibus miseros homines in India affigere saxis, lacerare tormentis, obijcere canibus, proterere equis, vrere flammis, iocus & ludus fuit? Itaq; his & talibus factis tam implacabile odium omnium Barbarorum non in se tantum, sed in omne quoque Christianum nomen, conciuerunt: vt vulgo Christianos, non homines ex hominibus ortos, sed purgamenta quædam maris & monstra ex barbari elementi spumis concreta eiectaq; esse pro certo habeant: malintq; liberos ex se ortos trucidare sua manu, quam mancipia tyrannis alere.

Hic nonnulli, etsi Hispanos in totum non excusant, subleuant tamen, & maximam partem horum malorum in earum gentium vitia exonerant, quæ Deus scilicet ita vlcisci voluit. Nec ipse quidem meritos abnuerim, nisi peiores ij fuissent à quibus oppressi sunt. Etsi enim isti suis quoque vitiis, & quidem magnis, laborant, sunt tamen in ijs nonnulla quæ non erubescamus imitari: & vtinam ex hac indole aliquid Hispani hausissent, nec auidius aut gloriam aut caducas opes quam isti concupiscerent,

Hispanorum excusatio.

ſcerent. Certe, vt deeſſent illis alia, vel inſigni quiete vitæ, vel innocentiæ vmbra, vel hoſpitali benignitate in aduenas, non plane indignos iudico quibuſcum mitius ageretur. Quum vero etiam à litteris & religione non abhorrerent, alliciendi potius beneficiis quam vitiis abſterrendi erant.

CETERVM *ne ipſe quidem tamen has diuinitus illis clades obtigiſſe dubito: immo Deum (cuius profunda ſunt iudicia & imperſcrutabiles viæ) vt quondam Gotthorum & Hunnorum opera Italiam, Saracenorum Gallias & Hiſpanias, Patrum noſtrorum ætate Gallicis armis Neapolitanos principes attriuerit: ita noſtris temporibus non tantum ad beluinas Indiæ gentes domandas, ſed Europæ quoque laſciuiam caſtigandam Hiſpanis miniſtris vti. Sed an propterea (ô Gotthorum & Vandalorum ſanguis) quod patrum veſtrorum veſtigia ſequentes, ventis hodie admodum ſecundis vtimini: quod nauibus, armis, viris, equis, terras & maria conſternitis, Dei manum effugere vos poſſe exiſtimatis? Venient haud dubie, venient tempora, quibus ſtata vice vretur Hiſpania bellis, & vos qui alienis ſpoliis diuites eſtis, viciſſim ſpoliabimini: Vos qui non tantum quietas ſolicitaſtis gentes, ſed etiam afflictas premitis, & iam diu noſtrum quatitis orbem: aliquando & ipſi quoque è calice irarum Domini, quem aliis hodie porrigitis, bibetis. Nondum ſtirps Maurorum plane exſtincta eſt, qui Hiſpaniam armis occupatam aliquot ſecula tenuerunt. Nondum omne Indorum genus funditus ſubſtuliſtis, qui omnes rebellandi occaſiones ſpeculantur. Viuit adhuc in Sicilia eorum ſoboles, qui quondam licentius alieno vtentes Gallos, vna literarum ſignificatione, vno die, omnes obtruncarunt. Atque vt, fatali omnium ignauia, nulli aduerſum vos ſeſe arment populi, viuit tamen in cœlis Dominus, qui publicam Gentium inſaniam & inſolentiores triumphos ſuo tempore compeſcere conſueuit.*

VERVM, *vt ipſe quoque, & quidem æquius quam Hiſpani, Hiſpanos ſubleuem, primum me nullo Hiſpanorum odio, Indorum patrocinium ſuſcepiſſe profiteor: ac ſi quid forte hic aſperius in eos dictum exciderit, in bonos & honeſtos eius gentis viros dictum id me nolle ſignifico: quos ſingulari beneuolentia complector: In primis fratres meos, pro Chriſto indigna multa atque aſpera in Hiſpania perpetientes: pro quibus & nunc & quotidie Dominum oro, vt eos è fornace illa Babylonica mirabili potentia ſua liberet. Deinde quum multa præclara Hiſpanos in India geſſiſſe facile agnoſcam: ita, ſiue diuturna earum gentium conſuetudine, ſiue anguſtiis rerum, efferatos, multa ſane perperam, quorum pudeat, egiſſe non dubito: nec ipſos quidem, ſi quid veræ indolis ineſt, recuſaturos cenſeam, quominus in Hiſtoriis, quibus res eorum geſtæ narrantur, vt egregie facta, ita de ſuis vitiis nonnihil audiant: quando næuos & maculas ſi nudaueris, eluuntur: laudibus corrumpimur.*

Po-

POSTREMO, vt in singulis sæpe personis, ita in Gentibus naturalis quædam & propria ad peculiare aliquod studium animi propensio est. Hanc nosse & dextre regere homines debent: siquidem specie virtutis sæpe in vitium degenerat. Hispani, bellis nata gens, & magnos fere magis quam quietos gerens spiritus, otii impatientes sunt, pigritiam odere. Laudabile id: sed ex eo, dum non cauent, & currere ad Indos, & lacessere quietos, nunc vero etiam ab Indis & Turcis in Christianos arma vertere assueuerunt. Itaq; quando ad contractas, necdum expiatas in India culpas, hoc quoq; nefas addunt: patiantur se moneri, vt matura pœnitentia imminentem suis capitibus iram Dei anteuertant: discant operari manibus & terram colere, & suis contenti opibus intra Hispaniæ terminos, per laborem corporis & quietem animi securam potius & tranquillam quam cruentam senectutem expectent. Me quidem hoc libello non minus eorum saluti quam memoriæ consuluisse nunquam pigebit, si libenter hæc legant & resipiscant.

DE AMBIGVO INDIAE nomine.

INDIA, proprie ingens illa Asiæ ad Ortum regio vocatur, quæ Alexandri & Macedonum armis perlustrata est. Hoc autem Orientalis Indiæ nomen Nouo huic orbi à Columbo primo eius iuuentore impositum putamus, quum Nouas illas insulas primum repertas, Cipangon esse existimaret, quæ ex aduerso Sinæ & Cataii sita, Orientali potius quam Occidentali limiti attribuitur: idque iuxta Aristotelis & Senecæ sententiam, qui non procul abesse Indiam ab Hispania scripserunt. Porro vt veterem illam Indiam ab hac noua nota aliqua distinguamus: illam Orientalem, hanc Occidentalem fere nuncupabimus.

EPI-

EPIGRAMMATA
ALIQVOT.

De Aurea ætate apud Indos Occid. in Ferream mutata.

QVAERITIS unde Nouum tot ferrea bella per orbem:
Cúrve quies illis non sit ut ante locis?
Auro fœta Ceres, & sæui nescia Ferri,
Illic innocuas sponte ferebat opes.
At simul Occiduos, quos nondum norat, ad Indos
Thusca per incertas carbasus iuit aquas:
Inde Auro rediere graues; Ferrúmque tulere,
Hispani, & populis imposuere iugum.
Hinc quondam atque diu, miseris nunc gentibus, ætas
Aurea quæ fuerat, Ferrea facta fuit.

VRB. CALVETONIS.

EIVSDEM.

De Indorum conuersione.

Hispanus, cæcis ut lumen redderet Indis,
Sciderat ignotas per freta longa vias.
Nec tamen ulla fides: nec lux promissa refulsit,
Nec cœpit miseris clarior ire dies.
Quin sibi Barbarus hinc, & clare & multa videnti,
Ereptos visus iam prope conqueritur.
Quid mirum, exhaustis opibus terraque marique,
Si minus, aut potius, si nihil Inde vides?

EIVSDEM

Celtiber Indorum sitiens (ut fama) salutem,
Et Christo multas quærere certus oues:
It, redit, ædificat, templis imponit honorem,
Corporaque infusis Barbara lustrat aquis.
Nec labor incassum: & quidni conuerteret Indos,
Voce, manu montes vertere qui potuit?

¶ De

De Hiſpanorum in Indiam Occid. nauigantium conſilio.

Captus opum ſtudio rabieq́; inſanus habendi,
Tentauit longas impiger Aſtur aquas,
Vt quondam iuuenes, Argiuæ robora pubis,
Sunt vetitas auſi per maris ire vias,
Ad ſæuum AEæten, rigidas & Phaſidis oras,
Auratum Colchis vellus vt eriperent:
Oceanum haud aliter penetrauit claſsis Ibera,
Vt raperet quas fert India diues opes,
India, quam memorant baccis auroq́; beatam:
Auro multa illic ſplendet arena micans,
Indica gemmiferis ſparguntur littora conchis,
Et caræ é terris effodiuntur opes.
Ergo, Hiſpane audax, lucrum fuit vnica cauſa:
Tantæ Relligio non tibi cauſa viæ.

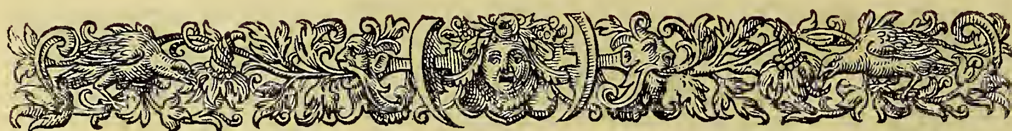
St. Tr

EIVSDEM.

Vrbanvs *Latia perſtrinxit arundine claſsis*
Hiſpanæ in miſeros effera facta viros.
Et merito, miti quia nomen ducit ab vrbe,
Immites odit, nec fera facta probat.

A PRIMI

PRIMI LIBRI SVMMA ET ARGVMENTVM.

INTER *singularia huic seculo à Deo concessa beneficia & decora, Noui Orbis patefactionem merito numerare possumus. Ac primi quidem eius Inuentoris nomen pia memoria prosequi, gratitudinis pars est. Itaq; Benzo, postquam susceptæ à se illuc nauigationis causas, cursum & appulsum breuiter exposuit: quis primus in eas terras nauigare ausus sit, discußis ea de re Hispanorum fabulis, aperit. Mox vt Hispani tantum Dei munus sæuitia, auaritia, libidine & seditionibus corruperint: vnde inusitati in Hispaniola insula, quæ prima reperta est, turbines, indigenarum motus, & prædonum naufragia consequuta sunt. Inde varias Indorum de noua gente opiniones, quum Hispani se filios Dei esse passim iactarent: Barbari rem ex factis æstimantes, adduci vt crederent non possent. Inter hæc transgreßi in Indicam continentem Hispani, quum infensos inquietæ ipsorum auaritiæ Barbaros in amicitiam pellicere non possent: eos vt insociabiles apud Regem Hispaniæ criminantur. Itaq; ob id imponitur regio Edicto Indis seruitus, & mox abrogatur. Interea nihilo secius crescere sæuitia Hispanorum in eos, & eorum implacabile in Hispanos odium, quorum etiam tyrannidem vulgo quæsita morte fugerent. Ac ne ipsi quidem Præfecti Hispani satis inter se concordes, iam tum odiis, ambitione, & inuidia, omnia miscebant, donec, tragicæ sæuitiæ exemplo, generum socer securi percuteret.*

IN *hæc egressus Benzo, ad Hispaniolam reuertitur (de qua proprie hoc libro: vt Secundo de rebus ab Hispanis in Castella aurea, Nicaragua, Cuattimala, Indicæ continentis prouinciis, gestis: Tertio, de iis quæ in Peruano regno acciderunt, peculiariter agit) & eius indigenarum peruicacem superstitionem, ritus, mores, fruges: Postremo Insulæ ipsius situm, soliq; naturam & commoda describit.*

NO-

Occidentalis Americæ partis,
vel, earum Regionum quas Christophorus Columbus primũ detexit
Tabula Chorographicaè multorum
Auctorum scriptis, præsertim verò ex
Hieronymi Benzoni (qui totis XIIII
annis eas Provincias diligenter
perlustravit)
Historia,
conflata & in æs incisa à
Theodoro de Bry Leod.
Anno M D XCIIII.
LA FLORIDA
Golfo Mexicano
LVCAYA
Bahama
MAR DEL NORT
Circulus Cancri
CVBA INSVLA
HAYTI SIVE SPANIOLA
IAMAICA
BORICHEN
Hanc Insulam secunda Navigatione obtinuit Columbus, et Hispaniolam appellavit
Hoc loco prima dissensio orta, et pugna commissa inter Hispanos
Hanc Insulam Hispani magna ex parte tenent
Haec Maris pars plena est Insulis, scopulis, brevibus et pulvinis valde insidiosis
INSVLA S. IOANIS DE PORTV DIVITE
In hanc Insulam prima Navigatione appulit Columbus
HISPANIA NOVA
NICARAGVA
PANAMA
CARTAGENA
DARIEN
CVMANA
CVBAGVA
In istam Insulam delatus est tertia Navigatione Columbus
AVREA REG
CARIBANA
320 Circulus Aequinoctialis 325
295
300
305
310
315
320
330

V. 2. Nº IV.

NOVAE NOVI ORBIS HISTORIAE, PRIMVM AB HIERONYMO BENZONE MEdiolanensi Italico sermone conscriptæ, nunc vero in Latinum translatæ,

LIBER PRIMVS.

¶ Quæ causæ Benzonem ad nauigationem in Indiam Occid. suscipiendam impulerint.

CAPVT I.

QVVM essem adolescens, annos viginti duos natus, & multorum exemplo, peragrandi orbis cupidus: præsertim visendæ eius mundi partis nuper repertæ, cui Indiæ Occidentalis, & Noui orbis nomen factum est, explere animum ipse tandem mecum constitui. Postquam igitur eo ire mihi sententia stetit, Mediolano profectus, anno M. D. XLI. Dei summi gubernatoris ope fretus, terrestri itinere Medinam campi, celeberrimam totius Hispaniæ emporium, perueni. Inde Hispalim progressus, secundo Beri flumine ad oppidum S. Lucari de Berrameda, Lembo peruectus sum: vbi omnium nauiũ ex Hispania in Indiam commeantium atq; inde redeuntium appulsus & portus est. Ibi forte nauim mercibus onustam nactus, soluere & in Magnam-Canariam vela facere parantem: quum breuior atq; expeditior traiiciendi ratio mihi non occurreret: præterea accepissem naues vino, farina, melle, caseo, ceterisque eiuscemodi rebus instructas, quæ ad eas regiones necessariæ importantur, è Canariis insulis in Indiam omni tempore decurrere: desiderii mei velociter explendi auidus, eam nauim conscendi. Bimestri spatio expleto, in Magnam-Canariam peruenimus: vbi quum audiuissem celocem vnam in insula Palma (ea vna è Canariis est) vino onerari vt mox in Indiam traiiceret, protinus conscenso nauigio in eam insulam biduo trauectus sum. Inde, posteaquam paucis diebus ea nauis omnibus rebus instructa est, soluimus.

Benzonis in Indiam nauigatio, anno M.D.XLI.

PORRO quum quatuordecim dies prospero vento nauigasse-mus, ingentem vim marinarum auium repente conspeximus: vnde non sine incredibili animi voluptate nos haud procul abesse terra, iudicium faciebamus. Nocte quoque sæpius volucres quidam pisces, longitudine palmi, in nauem nostram volitantes cadebant, quibus haud multo secus atque ipsis vespertilionibus species quædam alarum inerat. Iam Nauclerus nauigatoriæ artis peritus Solis altitudinem & declinationem explorare cœperat, quæ ex linea Meridiana deprehenditur: noctu polum Arcticum seruans, aut vicinam illi stellam (Tramontanam illi vocant) quæ iam multum nobis depressa erat. Ad eum modum nauigantes, post duos dies, Dominica quadam die mane sub ortum Solis terræ conspectum habuimus. Ibi magister nauis mihi affirmat insulam eam ipsam esse, quam primam inuictus Christophorus Columb. secunda sua ex Hispania in Hispaniolam nauigatione vidisset. Eum enim, quum è Canariis soluens vigintiquatuor aut vigintiquinque totos dies nauigasset, absque vllius occursu terræ, quum aliquam conspicere incredibiliter arderet, protinus oculo eam insulam notasse, ac propterea Desideratam vocasse.

Pisces volucres.

Desiderata insula.

IN eo tractu multæ sparsæ insulæ, quarum maximam Hispani Guada lupeam appellant, incolis Caribibus fere habitantur, qui humanis carnibus, id est hostium suorum, vesci consueuerunt. Dum eas præteruehimur, lintrem quem Indi piscatores agebant, obuium habuimus: sed illi nobis cōspectis aufugêre: nos institutum cursum sequuti, flexa in læuam prora, versus AEquinoctialem lineam, alias quasdam insulas continenti obiectas, post octauum diem conspeximus.

Cubagua insula.

AD earum vnam, Cubaguam nomine, appellimus, qua in insula tum forte erat Hieronymus Ortalus Cumanæ Præfectus. Is tantos animo meo stimulos admouit, splendidis me verbis & pollicitis onerans (sicuti earum regionū Gubernatorib. facere solenne est) vt me secum manere subigeret. Quippe quum is propediem cum non spernenda Hispanorum manu in suam Prouinciam iturum præ se ferret (quam indigenæ Nautal, Hispani hodie Dorado, id est auream, nuncupant, vel eo vno vocabulo spem diuitiarum faciente) & nos breui ditissimos euasuros alternis prope verbis sponderet: vanis istis eius promissis, & multis aliis maioribus effectum est vt cum eo manerem, non minus videlicet rei faciundæ quam visendi Noui orbis cupidus.

I. Ouiedus in sua Epitoma Indiæ Occident. & cap V. lib. XIIII. Hist.

Hist. Naturalis, hæc de piscibus istis volucribus scribit. Inueniuntur (inquit) horum nonnulli adeo pusilli vt exiguam apem non superent, alij vero qui maiorum Sardarum magnitudinem æquent. Nauibus, plenis velis procedentibus, videas mari emergentes, & in aerem tollentes sese magnos & mediocres horum piscium greges, ex vtroq; illarum latere, in quas sæpe viui decidunt. Alæ à branchijs procedentes, piscibus ipsis non sunt minus longæ, tenues & membranaceæ instar alarum vespertilionis, vel vt piscium fluuiatilium pinnæ. Singulis volatibus centum aut ad summum ducentorum passuum longitudinem emetiuntur, hoc est qamdiu humiditas aliqua in alis superest: illis desiccatis in aquam relabuntur, tum denuo sese attollunt, aut consistunt, nisi alij pisces aut aues eos persequantur: nulla enim quiete afrui possunt miseri isti pisces. Memini semel vela faciens supra insulam Bermudam, voluptatem capere ex alijs piscibus, & marinis auibus hos pisces persequentibus. Genus Auratarum erat summa aqua natantium, interdum etiam dorsum exerentium, & hos alatos pisces insequentium ad deuorandum. Miseri hi pisces magno impetu subito ex aqua se tollebant, vt volatu periculo se subducerent, Auratis tamen natatum prosequentibus, vt in aquam recidentes occuparent. Inde fulicæ, mergi, & aliæ aues marinæ in procinctu erant, ad eos volantes excipiendum: sic vt neque in mari neq; in aere tuti essent. Viua sane imago vitæ hominum, qui nullam securitatem in hoc mundo habent, siue in summo gradu constituti sint, siue in infimo. Atq; vna hæc res sufficere debebat ad excitandos homines, vt aspirent ad felicem illam & securam quietem, quam Deus præparauit diligentibus se.

Elegantissima & vtilissima reuera est hæc Ouiedi consideratio.

II. Caribe lingua Indica, strenuũ siue audacẽ significat. Et eo nomine dicuntur maioris Indiæ Occidentalis partis incolæ, optimi sagittarij, qui semper Hispanis restiterunt, præsertim qui insulas Borichen, Guadalupe, Dominicam, Matitino, Cibucheira (hodie S crux nuncupatam) & alias in eo Climate sitas inhabitant. Solebant antiquitus hi Sagittarii Caribes, gens bellicosa, arcubus & sagittis veneno tinctis cum suis Canois siue lintribus monoxilis bello petere Hispaniolæ insulæ incolas. Arbitrantur quidam hos Caribes insulanos, alio nomine Canibales appellatos, omnes humana carne vescentes, exceptis Borichenis, originem ducere ex Prouincia quadam Continentis ad dextram Sinus Vrabæ sita, Caribana dicta. Caraibe aliud significat, vt quod nomen sit Sacerdotum aut Pseudoprophetarum Brasilianæ Prouinciæ.

Quomodo Hiſpani in India Occid. Barbaris, tum amicis tum inimicis, vtantur.

CAP. II.

PAVCIS poſt diebus quàm in Cubaguam appuleramus, eodem Petrus Errera inſulæ Margaritæ præfectus duobus phaſelis triginta cum Hiſpanis applicuit, vt inde in aduerſum traiiciens mancipia aliquot è continenti raperet. Itaque eo conſilio paucis quàm eo venerat diebus mane duabus poſt lucem horis inde ſoluens, Hieronymum Ortalum & nos ſecum abduxit: & ſub eius diei veſperam Cumanæ fluuii oſtium inuecti ſumus. Eo loco ædificatum erat ab Hiſpanis propugnaculum è materia, ad tutanda nauigia, è Cubagua ad flumen illud aquatum commeantia. Exſtruxerat quidem ante aliud munimentum è ceſpite in eo littore Iacobus Caſtellio, quo tempore vnionem piſcatus vigebat: ſed paulo poſt actum continuis imbribus flumen plana camporum ad duo ferme paſſuum millia ita inundauit, vt eam arcem quoq; euerteret. Ibidem erant quatuor ferme aut quinq; tuguria fluuialibus cannis & arundinibus contexta, vnde (ſicuti poſt dicemus) Didacus Ocampus trib. mil. Toletum vrbem condiderat. Iam Hiſpani omnem eam oram prope deſolauerant: & ex tanta Indorum multitudine quanta olim erat, nulli ferme tum reperiebantur præter paucos aliquot & pauperes regulos, quibus Hiſpani pepercerant, vt iis ad operas ſuas pro mancipiis vterentur. Ceteri in ſolitudines & deſerta loca conceſſerant, tantum vt Christianorum imperium fugerent.

Toletum noua Colonia 4. aut 5. tuguriis conſtans.

Indicę mulieris inuſitata ſpecies.

SED dum nos aliquot in Cumana moramur dies, eo venit Indica mulier præcipui eius prouinciæ reguli vxor, quaſillum patriis fructibus plenum ferens: ceterum eo oris corporiſq; habitu vt tam deformem ac prodigioſam ſpeciem neque ante neque poſt eam diem vidiſſe me vnquam meminerim: neque tum rei nouæ miraculo ſtupefactus eam intuendo explere oculos poſſem. Illa vt venit, ad Erreram præfectum ingreſſa, poſito ei ante pedes quod attulerat munere, tacita in ſcamno aſſedit, tali habitu ac ſpecie: Primum prorſus nuda exceptis pudendis, quæ velare eius prouinciæ conſuetudo fert: vetula, virgata toto corpore ac depicta nigro, promiſſis ad pubem capillis: præterea auriculis infimis adeo productis demiſſiſque vt in humeros vſque penderent, (fœdum viſu ſpectaculum) deinde per medium fiſſis, ac foraminibus inſertos anellos gerens, leuiſſimos, è ligno quodam elaborato, quod eorum lingua Cacoma dicitur.

tur. Vngues ei præter modum longi, atri dentes, os patulum, nares perforatæ inserto annulo quem ipsi Caricori appellant: ita vt monstri cuiusdam potius quam humanam speciem haberet.

BIDVO expleto, è Cumana soluimus & vsque oram legentes in Ortum per sinum Pariæ, ad ea litora appellebamus, in quibus Reguli fœdere & amicitia cum Hispanis iuncti erant: quumque iis fere locis egrederemur in terram, pro paululo vino Hispaniensi, pro indusio, pro cultello & aliis eiuscemodi minimi precii rebus, quibus Pręfectus illos munerabatur, ipsi nobiscum aliquot è suis clientibus & subditis mittebant, duces itinerum, qui loca & tractus indicarēt, vnde capitales ipsorum hostes Indos captiuos abduceremus, quum ipsi Christianorum se amicos & socios ferrent. Itaque manente Pręfecto cum octo Hispanis in Cariaco eius oræ litore, ceteri omnes iter ingressi, præeuntibus ducibus de gente amica datis, & commeatus ferentibus, prædabundo agmine, centum ferme passuum millia terrestri itinere introrsus emensi sumus: montes, valles, flumina, saltus & cetera locorum aspera multa cum vexatione transgressi, qua iter duces monstrauerant. Tandem per inuias rupes & prærupta saxa, & foramina, quâ vulpes quoque ipsas transire dubitaturas existimem, sæpius noctu quam interdiu procedentes: ducentos & quadraginta Indos mares ac feminas, puberes atque impuberes, manu captos abduximus. Agminis nostri ductor metuens ne alimenta deficerent (tametsi ex Indorum mapalibus aliqua cibaria contraherentur) signum receptui dedit. Quum retro vnde veneramus regrederemur, mane quodam ad primam ferme Auroram forte duos ignes eminus repente conspicimus, vnum in monte, alterum in planicie: quum vtroque ire liberet, agmine in duas partes diuiso, alii in planitiem, alii ad montem contendunt. Qui in plana sese demiserant, velocius quo destinabant perueniunt: ibique reperta tantum anu quadam cum filia, quæ infantem aleret, manus vtrique iniiciunt. Illæ somno correptæ facillime oppressæ sunt, sed improuiso irruentium impetu excitatæ tantum clamorem ediderunt, vt qui in monte erant procul eam vocem exaudirent. Itaque priusquam nostri ad eos peruenissent, clamorem & ipsi alte tollunt: vnde nostri pauci Indorum multitudine territi, retro sese ad suos recipiunt, vt iunctis cum reliquo agmine viribus, vbi nos eramus, hostem propulsarent. Interea hostes iuga & aditus qua subire nos oportebat, occupare festinant: sed quum orta lux maiorem armatorum multitudinem quam quantam rati erant aperuisset, præsidio excesserunt. Nihilo secius interea abeuntes sagittis venenatis configere nostros, &

Hispani in India prædas hominum agunt.

& conuiciis inceſſere, latrones, canes, proditores, prædones vocando & probra alia obiectando: neque dubito quin, niſi ab amicis noſtris probiti & fugati eſſent, ingens clades accipienda nobis fuerit. Ita abſque vllo detrimento ſaltum illum ſuperauimus, relicta anu illa quam ceperamus, quum ambulare non poſſet: ac biduo poſt ad eum locum vbi præfectus erat, peruenimus: mox inde, refectis aliquot dierum quiete corporibus, & correptis aliquot lintribus quis indigenæ vulgo vti ſolent, octoginta ferme millia paſſuum eius oræ percurrimus. Indi alueis ex ſingulis arboribus cauatis nauigant, quas cymbas illi Piraguas vocant, & earum maximæ quinquaginta circiter homines ferunt.

Indica nauigia monoxyla.

PORRO quum per omnem eius oræ longitudinem Indorum aliqui è montibus ad mare diſcandi cauſſa deſcendere conſueuiſſent, nos eius moris minime ignari, aptis ad inſidias locis abditi, vnde minime conſpici poſſemus, totum ſæpe diem opperiebamur, ſi quos forte in æquum degreſſos excipere poſſemus. Mox vt Indi apparuerant, tum nos ſubito omnes ex ſuis quiſque latebris exorti, in eos, ceu lupi in agnos, vndique impetum faciebamus. Hac arte amplius quinquaginta mancipia, omnes ferme fœminas, cum liberis paruulis, cepimus: tandem tamen, quum ea omnia littora crebris exſcenſionibus infeſta feciſſemus, à quibuſdam inimicis Indis conſpecti ſumus. Illi vero piſcantes ſimulac nos viderunt, ingenti clamore ſublato aliis ſignum noſtri aduentus dedere. Itaq; quotquot circum ea litora erant, diffugiunt: nos vero in terram egreſſi nihil prædæ inuenimus, pręter ſiccos piſces qui craticulis ex arundinibus compactis impoſiti lento igne torrebantur, & locuſtas ad ſolem exſiccatas, quas indigenæ vt domi reconderent, linea tim filo traiecerant.

Alia venandorum mancipiorum ratio.

DVX noſter poſtquam detecta fraude prędam hominum ſe facere vltra non poſſe intellexit, retro iter flexit & ad domum pauperis cuiuſdam reguli Hiſpanis amicitia iūcti, applicans: poſtquam eum muneribus, phiala vini, induſio vno, & cultellis aliquot conciliaſſet, blandis verbis rogat velit ſe deducere in locum vnde prædari mancipia poſſit. Regulo Chriſtianos ſecum ducere in expeditionem non placuit, ſed ſumtis aliquot è ſuis abiit, & poſtridie eius diei reuerſus decem & ſex Indos adduxit manibus poſt tergum reuinctis, eoſque ductori noſtro dono dedit. Is ei multas gratias agens promiſſis hominem implet ſpondetque ſe aliâs ei maioris precii res & elegantiores allaturum. His geſtis, Cariacum reuertimur: die ſequenti in Cumanam peruenimus: Præfectus captiuos in Cubaguam

Hiſpani ad capiendos Indos Indorum opera abutuntur.

guam mittit,& Indis sociis,qui eum prosequuti fuerant,domos suas redeundi potestatem facit. Illos abeuntes in itinere inimici adoriuntur & quatuor interficiunt : reliqui in Cumanam regressi pręfectum adeunt,&calamitatem suam querentes rogant vt secum Christianos aliquot armatos mittat, qui communes inimicos vlciscantur. Præfectus, quamquam vicem eorum vehementer dolere vultu & verbis præ se ferret,tamen quando præuertendum ei aliud maioris momenti inceptum esset,in pręsentia ipsis consulere se non posse respondit:verum fidem interea dare, hostes non impune eam iniuriam laturos,sed simulac facultas adfuisset,se meritas de illis pœnas sumturum.Illi male admodum contenti & offensi abeunt, diras in Christianos & eorum rapinas iacientes,qui tot ipsis malorum autores & causæ essent.

¶ Indi captiui quomodo ab Hispanis tractentur. Pariensium mores,& arma.

CAPVT III.

PRÆFECTVS paucos post dies cum vniuerso agmine è Cumana soluens & oram occasum versus legens ad Amaracapanam appellit. Oppidum est quadraginta fermè domuum , quod quadringenti Hispani assidue incolebant.Ii quotannis è suo corpore legebant ducem , qui dimidia militum parte attributa & multis eius sinus accolis Indis quibuscum societas erat, assumtis,per multas eius oræ prouincias prædatum discurrebat. Ibi dum moramur,Petrus de Calice trib.mil.quatuor millia mancipiorum & amplius trahens,venit:multo etiam plures captos adducturus,ni partim labore,lassitudine & alimentorum penuria,partim ægritudine animi & desiderio patriæ, parentum ac liberorum , quos inuiti reliquerant, permulti in via defecissent. Nonnullis etiam, quum agmen raptim ductum facile sequi non possent, ne ad bellum instaurandum superessent, Hispani latera & pectora ferro traiecerant. Spectaculum profecto fœdum ac miserabile intuentibus calamitosum agmen illud seruorum:nuda,lacera, mutilata corpora,fama & miseria debilitatos viros feminasque. Infelices matres cerneres duos tresve filios trahentes,aut collo atque humeris gestantes,mœrore & lacrymis perditas : omnium ceruices , brachia , manus,funibus & catenis ferreis innexa erant : neque vlla inter eos adulta virgo,quam prædatores non stuprassent : tam profusa libidi-

ne, vt ea mox Hiſpanis in contagionem atque inde in perniciales morbos euaderet. Iſte tribunus mil. amplius ſeptingenta millia paſſ. à mari in mediterranea earum regionum penetrauerat, quæ ſub primum Hiſpanorum aduentum frequentes & incolis refertæ: quum ego eò veni, propemodum in vaſtitatem & ſolitudinem redactæ erant. Hiſpani equites qui aduerſus eos populos bellum gerunt, thoracibus goſſipio bene ſuffultis muniti corpora, lanceiſque & gladiis armati, prælia ineunt: peditum arma ſcutum, enſis, balliſta, tegmen quoque corporis equeſtri ſimile, ſed leuius. Tormentulis verò, loricis, aut thoracibus ferreis non vtuntur, non tantum propter humidos vapores qui è paluſtri & vliginoſo ſolo gignuntur, ſed quia quũ ſæpius in campis milites cubare neceſſe ſit, partim ſua ſponte abundantius humeſcente terra, partim roſcidis admodum noctibus, id genus armorum breui corrumperetur.

Hiſpani ſolitudinem in India fecerunt.

CETERVM, meo iudicio, totus ille tract⁹ & ingenti illi ſinui Parienſi adiacens regio quà meridiẽ ſpectat omniũ quotquot adii Indię terrarũ amœniſſima eſt & feraciſſima. Siquidẽ ibi ſpacioſa planicies eſt, fertilis terra & aſſidue flores fundens tum ſuauis tũ tetri odoris: arborib. velut vere ꝑpetuo, toto anno folia durãt, etſi paucæ ſunt ſalubres & frugiferæ: pleriſq; etiam locis magna vis caſiæ reperitur. Prouincia hæc in vniuerſum calida eſt & humida. itaque multa ex eo inſecta generantur: in iis culices, incolas noctu plurimum infeſtantes, & magna vis locuſtarum, quæ ſatis perniciem inferunt. Incolæ earum regionum penem tubo è cucurbitula, ceu theca aut vagina, includunt, cetera pendere extra ſinentes: quondam eiuſcemodi braccu-las, aureas & vnionibus decoras geſtare conſueuerant, ſed Hiſpani hunc illis morem finierunt. Fœminę viris iunctę peplo aut caſtula (quam Pampanillam vocant) muliebria velant: virgines faſcia tantum aut vitta. Regulis quam multas libet vxores ducere licet: vna tamen tantum legitima habetur, eique in ceteras imperium eſt. Plebeii tres quatuórve ſibi pro arbitrio iungunt: mox vbi conſenuere, eas ablegant & iuniores aſciſcunt: & coniugum ſuarum virginitatem delibandam tradunt ſacerdotibus quos Piacchos appellant.

Parienſis regio Indiæ ferè amœniſſima.

Parienſibus quæ lex matrimonii ſit.

CETERVM Indos non in Parienſi tantum ſinu, ſed in aliis quoq; Indiæ tractib. piſcatus ferme alit: vinũ è Maizio, ꝙ pro frumento illis eſt, & aliis fructib. radicibuſq;, moliũtur. Humana quoq; interdũ carne, pediculis ſimiarũ ritu, ranis, vermib. & aliis eiuſcemodi ſpurcis alimentis veſcũtur. Vnguentũ quoddam ad confirmandos dentes cõficiũt hoc modo. Vnionum feraces conchas cum foliis Axi cremant: mox cinefactas modica macerant aqua, donec calcis candorem referant.

rant. Eo vnguento illitos dentes tam atros reddunt quam carbo est, & tali remedio eos semper absq; dolore cõseruant. Nares quoq;, labra, aures, proforare mos illis: & corpus variis herbarum succis aliisque rubris & nigris fucis distinguere: denique quo absurdiore cultu sunt, eo sibi pulcriores videntur. Reguli lectis, straguli aut toralis longioris quam latioris instar factis, vtuntur: plebii vero ferme omnes retis ad formam suos contexunt, omnes quidem pariter è gossipio, & in iis ad duo tigilla alligatis atque in aere suspensis dormiunt. Qui in campis cubant, aduersus nocturnum frigus, perpetuum ignem vna ex parte, altera lectum, habent. Atque hunc in vniuersum cubandi vsum moremque seruant earum rerum regionum incolæ vsque ad fines Nominis dei (id oppidum Panamensis isthmi est) neque alia dormiendi consuetudo est in multis septentrionalis Oceani insulis.

Medicamen dentibus confirmandis, Pariensibus vsurpatum.

Cubandi mos.

ARMA illis precipua arcus & sagittæ venenatæ. eas dupliciter fingunt, primum è palma, deinde arundinibus quibusdam concinnis, quas in ripis fluminum enatas, inopia ferri duris piscium squamis aut silicibus acutis asperant, mox bitumine nigro vngunt: pestiferum id virus est è radicibus, herbis, formicis, pomis, aliisque fœdis succis, permixtum, quod vetulæ cum serpentum sanie multo labore & diligentia decoquunt, donec ad exactum modum adduxerint: nec pauci interea tetro vapore, qui ex dira illa colluuie exhalat, examimantur. Si quis sagitta eo liquore adhuc recenti peruncta saucietur, ei corpus intumescit, vi veneni adeo rapida vt breue intra spatium rabie correptus intereat: si vero venenum aliquanto ante aut dudum factum sit, maximam partem lethalis efficaciæ deperdit. Veneni huius remedium præsentaneum est ferrum candens, inustum vulneri: & multos ego noui Hispanos, qui ea ope sanati sunt.

PORRO omnes serui qui ab Hispanis in iis prouinciis capiuntur, abducuntur in Cubaguam: siquidem in ea insula Regii procuratores resident, qui regia vectigalia colligunt, nempe vniones, aurum, mancipia, & cetera id genus, ex quibus omnibus quinta Regi penditur, id est, viginti è centum. Seruorum omnium faciei & brachiis ferro ignito, C. litera insculpto, nota inuritur: mox præfecti & duces de illis pro arbitrio statuunt: pars quoque militibus in prædam cedit, qui eos postea aut Hispanis aliis venumdant, aut de illorum capitibus inter se colludunt. Appellentibus quoque eò ex Hispania nauibus, mancipia ista vino, farina, nautico pane & aliis rebus necessariis, permutant: & quamuis Indicę mulieres aliquæ ex Hispanis pręgnantes sint, eas tamen quoque vendere nulla ipsis reli-

Indicis mancipiis quomodo abutantur Hispani.

gio eſt. Mercatores eos ſeruos inde auectos aliò, reuendunt. Alii mancipiis magnos quoſdam phaſelos ad formam celocium (quas Carauellas vocant) factos complent, & in Hiſpaniolam inſulam tranſmittunt. Sed præterquam quod mediterranei homines (quippe qui remotis ab Oceano terris fere capiantur) nauigandi tædium ægre tolerantes: ad hæc conferti ſtipatique in carinis ſub tabulatis nauium, inter putidas ſentinæ ſordeis, nauſeaſque & reliqua excrementa corporum, ceu pecora, in fæce ac ſtercore computreſcunt: etiam non raro, in ſumma maris malacia, tanta aquæ & ceteri victus penuria laborant, vt ferme omnes ſiti, fœtore atque æſtu anima intercluſa fœdum in modum exſpirent. Quibus ex rebus hodie totus ille tractus & ora Parienſi ſinui circumiecta ab Hiſpanis deſolata eſt. Quum enim iam neque vniones, neque aurum ibi reperiatur, & piſcatio margaritarum finem ceperit, nulla Hiſpanis ſpes quæſtus, niſi ex mancipiis, ſupereſt, quę & ipſa hodie pauca ſunt. Earum enim regionum incolæ priſtinæ libertati Cæſaris beneficio reſtituti, aliò demigrarunt.

1 AXI, *planta vulgo nota in inſulis & continenti Indiæ Occid. cuius fructu Indi per totum annum, pro condimento & pipere vtuntur.*

2 DE *primo huius coloniæ conditore, & cur ita dicta ſit, infra huius lib. c. 22. De eius ſitu lib. 2. c. 9.*

¶ *Jndi Hiſpanos mortales eſſe, quomodo deprehenderint, quum immortales eſſe crederent.*

CAPVT IIII.

VNC ad Amaracapanam reuertor, quo, paucis poſtquam eo veneramus diebus, Regię San-Dominici curiæ mandatum allatum eſt. Ea iubebat Hieronymum Ortalum præfectum propter delictum ab ipſo commiſſum, corripi, & firmo cum præſidio tuto in Hiſpaniolam perduci. Quare expeditionem illam promiſſam affluere ſinens, ſpem quoque diuitiarum quam mihi ſæpe fecerat, ſecum abſtulit. Sed me præterea ex cœli mutatione, inſolentia ciborum & vehementiore æſtu affectum, quum adhæc male cubando multum humidi terreni traxiſſem, morbus corripuit: ac niſi vir vnus extitiſſet, qui meas miſerias reſpiceret, res meæ in perditiſſimo ſtatu haud dubie erant. Is Antonius Caſtellanus fuit, ſacerdos Gallus, nobilis, ſumma vir comitate ac liberalitate, quam decora & plena dignitatis corporis ſpecies honeſtabat, quæ res ei omnium beneuolentiam

Galli erga Italum in India benignitas.

lentiam

lentiam ac reuerentiam conciliauerant. Is me in Amaracapanę portu naui impositum in insulam Margaritam misit, iussitq; ibi aduentum suum opperiri, vbi maximam partem seruitiorum suorum & facultatum habebat: moxque vt eò venit, tanta in me charitate ac beneficentia vsus est, vt si ex eo natus essem. Neque enim tantum sex menses domi suæ me dilecti filii loco habuit & curauit, sed recepta quoque valetudine inde abire volentem comiter dimisit, rebusque omnibus ad nauigandum necessariis copiosissime instruxit.

INDE quum carauella vna mancipiis onusta soluissemus, & oram legendo promontorium seu Caput Veli circumuecti, altum non sine magnis laboribus propter summam maris tranquillitatem traiecissemus, tandem Boriquenam insulam tenuimus: quæ ab Hispanis vulgo S. Ioannis dicta, etiam propter ingentem auri & argenti vim in ea repertam, S. Ioannis de Portu-ricco, id est diuite, nuncupata est. Quum primo Hispani eam insulam subigere aggressi essent, insulares eos immortales [1] esse pro certo habebant: eius rei periculum facere vnus è primoribus insulæ regulis aliquando constituit: dat negotium famulis vt Hispanum quendam, hospitem suum, perlatum ad flumen, tandiu pede vno retentum sub aqua mergi sinerent, donec extingui posset si mortalis esset. Illi sic demersum & suffocatum Hispanum humeris ad herum deferũt: is quum haud dubie mortuum esse videret & tali experimento iudicaret ceteros quoque mortales fore, iniuriis Hispanorum accensus, à quibus auare ac crudeliter habiti erant, in eos cum ceteris regulis coniurat. Illi in Hispanos nec opinantes vnà impetum faciunt, & centum quinquaginta trucidant, qui per insulam palati & auro legendo intenti erant: ac ne vnus quidem cladi superfuisset, nisi Didacus Salazar cum noua manu laborantibus subsidio venisset. Ex ea insula, vbi dierum aliquot quiete recreati essemus, soluentes, breui in Hispaniolam appulimus, atque in ciuitatem San-Dominici venimus. Ea prima terra ab Hispanis in illis regionibus frequentata, & colonia [2] condita est.

Indi Hispanos mortales esse quomodo deprehenderint.

1. Insulæ Borichen, (nunc & S. Iohannis de portu diuite nuncupatæ) incolæ, intelligentes Hispaniolam Insulam ab Hispanis occupatam, quam non ignorabant magnam, & frequentibus hominibus habitatam, incredibile putabant, Christianos illam sibi subycere potuisse, nisi immortales essent. Deinde cum audirent eos ex illa orbis parte aduenisse ex qua Sol oritur (est enim nostra Europa illis Orientalis) sibi persuadebant eam gentem è cœlo delapsam, & Solis prolem esse, fieriq; non posse, vt vulneribus aut alia quacunq; vi ab Indis conficerentur. Præterea conside-

rantes, illos paulatim Insulas sibi subijcere, atq; iam in suam excendisse, licet ducentorum hominum armis præditorum numerum non excederent; valde moleste ferebant suam libertatem imminui, & suam insulam occupari à tam parua hominum manu, sed memoria repetentes sibi negotium esse cum immortalibus hominibus, animus illis languescebat.

Tandem post varias sententias Reguli eius Insulæ conueniunt deliberaturi de hoc negotio, atq; itum est in eam sententiam, vt periculum facerent in Christiano aliquo, si quem à reliquis seiunctum, excipere possent. Vnus Regulorum cui nomen Vraioan Dominus Prouinciæ Iaguaca, hanc in se curam recipit; & hac quidem ratione rem aggressus est. Forte adolescens quidam, Salsedo appellatus, per eius Prouinciam iter faciens, ad reliquos Hispanos contendebat. Vraioan eum humanißime in suas ædes excipit, cibum præbet, & discedenti quindecim aut viginti Indos, itineris futuros comites, & ad eius impedimenta ferenda idoneos addit.

Ad flumen peruenientes nomine Guarabo, parte Insulæ Occidentali situm, Indi Hispanum compellunt, & an eum humeris ferre velint, ne madesceret, interrogant. Annuit, nihil sinistri cogitans, & sibi admodum placens de tam frequentibus ministris. Validißimi ergo quiq; eum excipientes fluuium ingrediuntur, sed quando in medium alueum peruenerunt, illum in profluentem abijciunt, atq; in ipsum omnes insilientes suffocant. Deinde illum in ripam protractum compellant (tametsi conspicerent immobilem esse) his verbis. Surge domine Salsedo, & ne nobis vitio vertas, nam nostra culpa factum non est vt caderemus, atq; aliis eiusmodi pluribus, subinde illum reuoluentes in hanc, aut alteram partem, ad obseruandum an surgeret, atq; ita toto triduo apud cadauer hæserunt, donec corrumpi & putrere inciperet: nihilominus tamen, eum mortuum, aut Christianos mortales esse sibi persuadere non poterant. Tandem cum animaduerterent se surdo loqui, quid actum esset, suo Domino denuntiant, qui credere nolens, singulis diebus alios subditos mittebat qui viderent an Salsedo se non commoueret, imo tantem ipse proficiscitur, vt oculatus testis esset: sed nec adhuc persuadere sibi poterat quin Salsedo tandem exurgeret, donec conspiceret cadauer in dies magis corrũpi. Quum igitur ipse & reliqui Reguli intellexerant Hispanos non minus mortales quam cæteros, nec sibi cum Dijs negotium esse, sed cum hominibus perinde vt ipsi mortalibus: tum animose arma sumserunt, & plusquam mediam partem Hispanorum occiderunt.

2. Prima Colonia Hispanorum duce Christophoro Columbo in prima sua nauigatione in Americam facta est, ædificato propugnaculo quodam, cui Natiuitatis nomen imposuit, & triginta Hispanos reliquit, sub Præfectura Roderici d'Arana: sed omnes ab Indis fuere cæsi.

Altera

Altera nauigatione vrbem condidit, Isabellam nomine, in honorem & memoriam Isabellæ Reginæ, in qua coloniam traduxit mille & quingentorum virorum, quos aduexerat. Sed hæc priore non fuit magis firma: Anno enim M.CCCC.XCVIII. omnes Hispani qui inerant, ea deserta, ad quinquaginta milliaria distantem locum alio Insulæ latere, nempe S. Dominicum sese contulerunt, vrbem recens conditam ad flumen Ozama, à Bartholomæo Columbo, anno M.IIII.XCIIII. vt cap. XXIX. huius libri latius explicabimus. Eam ob causam noster Auctor vrbem S. Dominici vocat primam Hispanorum coloniam: nam reuera illa vrbs prima, in qua Hispani sedes fixerunt in ea insula, atq; constanter porro perstiterunt.

¶ Christophorus Columbus Genuensis primus Indiæ Occid. repertor, vtcumque Hispani eam laudem alteri transcribunt.

CAPVT V.

IAM vero quis incognitas quondam eas terras primus aperuerit, inter scriptores non satis conuenit. Primum Franciscus Lopez de Gomara in secunda parte Historię generalis Indicæ in hanc sententiam scribit: Nauclerus quidam in Oceano nostro celoce nauigans, flante diu & vehementer Apeliote raptus, quum vento obsequi ei necesse esset, in regiones incognitas delatus est, quæ neque in Cosmographicis vllis tabulis notatæ, neque in indicibus nauigatoriis extarent. Inde ægre in Hispaniam reuersus, tribus tantum aut quatuor nautis superstitibus, in ipso portu morbo exstinctus est, quem ex miseria, fame, siti, ceterisq; in tam longa nauigatione perpessis malis, contraxerat: neque vllam aut nominis aut patriæ suæ memoriam reliquit. Quamquam ne id quidem ipsius culpa accidisse putandum est, sed aut quorundam malitia, aut eius inuidia quam Fortunam vocant. Eum nonnulli Turdetanum seu Vandalum fuisse tradunt, ac tum mercaturas factitare solitum in Canariis insulis & Madera, quum ei longus ille & exitialis error obtigit. Alii Cantabrum ferunt, in Anglia & Gallia negotiantem. Sunt etiam qui Lusitanum fuisse contendant, qui tum ad Minam (vt vocant) vel in Indiam nauigaret, aut inde rediret. quod quidem commode quadrat nomini nouis hisce terris imposito. Præterea dicunt nonnulli Nauclerum istum carauella vna appulisse in Portugalliam: alii in Maderam,

Splendida fabula de primo Indiæ Occid. inuentore.

„ ram,aut aliquam Heſperidum : nemo tamen ea de re certi & explo-
„ rati quidquam affirmat. Omnes tantum in eo vno conſentiunt,
„ quod videlicet Nauclero illo apud Chriſt. Columbum exſtincto,
„ penes eum defuncti hoſpitis aduerſaria, chartæ, & indices omnes
„ remanſerint, atque in iis relatio tam longinquæ nauigationis cum
„ deſignatione Paralleli & Climatis eius oræ tum primum repertæ.
„ ET *paulo poſt:* Principio Columbus nauiculariam exercuit, &
„ multis annis Syriam aliaſque Orientis oras obiit. Inde indices mari-
„ nos ſeu chartas nauigatorias conficere aggreſſus, atq; eius artis pe-
„ ritiam conſequutus, vnde fortunam & opes poſtea nactus eſt, Por-
„ tugalliam adiit vt Auſtralia Africæ litora & quæcumque tum Luſi-
„ tani nauibus perluſtrabant, cognoſceret, atque ita non parua acceſ-
„ ſione auctis & illuſtratis Indicibus ſuis maiorem autoritatem preci-
„ umq; conciliaret. Poſtremo in eo regno vxorem ducit, vel (vt non-
„ nulli tradunt) in Madera inſula, vbi tum, opinor, commorabatur
„ quum dicta ante carauella applicuit. Ibi ergo quum eſſet, nauis eius
„ forte magiſtrum eo ex diuturno errore appellentem domi ſuæ exci-
„ pit: is Columbo omnem nauigationis ſuę hiſtoriam exponēs, quid-
„ quid de oræ à ſe repertæ ſitu & parallelo compererat, aperit, conten-
„ ditque vt nauigatoriæ paginæ quam ab eo emebat, nouæ illius ter-
„ ræ ſpecimen ſimulque eius nomen à quo inuenta eſſet, adſcriberet.
„ Interea Nauclerus ille moritur : indicium & relationem eius terræ
„ Columbo relinquit. inde Columbus primum nouæ illius Indię no-
„ titiam habuit. *Idem ſcriptor poſtea ſubiungit:* Nequid intactum præ-
„ termittam, ſunt qui Columbum linguæ Latinę & Coſmographiæ
„ peritum fuiſſe affirment. Quumque Platonis Timæum & Critiam
„ legiſſet, vbi ille ingentis cuiuſdam inſulę Atlanteę meminit, & ob-
„ rutæ aquis terræ quę Africam & Aſiam amplitudine excederet, eo
„ impulſum ad veſtigandas Antipodum terras & auream illam Mar-
„ ci Pauli Cipangon. Adhæc legiſſe apud Ariſtotelem, vel Theophra-
„ ſtum, in libro De mirabilibus, negotiatores quoſdam Carthaginen
„ ſes, à freto Herculeo in Occidentem & Meridiem nauigantes, tan-
„ dem multis exactis diebus in vaſtam quandam inſulam perueniſſe,
„ deſertam illam quidem & incolis vacuam, ſed rebus tamen huma-
„ nę vitæ neceſſariis abunde inſtructam, & fluuiis nauigabilibus per-
„ fuſam.
„ MOX *idem autor ſatis fidenter:* Equidem Columbum (*inquit*) ſi
„ ſuo marte & ingenio vbi eſſet noua India cognoſſet, multo ante
„ quam in Hiſpaniam veniret, de ea perueſtiganda cum ſuis Genuen-
„ ſibus acturum fuiſſe exiſtimo, qui tum negotiandi cauſſa totum or-
bem

bem peragrabant: ſed tale quid aggredi ei nunquam venit in mentem, donec cum Nauclero illo Hiſpano egit, qui eam tempeſtate maris actus repererat.

SED hæc vt fabuloſa & indigna fide refellere, non magni operis eſt. Petrus quidem Martyr Mediolanenſis, in eo quem de his conſcripſit libello, Columbum ea de re cum ciuitate Genuenſi egiſſe ante omnia teſtatur, ſimulque cauſam commemorat quæ eum ad veſtigandas illas oras impulerit. Eius verba hæc ſunt: „Quum Columbus (inquit) pro ſuo more ac inſtituto, trans Gades in Portugalliam & omnem illam Oceani oram nauigaret, ſæpenumero animaduertit, & quidem multa cum cura & diligentia obſeruans, ventos quoſdam ſtatis anni temporibus ab occaſu flare conſueuiſſe, qui multos dies conſtanti & æquabili tractu ſpirarent. Quos quum non aliunde quam ex tranſmarina aliqua ora, cuius halitu gignerentur, proficiſci poſſe iudicaret, tamdiu circa eam rem cogitando animum verſauit, vt eius certitudinem quærere aliquando conſtitueret. Ergo annos natus ferme XL. Senatui & populo Genuenſi coràm ſua conſilia exponens ſpopondit ſe ſi à ciuitate aliquot nauib. inſtrueretur, Herculis columnas præteruectum tamdiu in Occidentem nauigaturum, donec orbem circumuectus in aromatum feraces inſulas perueniret. Sed eius rei inceptio tum primum audita incredibilis videri omnibus, quibus videlicet nihil tale vnquam ne ſomniantibus quidem veniſſet in mentem, & nihil tamen eorum quæ ad nauigandi artem pertinent, ignotum eſſe videretur. Itaque omnes hanc Columbi commentationem, ceu inanem fabulam aut ſomnium, reſpuerunt: etſi forte accepiſſent veterum ſcriptorum alicui proditum de quadam ingentis magnitudinis inſula, quæ multorum dierum in Occidentem nauigatione à Gadibus diſtaret.”

Chriſtophorus Columbus primus Indiæ Occid. inuentor.

Columbus quibus coniecturis Nouas terras deprehenderit.

HAVD equidem dubitem eam ipſam fuiſſe cauſam qua impulſus Columbus nouas illas terras quærere aggreſſus ſit: vnde facile æſtimare licet, Gomaram multis argutis commentis veritatem permiſcere ac corrumpere conari, & quidem eo conſilio vt immortalem Chriſtophori Columbi famam imminuat. Quippe ægrè multi patiuntur, peregrinum hominem, & quidem è noſtra Italia ortum, tantum honoris ac gloriæ conſequutum, vt non tantum Hiſpanicæ gentis, ſed & cuiuſuis alterius, homines ſuperauerit.

NON alienum fuerit hoc loco quiddam narrare quod Columbo in Hiſpania, vti accepi, contigit, poſteaquam iam Indiam repererat (etſi enim id olim quoque aliquando eſſet factum, recens tamen hoc inuentum, eius eſt) Quum forte Columbus celebri con-

uiuio cum multis nobilibus Hiſpanis adhibitus eſſet,& inter eos (vt fieri ſolet) de India ſermo ortus eſſet, vnus eorum ita eum alloqui
„ cœpit: Domine Chriſtophore (inquit) etſi tu Indiam non reperiſſes,
Columbus mordaces inuidorum in ſe ſermones ingenioſe repercutit. non defuiſſet tamen in hac noſtra Hiſpania, qui idem ac tu tentaſſet, vt quæ multis magnis viris & ingenioſis abundet, Coſmographis & literatis. Ad ea Columbus nihil prorſus reſpondit: ſed ouo afferri in triclinium iuſſo & menſæ impoſito, verſo ad omnes ſermo
„ ne: Agedũ, inquit, domini mei, cum quolibet veſtrûm depoſito in
„ cœnam pignore certo, neminem eorum qui hîc ſunt facturum ouo
„ iſto quod ego facturus ſum, nempe vt nullo nixum adminiculo,
„ ſtans & erectum in pedem ſuopte nutu maneat. Experti ſunt omnes, neque vlli eorum ſucceſſit: ſed quum circumacto orbe ad Columbi manus perueniſſet, ipſe ouum, altero eius faſtigio menſæ illiſo ac leniter quaſſato, rectum firmumque conſtituit. Ea res omnium animos verecundia pupugit, poſtquam vtique illis patuit quid ſibi tacitis ambagibus vellet: Nimirum, id poſtquam primus ipſe tentaſſet, iam apertum omnibus & factu facile eſſe: debuiſſe ipſos potius principes Indiæ quęrendæ viam rationemque inire, nec ſe ridere qui primus id experiri auſus eſſet, ſicuti ante id cœptanti mirabundi illuſiſſent, quaſi rem impoſſibilem aggredienti.

Conſaluus Ouiedo, Imp. Caroli V. Hiſtoricus, hanc lepidam fabellam etiam recenſet, tanquam rem auditam, non tamen aſſerit, vt iſte Gomara, qui eum ſequutus eſt, ſed modeſte ſuam opinionem in medium adfert his verbis.

„ *Sic ne res ſeſe habeat, an non (inquit) nemo aſſerere queat: vulgo ta-*
„ *men ita circumfertur. Ego nihilominus falſum eſſe hunc rumorem cenſeo:*
„ *& cum Auguſtino dico: Præſtat dubitare de re non certa, quam pertina-*
„ *citer affirmare rem dubiam, & quam probare non poſsimus.*

Hæc ſunt Ouiedi verba. Gomara tamen adeo confidenter hæc affirmat tanquam præſens ipſe adfuiſſet, cum & Naucleri nomen, & vnde fuerit oriundus ignoret, aut notabilem aliquam circumſtantiam, quaſi iam bis mille anni effluxiſſent à re peracta.

2. *Marcus Paulus Venetus in ſuo Itinerario, Cipango aut Zipangri hanc Inſulam vocat, à Luſitanis primum poſtea obſeruatam & Iapon dictam. E regione Sinarum Prouinciæ ad Orientem poſtremæ, eſt, circiter ducentas leucas à Continente, & ſexies mille leucis à Luſitania marino itinere, eiuſdem cum Hiſpania altitudinis. Rigida ſunt iſtis frigora & magni æſtus, pro temporis ratione. Niues, venti, pruinæ, & terræmotus iſtic frequentiores quam apud nos. Incolæ bellicoſi, laudis auidi, pro qua conſeruanda, vel in fruſta concidi præoptarint, aut ſeſe met conficere.*

ficere. Varia est eorum Religio: nam quidam Lunam & Solem adorant, alij Cacodæmonem.

3. Is Solon est, vnus è septem Sapientum Græciæ numero, quem Plato in Dialogis Critia & Timæo sic loquentem inducit, tanquam id intellexisset à Sacerdotibus vrbis Sais in AEgypto, qui scripta apud se conseruabant admodum vetusta, continentia memoriam plurimarum rerum ante diluuium, vt ipsi referebant, gestarum. Ad me quod attinet, arbitror non magis extitisse Solonis tempore, vlla monumenta continentia veram narrationem eorum quæ ante diluuium contigerunt, quam nunc, præter Mosis libros. Vt tamen non est æstimandum Dei Spiritum nobis in illis scriptum reliquisse, quiquid actum est totis mille & amplius annis qui effluxerunt ante arcam Noe fabricatam: sic à fide absonum non est, liberis relictam esse à parentibus memoriam rerum quarundam particularium & singularium, & conseruatam inter AEgyptios, aut alias nationes prophanas. Nam exempli gratia, etiam nunc in Occidentalium Indorum cantilenis, obseruantur confusa quædam vestigia historiæ Diluuij vniuersalis.

Sed vt ad nostros sacerdotes AEgyptios redeat oratio; Aiebant olim ingentem fuisse Insulam Atlantidem nomine ad fretum Herculeum, latius patentem quam tota Africa & Asia, in qua ampla essent regna, & potentissimi Reges, qui tum temporis non modò vniuersam Insulam possidebant, sed in continentem egressi, tantum terræ in latitudinem occupauerant, quantum patet Africa in AEgyptum, & in longitudinem, quantum Europa in Tusciam. Inuasit etiam illos Reges cupido (dominandi enim appetitus non magis extingui potest, quam Auaritia) Asiam inuadendi, & in potestatem redigendi omnes eas Prouincias quæ Mare mediterraneum cingunt vsq; in Pontum Euxinum. Itaq; coactis omnibus viribus singulis formidinem incusserunt: Hispanijs, Gallia, Italia, nemine resistente, superatis, penetrarunt in Græciam vsq;. Sed neque in Græcia quisquam resistere ausus, præter Athenienses, iam tum temporis potentem Rempublicam, & totius Græciæ primariam vrbem, ad quam reliqui Græci confugerunt. Soli igitur Athenienses totum onus belli sustinentes, prœlio superarunt hos transmarinos Reges, atque hac ratione non modo libertatem Græciæ propugnarunt: sed etiam seruitute liberarunt omnes eas nationes quæ cis Herculeum fretum erant.

Sed coortis paulo post præter omnium spem magnis terræ motibus, & aquarum diluuio, diurno & noctis spatio terra dehiscente, absorpti sunt omnes illi strenui Athenienses milites: atque eodem tempore perierunt etiam omnes illi Atlantidis Tyranni, ipsa itidem Insula Mari submersa: vt deinceps totum illud mare Atlanticum adeo lutosum euaserit, vt nulla ratione nauigari posset.

Verum demus hæc ita se habere. Creditu tamen difficile est, Indiam Occidentalem, Insulam illam Atlantidem esse, cuius Plato meminit. Nam licet non dubitem diluuium magnas in orbe mutationes induxisse, & alijs adiecisse quæ alijs ademerat (scribunt enim quidam veterum, Siciliã Italiæ auulsam, Cyprum Syriæ, Eubœã Bœotiæ atq; alias plures: rursus Insulas mari ablatas iunctasque terris) tamen non est verisimile) tametsi Gomara non dubitandum esse censeat) Insulam quæ pænè Hispaniam attingebat, mille ducentis leucis ab ea recessisse: totidem enim numerantur ab Hispania in eam regionem. Ad hæc recentium Nauigationibus obseruatum est, eam non esse Insulam, sed continentem Indiæ Orientali coniunctum ab vna parte, ab altera, ijs terris quæ vtrique Polo subiacent: aut si separatur, tam angusto freto & interuallo id fit, vt propterea Insulæ nomen non mereatur.

4. Etiam nunc extat libellus inter Aristotelis opera (licet nonnulli aliquem ex ipsius discipulis potius auctorem censeant quam Aristotelem) cui titulus De Mirabilibus. Quisquis tandem auctor eius est, narrat Carthaginenses quosdam negotiatores, ab Herculis Columnis, in Atlanticum mare nauigantes, post exactos multos dies tandem in vastam quandam Insulam peruenisse siluis abundantem, & ingentibus altisque fluminibus irriguam, procul ab omni continente sitam: atque ipsos & alios præterea vbertate illius illectos, eò cum vxoribus & liberis commigrasse, & Insulam cœpisse colere. Verum Carthaginensem Magistratum, cum animaduerteret ciuium suorum numerum paulatim imminui, pœna capitis vetuisse, ne quis in posterum eò nauigaret, atq; nouas istas colonias inde exegisse: metuebant enim (ex quorundam sententia n e illæ viribus cum tempore auctæ eos tandem opprimerent.

Non desunt alij, qui de hac materia disceptantes ex coniecturis æstiment hanc nuper repertam Indiam, celebres illas Insulas Hesperides, esse adeo à Poetis decantatas, & à Rege Hespero appellatas, ordine duodecimo inter antiquos Hispaniæ Reges, CLXXI. annis ante conditam Troiam, & circiter M.DC.LVIII. ante natum Christum: & eos falli qui Hesperides esse Fortunatas Insulas (quas Canarias cognominant) censent. Solinus enim postremo suæ Cosmographiæ capite, ex veteris auctoris Sobesi assertione scribit Hesperides vltra Gorgonas insulas (nunc de cap. Verde cognominantur) esset circiter dierum quadraginta nauigatione, & in intimos maris sinus recessisse. Tantundem scribit Plinius lib. 5. cap. 31. Atque si recte obseruemus tempus quod in nauigationem impenditur à Gorgonum insulis in Occidentalem Indiam, reperiemus conuenire cum distantia, quam Solinus ponit inter Gorgonas & Hesperides, nempe quadraginta dierum nauigationem. Nam tantundem nunc temporis

poris impenditur, interdum paulo minus, pro nauigiorum videlicet bonitate & Nauclerorum præstantia. Sed & Christophorus Columbus ipse, in secunda nauigatione, qua reperit Desideratam, Marigalante & alias in hoc climate insulas, tantundem temporis impendit. Hæc est quorundam opinio. Supposito igitur hoc argumento, Hesperides insulas esse Indiam Occidentalem, concludunt, ante circiter ter millenos ducentos & triginta septem annos istam Indiam Regibus Hispaniæ subiectas fuisse, vt nunc sunt. Sed hoc difficile creditu est: non est enim verisimile, Hispanos adeo peritos rei nauticæ fuisse illo æuo, vt sine pyxide nautica & Astrolabio (cuius vsus non valde antiquus) sese Mari ignoto committerent, ad inuestigandas terras vnde nemo rediisset. Nam mille & quingentis fere post annis, Alexandri magni Naucleri, ad oceanum obseruandum missi, Indiæ duntaxat oram maritimam legerunt, neque in altum vlterius progressi sunt, quam ad Taprobanam Insulam, quinque aut sex dierum itinere à continente seiunctam.

¶ Christ. Columbi constans quærendæ Indiæ nouæ propositum, atque vt diu irrita spe, tandem à Ferdinando Castellæ rege classe instructus, voti compos fuerit.

CAPVT VI.

NVNC, vt ad institutum reuertar & exequi pergam quomodo hæc India primum à Columbo inuenta fuerit: vt cognouit ipse ad tam præclari operis inceptum suscipiendum in Genuensibus parum opis sibi esse, transgredi vlterius in Occidentem statuit: spe haud dubia fore vt ab aliquo principum, quorum ibi diuitiæ atque opes inclytæ essent, rebus ad eas quas ardenter deperiret terras explorandas necessariis aliquando instrueretur. Itaque in Portugalliam concedens, inde fratrem suum Bartholomæum ad Henricum VII. Angliæ regem mittit, qui fauorem & naues Indiæ vestigandæ peteret: promittens se breui ex terris illis incredibiles diuitias allaturum. Sed Bartholomæus inde irrita spe & sine ope rediit. Itaque cum Alphonso V. Portugalliæ rege Columbus eam rem communicat, eumque supplex rogat, vt sibi naues aliquot armis & commeatu instructas tradi iubeat: se vero fidem ac iusiurandum dare, tamdiu in Occidentem nauigaturum, quoad ditissimas auri, gemmarum & aliarum deliciarum quibus precium est, prouincias inueniret. Verum

Columbi diuturna perseuerantia in suo de quærenda India proposito.

ſicuti Columbus à Genuenſibus ſuis pro vano habitus erat, ab Anglis ridiculus, ita tum quoque à Luſitanis pro futili & deliro circulatore deriſus eſt. Erant tum in Luſitania homines, qui Coſmographicam artem profitentes, nullam ſe eius partem ignorare arbitrarentur. Itaque ſuperciliosè Columbum deſpicientes, regi ſuadebant, ne quam peregrini hominis ſomniis fidem adhibere vellet. Quippe amentem eſſe: neque in Occidente aurum, aut diuitiarum quidquam exiſtere poſſe, veluti exploratum affirmabant. Imo neminem ſubiectam AEquinoctiali lineæ plagam tranſgredi poſſe, quin immodicis ſolis ardoribus torreretur, ſiquidem eo in ſpatio maiorem æſtus eſſe vim, quâ perpetua inter duos Tropicos ſolis orbita & curſus eſt.[1]

COLVMBVS vbi in Portugallia ſe ac verba ſua ludibrio eſſe vidit, in Caſtellam profectus aulam Ferdinandi & Iſabellæ regum adit, eiſq; ſuas cogitationes, vt ceteris, exponit, ſimulque eas quam efficaciſſimis poteſt rationibus, exemplis & teſtimoniis confirmat. Sed illis, etſi principia ipſa primo arriderent, incredibilia polliceri videbatur. Tandem conſumtis aliquot in aula annis, quum in propoſito conſtanter perſeueraret, & tantæ rei ſpem exemplis & demonſtrationibus euidentiſſimis confirmaret, ad extremum quorundam Hiſpaniæ procerum ope atque interuentu aditum ad Iſabellam reginam obtinuit. Itaque tempus familiariter cũ ea colloquendi nactus, adeo firmiſſimis rationibus eam labefecit, vt dictis ſuis aſſenſum fidemque præbere cogeret: donec tandem perſuaſa promitteret ſe ea de re cum Rege acturam, omnique ope atque opera enixuram nequid illi rei ad inceptum illud exſequendum neceſſariæ deeſſet. Quamobrem breui, Deo bene iuuante, & magnanimæ eius Reginæ ſupplicatu, Rex Ferdinandus liburnicam vnam & duas carauellas Chriſtophoro Columbo inſtructas & armatas tradit.

Prima Chriſt. Columbi in Indiam nauigatio.

IPSE, cum Bartholomæo fratre, ineunte Auguſto, anno M.CCCC.XCII. è Palos portu vela in altum faciens, Gomeram inſulam tenuit, quæ vna è ſeptem Canariis eſt. Ibi aliquot dies commoratus, vt aquam & cetera inde neceſſaria ſumeret, cœptum iter, Occidentem ſolem ſequutus, peragere inſtitit.

PORRO quum emenſa dierum aliquot nauigatione nondum terra vlla in conſpectu eſſet, milites in Columbum fremere incipiunt: ille mitigatis eorum animis, trigintaquinque dies nauigando extrahit, neque vlla tum quoque terræ nota aut indicium apparebat. Itaque ſocii aperte Columbo minari & probra pro ſe quiſque ingerere, Genuenſem impoſtorem & planum palam vocitantes. quippe neſcire

nescire eum quorsum tenderet aut quo appelleret, & se eius ductu in certam perniciem ruere. Hîc Columbus pro virili simul rationes suas firmare, simul eos precari, orare ne animis per impatientiam deficerent: sibi spem esse, Deo bene iuuante, breui terram nouam in conspectu fore.

Columbi intoleranda Hispanorum impatientia inuictus animus.

His tum vocibus sedati, quum aliquot præterea dies nauigassent, neque vlla tellus occurreret, fremitum in nauibus redintegrãt, & se reduci iubent: alioqui pertinacius vltra tendentem in mare proiecturos. quippe vlterius progredientib. non suffecturos commeatus, maxime aquam, quę in Hispaniam reuersuris necessaria foret. Ad extremum eò res rediit, vt promitteret reuersuros nisi intra triduum terram vidissent, interea perspicue ostendens non tantum suffectura ad reditum alimenta, si moderate vti vellent, sed multo etiam longius. Itaque prospere iter exsequi pergens, postridie eius diei demitti vela iubet: ac credibile quidem est, quum id diceret Columbus, haud procul terra affuisse, idque ex cœli conspectu deprehendisse, aura, & nubeculis quæ circa orientem solem in horizonte apparerent: aut certe instinctu quodam ingentis & inuicti animi.

2. Nocte quæ eum diem sequuta est, nauta quidam Lepiensis, è summo mali fastigio alta voce proclamans, Ignem, inquit, ignem prospicio. Tum e vestigio excipiens adolescens quidam, Non diu est, inquit, quum mihi dominus meus Columbus id ipsum dixit. Nauta ipse ingenti lætitia & spe auctus, haud dubius se, simulac Hispaniam attigisset, tam fausti nuncii à Rege pręmia laturum, quod primus visi ab se ignis è naui signum dedisset: postquam indonatus abiit, ira & dolore victus profugit in Africam & Christi fidem exuit.

1. Videtur noster Auctor Petri Martyris mentem non satis assecutus. Nam is de Columbi conatibus scribens, hoc non voluit, Lusitanos hanc rationem inter reliquas produxisse, vt Columbi conatus eluderent: sed duntaxat, eo tempore fuisse in Lusitania Naucleros & Nauium Præfectos adeo arrogantes, vt neminem sibi comparandum putarent in arte nautica: quia, inquit, totam Africæ oram maritimam quæ " Meridiem spectat legerant, non tamen adeo in altum prouecti vt conti- " nentis conspectum amitterent. Deinde addit. "

Primi Lusitani eam Nauigationem instituerunt quam veteres " tentare non sunt ausi: quia certo credebant, tantum æstum sub Aequatore " esse, vt quisquis eo penetraret, illico solis ardoribus conflagraret: atque adeo " cum intelligerent inueniri qui à freto Herculeo ad mare rubrum naui- " gassent, & totam Africam circuiuissent, pro fabula habuerunt. Ita ex "

Mar-

Martyris mente hæc ad Veterum opinionem, non ad Lusitanorum disceptationem referenda sunt.

2. Ipse Petrus Martyr in quadam Narratione quam Italico sermone conscripsit, ait, Columbum triduo ante quam vllam terram conspiceret, mirandam in somno visionem habuisse: vt excitatus, lætabundus & alacris, omnes conuocari iusserit, eosq; confirmauerit, breui terram conspecturos. Præterea, iacta semel bolide in mare, ex terra inhærente agnouit non procul abesse ab aliqua regione, atque eo magis confirmabatur in sua opinione, quod præcedente nocte ventos obseruauerat solito inconstantiores, hanc igitur ventorum inæqualitatem non aliunde procedere iudicabat, quam à terrestri vento marinum repellente.

3. Is fuit Salsedo Columbi famulus, qui nautæ hæc proferenti re-
« spondit. Thalassiarcha meus herus iam ante id dixit: tum Columbus fa-
« muli responsum confirmans, Verum est, inquit, iam ante dixi, nec diu est
« quod ignem illum, de quo est sermo, conspexerim. Atque adeo verum est, quodam die Iouis, duabus horis post mediam noctem, Columbum euocasse Nobilem quendam virum Hispanum nomine Escobedo, Regi Hispaniæ à cubiculis, & dixisse, Ignem video, nec procul à terra aliqua abesse, se suspicari. Itaque solum Columbum manet gloria conspectarum primum Indiarum Gonzal. Ouied. lib. 1. cap. 5.

¶ Columbus noua India reperta, primo ingenti Hispanorum gaudio, mox inuidia & calumniis excipitur. Cubam & Hispaniolam detegit. Indi Hispanos amicissime excipiunt. Hispani Indos auro & ornamentis, per speciem amicitiæ, spoliant.

CAPVT VII.

IAM quanta omnes voluptate perfusi fuerint, postquam nouam eam terram conspexere, nemo dicendo assequi possit. Alii vix præ gaudio mentium compotes, nouam oram intuendo explere oculos non poterant: aliqui perfusi lacrymis Columbum amplectebantur: nonnulli venerabundi manus eius deosculabantur, & qui eum offenderant, ignorantię petebant veniam: denique omnes sese admirandæ ipsius virtuti humiles seruos ac deuotos ferebant. Interea Columbus demitti scapham in mare iubet: egreditur in terram: & deiecta arbore crucem ex ea factam in nomine D. Iesu

ſu Chriſti crucifixi in litore ſtatuit.[1] & Noui illius mundi ius ac poſſeſſionem Regum Catholicorum nomine vſurpat. Hoc modo Columbus propria virtute atque ingenio, ſecundum Dei gratiam, primus Indiam nouam aperuit.

NEQVE minus tamen ex tam mirabili opere, cuius ipſe autor & effector extitit, mille in eum inuidorum calumniæ exortæ ſunt, vti mox dicam. Primum enim Regii fiſci procuratores, poſtquam in Hiſpaniam reuenerat, litem ei intenderunt, iam à fratribus Pinzonibus Martino & Franciſco duarum carauellarum magiſtris[2] apud Regem accuſato, quod, niſi ipſi à fœdo incepto deterruiſſent, regredi in Hiſpaniam ex itinere, non viſa India, paraſſet.

Columbo inuidia ex gloria oritur.

CETERVM, poſſeſſione Indiæ, vt diximus, vſurpata, quum ibi diutius morari Columbus operæ precium non duceret, quòd ea inſula in quam appulerat, exigua eſſet: regreſſus in naues vlterius prouehitur & multas alias inſulas detegit. Quum in Cubæ litora exſcenſionem feciſſet, eam Fernandinam in memoriam gratiamque Ferdinandi regis nuncupat. Ibi haud ſatis libenter ab inſularibus conſpectus eſt: quumq; interea forte mare turbari cœpiſſet, & ipſe quod in ſtatione non ſatis tuta & fida nauibus eſſet, metueret ne tempeſtas nauigia ad ſcopulos alliſa frangeret, ſubito ſoluendi ſignum dedit.

Ferdinandina inſula, vulgo Cuba.

INDE prouectus in Haytin inſulam appellit, quam Hiſpaniolam nuncupat: ſed ibi iactis in portu ancoris, quem Regium nominauit, Prætoria nauis ſcopulo icta frangitur:[3] quotquot tamen ea vehebantur homines cum maxima commeatuum parte, duarum carauellarum ope naufragio erepti ſunt. Indi complures per omnem litoris oram ſparſi naues mirabundi ſpectabant, ſed ſimulac egredientes in terram Chriſtianos viderunt, correpti formidine, celeri fuga dilapſi ſunt. Hiſpani curſu vnam ex iis feminam aſſequuti ad Columbum perducunt: ille mulierem cibo potuque expletam, eleganti & mundo induſio veſtiri iubet: mox ſignis edoctam iuſſamque ire ad ſuos eoſque hortari vt fidenter & ſine vllo metu ad naues venirent, dimittit. Illa abit: Barbari feminæ circumfuſi, eam inuſitato cultu veſtitam non ſine ingenti ſtupore aſpectabant. Illa Columbi comitatem & munificentiam in ſe inter populares prædicat: ceteri huius verbis adducti, preterea noue gentis barbatæ & veſtitæ videndæ cupidine, certatim lintribus ſuis carauellas circumdant.

Hiſpaniola inſula, vulgo Hayti.

IBI gaudium ingens pertentare Hiſpanorum animos cœpit, quum neminem in tanta Indorum multitudine viderent, cui non aurum & argentum in brachiis, collo & auribus fulgeret: mox eti-

Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.

am ea petere ab Indis vltro incipiunt: & illi, qui eas res paruifacerent, cuilibet liberaliter & hilariter dabant. Columbus quum tantum Indorum in nauibus videret quantum vix illę capere poterant, in terram cum multis Hispanis euadit. Ibi quum ab eius loci Cacico (ita regulos patrio idiomate appellant) cui nomen Guacanarillus, summa comitate exceptus esset, muneribus inuicem datis acceptisque ambo fidem futuræ amicitiæ sanxêre. Eum Columbus indusiis, pileolis, cultellis, speculis, crepitaculis, & tintinnabulis, donauit: Cacicus contra satis magno auri pondere eum remunerans, è suis aliquot misit cum lintribus patriis (illi Canoas vocant) qui ad efferendas in terram res & onera fractæ nauis Hispanis operam darent. Quam quidem illi adeo amico animo & propenso studio præstiterunt, vt si suæ illæ res essent.

Diomedis & Glauci permutatio.

1. Petri Martyris historia refert, Christophorum Columbum simulatq; in terram excendisset (factum autem id est in Guanahani parua Insula) in genua procidisse, atq; sublatis ad cœlum manibus, fusisq; præ gaudio lachrimis, hanc ad Deum orationem habuisse.

„ *Domine Deus æterne & omnipotens, sacro tuo verbo cœlum, terram, & mare creasti. Benedicatur & glorificetur nomen tuum. Laudetur tua maiestas, quæ dignata est per humilem seruum suum procurare, vt eius sacrum nomen agnoscatur & publicetur in hac altera mundi parte.*

Egregium Columbi factum, qui ante reliquas actiones, gratias Deo egerit & agnouerit non propria scientia aut prudentia, sed peculiari priuilegio atq; dono Dei, se primum omnium hunc Nouum orbem reperisse, in quo ipsius cognitio sereretur. Si Hispani hoc exemplum imitati, Deo consecrassent omnes Prouincias quas postea obseruarunt, non subsequuti fuissent adeo tragici exitus, quales infra videbimus.

2. Tres fratres quibus cognomen Pinzones è Palos Hispaniæ quodam portu oriundi & duarum carauellarum (id nauigij genus) quæ in prima Columbi nauigatione, in eius classe erant, magistri, inuidentes gloriæ Columbi adquisitæ ex hac noui orbis apertione, simulatque in Hispaniam redierunt, sese Columbo opposuerunt, accusantes per eum non stetisse, quominus non conspecta India in Hispaniam redirent: sed ab ipsis compulsum vt vltra porro pergeret: eam ob causam Noui orbis aperti gloriam sibi deberi, non Columbo. Vt verò hæc probarent, non defuerunt ipsis testes, quippe omnes quos habuerunt nautæ, & illis sanguine iuncti, & ex eadem vrbe oriundi. In summa, tantum suis clandestinis consiliis effecerunt, vt licet Columbus aperti noui orbis laudem auferret, & Talassiarchi officium consequeretur, implicarent tamen illum lite aduersus

fiscum Regis, qua tota vita conflictatus est, & Dominus Franciscus eius Filius natu maior, Patri in officio successor, prius vita excessit, quàm litis finem videret.

3. Amissa à Columbo Prætoria naue, cui nomen Gallega, plerique æstimarunt de industria id factum, vt partem suorum in ea Prouincia relinqueret v:t reuera aliquos istic reliquit. Ouied. Lib. 11. Hist. Ind. ca. 6.

¶ Indi de funesto Hispanorum in suas terras aduentu dæmonum oraculis moniti. Prima colonia Hispanorum. Columbus in Hispaniam reuersus præmiis augetur.

CAP. VIII.

MIRABILEM insulares illi Indi cuiusdam [1] oraculi memoriam tenebant, inde à patribus traditam, quo vera & futura prædicebantur: Non multis videlicet ab illinc annis venturam in eas barbaram gentem, quæ simulacra deorum terræ allideret, & filiorum ipsorum sanguinem effunderet. Hoc si certe tum illis venisset in mentem, non tam festo cum triumpho & lætitia aduenientes Hispanos excepissent.

CETERVM quum peteret Columbus vnde metallum illud fuluum nanciscerentur, illi nutibus, & signis demonstrabant, è quibusdam fluminibus mediterraneis peti, qui ex altissimis montibus decurrerent. Affluebat interea quotidie ex omnibus locis noua eius gentis & copiosa multitudo, vt inusitatas nostrorum hominum barbam gestantium formas cultumq; viserent: fructus, pisces, aurum, panem & alia alimenta, vndique afferentes: ac simiarum more vestigia ritusque Christianorum imitantes, quoties hi genua flexerant, flectebant & illi: Christiani reuerenter oculos in cœlum sustulerant: Indi pariter & ipsi tollebant. denique quidquid ab Hispanis ad recitandum Aue Maria mane & vesperi conuenientibus fieri soleret, itidem ab istis fiebat.

Indi quamquam simiæ, semen tamen aliquod pietatis sibi inesse ostendunt.

COLVMBVS ipse non mediocri lætitia affectus propter nouas illas repertas terras, auri adeo & argenti feraces, quum Hispaniam repetere & alterius inuenti mundi nuncium ipse Regi ferre cuperet: cum bona Cacici gratia domum coctili laterculo exstruit. Eo loco duodequadraginta Hispanos relinquit, qui ad reditum suum res insulæ sedulo & accurate explorarent: præmonitos vt in omnibus prudenter & modeste sese gererent. Hæc prima domus ab Hispanis in India exstructa est: Columbus cum reliquis soluit, inde secum sex

Primæ coloniæ in India Occid. ab Hispanis conditæ rudimentum.

Indos, omne aurum quod à Cacico acceperat, Psittacos aliquot, Maizii paniculas (quæ vna Indicarum frugum est) & alia Indiæ peculiaria & noua referens. Prospero cursu & incolumibus omnibus in Hispaniam peruenit, præterquam duobus Indis qui in itinere exstincti sunt. Appulsum Rex & Regina quam honorificentissime exceperunt, considere eum coram se iubentes: & in aula quidem Indos ab eo aduectos quod prorsus nudi essent, mirabundi omnes intuebantur: nec minus ipsi quoque Indi obstupescebant, quum Regem & aulicos vestitos cernerent. Rex vero Columbum insignibus honorum titulis auctum summum Oceani Præfectum designat: (Almirantem vulgo appellant) & ei omnium regiorum ex India redituum decimam attribuit. Bartholomæum quoque ipsius fratrem Hispaniolæ insulæ præficit.

1. QVOD *de Oraculo illo scribit, ita se habet. Cacici & Bohitij (id est Reguli & Sacerdotes) penes quos antiqua rerum quondam gestarum vel dictarum monumenta à patribus sine literis tradita manent, Christophoro Columbo & Hispanis narrabant, Garionexij Cacici patri & alteri cuidam Regulo cupidinem quondam ortam sciscitandi è Zemibus (id est numinibus suis) quid post sua tempora euenturum fata portenderent. Id porrò, vt extorquerent ab Idolis, quinq; dies continuos ab omni cibo & potu abstinuisse, tempusq; illud perpetuo in luctu & lacrymis egisse. Ergo his ritè peractis, tandem respondisse Zemes, Quanquam fata in occulto teneri à Diis & futura celari homines satius esset, moueri tamen se ipsorum religione vt ventura panderent. Itaq; scirent venturam non multos post annos ad eam insulam peregrinam gentem: viros vestibus amictos, promissa barba, & gladiis micantibus accinctos, quibus medium hominem vno ictu secarent, qui vetera Deûm simulacra solo allíderent, priscos sacrorum ritus & ceremonias abolerent, liberos eorum vel mactarent, vel libertate sublata in omne scelerũ genus corrumperent. Tam horribilis oraculi carmen memoriæ vt proderent, flebilem quandam cantionem (quam Areito vocant) velut elegiam, composuere: eam diebus atris & festis quibusdam tristibus lugubri & querula voce canebant. Ceterum ita postmodum euenere omnia vti prædixerant Zemes, & canebant Sacerdotes: sicuti sequentia docebunt.*

¶ Se-

¶ Secunda Christophori Columbi in Indiam nauigatio. Hispaniola sanguine Hispanorum imbuta. Isabella colonia à Columbo conditur. Indorum aduersus Hispanos tumultus.

CAPVT IX.

OLVMBVS omnem Regi itineris & rerum ab se gestarum successum exposuerat: & pręterea gradu ex ea insula facto, amplissimas & ditissimas alias oras aperturum se promiserat. Itaq; Rex trium Liburnicarum & quatuordecim carauellarum classem instrui iubet, & in eam vltra mille ac quingentos homines imponi, maximam partem mechanicarum artium opifices, & quidem earum quæ illi terræ maxime necessariæ essent. Columbus præterea equis, bobus, ouibus, suibus, capris, fœminis maribusque ad propagandam eius generis stirpem: deinde hordeo, frumento, leguminibus, & omnis generis plantis ac frugibus, in naueis prouisis & collatis: secum etiam sacerdotes & monachos abduxit, qui gentes illas Christiana religione imbuerent. Postremo rebus omnibus necessariis munitus instructusque, anno M.CCCC.XCIII. die secunda Septembr. è portu Calicio soluit.

1 COLVMBVS, iam Almirans regius, in Indiam renauigans, multo alacrius quam prius secabat fluctus, quatuor Indos reuehens quos Rex baptisari curauerat: & Canarias insulas præteruectus, paulo magis læuorsum quam priore nauigatione cursu in Africum inflexo, Desideratæ insulę conspectum habuit. Ea prima (vti ante dictum est) illi à Canariis occurrit tellus: sed neque in vllam eius oram egressus, neque vllo eius portu tacto magna cum alacritate & Hispaniolæ desiderio cœptum iter persequutus est. Eam vbi classe tenuit, longe alio statu reperit quàm reliquerat. quippe omnes Hispanos ab eo depositos Indi ad vnum mactauerant. Almirans euestigio legatis ad Cacicum Guacanarillum missis, sciscitari iubet, quænam causa mortis suis hominibus fuisset. Ille nutibus atque aliis significationibus quibus mentem suam vtcumque exprimere poterat, respondens, multum & grauiter conquestus est: 2 Hispanos post eius discessum, suorum coniuges stuprare, eosque ipsos fustibus atque indignis aliis modis accipere cœpisse, neque illos tamen à suis vllo dicto factóve esse violatos: sed venisse quendam nouū Regulum, quales multos potentes haberet ea insula, qui barbatos homines sedes in suis finibus capientes atque ædi-

Hispani maturę Indiam stupris & latrociniis, mox etiam suo sanguine, nobilitant.

ficia molientes nactus, veritusq; ne insulam totam aliquando subigerent, omnes ad vnum trucidasset. Se quidem, quum casam Hispanorum conflagrantem vidisset, ad opem ferendam pro officio accurrisse. Sed meæ vires (inquit) parum valuerunt: & graui vulnere ictus sum, vt videtis. Simul hæc dicens, crus fascia bombycina inuolutum ostendit. Sed hæc simulata omnia & falsa erant, quemadmodum postea Columbus cognouit, Hispanis eo missis, qui fasciis solutis & inspecto Cacici crure, nullum vulneris aut cicatricis vestigium vidisse se retulerunt. Atque inde illis haud dubia suspicio, Guacanarilli consilio atque opera Hispanos interemtos & casam incensam fuisse, quod illi, aurum vi extorquendo, feminas constuprando, & alia fœda faciendo, nullis verborum ac rerum contumeliis in Indos parcerent. Plerique Christophoro Columbo suadebant vt hanc iniuriam vlcisceretur: sed ille veritus ne maius detrimentum acciperet, vt qui vires atque opes indigenarum nondum penitus nosset, cohibere se maluit & vltionem meliori occasioni seruare.

INTEREA è nauibus secundò in eam terram egressus, cum suis principium coloniæ dedit, quam in memoriam Isabellæ reginæ Isabellam 3 vocauit: mox ad Cibaui 3 aurarias (is locus est insulæ vnde aurum effodiebatur) arce exstructa, munimento valido & ad impetus Indorum arcendos idoneo, Bartholomæum fratrem insulæ Præfectum relinquit. Ipse tribus carauellis ad nouas terras vestigandas profectus, Cubæ latus Meridionale, & Iamaicam & alias insulas, aperuit. In aliqua earum litora exscensu facto, à nonnullis populis æquis oculis visus est: mox inde Hispaniolam repetens, commodum nactus portum S. Nicolai nomine insignem fecit. In eo portu iactis ancoris Almirans constitit, tum vt suis tempestiua quieta refectis, tum vt carauellis instauratis, quæ iam omnibus compagibus multam aquam acciperent, mox inde ad delendos Caribas, & exurendos eorum lintres moueret.

Isabella, colonia.

SED tum forte graui morbo correptus, eam expeditionem omittere in præsentia cogitur, & in Isabellam valetudinis causa portari: 4 vbi multos Hispanis vita functos, alios morbis implicitos reperit. alii quibus valetudo integra superarat, Bartholomęi fratris eius imperiis parum obedienter acceptis, non paruum tumultum mouerant. Cacici preterea aliquot propter iniurias, raptus, homicidia, rapinas, ceteraque ab Hispanis multis insulæ partibus perpetrata flagitia facinoraque, sumtis armis rebellionem cœptauerant.

Insulares Indi Hispanis famem relinquunt.

QVINETIAM maxima pars Insularium, non tantum inculta rura, nulla frugum suarum semente facta, reliquerat, sed quidquid etiam

am in agris vſui eſſe poterat, id omne vaſtarant ac corruperant, vt nudum & ſterile ſolum Hiſpanis obiicerent: ſperantes peregrinam gentem, vbi nihil victui idoneum reperiſſet, tandem inſula exceſſuram: imo ipſi quoque adeo quum indignis modis habiti tam miſerabilem ſeruitutem pati non poſſent, abiecta ſpe & omnibus vitæ ſolatiis, vulgo inedia ſeipſos necabant. Columbus, ſumto à prudentia conſilio, in omnes Hiſpanos ſeditionum autores & ſcelerum compertos vltimo ſupplicio animaduertit; & Cacicos ipſos quacumq; ope potuit reconciliare ſibi ſtuduit. Ex ea ſeueritate, tantum Hiſpanorum in Almirantem odium ortum eſt, vt quum eorum flagitiis & latrociniis indulgere nollet, ne nomen quidem eius æquo animo ferrent. Qua ex re factum eſt vt multi de eo & fratre eius ad Regem dira & atrocia ſcriberent, itaque Columbus ſimulac conualuit, in Hiſpaniam regreſſus eſt.

1. Antequam ea claßis ſolueret è portu, Catholici Reges Curſorem Romam ablegarunt, qui ſuis legatis, eò profectis vt Pontificem Alexandrum VI. ſalutarent, Relationem exhiberet earum Prouinciarum recens inuentarum: ea videlicet de cauſa, vt iuſtiore titulo, animi cogitationes in actum deducere poſſent, nempe vt promouerent fidem Catholicam. Pontifex hæc intelligens, proprio motu & ſpeciali authoritate dedit Regibus Catholicis & ipſorum ſucceſſoribus quaſcunque Prouincias inuenire poſſunt in India Occidentali, ducta pro limite à polo ad polum per diametrum linea centum leucis vltra inſulas Acoras, & totidem à Gorgadibus, quæ vulgo de Capo verde cognominantur. Vniuerſum orbem ſecabat hæc linea, & diuidebat ea quæ erant occupanda à Regibus Luſitaniæ & Caſtellæ, vt quidquid vltra lineam comprehēderetur verſus occidentem, Regibus Caſtellæ cederet, modo non poßideretur ab vllo alio Principe Chriſtiano; & quidquid cis lineam eſſet, Luſitanis. Deinde, pactis factis Anno M.CCCCXCIIII. *inter Luſitaniæ Regem Joannem eius nominis II. & Regem Caſtellæ Ferdinandum linea tranſlata fuit trecentis ſeptuaginta leucis vlterius verſus Occidentem. Sed & alia controuerſia ſuborta inter prædictos Reges de Moluccis Inſulis Aromatum cauſa, quæ nondum deciſa eſt. Ouiedus lib. 11. Hiſtoriæ Indicæ: & Gomara Hiſtoriæ Generalis cap.* XCIX. C. *& ſubſequentibus.*

2. Triginta octo illi Hiſpani à Chriſtophoro Columbo in Hiſpaniola relicti ſub præfectura Centurionis Roderici de Brana & ſub Magiſtro quodam Joanne, nobili Chedrurgo, maxima ex parte nautæ erant, malè educati & vilis animi homines. Eam ob cauſam, ſtatim à Columbi diſceſſu, ſinguli (vt poſtea Columbo ipſi Incolæ retulerunt) eorum qui alij aliis ſubſtituti erant, ſi quid primis humanitus accidiſſet, imperare volebant:

lebant: itaq; inter se diuisi, bini aut terni simul iuncti per insulam vagari cœperunt, vim inferentes mulieribus & virginibus, & in summa licentia viuentes. Indi initio eorum facinora perpeßi sunt, quamdiu viderunt eos coniunctos: sed per insulam deinde dispersos omnes trucidarunt.

3. Ditißimæ sunt totius Hispaniolæ Insulæ metallicæ venæ, apud flumen Giamico. Propugnaculum istic extructum nomen à D. Thoma accepit, quia qui primi venam aperuerunt, puri auri grana in ea inuenerunt. Eius rei rumore ad reliquorum Hispanorum aures perlato, fidem non adhibuerunt, donec oculis conspicerent & manibus tractarent. Indi porrò ante Hispanorum aduentum istas venas ita contemnebant, vt nisi aurum supra terram sparsum inuenirent, non dignarentur, ad illud inquirendum, terram vertere.

4. Inter reliquas calamitates quibus afflicti fuere Christiani, dum Christophorus nouas regiones inuestigat, prima fuit quatuor nauium amißio secundum Insulam Isabellam, inter quas fuit prætoria anno XCIIII. *deinde, cum vrbem Isabellam condere cœperunt, Indi indignati se tales habere vicinos, qui istic sedes velle figere videbantur, rem adgreßi sunt admirandam nec ante auditam, vt illos istinc abigerent. Nam sationem solitam intermiserunt, & absumpto suo Mayzo, iucca (genere plantæ illis in cibo vulgari) sese sustentabant, atq; deserta regione à Christianis habitata, in intimam Insulam secesserunt. Hispani non animaduerterunt quamdiu annona abundarunt: sed illa absumpta, dum inter Indos requirere coguntur, mirati sunt se nihil inuenire. Vnde factum vt miseri Hispani Isabellæ & D. Thomæ vrbium incolæ paulatim tabescentes, inedia & fame morerentur. Adhæc paßim in agris iacebant Indorum fame extinctorum cadauera, quorum fœtore aër infectus pestem generauit, qua maximus numerus fuit sublatus. Accessere præterea lues venerea, & alij morbi incurabiles ex vsu mali succi ciborum. Magnum errorem admiserunt primi illi Hispani, quod Incolarum animos sibi non conciliarint, antequàm eorum regionem sibi subiicerent: multo enim felicius rem geßissent.*

5. Supplicium quo Columbus Hispanos affecit, præsertim Casparem Feriz Arragonium, quem cruci affigi iußit, reliquos ita irritauit, vt monachus quidam Buil nomine, ordinis Benedicti, è Catalonia oriundus, eò missus cum aliis vt Indos ad fidem Christianam cõuerterent, eius rei causa, sacris interdiceret, & Columbum fulmine etiam feriret. Columbus contra vetuit ne quid ex suo penu huic monacho & reliquis eius sodalibus, neq; etiam sacerdotibus subministraretur. Petrus Margarita D. Thomæ Præfectus, atq; alij Nobiles viri istic præsentes rem componere studuerunt, sed ad tempus duntaxat hæc cõciliatio durauit. Nam simul-

ſimulatq; Columbus in Hiſpanum aliquem iuridicè agere volebat, opponebat ſe hic monachus, & Columbum à ſacris arcebat: Columbus verò monachum à cibo. Reges Catholici iſta intelligentes, eò ablegarunt Nobilem quendam virum Ioannem Agnadum regiis literis ſuffultum, quibus vtramq; partem in Hiſpaniam euocabat. Ouiedus lib. 11. cap. 13.

¶ Inuſitata vis turbinum in Hiſpaniola. Eius mali cauſam Indi Hiſpanorum ſceleribus & flagitiis tribuunt. Columbus Hiſpaniam repetit. Hiſpanorum ab ipſius fratre ſeceſſio, & ſcelera.

PER eos dies mirabilis & prodigioſus quidam caſus in illis terris interuenit, quem quia conſideratione dignus eſt, non prætermittam. Nonnulli exiſtimabant humani generis hoſtem, quum ſibi eripi è faucibus tot animas, quæ per Baptiſmum ſeruandę eſſent, ægrè ferret, tantos turbinum furores, procelláſque emiſiſſe. Alii diſcordias ſeditioneſque ex Indicis ſpoliis & opibus erupturas, eo oſtento portendi arbitrabantur. Vulgi fermè opinio hæc erat, ſigno Crucis, quod in vexillum ſalutis erectum ibi fuerat, ex illis inſulis violenter eiici, & earum gentium diutina velut poſſeſſione detrahi tartareos ſpiritus, quos per tot ætates bruti illi homines pro patronis ſuis & numinibus coluerant. Itaque dum præcipiti fuga ruerent, tantas ſtrages & portenta edidiſſe.

PORRO caſus eiuſcemodi fuit. Ab Ortu tanta ventorum rabies coorta eſt, qualem nunquam antea Inſulares ſe vidiſſe aut audiuiſſe meminerant: in primis vehementiſſimus quidam Typhon, (quem Hiſpani Furacanum appellant) tanto impetu irruit, vt cœlum ſimul ac terras rapere ſecum & miſcere velle videretur. Omnes improuiſo malo attoniti præſentem mortem imminere ſibi ante oculos, confundi elementa, & finem rerum adeſſe, vulgo pauidi credebant. Tum vero ingenti ſono cœlum ſtrepere, & inter horrendos tonitruum fragores crebri micare ignes, aer incendi fulguribus: nox interdiu omnibus noctibus nigrior denſiorq; adeo vt per obſcurum alius alii occurſantes, mutuo intueri non poſſent. Errabundos homines, defixis præ formidine animis & lymphatis ſimiles per vias perque auia diſcurrere paſſim ac peruagari cerneres. Tanta vi interea furentium & horrendo cum ſtridore colluctantium ventorum, vt iis ab radicibus erutæ arbores, & auulſa montibus ſaxa magno cum fragore in planum prociderent: & ea ruina ingenti villarum

mapaliumq; ſtrage facta, multos mortales opprimeret. Solidas vero etiam cũ incolis dom⁹ furioſi illi turbines ſublime correptas & abſorptas diſſipauere. Quib. ex malis grauis vndiq; earũ gentium planctus & mœſti clamores exaudiebantur: paucis horis ingentia detrimenta accepta, vt ne tres quidẽ naues quæ ad portũ ſecuræ in ancoris ſtabãt, eius calamitatis immunes eſſent. Ancoris .ni. ipſis, quamquã robuſtis, fractis, & ancoralib. firmis nouiſq; trũcatis cũ omnib. nauticis profundo merſæ ſunt. Indi complures ſpeluncis abditi diſcrimen effugerunt: inde tamen rei tã nouę prodigio perculſi adeo & conſternati erepſerunt, vt vix animam reciprocare aut quidquam proloqui poſſent, adeo vocem inuſitatus pauor incluſerat. Sed vt ſe ex tanto terrore collegerunt inſulares iſti, longe aliter ea de re inter ſe diſceptantes ſentiebant ac Chriſtiani. Quippe eius cladis cauſam flagitioſis fœdiſque Hiſpanorum exemplis aſſignantes, cœlum infeſtum in eos ruere, & è ſuis terris illos eiicere velle dicebant. Sed hęcne vera fuerit eius rei cauſa, an alia quæpiam, ſapientiorum potius quàm meo vel illorum iudiciis exiſtimandum delego.

Indi de calamitatum cauſis verius quam Hiſpani iudicant.

QVINQVE ab illinc annis duæ aliæ eiuſcemodi procellæ inciderunt, ſed vltima inter paucas memorabilis, totam inſulam mirabiliter conterruit. Quippe omnibus fermè ſatis ſtragem intulit, maximam partem ædificiorum & torcularia ſaccarea euertit: armenta quoque propè omnia & greges fœdè interemit. Etiam Hiſpani fame periclitabantur, ni Deus eorum miſertus naues ex Hiſpania opportunè adduxiſſet, quæ farinam, nauticos panes, & ceteros commeatus abundè ſubueherent.

CETERVM Almirans priore illo turbine fractas Celoces extemplo refici iubet, quum eius rei peritos artifices multos & omnis generis fabros haberet: moxque vt illæ inſtauratæ ſunt, ipſe quà ſtrage illa ventorum, quà Indorum clade ſtupefactus & confuſus, vela in Hiſpaniam fecit. Quò quum ſecundo curſu perueniſſet, è Calicio portu, per diſpoſitos equos in Regiam profectus, Regi nouas ab ſe repertas terras expoſuit, aurum & alia rara obtulit: & narratis quæ in Hiſpaniola acciderant, iudicia quoque & proceſſus Hiſpanorum in quos legibus egerat, exhibuit: ſimul malignas obtrectatorum in ſe calumnias & falsò obiecta crimina diluens. Rex Columbi fide ſatis comperta, quòd tantum auri aduexerat, vt aliquot etiam palæ librales eſſent, deinde ex commentariis quæ attulerat actorum eius integritate ſpectata & probata, eum vltro conſolatus gratias quoque pro tantis eius in ſe meritis atque officiis egit: monuit tamen vt in poſterum, pœnarum acerbitate remiſſa, cum Hiſpanis, qui tam longinquas

ginquas terras ſui obſequii cauſa peterent, paulo mitius ageret.

Mox duodecim carauellas armari iubet, eaſque omni genere commeatus inſtructas Columbo ad nouam expeditionem attribuit. Ipſe confeſtim duo ex ea claſſe nauigia ad Hiſpaniolam rectà tendere iubet, & vt fratrem ſuum adeant edicit. Illa quum proſpero curſu eò perueniſſent, fortè ad Occidentalem inſulæ partem appulerunt, vbi tum agebat Roldanus quidam Ximenez: quem ex vili & obſcura perſona iuridicialem prętorem deſignatum, Columbus extulerat. Sed is tum multis Hiſpanis in partes tractis, ſeceſſionem fecerat: quum arrogantia contumaci Præfecti imperium exuiſſet, quo licentius omnibus legum frenis ſolutus latrocinia & quęlibet flagitia per Inſulam exerceret: quod Præfectus pati non ſuſtinuiſſet. Is appulſis eò vbi tum caſu erat duobus illis nauigiis, Hiſpanos qui in iis erant conuenit, ſolicitat, & Inſularium opes obuias parataſque oſtentans, docet, ſi ſecum facere vellent, liberrimè omnia barbarorum mapalia peruagaturos, atque inde, nullo impediente, egeſto auro ac rerum precioſiſſimis breui ditiſſimos euaſuros. Qua ſpe labefactatos facilè impellit vt omnem fortunæ ac rerum ſortem cum eo miſcere vellent. In primis ergo commeatu quem naues attulerant, auidius ipſe ac ceteri ſe explent: inde prædabundo agmine inſulam peruagantes, promiſcua licentia ſpoliare, verberare, occidere: denique nullum genus ſceleris, libidinis, auaritiæ, in indigenas prætermittere.

Seditionum & ciuilium bellorum in Hiſpaniola tentamenta.

CACICVS quidam, Garionexius nomine, quum ditionem ſuam omni belli clade à Chriſtianis vri & res ſuas ſuorumque ante oculos ſuos ferri agique videret, iunctis cum alio Cacico (Maraboneſum vocabant) viribus, defendere ſe ab eorum iniuriis & latrociniis ſtatuit. Itaque ſępe cum Indorum manu, quos in ſocietatem adſciuerat, è montibus in plana degreſſus, vbi Hiſpani ſtatiua habebant: quoſcunque ex eis capere poterant ipſe ac ſocii, barbara rabie excarnificantes fruſtillatim diſcerpebant.

E 2 ¶ Co-

¶ Columbus tertiò in Indiam nauigat. Cubaguam insulam Vnionum detegit. Frustra Hispanorum seditiones componere laborat. Indos perduelles domat.

CAP. XI.

Columbi tertia in Indiam expeditio.

DVM hi tumultus in Hispaniola agitantur, Almirans è portu S. Lucari soluens cum reliqua classe, anno M. CCCC. XCVIII. vigesima octaua Maii, cursum in Maderam direxit. Ea vna est ex septem Lusitanorum insulis quas illi Azorias appellant. Illac autem nauigare multo tutius duxit, tum quia belli id tempus erat, tum maxime propter piratas Gallos, qui iam fama Indicarum opum exciti, prædandi spe maria illa infestabant. Inde præmissis recto cursu ad Hispaniolam sex carauellis, ipse trib. reliquis versus Caput-viride seu Gorgades insulas deflectens, propius AEquinoctialem lineam iter suum direxit, & in ea nauigatione multis malis conflictatus est, tum ob maris malacias, tum ob immodicos ardores, quos mense Iunio media æstas intenderat. Vix tandem quum Indiam attigisset, sinum Pariensem ingressus in Cubaguam appulit, quam ipse Perlarum insulam nuncupauit. Cuius nominis origo hæc fuit. Almirans quum eum sinum nauibus percurreret, forte quibusdam Indis qui è lintre piscarentur conspectis è nautis suis aliquot scapha propius ad eos accedere iubet, & sciscitari quinam ii homines essent, & quas terras incolerent. Nautæ raptim lintrem assequuti & in eum transgressi, Indis sese adiungunt: atque illi nil conspectu tunc primum à se visorũ hominum conterriti, eos etiam, vt pulcros viros, summa cum voluptate aspectabant. Hispani ostreas in piscatorio illo lintre conspiciunt: quas, eduleis esse rati, quum aperuissent, plenas vnionibus reperiunt, vnde maior illis lætitia orta est. Peruenerant ad littus: ibi in terram egressi, mulieres Indicas vniones pulcerrimos collo & brachiis gestantes conspiciunt: & illos quidem ei genti adeo viles, vt in vulgaribus & quotidianis feminarum ornamentis simpliciter haberent. Siquidem pro catino fictili, & eo quidem fracto, quem nauta Hispanus Indicæ mulieri dedit, ea illum contra quatuor margaritarum sertis seu lineis munerata est. Ille munere lætus & diues ad naues rediit, omnibus vniones suos ostentans. Qua ex re incredibili voluptate affectus Almirans, clara voce ceteras naues circumuehitur, & socios affatus: Nos, inquit, ad ditissimam mundi oram appulimus.

Cubagua, insula Vnionum.

INDE propius terræ ſuccedens, Cumanæ fluminis oſtium inuectus eſt. Indigenæ quum viderent carauellas, tantæ molis opera & tam affabrè facta, deinde barbatorum hominum inuſitatam ſpeciem demirantes, inter ſe vulgò dicebant: Quinam aut vnde ſunt homines? Supernè, an ex aqua? Mox quibuſcunq; ſciebant aut poterant nutibus ac ſignis, per legatos ab Almirante contendunt vt in ea litora egreſſus, cum ipſorum Cacico congredi velit & ſui copiam faciat: quippe illum eius videndi ac cognoſcendi auidum eſſe. His auditis Columbus, etſi omnia beneuolentiæ ſigna atque indicia pręſe ferrent, doli tamen aliquid ſubeſſe ſuſpicatus, in terram egredi metuebat. Id poſtquam deprehenderunt Indi, multi eorum carauellas ingreſſi, Almirantis poteſtati ſemetipſos vltro permiſerunt, puram omnino ac ſinceram amicitiam demonſtrantes: neque nauigia tantùm ipſa, velut diuinæ potius quàm humanæ artis opera, intuebantur: ſed ad omnia armamenta, ancoras, vela, ancoralia, & ſingula nauium inſtrumenta, defixis præ admiratione animis obſtupeſcebant.

ALMIRANS verò ipſos poſtquam omni comitate excepiſſet, abeuntes quoq; cultellis, ſpeculis, & tintinnabulis, cæteriſque eiuſcemodi minimi precii rebus muneratus, quam accuratiſſimè potuit ſciſcitando exſequutus eſt, vndénam hæc baccarum & margaritarum decora peterent. Illi oram maritimam quæ Cubaguam ſpectaret ſignis indicabant, ibi ſe conchas vnionum feraces piſcari. Itaque Almirans Hiſpanos aliquot egredi in terram iubet: eos Cacicus domum ſuam inuitatos vino epulisque more patrio apparatis, quamquam ſpurcis, hilariter excipit, quumq; ab illis vniones expeti intelligeret, dat magna copia, vt qui illis abundaret, nec pluris ea faceret quàm apud nos fiunt globuli illi vitrei, quos precatorios vocant. Hiſpani tantis diuitiis expleti, ad naues redeunt: Almirans mirificè eo commercio contentus inde ſoluit & Veli-caput circumuectus, mox traiecto mari breui in Hiſpaniolam appulit, vbi magnos motus & ſeditionum turbas inuenit.

IPSE vt omnia componeret, ſcriptis ad Roldanum Ximenem ſeceſſionis autorem litteris, monet hominem vt ſub imperium pręfecti volens redeat, neu delinquere pergat & prauis exemplis Indos ipſos auertere. Quippe non his factis neq; ea via ſperandum eſſe vt illi ad fidem noſtram adduci poſſent: neq; ampliſſimam illam Alexandri VI. pontificis bullam quæ Regibus Catholicis ditioni ſuæ adiicere eas terras permiſerit, eò ſpectare vt nouæ illæ gentes indignis modis habeantur: imò potius vt benignitate & honeſtis exem-

Columbus fruſtra ſeditiones ab Hiſpanis excitatas componere nititur.

plis alliciantur ad amplectendam sanctam fidem Christi seruatoris & redemtoris nostri.

Calumniæ Roldani in Columbos fratres.

HAEC Almirantis monita & preces aspernatus Roldanus, sectę caput ac principem se gerere perseuerauit: mox etiam Bartholomæi Insulæ præfecti actiones apud Regem per litteras criminatus est, sæuitiam ei & tyrannicum imperium obiectans, qui videlicet minimis & leuissimis de causis homines in patibulum ageret: imò præfectos omnes illos suos, ambitiosos & superbos esse: neque se ab illis secessionem fecisse, nisi postquam eos tyrannos, sæuos, & sanguinis humani auidos expertus esset. Postremò Regem quoq; ipsum tandem aliquando reipsa cogniturũ, suæ Maiestatis & dignitatis inimicum esse Almirantem, idq; vnum moliri vt Insularum imperium occupet. Et iam aurifodinis solos eius familiares & clientes præesse: ceteris omnibus obseptum esse & clausum earum aditum. [1] Iudicia ipsa pro libidine & gratia, non iure & æquitate, ab iis exerceri. Ad hęc Almirantem quoque de reperta Vnionum insula Regem quantum in se esset, celasse, vt clandestina præda solus ipse frueretur, & circumuento per pactum aliquod Rege, ditissimam illam insulam sibi vni seponeret. [2]

ALMIRANS quoque ipse contrà litteras ad Regem componens, pessimam sceleratorum istorum & flagitiosorum hominum mentem & vitam exponit. Quippe istis nihil prorsus pensi esse, nisi vt quotidianis latrociniis, feminarum stupris & omni scelerum genere, libidinem, sæuitiam & auaritiam expleant: perduellionis quoque ac proditionis reos omni Dei metu ac pudore posito, per omnem insulam latronum instar vagari. Postremò duas carauellas quę ad fratrem suum Bartholomæum ex Hispania missæ essent, cum omni commeatu, auertisse, ac pellectis in suam societatem nauium illarum hominibus, rapiendo & infanda omnia perpetrando certare. Ac tam fœdis facinoribus commotos multos Insulæ Regulos cum maximo omnium damno defecisse, eosq; etiamnum pro commissis pœnas metuentes, si sub imperium redirent, pergere in insania & solutos iugo viuere.

Columbus Indos perduelles, & sub imperiũ redeuntes, clementer tractat.

DVM hæc vtrinque crimina & accusationes in Hispaniam mittuntur, Almirans fratrem cum octoginta Hispanis, in iis equitibus aliquot, mittit aduersus Cacicos perduelles, [3] Illi sex millia armatorum & amplius in acie habebant: sed vbi ad manus ventum est, violento equorum impetu conterriti, & fusi, in densissimas syluas se abdiderunt. Pugnatum deinde est aliquoties cum Garionexio & quatuor aliis Cacicis: sed breui profligatis omnibus eorum

copiis,

copiis, Cacici montes fuga petunt: mox tamen capti omnes in Almirantis potestatem venere. Porrò quum promitterent se amicitiam ipsius colentes sub Hispaniæ regis imperio futuros, tum vt clementiam erga eos suam commendaret, tum ne iniuriarum quas ab Hispanis accepissent, autorem ipsum fuisse existimarent, benignè illos in fidem & gratiam recepit, & rebus nostris donatos, in ditionem quemque suam remisit.

1. *Detectis ab Almirante Christophoro Columbo metallicis Prouinciæ Cibao venis, animaduertens Indos colligentes in fluminibus aurum magnis cum ceremoniis: licentiam Christianis auri colligendi non dabat, nisi primum peccata confessi essent, & ad sacram synaxin accessissent. Aiebat enim, si Indi tametsi barbari tali cum deuotione ad auri grumos quærendos proficiscebantur, vt etiam viginti diebus à suarum coniugum amplexibus ante abstinerent & ieiuniis se macerarent, affirmabant enim si cum coniugibus se miscuissent, nullum aurum inuenire: æquum esse vt Christiani ab alienis vxoribus abstinerent, & se ad sanctimoniam pararent: Deo enim recōciliatos, æquius & securius bona temporalia & spiritualia adquisituros. Verùm tam exacta sanctimonia plerisq; Hispanis non placebat, atq; dicebant, ad vxores quod attineret longius ab illis se esse semotos quam Indi essent; se enim suas in Hispania reliquisse: multos etiam sæpius ieiunare quàm vellent, quandoquidem interdum extrema inedia premerentur, & radicibus siluestribusq; fructibus per agros quæsitis vesci cogerentur. Confessionem duntaxat semel in anno, videlicet ad Paschatis festum esse mandatam: maximam tamen eorum partem sæpius peccata confiteri. Nihilominus tamen Almirans nemini concedebat ad venas auri profectionem, nisi iis qui peccata essent confessi & sacram synaxin sumpsissent, & reliquos castigabat qui sine eius venia metallicas venas adibant. Itaq; mirum non est si Hispani illi, ipsi indignabantur, vt qui auri grumum pluris facerent, quàm totius orbis confessiones & Hostias. Gonzal. Ouied. lib. 5. cap. 11.*

2. *Hæc fuit vna ex præcipuis accusationibus (seu potius calumniis) quæ ab inuidis Almiranti Columbo fuerunt intentatæ. Sed qui nullo præiudicio occupati, & secundum veritatem iudicant, aiunt Admiralem, simulac istam Insulam detexisset, illico nobilem virum Arroialablegasse ad Reges Catholicos, qui hæc illis nunciaret, & simul illis offerret specimen primarum margaritarum quas istic habuisset. Nam, quàm verisimile est illum Reges celare voluisse tantas diuitias quæ in omnium conspectu fuerant detectæ, etiam conscia nautica hominū turba, quæ omnia effutire solet? Ab his enim hominibus originē sumpsit calumnia: quia cum Hispani circiter tria margaritarum tum crassiorum tum minutarum à*

Cubaguæ

Cubaguæ incolis redemissent, permutatione quarundam nolarum, & aliarum vilis pretij mercium facta, Almirans metuens ne Hispani his illecebris capti, inde distrahi non possent, diutius istic hærere noluit. Nonnulli ex eorum numero qui vniones redemerant, in Hispaniam redeuntes, statim publicarunt eius Prouinciæ opulentiam, quæ fama multos excitauit vt eam adirent: atq; etiam quibusdam inuidis ansam præbuit calumniandi Almirantem, quod aduentu nautarum qui ipsum in ea nauigatione comitati erant, & quorundam peculiarium litteris prius ista essent intellecta in Hispania quàm ex ipsius Almirantis ad Regem litteris. Sed mera erat inuidia, quæ omnes Columbi actiones peruertere satagebat, licet ipsa veritas ab eo staret. Gonzal. Ouied. lib. 3. cap. 6. Histor. Nat. & lib. 9. cap. 1.

3. Tum temporis in Hispaniola Insula quinq; præcipui erant Caciei, siue Reguli, quibus reliqui minores parebant. Horum nomina Guarionex, Beheccio, Goacanagari, Caiagoa, Caonabo. Primus occupabat planitiem in meditullio Insulæ, septuaginta aut amplius leucas patentem. Beheccio Occidentalem Insulæ partem poßidebat, & Sciaragna Prouinciam.

Goacanagori, siue Guacanarillo (sic enim noster Auctor appellat) Dominus erat Borealis Insulæ partis: atq; in eius regionem prima nauigatione Almirans appulit, & triginta octo Hispanos reliquit.

Caiagoa poßidebat Orientalem Insulæ partem, vsque ad locum in quo S. Dominici vrbs fuit extructa, & Flumen Aina, ab altero latere eius poßeßio extendebatur ad ostia Fl. Iuna. Hic obiit paulo post quàm Hispani bellum aduersus eum mouissent. Ei succeßit in Imperio ipsius vxor, quæ Christianam religionem amplexa est, & Agnes de Caiacoa nominata.

Rex Caonabo montana occupabat, & potens erat. Habebat Cacicum quendam cui nomen Vsmatex, Regni vicarium, & Polemarchum, virum strenuum, & qui suos milites adeo animosos reddiderat, vt neque vicinos Cacicos, neque reliquos Insulæ habitatores metuerent. Nam interdum exoriebatur inter illos bellum, tres tamen duntaxat ob causas, nimirum vel limitum iurisdictionum causa, aut piscationis, aut cũ aliarum Insularum Caribes, ipsis bellum inferebant, sed tum vtcunque essent discordes Cacici, denuo reconciliabantur, vt iunctis viribus peregrinum hostem expellerent. Gonzal. lib. 3. cap. 4.

Quantum ad bellum quod cum Christianis gesserunt, ortum id est, quia Christophorus Columbus arcem nomine Diui Thomæ dictam extrui curarat apud venas metallicas Cibao: cui præfecerat Alphonsum Hoiedam cum quinquaginta Hispanis, cùm vt venas tueretur, tum vt

nomen

nomen Christianis adquireret inter barbaras illas nationes. Sed simulatq; intellexerunt Almirantem in Hispaniam denuo profectum, Indi arma sumpserunt, præsertim Caonabo qui eam Prouinciam possidebat, & ægrè ferebat Hispanos adeo sibi vicinos, & ita oberrantes, libidineq; & omnibus sceleribus per insulam grassantes. Collegit igitur ad quinq; aut sex hominum millia, atque inter reliquos, multos sagittarios, Septentrionalis Insulæ partis tum incolas; ea voluntate vt arcem obsidione cingeret, flammis vastaret aut omnino dirueret, in vltionem scelerum ab Hispanis commissorum in subditorum suorum coniuges & filias: existimans se non minus facilè istos oppressurum, quàm Goacanagari octo & triginta illos Hispanos, quos Almirans prima nauigatione istic reliquerat. Obsedit ergo arcem mensis vnius spatio tam arctè, vt neminem obsessorum egredi pateretur. Sed Præfectus Hoieda, prudentior & magis vafer Caonabo, animaduertebat nō vi agendum esse cum istis hominib. furentibus, sed temporis mora illorum furorem infringendum & bilem sedandum. Ea de causa, diuturna aliquot mensium obsidione domandos censuit, leui eruptione interdum in illos facta, ad vires illorum periclitandum.

Tandem vt illos falleret, simulauit se viribus diffidere, & pacem cum illis inire velle: atq; eadem opera, aliquorum Indorum amicorum ministerio per hostis castra rumorem dissipari iussit Almirantem Christophorum aduenire cum magno Hispanorum militum numero, vt obsidione arcem liberaret. Is rumor Indos iam remissiores effecit vt ipsi cum suo Rege Caonabo facilius inclinarent ad pacem. tametsi alij Cacici dissuaderent, pollicerenturq; & milites & facultates ad exigendos ex Insula Hispanos. Grauis ergo fuit eius error, quem consequuta est etiam ipsius ruina. Nam sub prætextu fidei quam illi Hoiada sanctè iurauit, se in arcem cum primariis tribunis pertrahi siuit. Hispanus autem iam illum in sua potestate habēs, causas prætexuit cur eum non dimitteret, sed pro vade retinere vellet.

Fratrem habebat hic Caonabo virum strenuum & Indis charum, qui fratrem vi liberare cupiens, & tot Christianos se capere posse existimans, quorum permutatione ipsum & eos qui cum fratre captiui detinebantur, redimere posset: collegit ad septem millia sagittariorum, quos in quinq; acies distribuit, & D. Thomæ arcem denuo obsidione cinxit. Acceperat tum Hoieda aliquot equitum subsidium à Bartholomæo Columbo, sic vt circiter trecentorum hominum numerum conficere posset. Parua hac manu tanto impetu in Indos irruit, vt illos facile profligaret: nam cum nunquam tale pugnæ genus experti essent, neque equites pyxidibus igniuomis aut lanceis armatos conspexissent, attoniti sunt ista equitum

agilitate per medias ipsorum cohortes ruentium & eos cædentium, neque resistere potuerunt, capto etiam Caonabi fratre.

His auditis Bartholomæus Columbus, statuit consultum fore, si Caonabo cum fratre & aliquot aliis Insulæ primatibus in Hispaniam ablegaret: sic enim reputabat, ipsos istic in insula captiuos detinere, neq; decorum, neq; suo statui commodum futurum; & deterius adhuc fore si illos liberaret: nam Caonabo vnus ex primariis & potentioribus insulæ Cacicis siue Regulis esse, & quamdiu viueret, in Hispaniola insula nunquam bellum defuturum. Itaq; statuit illos imponere in binas naues carauellas dictas, quæ anchoris firmatæ omnino paratæ erant vt velis sublatis in Hispaniam cursum tenerent.

Sed vbi Caonabo atq; eius frater intellexerunt in Hispaniam ad Regem Catholicum mittendos, tantus mœror eorum animos occupauit, vt frater moreretur decem aut duodecim diebus ante quàm naues soluerent: & ipse Caonabo breui subsequeretur. Nam naui impositus mœrore etiam contabuit ante quàm in Hispaniam perueniret. Hac ratione totam eius prouinciam Hispani pacificè occuparunt: & Caonabi vxor Ana Caona nuncupata, acris pro Inda, ingenij, discedens ex mariti prouincia, in Sciaragua regionem ab ipsius fratre Cacico, cui nomen Behecchio, possessam, se contulit: apud quem summo in honore habita est. Postea Gubernator Nicolaus Ouandus anno M.D.III. illi gulam laqueo frangi iussit, qui cum aliis quadraginta Cacicis in necem (vt aiebant) conspirasset omnium Christianorum qui in Prouincia Sciaragua commorabantur.

Eodem fere quo Caonabo D. Thomæ arcē obsidione premebat tempore, Cacicus Guarionex reliquos Insulæ Cacicos conuocat & ad quindecim aut amplius Indorum millium exercitum cogit, vt Christianos qui cum Bartholomæo Columbo erant, opprimeret: nulla enim ratione ferre volebant, vt Christiani pedem figerent in Insula, vel metuentes rerum statum ab illis immutatum iri, vel indignè ferentes suos ritus & ceremonias palam ab Hispanis ludibrio haberi. Animaduertebant præterea commodiorem occasionem, quàm istam, sese offerre non posse. Nam pauci in Insula restabant, maxima eorum parte aut morbis aut laboribus quos pertulerant absumpta. Deinde breui expectabatur Almirans Columbus qui in Hispaniam nauigauerat, vt supplementum militum adduceret. Itaq; rebus Christianorum ita afflictis, atq; illo absente, eos opprimendos esse censebant.

Bartholomæus Columbus his intellectis, censuit non esse expectandum, donec hi Cacici Isabellam obsessum venirent: sed vt Dux strenuus, eductis suis militibus ipse hosti obuiam procedit, nullo loco quiescens donec

nec proximus illi fieret. Cùm verò milites quos ducebat quingentorum numerum non excederent, & pleriq; aduersa valetudine afflicti essent, astu potius quàm vi cum hoste agendum æstimauit. Animaduertens itaque hostes metu solutos, nullas excubias circum exercitũ collocasse, nunquam enim putassent Columbum noctu eos adoriturum: ista occasione vsus est. Suos itaque paratos esse iubens, primis tenebris mouit, & nocte intempesta ad Barbarorum castra perueniens, facta duobus è lateribus impressione ea adoritur: illi altum dormientes strepitu excitantur, fugam capessunt: velocissimi quique noctis & tenebrarum beneficio periculum euadunt, plurimi concisi, maxima pars capta: E captiuorum numero fuerunt ipse Guarionex, cum quatuordecim aliis Cacicis. Hæc victoria contigit circa locum illum in quo postea extructum oppidulum Beno: tantumq; nomen hac victoria per eam insulam adquisiuerunt Hispani, vt incolæ ex eo tempore depositis armis, Hispanis se subiicerent. Verum quidem eam gentem, totius Indiæ occidentalis maximè imbellem fuisse. Eam ob causam animum statim abiecerunt. Ouetacæ autem Brasiliæ, aut Caribes Veraguæ, non tam cito domiti fuissent.

Post victoriam, Bartholomæus Columbus existimans se commodam occasionem nactum, ad firmandam perpetuam pacem inter Indos & Christianos, Guarionecem & alios Cacicos liberos dimisit cum maximè tolerabilibus conditionibus. Ita vt iste Guarionex Hispanos postea semper humaniter exciperet, quotiescunq; per ipsius ditionem iter facere contingeret. Quidam negant hunc Cacicum prælio interfuisse: sed suum vicarium, Cacicum Maiobanecem misisse, qui captus fuerit: eodem autem bello Guarionecis vxorem captam etiam fuisse: cuius redimendæ causa ipse Guarionex pacem cum Hispanis facturus aduenerit. Sunt etiam qui dicant, hæc omnia à Bartholomæo Columbo confecta absente fratre. Alij, è quorum numero noster Auctor, ipsum Almirantem præsentem fuisse affirmant, atq; auctorem fuisse vt Cacici humanius tractarentur. Gonz. Ouiedus. lib. 3. cap. 1. & 2. Gomara suæ Historiæ cap. 22.

¶ Columbus inimicorum calumniis honore deiicitur. Bambadilla ei ſuccedit. Hic in Hiſpaniam reuertens, coorta tempeſtate, cum multo auro mergitur.

CAPVT XII.

QVVM toti in eo eſſent Almirans & eius frater vt Regulos & rebelles populos in Regis fidem reducerent, eodem tempore literæ tum ipſius Almirantis, tum Roldani in Hiſpaniam perueniunt: quæ res non mediocri dolore Regem ac Reginam affecit, quum res Hiſpaniolæ adeo turbatas & miſerum inſulæ ſtatum intelligerent. Iam in Aula ſparſus rumor auri inter nobiles, & vulgatę opes quas ingenti copia flumina ipſa vltrò funderent, omnes auaritia incenderant. Nemo erat ex ipſis quin talem Præfecturam obtinere ardentiſſimè appeteret: nemini tamen ad id petendum ſatis audentiæ erat, propter ingentem opinionem quam de Almirante Rex & Regina habebant. Itaque alia via graſſari, & optata ad eum finem cui inhiabant, perducere inſtituunt. Ergo iſti Nobiles per omnem Aulam ſpargunt Columbum & eius fratrem, iam partis opibus quæ priuatum modum excederent, Inſulas vſurpare velle, & nuper repertæ oræ omnis principatum inuadere. Idque non obſcuris manare indiciis, quantum ex multorum & quidem dignorum fide hominum literis colligi poſſet: tum videlicet ex ipſa auri effodiendi ratione, tum quòd ex eo pauculum in Hiſpaniam mitterent. Adhæc, quod multò peius eſſet, quum Hiſpanos paulatim ſpecioſo prętextu alium alia de cauſa tollerent, quorſum id ſpectare, niſi vt iis de medio amotis, ſoli ſine arbitris deſtinata ſua facilius perficerent? Hæc & ſimilia frequentibus ſuſurris ac rumoribus per Aulam adeo increbuerunt, vt ad aures vſque Regis ac Reginæ deferrentur: nec deerant interea æmuli qui hæc occultis flabellis in Regum animis accenderent, quo grauior criminantium eſſet autoritas.

Hiſpani nobiles Columbo inuidentes non vera virtute, ſed aſtu & calumniis in eum graſſantur.

REX ipſe, ne quę ad ſtatus ſui detrimentum ſpectarent, lentius accipere videretur, totius rei veritatem cognoſcere & Prætorem eò mittere inſtituit, qui quæreret cur tantum auri allatum non eſſet quantum ſe miſſurum promiſiſſet Almirans. Cuius profectò intermiſſę penſionis non alia cauſa erat, quam quod inter domeſticas diſcordias, & ſociorum defectiones atque inde exorta bella, aurum effodi non potuerat.

HIS

HIS ita constitutis, Rex nouo Insulæ præfecto Francisco Bombadilla designato, quæstionem de intestinis dissidiis decernit, & de causis discordiarum Columbi & Roldani cognoscere iussum, amplaque autoritate & potestate imperii instructum mittit. Is cum hac commissione & mandato Regio è Calicio portu anno M. CCCC. XCIX. quatuor carauellarum classe instructa soluens, in Hispaniolam traiecit. Almirans & Bartholomæus frater, noui Præfecti appulsu audito, ad eum honorificè excipiendum, vt regio missu venientem reuerenter obuiam egressi sunt. In portum vt peruenerant, rati, vt sibi, sic aliis sincerum animum esse, pro amica complexus ac salutationis vice, capti fratres in vincula traduntur. Mox iniectę vtrique catenę, & seiuncti alter ab altero, quò grauius dolerent, duabus Carauellis in Hispaniam mittuntur. Miserabilis equidem casus, ac mutationis rerum humanarum exemplum memorabile: eum qui paulo antè in maximo honoris fastigio fuisset apud potentissimum Regem, propter repertas illi propria virtute & excelso ingenio adeo nouas & diuites terras: cui, si Græcorum aut Romanorum veterum tempore vixisset, aut alterius cuiuslibet liberalis & munificę gentis, meritò statua fuisset erecta, ac fortè, vt numini, templum & diuini honores decreti essent, eum (inquam) nunc malignitate atque inuidia hominum afflictum & vinctum adduci: cuique ob tanta in Regem merita vlla satis digna gratia reddi nequibat, eum tam atroci iniuria affici vt nullo nouo beneficio expiari posset. Simulac celoces in Hispaniam peruenerunt, & nunciatum Regi tam claros viros compedibus vinctos adeo fœdo ac miserabili habitu adduci, motus in misericordiam Rex cursore Calicium misso, emitti illos è custodia & leuari vinculis iubet: deinde splendido comitatu cultuque vt talibus viris dignum erat, in conspectum suum venire. Vt in Regiam peruenerunt, comiter excepti & auditi sunt ac quum ibi obtinuisset veritas, pœnę in noxios decretæ.

Bombadilla sua potestate aduersus Columbum fœdè atque impotenter abutitur.

Regis Hisp. pudor ingratitudinem Hispanorum damnat.

POSTQVAM gubernator nouus Bombadilla Columbos captiuos in Hispaniam miserat, Roldanus cum aliis secessionis sociis sub imperium rediit. Ibi tum rursum omnes vno consensu miseros insulares in aurifodinis demergere & immodico labore vexare: quibus videlicet nihil pensi erat, nisi vt horrendam illam auri famem quam maximè explerent & ingurgitarent. Dum ea geruntur, Rex Ferdinandus, cui hæc dudum animo cura insederat, qua maximè ratione res Hispaniolæ Insulæ turbatas, necdum bene sedatas, pace & iustitia componeret: abrogato Bombadillæ imperio, Nicolaum" Olandam Proregis titulo & autoritate, eò mittit. Is è portu S. Lucari sol-

Auaritia semper crudelis.

"Ouandum alii vocant.

 uens

uens triginta nauium, partim liburnicarum, partim celocium, classe, quadragesimo demum die Insulæ applicat. Bombadilla vbi maiorem potestatem & successorem adeo potentem superuenisse videt, decedere illico prouincia, & iisdem illis nauibus quas Prorex adduxerat regredi in Hispaniam, statuit. Ergo, imposito multo in naues auro, quod amplius centum quinquaginta millium ducatorum pretium æquaret: ac multos prętεrea rudis auri grumos, in iis vnum inusitatę magnitudinis, & ponderis trium millium ducatorum, quem Reginę seposuerat, secum referens, vela in Hispaniam fecit. Eum sequuti sunt Roldanus Ximenez & alii aliquot militares duces, cum amplius quadringentis Hispanis, qui omnes auro graues & locupletes cum eo soluêre. Hîc animaduertere operæpretium est, quantum vindicandis hominum sceleribus Dei iustitia polleat, ac seriò cogitare omnes thesauros ac diuitias nostras, in quibus tantopere spem ac fiduciam nostram defigimus, somnia prorsus vana atque vmbras inanes esse. Ecce atrox in mari tempestas coorta rapit disiicitque classem: vigintiquatuor fractæ naues & fluctibus ita haustæ sunt, vt nemo in terram enauerit; demersus Bombadilla, demersus Roldanus, & maxima pars Hispanorum periere: ipsorum quoq; manubias & thesauros, ac sepositum Regi Reginæque aurum mare absorpsit: postremo iurgia, lites, & querelæ eorum, quemcunq; exitum habiturę essent, mature ibi finem inuenere. Insulares Indi, quum naufragium Roldani & aliorum Hispanorum à quibus in eruendo auro durissime vexati erant, pro certo accepissent, lætari & hilarescere, vulgò inter se dicentes: Enimuero isti quidem nos deinceps in aurifodinis non detinebunt, neque in tantis ærumnis, quantis solebamus, trahere animam cogent.

Bombadilla prouincia decedit.

Iusta Dei vindicta in auaros & crudeles.

1. Hic Franciscus Boadilla seu Bombadilla vetus erat aulicus, eques ordinis Calatrauani. Sunt qui dicant eum nullum mandatū Amirallij capiendi à Rege Hispaniæ habuisse, sed tantum missum fuisse, vt iuri dicundo præesset, ac inquireret quibus de causis Roldanus & eius socij sese ab Amirallij obedientia subtraxissent. Sed vtut sit, quum primum appulit, tres fratres Columbos, Christophorum, Bartholomæum & Didacum comprehendi iußit, quos tribus nauibus separatim impositos, ac compedibus vinctos in Hispaniam transportari curauit, vbi in manus præfecti Gadium traditi sunt, donec Rex & Regina quid de iis fieri vellent indicassent, Acta processus eorum simul cum ipsis missa sunt, quibus continebantur causæ propter quas in vincula coniecti fuerant. Sed veræ causæ non proferebantur.

His auditis Rex & Regina statim iussere vt dimitterentur, atq; in

aulam

aulam veniendi facultas ipsis daretur. Vbi Amirallius Rege Reginaq́ salutatis, ac lachrymis obortis, sese purgauit à calumniis, quibus grauabatur, veluti quòd voluisset inuentionem insulæ gemmarum supprimere, & ab aliis non minus impudentibus. Statim à Regibus dignitates pristinæ, reditus & stipendia, quæ ab eo tempore quo in carcerem coniectus fuerat ipsi ablata erant, restituta sunt. Noluerunt tamen vt ad Indiarum gubernationem rediret, quoniam animaduertebant nimiam esse morum ipsius cum Hispanorum moribus antipathiam. Cum enim vir esset integer, & gratiam Dei in se collatam in orbe illo ignoto reperiendo agnosceret, ægrè ferebat tam egregium donum libidine, vitaq́ inordinata Hispanorum contaminari, atque Indos, quos ad Christum adducere conabatur, instar asinorum & mulorum haberi.

Quod ad Hispanos attinet præterquam quod illibenter imperium extranei patiebantur, multo iniquius ferebant, si quando per insulam grassati fuissent, aut Indum aliquem percußissent aut spoliassent, se iussu Columbi aut virgis cædi aut laqueo suspendi. Reges ergo metuentes ne ex tanta naturæ & morum antipathia, diuisio aliqua & distractio oriretur, vnde illarum regionum amißio & iactura tandem sequeretur, Columbum à præfectura & gubernatione noui orbis submouerunt, atque alium substituerunt. Qua in re forte Tiberij imperatoris consilium secuti sunt, qui cũ præfectos ad prouincias imperij regendas missurus erat, non eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à peßimis dedecus publicum metuebat. Sic Reges isti Catholici Christophorum Columbum dimiserunt tanquam nimis iustum & seuerum, ac cum Hispanorum moribus, qui omnia sibi licere volebant, minus conuenientem: illumq́ Bombadillã suffecerunt, qui indulgere ac eorum studiis se accommodare nouerat. Sed res illis male ceßit, nam simulac hic Bombadilla illuc peruenisset, ita sese illis accommodauit, vt breui inter ipsum & Roldanum (id est, inter iudicem & latronem) bene conueniret, totumque damnum in miseros Indos recideret, quos tum ipsi tum alij multi priuati, ipsorum exemplo, in fodinis vltra modum laborare cogebant, idq́ ab anno 1499. ad annum 1502. quo Bombadilla ab illius insulæ gubernatione summotus, potestatem in Hispaniam redeundi accepit. Sed antequam eò perueniret, vltione diuina eum persequente misere periit, atque vt Roldanus ipsi in vita sic & in morte obeunda societate coniunctus est.

Cornel. Tac. lib.1.Annal.

2. *Anno 1562. Nicolaus d' Ouando magister equitum Larezi, Hispaniolæ præfecturam suscepit, Bombadilla autẽ parauit se ad redeundum in Hispaniam cum Regis venia, plusquam centies mille pondo auri fusi secum deferens, simul & multa auri grana qualia reperta erant mi-*

randæ

randæ magnitudinis, inter quæ vnũ erat quod cum minerali suo 37. pondo, hoc est circiter 3600. Castilianos aureos pendebat, detractisq́ tribus mineralis, quod inerat, pondo, 3300. Castilianos æstimari poterat. Hispani visa tali auri massa mirificè lætati sunt, cumq́ porcellus assaretur, vnus ex iis socios suos sic affatus est: iam dudum cupiui ex disco aureo cibum sumere, cumq́ hoc granum sit eiusmodi, vt ex eo multi disci confici queant, imponamus ipsi porcellum nostrum, quem esuri sumus. Consenserunt alij, ac porcellum de veru detractum imposuerunt diuiti illi disco, qui tantus erat, vt totum porcellum facile caperet, eumque sic comederunt.

Hoc granum auri, in mari periit cum reliquis rebus quas secum deuehebat Bombadilla, qui ex Hispaniola soluit cum classe triginta nauium tempestate valde incommoda, contra Christophori Columbi consilium. Amiralius enim Columbus, qui ex Hispania profectus erat ad quærendum sinum aliquem, quo in mare meridionale nauigari posset, (hæc autem fuit quarta & postrema eius in Indiam nauigatio) illuc forte fortuna appulit die vno aut altero antequam classis illa ex S. Dominico solueret. Cumq́ vno tantum miliari à portu S. Dominici abesset, præfectus nauem ipsi obuiam misit, nunciatum, caueret ne portum ingrederetur. Amiralius responsum tale illi referri iussit, se cum ita ipsi visum sit, obtemperaturum, sed interim orare ipsum, ne sinat vt classis illa mari se committat: non enim opportunum sibi videri tempus ad nauigandum: quod ad se attinet, se alium portum tutum quæsiturum, cum ille sibi denegetur. Sic Columbus bonum pro malo rependit iis qui ipsum vinctum & compedibus constrictum in Hispaniam miserant, ingressuq́ regionis eius quam repererat prohibebant.

Sed contemptum fuit eius consilium: quod male cessit illis. Vix enim octo vel decem milliaria in mare progressi erãt, cum ecce horrenda tempestas oritur, ita vt ex triginta illis nauibus magnis, quatuor vel quinq́ tantum euaserint, perierintq́ in illo naufragio plusquam quingenti Hispani. Inter quos insigniores erant perditus ille nebulo Roldanus, qui aduersus Amiralium seditionem concitauerat, item Antonius de Tortes copiarum militarium præfectus generalis, ac ipse Bombadilla cum multis aliis, qui labores plurimos in terra spolianda ad mare ditandum susceperant.

Ouied. lib. 3. c. 7. & 9.

¶ Alphonsi

Alphonsi Ninni in Indiam Occid. nauigatio. Quanam primò fuerit Indicarum gentium de Hispanis opinio. Hispani se Christianos & filios Dei esse apud Indos venditant, sed mox longe aliud reipsa & factis se esse produnt.

CAP. XIII.

IAM multis Hispaniȩ locis de vnionum diuitiis, ab Almirante in Cubagua & Cumana repertis, rumor latè manauerat: & ea res multorum animos ea visere cupientium commouerat. Id vbi cognitum Regi, expresso ipse edicto, grauibus pœnis constitutis vetuit nequis nauium magister nauclerúsve CC. millia propius (id est L. leucas) oras à Columbo repertas, absque suo permissu, nauibus accederet: liberam tamen interea potestatem omnibus faciens, quascunq; alias terras & Insulas nondum cognitas pro arbitrio quærendi. Edictum regium.

ERGO per eos dies Alphonsus Ninnus, naue vnà cum triginta quatuor Hispanis, eo consilio vela in altum dedit. Inter eos Hispanos fortè nonnulli Almiranti adfuerant, quum Cubaguam reperisset. itaque vt Indiam attigerunt, neglecto Regis mandato, diuitiarum cupidine Pariensem inuecti sinum, Cumanæ, Amaracapanæ & omnem eius tractus oram iam ab Almirante repertam legere instituunt. Ibi etiam Alphonsus cum sociis in terram egressus ab ea gente comiter exceptus est: mox inito quoque commercio, quum merces magna vnionum copia permutasset, diues in Hispaniam regreditur: sed in itinere de vnionum partitione lis inter ducem & milites exorta est. Hispaniam verò vt videre, Hispalis portum fugientes, ne constituta à rege pœna plecterentur, quod oras à Columbo repertas tentassent, nauem in Galleciam dirigunt. Attamen simulac in litus exiere, nauales socii aliquot eius prouinciæ Præfectum adeunt, Alphonsum insimulant, nec tantum spreto Regis edicto litora ab Almirante reperta circumuectum referunt, sed peculatus quoque criminibus vrgent, quod fraudata Regis quinta, ingentem margaritarum vim interuertisset. Præfectus corripi hóminem & custodia claudi iubet: ac tandem, vbi in carcere maximam vnionum suorum partem consumsisset, vinctum eum ad Ferdinandum Regem mittit. Alphonsi Ninni nauigatio.

ANTEQVAM vltrà progrediar, age hîc plenè exponere mihi libet, quænam esset earum gentium de Christianis opinio, vbi primum Variæ Indorum de peregrina gente opiniones.

mum eos nouis illis terris appulsos vidêre. In primis ergo tenendum est, vbi principio Hispani in Indiam nauigantes ad eas prouincias ac præsertim nouæ continentis oram appulerunt, quâ septentrionali Oceano alluitur, Indos, quum ad eos velut simulacra versi defixis præ admiratione animis starent, vulgò dicere inter se consueuisse: Vnde aut quibus è terris gens ista barbata venit? Mox quum enses, vestis & cultus speciem, inde nauigia ipsa, vela, rudentes, ancoras & cetera nauium armamenta, intuerentur, tum planè obstupefacti, postquam inusitatam rerum speciem iterum atque iterum fixis oculis contemplando hausissent, de illis pro se quisque alius aliter iudicium ferebant. Nonnulli dicebant tempestate aliqua eo fuisse eiectos: alii qui bombardarum fragorem audiissent, cientem tonitrua in nubibus gentem è cœlo in terras descendisse credebant: alii denique obturato ore incerti & confusi restabant, quum de tam nouo hominum genere nihil affirmare haberent. Quos quidem plerisq; locis æquis oculis indigenę, velut rem nouam intuebantur: alii contra haud satis libenter excipiebãt, quum ex ipso vultu gentem asperam & ferocem esse coniectantes, amicitiam eorum detrimento sibi potius quàm emolumento futuram iudicarent. Itaque sæpenumero vt appulsi & in litus egressi erant, eorum locorum accolæ sagittis obuios configebant, saxis etiam eos & missilibus violenter summouentes, naues repetere trepida fuga compellebant. At in eas oras quum incidissent Hispani, vbi aduentus & conspectus eorum indigenis gratus esset, summissi & supplices vltro Reguli obuiam illis ad fineis exibant, rogabantque per signa vt suas terras libentes inire vellent: nemo illic erat qui eos hospitaliter in mapalia sua inuitatos appositis epulis summa cum lætitia non exciperet. Hispani vero coniectis in vniones oculis quos Indi vulgo brachiis & collo gestabant, protinus concupiscere & occulta cura incendi quomodo iis potirentur: quumque præterea Indis nares baccis onustas, eranis, smaragdis, & auro cernerent, petere tandem vltro audebant: & illi simplices ac parum astuti homines, quum & illa vilia haberent, libenter omnibus & magna copia dabant.

Barbari hospitales Hispanorum auaritiam inuitant.

Dvm hæc amica commercia & congressus vtrinq; agitantur, alii alios, vt poterant, per signa & nutus variis de rebus percontabantur. Indi scire volebant, vnde venirent Hispani, & qua gente orti essent. Illi ad hæc ita respondebant, Se Christianos esse, filios Dei creatoris cœli & terræ: in eas oras missos à summo viro Castellæ Rege & à Papa cœlestis seruatoris vicario, vt res magnas & consolationis plenas per orbem terrarum vulgarent: ac breui vnde venissent reuer-

Splendida verba si res & facta respondissent.

reuerſuros. Indi quum dictis eorum fidem haberent, & reuera ita eſſe crederent, rati ſe eorum aſpectu vlterius non fruituros, ad eorum ſpectaculum multi quotidie concurrebant, & qui eos contingere & aliquo munere donare poterant, felices ſe exiſtimabant. Mox verò Indi, vt diſgreſſis illis venire alios, & iam ædificia moliri, commorari in ſuis finibus, & infanda in ſe ac ſuos facinora & contumelias edere, aurum, vniones & gemmas inſatiabiliter flagitantes, viderunt: tum demum queri & dicere inter ſe: Hæc facta verbis non reſpondere. quippe illos ſe filios Dei vocaſſe: ſed apparere hauddubiè illis alium, & quidem malum, dominum ac principem eſſe: quando ab illis ipſius mandatu & priuarentur libertate, & in ſeruitutem redigerentur, & interficerentur: neque hæc eſſe opera eorum qui è cælis deſcendiſſent. Poſtremò non veros & bonos Dei filios eſſe, qui accepto beneficio maleficium redderent. Illos quidem bonis & commodis verbis vti, ſed facinora fœda perpetrare.

Indi de arbore ex fructib. iudicium faciunt.

ERANT etiam inter eos qui dicerent: Qualis, malum, Deus iſte eſt, qui tam impuros ex ſe filios & ſceleratos homines progenuit? Si pater quidem ille filiorum ſimilis eſt minimè bonum eum eſſe oportet. Hęc & ſimilia vulgò inter ſe colloquentes iactabant.

Nomen Dei blaſphematur inter Gentes, propter Hiſpanos.

EQVIDEM ſi Hiſpani vbi primum eas terras attigerunt, perinde vt crudelitate & auaritia graſſati ſunt, ſic iam inde ab initio benignitate & clementia earum gentium animos ſibi conciliaſſent, atque eodem tenore perſeueraſſent in iiſdem exemplis: haud profectò dubitauerim futurum fuiſſe vt agreſte illud hominum genus non tantum cum ratione viuere diſceret: ſed etiam virtutis atque honoris ſtudio, & Chriſtiani nominis vtilitati animum adiungeret: neque ſequenti tempore inde tot Hiſpanorum clades, nec tantæ Indicarum gentium vaſtitates accidiſſent, quantas poſtea memorabimus: ſed vt nunc implacabili odio alii ab aliis diſſident, ita ſocialem inter ſe cum mutua reuerentia amicitiam colerent.

Homines non vi & malo, vt feræ, ſed beneficio domandi ſunt.

Initio Hiſpani miſeris iſtis Indis multa abſurda perſuadere conati ſunt: atq; inter reliqua, animaduertentes illam gentem Idololatram eſſe, & Solem venerari, vt tanto melius exciperentur, Solis filios ſe profitebantur, atq; ex ea regione aduenire, in qua ille oreretur. Quod facile perſuadebant, quia obſeruabant venientes è regione ipſis orientali, deinde eorum tormenta igniuoma eſſe.

Verum vt magis perſpecta fiat eorum (quantum ad hanc rem attinet) ſimplicitas & ignorantia: ne tædio adficiatur Lector lectione breuis dialogi habiti inter Indum quendam & Centurionem Hiſpanum, miſſum abs Domino Antonio Mendozza Prorege Hiſpaniæ nouæ, vt

Occidentalem Regni Menicani oram detegeret anno M.D.XL. Hæc igitur sunt ipsius Centurionis verba.

„ *Meus (inquit) interpres intellexit eum, qui ad nos tendebat cymba*
„ *vectus, reliquis dicentem: percontatum eo quinam isti sint, vndenam ve-*
„ *niant, sintne sub aqua nati, an supra terram, an cœlo delapsi. Audito eius*
„ *sermone, maxima Indorum multitudo aduenit properans, tanquam ad-*
„ *mirans & attonita quod me loquentem audirent: iste autem Indus sub-*
„ *inde ad illos ibat & cum ipsis sermones conferebat alia lingua meo inter-*
„ *preti incognita Tandem renunciari iussi Indo qui de nobis percontaba-*
„ *tur, Nos Christianos esse, è procul dissita regione ad ipsos aduenire. Inter-*
„ *roganti verò, quis me misisset: respondi, Solem, digitis innuens, vt ante,*
„ *ne me in sermone variantem deprehenderet. Sed ille rursus. Qui fieri po-*
„ *test vt Sol te miserit, quandoquidem tam alte supra nostra capita fertur*
„ *nusquam quiescens, sed nec nos, nec qui inter nos maxime senes, vnquam*
„ *viros vobis similes conspeximus, nec vnquam de similibus audiuimus:*
„ *nec Sol hactenus vllos vobis similes, aut alios, ad nos misit. Respondi, ve-*
„ *rum quidem esse, Solem valde alte iter conficere; sed eos facile posse obser-*
„ *uare, in ortu & occasu magis vicinum esse illi Regioni in qua habitaret,*
„ *præterea ex eodem semper loco egredi. Ipsum me generasse in illa ipsa regio-*
„ *ne vnde exiret, vt etiam plerosque alios quos aliò ablegauerat: mandatum*
„ *præterea mihi dedisse, vt hoc flumen & eius accolas inuiserem, ipsos com-*
„ *pellarem, cum illis amicitiam contraherem, illisque donarem quibus care-*
„ *bant: denique monerem, ne amplius sese mutuis bellis conficerent.*

„ *Ad hæc ille. Cur Sol te ad nos maturius non misit ad componenda*
„ *nostra bella iam inueterata, in quibus tot ceciderunt viri? Respondi, ma-*
„ *turius venire non potuisse ob teneram ætatem. Ille ad meum interpretem*
„ *conuertens sermonem, interrogat, an bello à nobis captus sit, an vi no-*
„ *biscum illum pertrahamus, an vero sponte nos sequatur. Respondit, se*
„ *non cogi, sed voluptatem ex nostra consuetudine capere. Rursus interro-*
„ *ganti Indo, cur ipsum solum circumduceremus qui eorum sermonem in-*
„ *telligeret, atque quare sermone vniuerso orbi cognito non vteremur, quan*
„ *doquidem filii Solis essemus, respondit interpres, se non minus Sole geni-*
„ *tum quam nos, & ab ipso sermonem accepisse, quo ipsi ab eo intelligeren-*
„ *tur, & ipse eos, meque & reliquos intelligeret: Præterea Solem non latere,*
„ *quod istic habitarent: sed cum multa alia haberet expedienda, tum etiam*
„ *ob teneram meam ætatem, non voluisse nisi nunc temporis me ad ipsos ab-*
„ *legare.*

„ *Tum Indus conuerso ad me vultu, Venisne igitur tu (inquit) vt*
„ *sis noster Princeps? & debemusne tibi inseruire? Ego æstimans ægre latu-*
„ *rum, si annuerem, respondi, Non eo venisse vt illis imperarem, sed vt eo-*

rum

rum frater & amicus essem, communicaturus cum illis quæ haberem. Ad hæc ille rursus. Genuitne te Sol, vt & reliquos de quibus modo loquebaris: & an essem illi sanguine iunctus aut filius. Respondi filium esse. Ille sermonem prosequens, interrogat, an mei comites etiam Solis liberi essent, negaui: illos tamen illustri familia natos, & ex eadem regione oriundos in qua natus eram.

Tum ille sublata voce. Quandoquidem tam multa commoda præstare nosti, & bella nostra intestina abhorres, filiusq; Solis es, te pro Principe nostro agnoscimus, tibiq; semper inseruire volumus, atq; eam adeo ob causam petimus ne à nobis discedas. Et subito conuersus ad suos, refert, me Solis esse sobolem, propterea debere eos vnanimi voce me pro suo Domino agnoscere. Hæc audientes Indi, valde attoniti, singuli ex ordine me contemplaturi accesserunt.

Et paulo post. *Postridie mane, vnus ex eorum primoribus nomine Naguachato ad me venit, orauitq; vt istic excensionem facerem: habere enim se plurimam annonam qua me donare vellet. Nec abnui, animaduertens me tuto loco esse: simulatq; pedem in continenti fixi, senex quidam liba ex Mayzi farina confecta gestans, & paruas quasdam cucurbitas, ad me accessit. Vicinus factus, altissima voce me compellat, multas gesticulationes brachiis & toto corpore faciens, iubetq; me faciem conuertere ad magnam populi frequentiam, quæ in littore erat. Ille etiam sese ad eos conuertens ait,* SAGVYCA *(hoc est, Iste est vester Dominus) omnesque responderunt,* HV, *quod eorum idiomate, Ita, significat. Tum senex ille depositis humi quæ gestabat, & quidpiam de singulis sumens, primum Soli obtulit, deinde tantundem mihi (licet postea mihi omnia donaret) atq; consequenter omnibus qui mihi aderant.*

Rursus paulo post. *Alio etiam loco, Senex ad eundem, quo superior, modum, in littore stans, mihi attulit cibaria iisdem ceremoniis quibus alter: atq; adstantibus dicebat: Hic est noster Dominus & Princeps. Et vos scitis quanto iam tempore audiuerimus nostros auos narrantes, in orbe esse nationem albam & barbatam: verum eos ludibrio habebamus. Sed nec ego iam senex, nec quisquam eorum qui nunc senilem ætatem attigerunt, videre meminimus nationem huic similem: quod si credere nolitis, considerate quæso omnes eas quæ secundum hoc flumen habitant. Benigne ergo illos excipiamus, quandoquidem nobis communicant quæ habent: voluntarie huic Domino seruiamus, qui erga nos bene animatus est, qui nos vetat mutuis bellis nos conficere & qui nos omnes amplectitur. An non conspicitis istos habere os, manus, oculos perinde ac nos, ac etiam vt nos loqui? Relat. Ferdinand. Alarch.*

Ista ratione excepti sunt nonnullis locis Hispani ab Indis æstiman-

tibus illos tam sinceræ fidei esse atq; ipsos. Sed alijs locis in quibus iam ipsorum mores erant cogniti, sagittis excipiebantur, nec magis verebantur deuorare istos Solis filios, si quem nancisci poterant, quam comites Vlyssis, eius boues. Ista ratione promontorij D. Mariæ incolæ amplexi sunt miserum Ioannem de Solis & sexaginta eius sodales, & plerosq; alios alijs in locis.

¶ Quarta Columbi in Indiam nauigatio. Veraguam & Vrabam Indicæ continentis prouincias detegit. Hispanos rebelles prælio vincit. In Hispaniam reuersus moritur. Posteritas eius.

CAPVT XIIII.

NVNC ad Almirantem Columbum reuertimur. Is tres annos in Regia mansit, Regi ipsi acceptissimus, & in præcipuo honore habitus. Tandem triennio exacto, Rex ipsius supplicatu atque arbitrio quatuor Celoces instruit, eumque nouas alias terras vestigatum remittit, & fretum aliquod peruium, quod ad mare Australe pertineret. Id postea à Magellane quodam Portugallo repertum, i Magellanicum dictum est. Itaque è Calicio portu soluens nona die Maii M.D.IIII. cum fratre suo, breui in Hispaniolam appulit. Memorant nonnulli eum à Bombadilla portus aditu prohibitum esse, & ea iniuria non mediocriter offensum Columbum dixisse: Falli Præfectum, si eum à coloniæ ab se conditæ ingressu arcendo, gratum Regi obsequium præstare se existimaret.

Columbi quarta nauigatio.

ALII portum eum intrasse referunt. Vtcumque ea se res habeat, cursum in Occidentem dirigens, Guanaxiam insulam vicinam cōtinenti reperit, ingenti prouinciæ quæ ab indigenis Iguera, ab Hispanis Caput-Fondurense, dicitur. Ibi exscensu facto, benignè à Regulis exceptus est: multæ ei gallinæ patriæ, panes & fructus oblati: nullum tamen ibi auri specimen aut indicium reperit, quamquam inuentis fodinis ditissimis, quarum nulla indigenis cura aut pretium erat. Almirans eos solitis minimi precii mercibus remuneratus, flexis retrò in Ortum proris, oram sequens Veraguam repetit, & applicatis ad insulas Zorobari nauibus, haud procul continenti, ex Insularibus cognoscit, omnem eam Veraguæ prouinciam abundare auro. Inde præteruectus & litora legens vsque ad sinum Vrabæ peruenit:

Guanaxia insula.

nit:vbi in terram egressus, aliquot locis Australis Oceani notitiam habuit.

DVM hæc noua litora perlustrat, duas carauellas amisit: duæ supererant, multam & ipsæ aquam accipientes. itaque inde retrò abeundi signum dat. Regressus primo Cubam insulam, mox Iamaicam tenuit, amissis aliquot Hispanis, quos ærumnæ & labores absumserant, reliquis etiam ferè omnibus ægris. Ibi Franciscus Poresius vnius carauellæ prætor, cum fratre, & maxima militum pars, commota in eum seditione & contractis aliquot Indorum lintribus, in Hispaniolam profugiunt. Insulares quum Christianos inter se discordes, & de toto exercitu quod roboris esset à Poresio abductum scirent, ceteros qui cum Almirante mansissent propè omnes ægros & imbecilles esse; non solum commeatus iis suppeditare nolle, sed de ipsis quoque interimendis consilia inter se inibant.

Hispani in Columbum rebellant.

ALMIRANS ob hæc ingenti animi ægritudine anxius, quum hinc Indos nec gratia, nec prece, nec precio vllo adduci posse videret vt cibaria exercitui prẹberent, nec armis ab se cogi propter infirmitatem suorum: alia via idem aggredi statuit. Atq; id cœlesti quodam instinctu ei venisse in mentem, libens equidem crediderim, prouidente videlicet Deo ne tantus vir fame interiret. Id porro ita factum est. Forte in propinquo tugurium barbarorum erat: inde Columbus Indos foras euocans, monet ac prẹnunciat, ipsos, ni vitę subsidia sibi ac suis suppeditarent, peste à Deo cœlitus missa breui omnes perituros: Cuius rei id habituros signi, quòd duos intra dies Lunam sanguine fœdatam visuri essent. Id quum eadem die & hora qua Almirans prædixerat conspicarentur Indi, (Lunæ autem defectus is erat) subitò victi formidine, quęcumque ei ad victum necessaria fuerunt, quoad in ea Insula mansit, benigne prębuere, insuper veniam culpæ orantes, neu ipsis irasci pergeret. Ipse ægros socios paupere illo & misero victu, vt potuit, recreauit.

Columbus astuto consilio commeatus à Barbaris impetrat.

INTER hæc Franciscus Poresius, quum tam exiguis lintribus impetum maris eluctari & traiicere frustra tentasset, in insulam regressus est, rapturus alteram ex carauellis Almirantis, si facultas daretur, vt si qua noua ope posset in Hispaniolam transfugeret: sed vt portum attigit, vtramque depressam & mersam aqua reperit. Almirans audito eius aduentu, suos cum fratre in aciem educit: ventum est ad manus: cadunt nonnulli, multi vtrimque saucii: Franciscus Poresius cum fratre capitur. Hæc prima pugna inter Hispanos in India commissa est.

Columbus Hispanos seditiosos vincit.

EA victoria auctus Almirans, quum nullę ipsi naues superessent

ſent quib. inde ſolueret, poſtquam in ea Inſula menſes aliquot moratus, nulla ope, niſi contracta aliqua ex Hiſpaniola naue, abire ſe poſſe vidit: Didacum Mendez, œconomum ſuum & decem cum eo Indos lintre vno piſcatorio mittit, è monoxylis illis quibus indigenæ vti ſolent. Ipſe inſulares illos ſpe ingentium præmiorum onerat, ſi Didacum incolumem eò perducerent[z]: illi abeunt, & quò ſecuritati conſulerent periti locorum homines, circa ſcopulorum crepidines nauigium agendo notis ſibi vadis traiiciunt. Quippe puſilli illi lintres, niſi ſumma tranquillitate, alto prouehi nequeunt, & vel minimum verberati fluctibus facillimè ſubuertuntur. Ergo ægrè emenſo mari Indi, ex Hiſpaniola extemplo Iamaicam repetunt, & peruectum à ſe atque expoſitum Didacum Almiranti renunciant: ipſum pedeſtri itinere Dominicam petere. Almirans eo admodum lętus, multas illis gratias agit, & cultellis, crotalis & crepitaculis donatos dimittit. Illi, perinde hilares vt ſi ingens aliquod munus accepiſſent, domum abeunt.

"Nicolao Ouando ſc. Hiſpaniolæ tum Præfecto.

DIDACVS Mendez, vbi in Dominicam peruenit, "Commendatario maiori literas ab Almirante reddidit. Ille carauellam vnam ad eum reuehendum inſtrui iubet. Mendez pecunia Almirantis alteram comparat: mox ambas onuſtas commeatu in Iamaicam traducit. Vbi eæ appulerant, Almirans conſcenſa naui breui in Dominicam tranſuectus eſt. Mox paucorum inde dierum quiete ſumpta, quę primę naues ſoluerunt, iis cum fratre in Hiſpaniam traiecit, & Regi ſucceſſum itineris ſui & quæ nouæ ab ſe repertę eſſent terræ, non ſine admiratione totius aulæ regiæ, expoſuit.

Chriſt. Columbi obitus, & poſteritas.

SED paucis poſt hæc diebus, Columbus, feſſo ægroque tot itinerum laboribus corpore, in morbum incidit, neque multo poſt, graueſcente in dies eius valetudine, extinguitur. Quum ita honoratæ vitæ ſuę curſum clauſiſſet, octaua die Maii, anno M. D. VI. corpus eius, vt teſtamento cauerat, Hiſpalim delatum, in cœnobio Fratrum Certoſinorum humatum eſt. Filium reliquit; Didacum Columbum, qui nobiliſſimam feminam, Mariam, filiam Ferdinandi de Toleto, magni Commendatarii Legionenſis, habere in matrimonio ſingulari virtute meruit. Ortus eſt Almirans Columbus Cucureo Genuenſis ciuitatis municipio: maiores eius oriundi Placentia erant Liguriæ vrbe, nobili ſtirpe Piliſtrellorum: ipſe prima iuuenta nauiculariam artem exercuit. Iuſta ſtatura homo, firma & habili membrorum compage, iudicio ſano, ingenio excelſo præditus, læto & ingenuo vultu fuit. Acres illi & vigentes oculi, ſubflaua cæſaries, os paulo patentius: in primis iuſtitiæ ſtudioſus erat: iracundię tamen pronus, ſi quando commoueretur.

I. FER-

1. FERDINANDVS *Magallanus Nobilis Lusitanus, post administratam longo tempore præfecturam aliquot nauium Regiarum in Barbaria & Oriente, vbi fidelem suo Regi nauauerat operam: regressus in Lusitaniam, petijt à Rege vt ad ipsius stipendia dimidij ducati precium in singulos menses accederet, in remunerationem suorum laborum. Rex abnuit, propterea duntaxat, ne illius exemplo alij idem peterent. Magallanus hac repulsa adeo offensus est, vt deliberaret de hac repulsa vlciscenda. Et hæc quidem sese illi obtulit occasio. Fuit illi tum in Moluccis Insulis (vnde aromata aduehuntur) amicus ipsi etiam sanguine iunctus, Franciscus Serranus Lusitanus, Præfectus militum Regis Terrenate. Is frequentibus literis eum, (vt illuc proficisceretur) euocauerat, si rem bene gerere vellet. Magallanus hanc commodam occasionem non negligit, sed vt, quemadmodum vulgo dicitur, vna fidelia binos dealbaret parietes, alia via, quam ad Orientem nauigatione Lusitanis vsitata Maluccas petere statuit, Principis alicuius sumptibus, cui grata futura esset eius opera, & qui illum remuneraretur, atq; insuper vtilitatem eius negotiationis Lusitaniæ Regi adimeret, à quo indigne se acceptum æstimabat. In Castellam itaq; proficiscitur, Cardinalem Franciscum Ximenium, totius Regni præfectum in absentia Caroli, adit, huic, & omnibus qui Concilio rerum Indicarum præerant, exponit, Maluccas insulas (quæ supra Calecutium, Malacam, atq; etiam Sinarum postremam ad Orientem Regionem sunt) Castellanorum iuris esse, easq; ementito titulo possidere Emanuelem Regem Lusitaniæ, præter pactum inter vtramque nationem initum. Ad id porro demonstrandum, comitem sibi adsciuerat Rodericum Falerum, insignem Cosmographum & Astrologum.*

Regi etiam Carolo (qui postea Imperator fuit huius nominis Quintus) illud ipsum demonstrarunt, & significarunt, non esse sequendam longam illam viam qua Promontorium Bonæ spei superandum est: sed sperare se Nauigatione ad Occidentem facta, fretum inuenturos in Occidentali India, per quod in mare Australe penetrare, & inde ad Moluccas peruenire possent. Ea autem via minoribus sumptibus minoriq; difficultate aromata, aliasq; Orientis merces inuehi posse, quàm à Lusitanis.

Rex Carolus faciles aures illis præbens, ex consilio eorum qui Concilio rerum Indicarum præerant, quinq; naues suis sumptibus instruit, ijsq; Magellanum præficit. Soluit hæc classis Hispali 10. Augusti anno M.D.XIX. & superatis Canarijs, Prouinciaq; Brasiliæ maritima ora prætervecta, ad XLIX. gradum cum semisse cursum tenuit vltra æquatorem, versus Polum Antarcticum. Deinde iactis istic anchoris, toto bimestri hærens, neminem mortalium interea conspexit, præter Gigantem, qui se in littore obtulit, adeo magnum, vt Hispani vix ad cingulum eius

pertingerent: alterum postea cepit 10. pedes altum, qui panis biscocti corbem vno pastu voraret, & dimidiatam aquæ situlam vno spiritu exhauriret. Magallanus eam Prouinciam Patagonum nomine appellauit, quia quos conspexit istic Gigantes, pedes ferarum pellibus inuolutos habuerunt calceorum loco, sic vt vrsorum aut aliarum ferarum pedes potius referrent quam humanos. Hæc est ratio istius vocabuli Patagones, quam nemo (quod sciam) adhuc exposuerat.

Inde discedens, & huic loco, in quo quinque menses hæserant, Portus S. Iuliani nomine indito, vlterius versus meridiem progreßi sunt, circiter triginta leucas, vsq; ad eleuationem quadragesimi secundi gradus à Polo Antarctico, atq; tandem fretum inuenerunt centum & decem leucas in longitudinem patens, binas in latitudinem, interdū plures, cinctum vtrinq; prææltis montibus niue obsitis, & penetrans vsq; ad alterum mare, quod appellarunt pacificum. Huius freti obseruatio Magallano tribuenda est: nam reliquarum nauium Præfecti fretum esse negabant, & Sinum duntaxat esse censebant. Magallanus tamen fretum istic esse norat, quia (vt fertur) in cartha marina adnotatum viderat, descripta ab insigni quodam Nauclero, cui nomen Martinus Bohemus, quam Lusitaniæ Rex in suo musæo adseruabat. Propterea etiam id fretum appellationem à Magallani nomine sumpsit, & Magallanicum dictum est: alij Patagonicum cognominant: nec desunt qui Victoriæ fretum nominent, quia prima nauis quæ illud obseruauit, idq; ingressa est, appellabatur Victoria, quæ postea orbem circuiuit.

Superato eo freto, vigesima octaua Nouembris anni M. D. XX. ingreßi sunt mare Pacificum, in quo nauigarunt toto trimestri & viginti diebus, ante quam terram conspicerent. Interea absumpto pane biscocto & reliquo commeatu, euerrunt locum vbi panis biscoctus adseruatus fuerat, micasq; cum puluere & vermibus, qui frequentißimi erant, deuorant, etiamsi murium vrinam plane resiperent. Eorum aqua adeo corrupta erat & fœtida flauescensq;, vt quoties illam biberent, oculos claudere & nares obturare cogerentur. Deniq; tam ingens fames subsequuta est, vt coriacea cingula, ocreas, calceos, thoraces coriaceos, parmarum tegumenta coquerent & ederent: neque etiam abstinerent ab ijs pellibus quibus rudentes inuoluunt. Nam licet durißimæ essent, quia Soli, Vento, & pluuiæ semper expositæ, illas tamen aqua marina macerantes per triduum aut quatriduum emolliebant, deinde in fictili elixas edebant. Quibusdam gingiuæ adeo intumuerunt, vt longißimos etiam dentes integerent, nec mandere possent, è quorum numero decem & nouem perierunt: Alij in tam grauem morbum inciderunt, vt nec pedum, nec manuum beneficio vti possent.

Tribus

Tribus illis mensibus & viginti diebus confecerunt circiter quater mille leucas, nulla interea exorta tempestate aut ventorum turbine, (quam ob causam, mare illud Pacificum cognominarunt) & nulla conspecta terra prætor binas paruas insulas desertas, in quibus nihil nisi arbores & aues conspexerunt, ideoq; Infortunatas illas appellarunt, circiciter ducentis leucis ab inuicem discretas, vna distante quindecim gradib. ab Aequatore versus polum Antarcticum, altera nouem. Tandem superato AEquinoctiale circulo, in plurimas insulas inciderunt (quibus Archipelagi S. Lazari nomen indiderunt) in quarum aliquot excenderunt, & inter ceteras in Zubut, & Matan, in qua cæsus ab Indis strenuus ille Præfectus Magallanus cum aliquot Hispanis, anno M.D.XXI. April. XXVI. antequam præstare posset quod animo conceperat.

Reliqui eius comites vlterius progredientes ad Malucas perueniunt, aromatibus naues onerant: atq; inde discessuri statuunt, vt è duabus quæ supererant nauibus, magis integra, cui nomen Victoria, Hispaniam repeteret Lusitanorum via: altera, quæ aquam trahebat, in Occidentalem Indiam tenderet, vt Panamam veniret: aut aliquam Nouæ Hispaniæ oram.

In Hispaniam redituri, à Malucis discesserunt sub finem Decembris M.D.XXI. *& præteruecti multas insulas, relictaq; ad dextram totius Indiæ Orientalis ora maritima, & Sinu Ormus, magnum illud Bonæ spei promontorium flexerunt (septem tamen hebdomadibus circa illud errantes, antequam illud superare possent, ob aduersos ventos) atq; tandem septimo die Septembris anni* M.D.XXII. *in Hispaniam appulerunt, & portum cui nomen S. Lucar de Barrameda ingressi sunt soli decem & octo, reliqui ex numero quinquaginta nouem qui ex Malucis soluerant.*

Eo appulsi, compererunt se decies & quater millenas, quadringentas, sexaginta leucas confecisse, diligenter supputatis in singulos dies quot vecti essent leucas, circuito totius orbis globo ab Oriente in Occidentem. Eam ob causam summus eius nauis Nauarchus, Ioannes Sebastianus de Cano, pro insignibus sumpsit Orbis typum cui inscripta hæc verba, Primus circumdedisti me. Octaua Septembris Hispalim peruenerunt, & explosis in signum lætitiæ omnibus tormentis, singuli, nudis pedibus, & solam subuculam induti, ardentemq; facem manibus ferentes, summum vrbis templum adierunt, ad agendas Deo gratias, cuius benignitate tale iter confecissent. Et hæc summatim de Magalanici freti detectione, & tota illa nauigatione. Discursus Antonij Pigafetæ. Ozorius De rebus Emanuelis Regis Lusitaniæ Lib. II.

Nemo post illum (quod sciam) orbem circumnauigauit, præter Franciscum Drak Nobilem virum, qui comitibus VVilhelmo VVinter &

Humfredo Gilbert, Equestris ordinis viris, duarum aliarum nauium Praefectis, suis sumptibus iter illud Magallani sequi voluit anno Domini M.D.LXXVIII. *Humfredo, cum ad AEquatorem peruenissent, in grauem morbum inciderunt quotquot eius naui vehebantur: eaq; de causa, cursum in Angliam conuertere coactus est. VVilhelmus autem VVinterus, & Franciscus Drak, iter prosequuti sunt, donec ad Fretum Magallanicum peruenirent. Consumptis istic aliquot diebus, VVinterus longioris istius Nauigationis pertaesus, vlterius progredi noluit: sed deserto Drak, subsequente anno in Angliam reuersus est. Solus Drak in suo proposito constanter perseuerans, superato illo freto mare Pacificum ingressus, experiri voluit, an, facta nauigatione ad Septentrionem, fretum aliud inuenire posset, per quod in Oceanum Borealem penetraret. Verum cum ad Septuagesimi vsq; gradus altitudinem versus Polum Arcticum peruenisset, nimio frigore, quod nec ipse, nec qui eadem naui vehebantur, ferre possent, vrgente, conuertere nauem ad Aequatorem coactus est, & istic in Terrenate & aliquot alijs vicinis Insulis versatus, ad Iauam maiorem peruenit, vbi cum paucos dies haesisset, inde soluit Martio mense* M.D.LXXX. *& superato Bonae spei Promontorio, totam illam Africae oram maritimam praeteruectus, Plemuthum sequente Septembri appulit, amissis toto illius nauigationis tempore duntaxat tribus è suis: adeo felici successu magnum illud iter confecit. Reducem comiter excepit Serma Regina Elizabetha, & Equestris ordinis honore illum affecit Martio sequente, anno* M.D.LXXXI. *in illa ipsa naui qua vectus fuerat iam lacera, & in terram subducta ad pagum Det Sfordpaulo supra Grenvviciū.*

Fuerunt etiam qui ante Nauigationem illam Magalani, & postea, simile aliquod fretum ad Septentrionem inuenire sategerunt, vt compendiosius iter ad Malucas insulas facerent. Inter reliquos, Lusitanus quidam Caspar Corteregalis dictus, naue suis sumptibus instructa, cursum in Septentrionalem plagam direxit, Olysippone soluens anno M.D. *eumq; primum esse arbitror qui in animum induxerit, vt quae ad Septentrionem pertinebant regiones perlustraret, licet Gomara suo more, hanc gloriam Castellanis tribuat, nullius nomine indicato. Nauigauit autem is Corteregalis, donec in flumē quoddam incideret niue plenum, cuius rei causa illud, Rio neuado, hoc est, Fluuium niuadem nuncupauit, situm ad altitudinem 60. graduum versus nostrum Polum. Ea re attonitus, & glaciei abundantia, longius progredi non est ausus, atq; in Lusitaniam rediyt, contentus illa nauigatione circiter ducentas leucas à Fluuio illo niuali vsq; ad Promontorium de Maluas sub 56. gradu ad Polum Arcticum situm perlustrasse, & multis insulis quae sunt secundum maritimam illam oram, imposuisse.*

Sequente anno nempe M.D.I. *denuo ad illa loca profectus, vt qui spe-*

rabat se fretum illud quod inuestigabat reperturum: sed quid illi acciderit, nunquam sciri potuit: nec aliam sui memoriam reliquit, quàm à nomine suo aliquot insulas denominatas in sinu Quadrato nuncupato ad altitudinem 54. graduum aut circiter.

Fuit illi frater Michael Corteregalis, qui amore fraterno ductus, vt fratrem inquireret, anno M.D.II. *duas naues instruxit, quibus in easdem oras nauigaret. Sed nec is vltra comparuit. Sic isti duo fratres perierunt, vt nobis aromata vilioris precij facerent. Restabat tertius frater nomine Vascus Ioannes Corteregalis, qui ad requirendos fratres eandem nauigationem suscipere instituebat: sed à Rege Emanuele fuit prohibitus. Osorius lib. 11. Nauigat.*

Anno M.D.VII. *Nauclerus quidam Venetus cui nomen Sebastianus Gabottus, sumptibus Regis Angliæ Henrici* VII. *per Septentrionalem plagam ad Cataium penetrare voluit. Ille primus Cuspidem Baccalaos detexit (quam hodie Britones & Nortmanni nautæ la coste des Molues, hoc est Asellorum marinorum oram appellant) atque etiam vlterius vsque ad 67. gradum versus polum arcticum: sed frigora atque densa glacies qua Septentrionale illud mare constrictum est, ipsum re infecta regredi coegerunt. Sum. Petri Martyris.*

Decimoseptimo post anno, celebris ille Nauclerus Ioannes Verazanus Florentinus, ter aut quater Nauigationem in eas partes suscepit auctoritate Regis Galliæ Francisci I. atque eius matris Regni Vicariæ tum temporis, totam illam oram à Brittonum Promontorio vsque ad Floridam legit (circiter quingentas leucas emensus) vt obseruaret, an Floridæ & Occidentalis Indiæ ab Hispanis habitatæ continens ad Polum vsque porrigeretur, an vero fretum aliquod esset per quod in mare Meridionale transitus esset. Sed postrema nauigatione, cum inter Canata & Floridam excendisset aliquot ex suis stipatus, ad regionem obseruandam, cæsus fuit. Ex eo tempore Galli studium illud fretum inuestigandi deposuerunt, atque contenti sunt ea nauigatione quæ fit ad Terras nouas, æquali cum Gallia altitudine sitas, ad Asellos capiendos, Aromata tanto periculo redimere nolentes.

Anno M.D.XXV. *Nauclerus Hispanus Stephanus Gomez dictus, qui Magalano comes fuerat, inuestigauit etiam fretum illud ad Septentriones Imperatoris Caroli V. sumptibus. Sed nihil ex sua nauigatione retulit commodi, præter mancipia, quæ amplam ridendi ansam præbuerunt. Nam ciuis quidam Corunnæ Portus Hispaniæ, intelligens Gomezium appulisse, atque Esclauos lingua Hispanica, hoc est, mancipia aduexisse, similitudine vocabuli deceptus, & existimans illum clauos, id est Caryophylla (vt pollicitus erat) adferre, per dispositos equos in*

aulam properauit, vt primus hæc grata noua referret, vbiq; rumorem ſpargens Gomezium fretum inueniſſe atq; magnam Aromatum abundantiam retuliſſe. Sed triduo poſt re, vt geſta erat, intellecta, affatim riſum eſt. Fr. Gomara in Hiſt. generali.

Tandem Martinus Forbisherus Nauclerus Anglus, duabus celocibus nauigationem inſtituit ad extremum Septentrionem anno M. D. LXXVI. *quo nullus mortalium adhuc penetraſſet, vt inueſtigaret aliquod fretum, quo tranſitus eſſet ad Cataium. Sed cum ſerius eò perueniret irrita fuit ea nauigatio propter frequentem glaciem. Sequente anno Nauigationem ſumptibus Reginæ denuo inſtituit, & ex Orcadibus inſulis ſoluens, cum nauigaſſet inter Occidentem & Thraciam ab octaua Iunij ad quartam Iulij, detexit tandem continentem & canalem inter binas inſulas ſub eleuatione ſexageſimi primi gradus: in quem (diſcuſſa à Fauonio & Thracia glacie, & per Oceanum ſparſa) ingreſſus eſt* XIX. *Iulij cum quinq; nauibus. Vtrinq; claudebantur hæ anguſtiæ præaltis rupibus & montibus perpetua niue obſitis: in ſumma, verè erat Hiemis Regia. Vtcumq; tamen ſterilis, & penè omnibus commoditatibus, quæ temperatæ regiones abundant, deſtituta illa regio eſſet, inuenta eſt ab hominibus culta, & auro abundans, præter eorum opinionem, qui omnes orbis theſauros ſub Aequatore concludi exiſtimant. Forbisherus impoſita nauibus magna huius aureæ venæ * quantitate, curſum in Angliam conuertit, quo peruenit* 17. *Septembris eiuſdem anni.*

* meram porro fabulam de opulentis iſtis auri venis inuentis fuiſſe, tertia nauigatione deprehenſum eſt, magno quorundam mercatorum nimis credulorum malo.

Dicitur anno LXXIX. *inſtructa ſumptibus Ser^mæ^ Reginæ* XX. *nauium claſſe denuo nauigationem inſtituiſſe, vt penitius in hunc canalem penetret, & obſeruet, an nauigabilis ſit ad Auſtrale vſque mare. Si nauigabilis erit; iam Anglis per Occidentem in Orientem patebit iter, vnde ſummam auri, aromatum, reliquarumq; mercium ex Oriente, Sinarum regione, Cataio & alijs locis copiam referent.*

Sed quis noſtrorum hominum induſtriam & audaciam laudibus non efferat, qui Torridæ Zonæ æſtus, & glacies ſuperare auſi ſunt, vt nos in contemplationem magnitudinis & diuitiarum orbis adducerent, ſaltem propoſitis tabulis geographicis, ſi ipſi nauigationem inſtituere nolumus? Sed illud eſt incommodi, quod eorum maxima pars qui huiuſmodi peregrinationes adgrediuntur, (in quibus multi pereunt) nullum alium ſcopum ſibi proponunt, aut compenſationem tot laborum & difficultatum, quam caducas quaſdam opes, quæ centuplo pluris redimuntur quam valeant.

2. *Inſigne profecto & notatu dignum fuit id quod Nobilis hic vir ſuo hero præſtitit beneficium. Nam non modo credebat ſuam vitam fragili ligno quali ſunt hi Americanorum lintres, vt ſuperaret periculoſum* hoc

hoc mare, sed etiam salutem suam committebat hostibus; qui potuissent cymbam euertere, nullo submersionis ipsorum periculo, quandoquidem natatores sunt peritissimi. Itaque Rex Catholicus hæc intelligens, non modo liberaliter hoc officium remuneratus est, sed voluit vt in huius fidelitatis memoriam lintrem in suis insignibus perpetuo gestaret: proposito sane eleganti exemplo Regibus & Principibus, quorum est virtutem in quolibet non minus honore & præmio afficere, quàm vitia castigare.

3. *Alterum etiam filium reliquit Columbus Admiralis, Ferdinandum, qui inter nobiles pueros Principi Hispaniæ Domino Ioanni inseruientes educatus, postea patrem tertia in Indiam nauigatione comitatus est. Vir studijs addictus fuit, & egregie in varijs artibus versatus, præsertim in Cosmographia. Elegantem instituit Bibliothecam duodecies aut tredecies mille voluminibus constantem, quam moriens Dominicanis D. Pauli legauit Hispali. Iacobus, siue Didacus Columbus post mortem Patris vixit annos circiter viginti; ei successit filius Ludouicus Columbus, tertius Indiæ Occidentalis Admirallius.*

Ouideus & Gomara.

¶ Mona-

¶ Monachi & ſacerdotes in Indiam Occid. tranſgreßi cœnobia exſtruunt. A Barbaris trucidantur. Didacus Ocampus trib. mil. Barbaros dolo circumuentos, ſupplicijs coercet. Toletum colonia.

CAPVT XV.

FERDINANDVS rex (ſicut antè retuli) quo tempore ab Almirante Inſula Margaritarum reperta eſt, edicto prohibuerat nequis propius terras à Columbo repertas CC. millia paſſ. (id eſt leucas L.) naueis admoueret: ſed quum in edictis atq; imperiis ſuis parum momenti eſſe intelligeret, & quotidie multos concurrere: Quæſtores & procuratores ſuos eo mittit, qui vectigalia regia colligerent. Hinc piſcationis vnionum initium ductum eſt.

Indi nec Hiſpanorum tyrannidem ferunt, nec pro paſtoribus lupos.

Eo tempore Monachi aliquot vt Indos Chriſtiana fide imbuerent, in Indiæ continentem tranſgreſſi, quo etiam multi Hiſpani permutandarum cum Indis mercium cauſa commeauerant, cœnobia ibidem exſtruxerunt. Sed Indi, iam tum Hiſpanorum commercia & dura imperia pertæſi, à quibus nimirum violenter correpti fuſtibus & plagis aſſiduis ad piſcandos vniones adigerentur, indignas contumelias & vim vi arcere ſtatuunt. Itaque mane cuiuſdam diei prima aurora in Hiſpanos irruunt, & eorum cruentam ſtragem faciunt: mox cum tripudiis & ſaltatu non laicos tantum (vt vocant) ſed Eccleſiaſticos ipſos & Fratres mandunt. Ex iis tamen aliquot, quum celocis ope quæ ad Cumanæ fluminis ripam deligata ſtabat, perniciem effugiſſent, Dominicam contendunt, & Bartholomæo inſulæ Præfecto Cumanenſium rebellionem enunciant. Ille trecentorum militum confeſtim manu ſcripta, Didacum Ocampum ducem illis præficit.

Hiſpanicum ſtrategema.

Hic cum ſuis è Dominicæ portu ſoluens, breui in Cumanam peruenit, & ad pelliciendos in naues Barbaros tali arte vſus eſt: ſuos omnes, exceptis ſociis naualibus, in aluum nauis conditos ſub tabulis deliteſcere iubet: vt Indi, quum tam pauci Hiſpani apparerent, promtius ſubirent nauim, & perſuaſum haberent ipſos ex Hiſpania, non ex Dominica, venire. Indi, conſpecta naue, ad ripam fluminibus obuiam effuſi, Hiſpanos interrogant vnde venirent. Illi ſe à Caſtella venire reſpondent: ſimul ſignis eos accedere ad nauim inuitant. Indis etſi tota res ſuſpecta eſſet, & Hiſpanos ex Hayti (id eſt

Hiſpa-

Hiſpaniola) venire contenderent, nonnulli tamen eorum vt ſe eo errore exſoluerent, haud dubii ex propinquo facillimè cognoſci poſſe vtrum ex Hiſpania an aliunde venirent, nauim vltro ſubeunt, margaritas ferentes per ſimulationem commercii. Ibi Chriſtianorum ab iſtis paucitas conſpecta errorem fecit. itaque quum iam pro certo haberent, venire illos ex Hiſpania, non ex Hayti, neque ad eos perueniſſe famam ſuæ rebellionis, ac iſtis ſe perinde vſuros vt aliis vſi eſſent, ſibi pollicerentur, taciti ſecum ipſi gaudebant.

DVX Hiſpanus ſubeuntes benignè excipit, fit permutatio vnionum inter eos: ille ſe eorum quæ accidiſſent quidquam reſciſſe callidè diſſimulat: per ſigna etiam rogat vt, ſi commercium cordi ſit, plures vniones & ad maritimos vſus cibaria & cõmeatus afferant. Indi in litus regreſſi, paucos ſe in naui reperiſſe homines Cacico renuntiant: & omnes facillimè à ſe interfici poſſe. Itaque multo plures quam antea Indos nauem ingredi iubet: iis negotium dat vt quàm pauciſſimos Chriſtianos in litus exire patiantur, quo facilius deſtinata exequerentur. Simul Hiſpanorum duci renuncient, eius loci Regulum multos habere vniones, quos cum illo permutare cupiat. Cum his male orſis & cœptis conſiliis ad nauim regreſſi ſunt. Hiſpanus dux quum prædam opimam in caſſibus, neque maturiorem occaſionem vlterius exſpectandam eſſe duceret, ſignum dat exeundi è latebris militibus: illi improuiſo exorti Indos partim incautos capiunt, partim interficiunt: pauci in flumen deſilientes diſcrimen effugere: quotquot captiuos in poteſtate habuit dux, ſuſpendi ad nauis antennam iuſſit, quò ceteris terrorem incuteret, & his peractis in Cubaguam reuerſus eſt. Inſulanorum eo ſpectaculo fracta ferocia eſt, & attonitis animis hęſerunt.

MOX vero Didacus in Cumanam reuerſus, milites in terram exponit, & omni ſæuitiæ genere graſſatus, miſeram illam gentem ac prope deletam, vltro pacem petere cogit. Quæ quum ab eo ſupplicantib. data eſſet, & fœderis conditiones tranſactæ, Indi vigintiquinque caſas è ſtoreis paleiſve ad ripam fluminis, ipſo iubente, ſuis ipſi manibus exſtruunt. Id Toletum vrbem vocat, vti iam ante dictum eſt. Inde quidem rurſum frequentari Cubagua, & piſcatio margaritarum inſtaurari cœpit.

Indi ſuis manibus compedes ſibi fabricari coguntur.

Toletum colonia.

INTER hæc appulſi eò octo fratres Dominicani, duo monaſteria, vnum in Cumana, alterum in Maracapana, exſtruunt. Mox inde Chriſtianam fidem per eas gentes promulgatum ibant, Regulorum & primorum filios legere & ſcribere docentes. Ex eo Indi cum omnibus Hiſpanis amice & pacate viuere: ſinere etiam illos

paſſim,quo ferret animus,ire:adeo vt ſine vllo metu per oram illam maritimam trecenta amplius millia paſſuum, aurum, vniones & alia quærentes,liberrimè vagarentur.

Doctor quidam è ſacerdote tribunus mil. factus, dum Indos piſcandis vnionibus conuertere nititur,ſemet ipſe & ſuos euertit.Iac.Caſtellio in Barbaros ſæuit. Lampugnanus Mediolan. in piſcatione vnionum naufragium fortunarum & vitæ facit.

CAPVT XVI.

Doctor quidam & ſacerdos ſeruire ſimul Deo ac Mammonæ volens infelicem inceptorum exitum habet.

VM hæc in Cumana viciſſitudines agitantur, Bartholomæus quidam de Caſis, ſacerdos idem & Doctor, quum fœcunditate vnionum & piſcatu nobilem Cubaguam eſſe accepiſſet,fertilitatis etiam earum terrarum & ſæuitiæ Hiſpanorum in eas gentes fama commotus,in Hiſpaniam traiicit,ad Regiam contendit.Hiſpaniæ regno rum heres,morte Ferdinandi Regis,tum erat princeps Carolus, qui poſtea Cęſar deſignatus Caroli Quinti nomen aſciuit. Eum adit ſacerdos, docet nullum eſſe ſceleris & auaritiæ genus quod Cumanæ indigenæ à militib.Hiſpanis paſſi non eſſent.ac propterea illos, quotidianis iniuriis ad rebellandum coactos, rupta fide quoſcunq; Hiſpanos in ſuis terris reperiſſent,interfeciſſe. Itaque eius prouincię adminiſtrationem ſibi dari poſtulat:quippe ſe, ſimulac eam attigiſſet,motus omnes breui compoſiturum:Indos vero etiam tam ęquo & moderato imperio habiturum vt omnium laudem mereri poſſet:ſed imprimis reditus regios aucturum,ſpondere.

Optat ephippia bos, piger optat arare caballus.

DOCTOR Lodoicus Zappata,&alii qui rerum Indicarum curę prǣerant,quum eum hominem vanum, ineptum, & tanto incepto minime parem, nulliuſque famæ & autoritatis eſſe iudicarent, adhæc imperitum rerum,morumque illius gentis,tali eius propoſito obnixè intercedebant. Verùm, nequicquam contradicentib. tantis viris,Belgarum quorundam procerum & aliorum fauore ſub nixus, in primis comitis Nanſouii, qui Cæſaris cubiculo præerat, quod petebat obtinuit, quòd Chriſtianæ religionis zelum præ ſe ferret,audacter denuncians ſe, ſi quiſquam alius, Indos tum ad Dei ipſius cultum, tum ad Regiæ maieſtatis obſequium verſurum, &

vnio-

vnionum vim magnam miſſurum in Hiſpaniam. Mox trecentos ruſticos legit,qui piſcandis vnionibus operam darent, ne Indos fatigari opus eſſet: adhæc, quo libentius eam expeditionem ſuſciperent, Regiæ maieſtati ſupplicat vt eos Equeſtribus armis atque inſignibus inprimis Cruce rubra, decoret, qualis equitum Calatrauæ ordinis eſſet. Cæſar hoc Doctoris ſtudio & verbis commotus, ei quidquid peteret annuens, naues inſtrui, commeatus ceteraque expeditioni neceſſaria prouideri iubet.

ILLE Hiſpali ſoluit,& in Cumanam appulſus, Didaco Ocampo ibi fortè reperto diploma regium exhibet. Is ſe verò obſequuturum libenter ait:ſed inde decedere ſibi non licere niſi commeatu ab Almirante accepto,à quo coërcendis rebellibus &regendæ prouinciç impoſitus eſſet,quoad mitteretur ſucceſſor. Ita eluſus ſacerdos: ac ne ipſi quidem poſtea ſatis inter ſe concordes procacibus verbis alter alterum exaſperabant. Tandem doctor vbi Regio mandato apud Ocampum parum momenti eſſe videt, & ſe vltrò ludibrio eſſe,Dominicam petere intendit, & de Ocampi contumacia, qui regiis imperiis parere nollet,apud Almirantem conqueri. Antequam abiret,quod Toleto vrbe ab Ocampo excluſus eſſet,ligneum ædificium raptim exſtruit:atque ibi depoſitis impedimentis & omni cõmeatu quem ex Hiſpania detulerat, Equites illos ſuos,quoad rediret,in præſidio relinquit. Inde abit: neque multo poſt Ocampus quoq; cum maxima militum parte decedit, quod ſpoliis Indorum onuſti ac diuites,in præda & vnionibus diuidendis in diſſenſionem veniſſent.

CVMANÆ reguli, quum Ocampum cum maxima exercitus parte abiiſſe cognoſcerent, neque vllos ſupereſſe ſimul Chriſtianos præter eos qui à Doctore prȩſidio relicti eſſent: ceteros palatos & diſperſos per eas terras vagari vnionib. inhiantes & feminarum ſtupris,aliaque fœda edentes facinora, ſumtis armis rebellionem cœptant.Itaque omnes pariter Dominica quadam die manè Hiſpanos adorti,quoſcunque in Amaracapana & omni illa ora maritima Occidentem verſus reperiunt,trucidant.nullius vitȩ parcitur: Fratres ipſi inter ſacra mactati,Doctoris dom⁹ obſeſſa & capta: omnes propè Equites noui venenatis ſagittis confoſſi miſerabiliter periêre. Pauci cum monachis aliquot ſcapha euaſere, qui cum Sacramento (vt vocant)in Cubaguam raptim tranſgreſſi ſunt.

Hiſpani quas ſeuêre fruges, eaſdem mox metunt.

POSTQVAM exercendæ in homines iræ materia Barbaris defuit,ignem iniiciunt tectis,templa & monaſteria diruũt, campanas frangunt,ſtatuas ſolo allidunt:poſtremo Crucifixi ſimulacrum de-

iectum truncatumque in viam abiiciunt oſtentui & ludibrio. Gallinas quoq; & canes Hiſpanorum abolent: ac ne Indis quidem ipſis pepercere, quos vel monachi vel alii Hiſpani in miniſterio habuiſſent: terram ipſam ferientes exſecranteſque quod tam dirum ac peruerſum hominum genus ferre ſuſtineret.

Ea res tantum terroris ac trepidationis Hiſpanis iniecit, qui in Cubagua commorabantur, vt ſi continentis accolę Indi vim paratam lintrium habuiſſent, hauddubiè traiectu in Inſulam facto, quæ non plus XXII. millibus paſſ. continenti auulſa eſt, omnes Hiſpanos qui in ea erant ad internecionem cæſuri fuerint. Sed quum pauca nauigia eſſent, quanquam ingenti animo moliri cuperent, inceptum omiſere.

Regii procuratores, phaſelo confeſtim in Dominicam miſſo, rem vti geſta erat ſignificant. Almirans eo nuncio accepto, quadringentos milites ſcribit & iis Iacobum Caſtellionem ducem attribuit: in Cumanam ſoluunt. Doctor audita ſuorum Equitum cæde, ſubitò cucullam induens, in S. Dominici cœnobium ſe abdidit: quod eum facere, meo iudicio, præſtitit, quàm piſcatum margaritas in Cubaguam reuerti.

Interea Caſtellio octauo die quàm ex Hiſpaniola ſoluerat, Cumanam tenuit, & ſtrenuè cum omnibus militibus in litus egreſſus, totos quadraginta dies cum Indis pugnauit, & magnam eorum ſtragem edidit. Illi, quanquam fortiter ſe defenderent, & Hiſpanorum aliquos interficerent, tandem tamen, quum neque animo, nec viribus, nec ingenio pares eſſent, & omnibus præliis victi diſcederent, pacem vltro ſupplices petere coacti ſunt & Hiſpani ducis poteſtati ſe permittere. Caſtellio in deditos acerbe ſæuiit: ſeptuaginta Cacicos ſuſpendi iuſſit qui rebellionis autores fuerant: vulgus in naues impoſuit, miſitque onuſtas Indis in Hiſpaniolam, vbi pro mancipiis venum darentur. Inde ad tutelam nauium vti dictum eſt ſupra, arcem Cumanę fluminis ripæ imponit: Toletum vrbem dirutam inſtaurat. Mox creſcente Hiſpanorum multitudine, ſeptuaginta domus laterculo coctili in Cubagua ędificat. Id puſilli municipii inſtar, nouum Calicium appellat.

Appellunt poſt hęc è Dominica quatuor Franciſcani, & exſtructo monaſterio in Inſula ſiſtunt, quum metu Indorum traiicere in continentem fugerent. Veriti ſcilicet ne à Barbaris, quod aliis eueniſſet, aliquando & ipſi manderentur. Ita de integro piſcatio vnionum ab Hiſpanis frequentari cœpta eſt, & magna vis eruta. Ceterum Cubagua inſula X. millia in circuitu patet, decem gradibus & dimi-

Franciſcani pelliculæ timentes, loco ſibi cauent.

dimidio ab Aequinoctiali linea distans, omni sui parte plana, sterilis, nuda arboribus, aquæ expers. Itaque tanta plerumque humoris penuria est, quum propter contrarios ventos nihil è Cumana subuehatur, vt sæpenumero cadus vini pari aquę cado permutetur. Cuniculis, sale & piscibus abundat.

Qvo tempore piscatio vnionum feruebat, Lodoicus Lampugnanus, eius Lampugnani propinquus, qui Galeacium Mariam Sforciam, ducem Mediolani, interfecit, in eam Insulam applicuit, Cæsareo diplomate & priuilegio fretus: quo ipsi per omnem illam Cubaguæ oram tantam vim vnionum, quantam visum esset, piscari absque vlla contradictione liceret. Hic homo ex Hispania quatuor carauellis profectus, omni commeatu ad eiuscemodi cœptum necessario instructis, qui ei à mercatoribus quibusdam Hispanis spe hauddubiè quæstus comparatus & collatus fuerat: Rastellum seu euerriculum quoddam ea forma fabricari curarat, vt in quamcunq; maris partem deiectum esset, quidquid ferè concharum esset facillime corraderet. Verum Hispani Cubaguæ incolę, omnes pariter ei obsistere, neque priuilegio velle obsequi: dicentes Cæsarem de alieno plus æquo liberalem esse. Si largiri quid vellet, de suo largus esset: se omnem eam prouinciam magnis laborib. & periculis subactam ad eam diem tenuisse. itaque se eorum laborum fructum colligere quam peregrinum hominem, multo esse æquius. Lampugnanus, posteaquam priuilegium sibi concessum nullius momenti esse intelligit, tum ne Hispaniam repeteret, partim pudore irritæ spei, partim ingenti ære alieno impeditus est, breui obruentibus eius animum curis in amentiam incidit. Deniq; quum ex eo vulgò pro fatuo & insano habitus omnibus ludibrio esset, quinto demum anno in ea Insula miserabiliter obiit.

Qui ditescere volunt, in cupiditates damnosas incidunt & seipsos transfigunt doloribus multis.

Indi Hispanorum mores pertæsi, amicitiam eorum respuunt contra ius gentium, vt insanabiles & Euangelio minimè obsequentes durissimæ seruituti addicuntur. idq; regio edicto, & suadentibus Monachis.

CAPVT XVII.

Hispani tædium sui apud Indos mouent.

PRIVSQVAM cetera exsequi pergam, res admonet expromere causas ob quas Indicę continentis indigenæ mancipati & in seruitutem addicti sunt. Principiò vt ab Almirante Columbo post insulas noua continens inuenta est, eò statim Hispani diuitiarum cupidine confluere, & è prouincia in prouinciam transcurrere, donec crebris itionibus & concursationibus inquieti homines apud Indos tædium & odium sui mouerunt. Itaque, quum eos assiduis laboribus fatigarent tractarentque acerbius, aurum, argentum, vniones & smaragdos insatiabiliter flagitantes: neque illi tam graueis ærumnas tolerare diutius vellent aut possent: omnes vbique Hispanos tollere funditus atque exstirpare è finibus suis studebant, ipsi semet exsecrantes quod non omnes initio trucidassent.

HISPANI vero tum Ecclesiastici tum laici (vt vocant) quum morum eius gentis vsu & peritia, eos neque amicitiam Christianorum neque Christi fidem accipere velle cognoscerent: quinetiam hæc ab eis derideri dicendo, Eas forte res Castellanis conuenire, sibi verò minime: ob hæc transgressi in Hispaniam Dominicani aliquot monachi, ad Regiam contendunt, & Ferdinando regi barbaræ illius ac brutę gentis morem fœdaque instituta referunt. Denique multis rationibus, quarum exemplum infrà est, ei persuadent dignius æquiusq; esse istos homines pro mancipiis vendi quàm liberos viuere. Earum sententia hæc erat:

Hispani postquam Indos fortunis spoliarunt, libertate quoque exuere conantur.

INDI continentis incolæ idololatriæ & masculę veneri dediti sunt, vani, mendaces, spurci, bruti, iudicii expertes, consilio vacui, rerum nouarum auidi, feroces, inhumani ac seui: veneno sagittas perungunt, adeò noxio vt qui iis vulnerantur correpti rabie intereant. Nudi incedunt, pudoris omnis exsortes: ne pubertatem quidem vllam aut barbam gerunt: ac siqui fortè pili erumpant, volsellis radicitus exstirpant. Humana carne, & animalium spurcissimis ranis, pediculis, lumbricis aliisque fœdis insectis, vesci apud illos suetum est. Summam voluptatem in ebrietate collocant: neque in matrimo-

trimoniis fidem aut iura vlla sancta habent: neq; ad mutandos mores peruicacem gentem vlla ratione adduxeris. Nulla aduersum ægrotos suos misericordia mouentur, & quamuis arctissima cognatione coniunctos, deserunt: aut ita vt sunt ægros & semiuiuos, vt procul à conspectu amoueant, in siluas & montes deferunt & exponunt, vbi ferarum ritu miserrima morte extinguantur. Postremò, vt in pauca conferam quod pluribus exponi posset, affirmo nullam deteriorem aut immaniorem gentem sub cœlo viuere.

His Rex tam tetris barbaræ gentis morib. auditis, magnum Consilium suum (vt vocant) conuocat, & in eo refert illa omnia quæ Monachorũ relatione ipsum accepisse diximus: rogatq; vt quid de tam importuna & agresti barbarie statuendum sit, libere sententiam dicant. Ibi non rei certitudine vlterius quæsita neque accuratiori consideratione adhibita, decretum fit: Placere Indos continentis incolas in seruitutem addici, nisi equidem grauissimis erroribus abdicatis, Christiani esse & ab Hispanis humanum viuendi morem ediscere vellent.

Hispanorum in Occid. Indos iniuriæ, tristi S.C. & Regia autoritate comprobatur.

Hoc Senatusconsultum ita factum Rex autoritate sua confirmat, & obsignato diplomate sancit: mox Didaco Niquesæ & Alphonso Hoiedæ, qui primi in eas prouincias titulo Gubernatorum missi sunt (Niquesa videlicet Veraguæ, Hoieda Carthaginis) tradidit: additis mandatis, vt priusquam bellum illis gentibus & arma ostenderent, sacrum Euangelium ante omnia annunciandum curarent: mox etiam admonerent vt fœdissimis moribus flagitiisq; relictis, cum honestis viris compositè & pacate viuere vellent, & Hispanorum amicitiam sincere colere. Quas si conditiones acciperent, & mandata seruarent, Regem Castellæ non tantum suam illis permissurum libertatem: sed eos quoque pro amicis & vasallis suis habiturum. Sin minus, iubere eos capi & trahi in seruitutem: denique in eorum corpora, fortunas & vitam, ferro, flamma & omni belli clade seuiri.

EQVIDEM, credo, si seruator & redemtor noster Iesus Christus, quum sanctos suos Apostolos per Orbem ad promulgandum Euangelium dimitteret, talibus eos instruxisset mandatis, numquam tot regna, tot gentes, tot potentissimos principatus humilitati crucis subiecisset, quæ alioquin vltrò verbo eius se summittebant, & diuinam eius legem toto pectore adorabant. Itaq; vel hinc existimare licet quantum sit discrimen inter Dei iudicium & sententias hominum.

¶ Dida-

Didacus Niquesa & Alphonsus Hoieda primi ad Indicam continentem subigendam mittuntur. Monachi quod suaserant dissuadere coguntur & Indorum seruitutem damnare. Ea tandem Bulla pontificia & Cæsareo edicto abrogatur. Reclamant diuites Hispani. Monachi irritatos malis exemplis Barbarorum animos, frustra verbis mulcere conantur.

CAPVT XVIII.

DVo isti Gubernatores, anno M.D.IX. è Calicio portu soluentes, prospero cursu Hispaniolam tenuere. Ibi Hoieda comparatis sua impensa quatuor nauibus & amplius CCCC. militibus scriptis, è Dominicæ portu soluit, Prius tamen negotium dat Martino Anciso baccalaureo (qui regio mandatu summus Iuridicialis Prætor amplissimæ illi prouinciæ impositus erat) vt cum reliquis militibus, equis, tormentis, & omni genere commeatus, quam ocyssimè posset in subsidium veniret. Quum ad Carthaginem appulisset in terram egressus, Regium edictum publicè Indis per interpretem enunciat, orans vt pacifice viuere & Christianorum amicitiam colere vellent, & abiectis nefandis suis moribus Christi fidem susciperent. Id si facerent, Regem Castellæ illis clementer vsurum & pro amicis carissimis habiturum spondebat.

Indi Hispanorum amicitiam repudiant.

INDI paucis verbis respondent: Castellæ regis amicitia sibi nihil esse opus. Itaq; reuerterentur Hispani vnde venerant. quippe se quidem in suis finib. bonos & mansuetos aduenas ferre posse: sed cum iis qui nihil nisi male agere sciant, nec inferendis iniuriis vmquam satientur, nullum sibi esse commercium. Hoc tam absciſſo responso accepto, Gubernator milites omnes in litus exponit: illi omnem eam oram peruagati, quotquot Indos reperiunt obtruncant.

Duri concionatores Euang.

CETERVM promulgato per omnes eas prouincias Regio illo Edicto, nec cuiquam ignotum esset, omnes omissa & seposita Euangelii prędicatione, capiendis Indis quos minus obedientes deprehendissent, & mancipiis contrahendis intendere: ac quamquam ea lex solos Caribas, humanis vescentes carnibus, constringeret, promiscuè tamen in aliis Indiæ partibus, vbi feralibus illis moribus locus non erat, Hispani Indis ad metalla effodienda, seruiles operas & vsuum

vſuum neceſſaria omnia pro mancipiis abutebantur[1]. Inde gliſcere barbaris ſeruitus,& ea vſq; eò progreſſa eſt, vt niſi monachi aliquot obſtitiſſent,qui zelo ſtudioque charitatis incenſi infeliciſſimæ gentis libertatem procurarunt, breui genus omne Indorum interiturum fuerit.

MONACHI illi Dominicani erant, qui quum in noua Hiſpania commorantes,quàm acerbis & indignis modis Indi ab Hiſpanis aſſiduè haberentur,palam ipſi cernerent,&tantas eorum iniurias tum pro concione tum priuatim vbique reprehenderent,monentes,venire aliquando ipſis in mentem debere, tantę immanitatis, quantam erga Indos exercerent,reddendam Deo eſſe rationem. Itaque imponerent modum ſæuitiæ, & Indos deinceps mitius tractarent, quo videlicet illi Euangelii iugo libentius ſe ſubmitterent. Hæc(inquam)& talia quum monachi Hiſpanis ſubiicerent, parum proficiebant,vltro irridentibus illis dicentibuſque, quum nihilo ſegnius in conſueto perſeuerarent, Barbaros iſtos eſſe indignos Chriſtianiſmo canes.Ita verba & monita odium non fructum pariebant. Monachi vulnus ab ſe illatum ſanare conantur,ſed ſero.

QVARE coniuncti iſti Patres,quum eorum ſcelerum plenam & authenticam inquiſitionem egiſſent, eam Romam ad Pontificem mittunt per F.Rodericum Minaiam Dominicanum, eique negotium dant vt expoſito Indicæ ſeruitutis præpoſtero & pudendo abuſu,quæque inde damna conſequuta eſſent, Bullam à Papa edi procuraret,qua Indi priſtinæ libertati reſtituerentur. Apoſtolicam ſedem tum regebat Papa Paulus III. Is cauſa & iniuriis Indorum auditis,veraque iis de rebus inquiſitione comperta, Bullam conceſſit qua Indos ſuę libertati reddi iuberet. Eam ſecum in Hiſpaniam Rodericus referens,cum aliis monachis Regiæ maieſtati earum rerum initium,ordinem,finem,vt geſtæ erant,exponit: docens, Indorum peccata ab ignorantia expreſſa & pura,non à militia proficiſci : illos quidem creatos eſſe à Deo homines, non beſtias: liberos, non ſeruos: & ad fidem Chriſtianam adduci debere bonis exemplis, non ſæuitia aut tyrannide.Itaque cogitaret regia maieſtas, prouincias illas ſub imperio & pedibus ſuis ſubiectas eſſe : ac proinde pium fore prouidere,ne intolerandis malis atque iniuriis quas paterentur ab Hiſpanis,breui ad vaſtitatem & ſolitudinem redigerentur. Quippe nullum pudorem eſſe Hiſpanis,miſeros illos homines ſub oneribus gemere & exſpirare cogere,terram è fodinis aſſiduè egerere,aliiſque ſeruilibus & parum honeſtis operibus illaborare: adeò vt multi eorum, tædium & miſerias fugientes, dilapſi in ſiluas ſibimet ipſi gulam deſperati frangerent. Indorum ſeruitus abrogatur.

CÆSAR,eà relatione audita, doctorem Figueroam in Indiam mittit,eique mandat vt ex monachis & præfectis ſedulo verum inquirat.Ille abit,mandata exſequitur,quæ cognouerit refert. Cæſar extemplo, nullo pręterea adhibito conſilio, Indos liberos eſſe iubet,grauiſſimis pœnis in eos conſtitutis qui illis deinceps pro ſeruis vterentur.Lex profecto ſanctiſſima,& illuſtriſſima,ab optimo Impe ratore & clementiſſimo profecta.

ANNO M.D.XLIV.quum in Hiſpaniola eſſem,licentiatus Ceratus pro præſide in Inſulam venit, Edictum illud Cæſareum afferens: idque mox per omnes Indiæ Inſulas & prouincias, magno indigenarum ſolatio gaudioque & ſummo Hiſpanorum dolore,promulgatum eſt.Nec difficulter in Hiſpaniola, Cuba, Iamaica, San-Ioannis inſula,& in vniuerſum omni illa ora quæ vulgo à nauticis Terra firma dicitur à Nomine-dei vſque ad Parienſem ſinum,edictum illud obtinuit. Sed in Mexico haud perinde acceptum eſt, ditiſſimis quibuſdam viris, quorum omnes prope fortunæ in mancipiis ſitæ erant,ei legi parére abnuentibus. Quippe contra afferebant, Indos à Ferdinando rege publicè ſeruituti addictos fuiſſe, idque poſtea à Cæſare confirmatum,& illis quintæ vectigal penſum eſſe: proinde ſi vellet Cæſarea maieſtas Indos libertati reſtituere, eadem opera ſibi nummos redderet,quos in id mercium genus erogaſſent. Hæc & ſimilia omnes vulgò querebantur exſecrantes monachos damni illius ſui autores.

Mendozza ſolerti conſilio Hiſpanorum auaritiam eludit.

EA in re tum Antonii Mendozzę proregis ſingularis prudentia apparuit:qua niſi opportunè vſus eſſet,res haud ſatis feliciter caſurę videbantur. quippe ſe quoque ei legi aduerſari & ipſis aſſentiri ingenti ſollertia ſimulans, de ea abroganda ſcribere & ſupplicare eos Cæſari iubet: vero tamen eum officio functum exitus demonſtrauit.Neque enim Cæſar aut ſententiam mutare,aut eorum voluntati obſequi voluit, ſed debere eos dicto ſuo audientes eſſe reſcripſit. Itaque Prorex, Mexicanę ciuitatis primoribus conuocatis, nouum Cæſaris edictum exhibet,ſed vbi locupletes dominos duriores, neque ſeruos manumittere velle animaduertit, ne turba inde aut tumultus oriretur,legis rigorem prudentia temperauit, eamque omnes tali forma acceperunt:nimirum vt quicunque ſeruos haberent, quotannis pro rata portione, viginti ex omni numero manumitterent.Qua ex re factum eſt vt omnes Indi breui in libertatem vendicarentur.Equidem ſi Blaſcus Nunez Vela,quum Regiis illis mandatis inſtructus, Peruanam prouinciam Prorex iniit,ad eum modum ſeſe agitaſſet,nec quem vitæ exitum nactus eſt,habuiſſet, nec, quot poſtea exponentur,inde eueniſſent mala. RE-

RESTITVTIS in libertatem Indis, monachi supplicant Cęsari,& potestatem illò commeandi fieri sibi postulant: vt quando Indicam linguam didicissent, eas gentes benignitate alliciendo, prædicationibus & concionibus conuerterent: sibi enim quidem satis esse animi, vt iuuante gratia Spiritus sancti eos ad fidem adducerent. Id concessum illis: quinetiam tum vetuit Cæsar vllas deinceps prouincias vi & armis subigi: sed bonis potius operibus ad Christianismum allici. Cum ea autoritate & mandatis octo monachi in Indiam profecti, ad Floridam appellunt: quatuor ex iis in terram egressi concionari cœpere. Indi iam antè ab Hispanis malè habiti, monachos fustibus excipiunt, & interfectos pro suo more comedunt. Duo alii ad fineis Gattimalæ prouinciæ appulsi, ad prædicandum exscenderant: sed idem istos, qui & priores illos, exitus habuit. His experimentis deterriti ceteri, inceptum illud commodiori tempori reseruarunt. Verùm equidem si iam inde ab initio pro turpitudine ac flagitio conciliandis eorum animis adhibita esset benignitas,[2] non dubito quin prosperè cessura fuerint omnia, quippe fœdas illas & atroces iniurias, veluti exempla ad maleagendum non habuissent.

Monachi Barbaros allicere ad fidem prædicatione conantur, sed frustra, iam malis Hispanorum exemplis exasperatos.

1. OCCVPATA *Regum Catholicorum nomine à Christophoro Columbo Indiæ occidentalis possessione, incolas suæ libertati reliquit: idem fecerunt nonnulli post eum Gubernatores. Franciscus tamen Bondilla, qui postea in mari perijt, Rolandus Ximenez, & quidam alij, ijs tanquã mancipijs vti cœperunt, ad colendam terram, scrutandas metallicas venas, onera ferenda & alia opera seruilia exercenda, tametsi miseri isti homines sua sponte satis proni essent ad illis inseruiendum. Sed anno* M.D.IIII. *Caribes, id est, sagittarij illi feroces, qui Hispanos iaculis veneno tinctis conficiebant, deinde craticulis, quas ipsi Barbacois appellant, imponebant, pro mancipijs declarati, & expositi quibuscunque capere illos possent.*

Ista permissio postea ad tantam licentiam peruenit, vt Hispani sine discrimine bonos & malos in seruitutem traherent. Atq; vt hæc licentia legitima censeretur, Thomas quidam Ortiz Dominicanus, & alij eiusdem ordinis, nihil aliud in suis concionibus vociferabantur: imo in Hispaniam traijcientes, Discursum quendam Indicarum rerum Consilio obtulerunt, in quo vita miserorum istorum Barbarorum graphicè exprimebatur, multis lepidis rationibus adductis quibus probarent, eos ad nullam rem vtiles esse quam vt mancipiorum vicem supplerent. Præsidebat tum ei Consilio, Cardinalis Loaisa, summus Inquisitor, Commissarius Cruciatæ, & Præfectus Dominicani ordinis: illi facilè persuaserunt vera esse quæ dicerent venerandi isti patres. Ea de causa Impera-

 tor

tor decreto, facto Madritii M.D.XXV. *sanxit, vt Indi pro mancipiis haberentur.*

Postea tamen, mutata sententia, Dominicani isti debacchari cœperunt in eos, qui Indis tanquam mancipijs vterentur: sic vt denuo deliberandum fuerit, decennio post, de hac ipsa materia. Inter reliquos Frater Rodericus Minaia, allata à summo Pontifice Bulla, & frater Bartholomæus & Casas Dominicani ordinis, valde intercesserunt pro Indorum libertate. Ita Carolus V. Imperator, voluit Consilium Indicum, ex sententia multorum Iurisconsultorum, Canonistarum, & Theologorum, Edictum promulgaret, quod contineret XL. articulos: quo breuiter decernebatur, vt omnes Indi in libertatem vindicarentur, remitterentur in eas Prouincias ex quibus erant oriundi, & Christianam religionem edocerentur. Hoc edictum magnas turbas per vniuersam Indiam occidentalem, præsertim vero in Peruana Prouincia, excitauit; vt in tertio huius Historiæ libro apparebit.

2. *Gomara de instituto horum Monachorum ex euentu iudicium faciens, hanc humanitatis & clementiæ viam valde damnat, vt nimis exoletam, & qua ab istis feris nationibus nihil impetrare possis. Hæc enim eius sunt verba* XLV. *cap. suæ Historiæ.* „ *Qui Monachorum opinionem probabant, nunc agnoscunt, operam ludere eos, qui tali via has nationes ad nostram amicitiam pertrahere volunt, multo vero minus ad nostram fidem, tametsi, forsitan, potior esset.*

Eiusdem sententiæ erat Nunnius de Gusman Panuci Præfectus in eo Discursu, quem ad Carolum Cæsarem mittebat ex Prouincia Mechuacan Magnæ illius Hispaniæ nouæ anno M.D.XXX. *Nam in loco quodam suæ Historiæ, recitatis aliquot velitationibus aduersus Indos habitis, addit.* „ *Decurso dimidij miliaris vlterius spatio, nec vlla re obseruata: valde enim defatigati erant meus & reliquorum comitum equi, substiti, vt meos omnes colligerem. Bini ex meis famulis in eo ministerio occupati, & hac illac discurrentes, in magnam turbam Chichimecarum (populi sunt Nouæ Hispaniæ contermini) Indos nobis confœderatos persequentium. Hac re intellecta, statim me conuerti, vt pleno cursu illos insequerer. Præfectus castrorum & alius nobilis à me educatus, incitatis equis reliquos præcedentes, perueniunt in quendam locum, vbi latebant plus quam quater mille feminæ & pueri cum impedimentis. Illi conspectis equitibus, protinus fugam capessunt, & cum eò aduenirem, eorum vestigia adhuc conspexi. Paulo vlterius progressus, quarundam feminarum & puerorum sanguine consperfum locum offendi, quos Indi nobis confœderati mactauerant, & sacrificauerant. Nulla enim ratione inhiberi possunt, vt ab ista praua consuetudine desistant, etiamsi corripiantur &*

casti-

castigentur: maxima tamen eorum pars bonos Christianos se profitentur. Oro tamen V. Matem, vt sibi persuadeat, illos eadem nefanda committere quæ prius solebant, clam nobis tamen, quantum possunt. Itaque tum ob has causas, tum ob alias iustas occasiones quas ad V. Matem perscripsi, mea sententia, non debebat illis concedi tanta libertas, sed imminuenda pro vitæ illorum & status ratione. Alioqui præbebitur illis maior ansa peccandi, & homines sacrificandi potius, quam vllam aliam rem: nam neq; virtute vlla, neq; humanitate sunt præditi, neq; veritatis amantes, neq; apti ad disciplinam aliquam percipiendam, aut vitam reformandam, sed potius in deterius vergunt. Addo, talem eorum esse naturam, vt sub metu contineri debeant, si quis probos Christianos ex illis efficere velit. Atque certo persuadeat sibi V. Matas, me veritatem proloqui.

Hæc erat sententia Gubernatoris illius Nunnij de Gusman qui crudeliter in miseros illos Mechoacan, Xalisco, & Panuco incolas, & alios, imperium exercuit, quamdiu istis regionibus præfuit, sed singulare crudelitatis & barbari furoris exemplum edidit in miserum quendam Prouinciæ Mechoacan Regulum, nomine Caconcy: eum enim cremari iußit, ne apud Cæsarem, aut eos quos Iuri dicundo istic præfecerat, conqueri posset, de latrocinijs in se & suos subditos à Gusmanno commißis: & hac crudeli morte illum affecit, causam prætexens, quod rebellionem molitus esset in Cæsarem, & multos Indos atque Christianos sacrificasset, perinde vt facere solebat antequam baptisaretur: & varias alias calumnias in miserum commentus est.

Sed his duobus Hispanis, qui rigidum imperium laudant, binos alios opponam, primum Hispanum, alterum Gallum, qui ipsa experientia probant, humanitate plus effici posse apud eas nationes, licet barbaras, quam vi & crudelitate.

Primus Aluarus Nunnez nomine, cui cognomen caput vaccinum, in discursu quodam misso ad Carolum Cæsarem, de itinere quod comitibus aliquot Hispanis confecit nouem annorum spatio per continentem Indiæ Occidentalis, à Panuco aut paulo supra incipiens vsq; ad mare Australe, longè aliter loquitur quam Gomara. Ego quædam in medium adferam ad hanc rem facientia.

Primum habita longa narratione de regionibus quas peragrarunt per bis mille circiter leucas, & quam humaniter ab incolis fuerunt accepti, pro natura earum regionum, quia morbis medendi artem profiteban tur, hinc inde errabundi, & requirentes loca aliqua ab Hispanis habitata in quæ se recipere possent: cum tandem circiter triginta leucis ab Australi mari abessent, non procul abesse Hispanos intellexerunt: Itaq; addit.

„ *His, inquit, intellectis, Deo gratias ex animo egimus, desperabamus enim amplius quidquam de Christianis intelligere: tamen valde metuebamus ne isti Christiani, de quibus referebant Indi, littus illud Australis maris lustrandi & obseruandi gratia duntaxat percurrissent. Sed cum nobis certiora indicia adijcerent, iter nostrum vrgebamus, & quo longius progrediebamur, plures reperiebamus, qui nobis de Christianis verba facerent: nos autem illis persuadebamus, ideo ad illos Christianos properare, vt moneremus, ne Indos in posterum occiderent, mancipia facerent, ex ipsorum sedibus eijcerent, aut eis nocerent: qua de re magna lætitia afficiebantur miseri isti.*

„ *Multa loca inueniebamus ab incolis deserta, qui in montes confugerant, & istic latebant, quia ob metum Christianorum in suis ædibus consistere, aut agros conserere non audebant. Magno sane dolore afficiebamur, cum videremus adeo fertilem regionem, & limpidis riuulis, & fluuijs rigatam, ita vastatam & incendijs corruptam, atq; incolas adeo miseros & attonitos. Præterea fames ita inualuerat, quia miseri neque serebant, neque plantabant quidpiam, vt arborum cortices & radices quasdam rodere cogerentur. Nos etiam toto illo itinere famem perpeßi sumus, quia incolæ necessaria nobis subministrare non poterant, cum tam maligne exciperentur, imo inedia vitam sibi adimere velle videbantur.*

„ *Nobis narrabant, vt aliquando Christiani in illam Prouinciam ingreßi, eam vastam reddidissent, pagos & hominum ædes incendio absumentes: & dimidiam incolarum, quos istic inuenissent, partem, cum vxoribus & liberis abripientes: qui elabi potuerant, in siluas & montes se contulisse. Animaduertentes autem illos esse adeo perturbato animo vt nusquam consistere auderent, neq; velle aut posse serere terrámve colere, sed potius constituisse semel mori, quam diutius perpeti vt tam crudeliter haberentur, atq; hactenus fuerant, eos quantum poteramus solabamur: & satis apparebat ex vultu, ipsos libenter nobiscum versari. Nihilominus, plurimum verebamur, vt, si quando ad eorum limites perueniremus, qui continua bella cum Christianis exercent, in nos irruentes vindictam sumerent de omnibus iniurijs quas à Christianis accepissent. Eò tamen Dei beneficio peruenientes, incolas adeo mites inuenimus, vt non minus nos metuerent & reuererentur, quam illi per quos iam feceramus iter: quod summe admirati sumus. Inde facile iudicari potest, illas nationes bonis exemplis, & honesta conuersatione, ad Christianam fidem amplectendam, & ad Maiestatis Cæsareæ obedientiam præstandam, esse pelliciendos: & nullam esse viam, ista magis securam.*

„ *Illi nos perduxerunt in pagum in summo montis vertice situm, cuius ascensus valde asper & difficilis. Istic inuenimus plurimos, qui ob metum*

tum Christianorum eò confugerant. Miseri isti beneuole nos excipientes, " nobis obtulerunt quæ habebant, & inter reliqua plures quam bis mille " saccos Mayzi nobis attulerunt, quod miseris istis famelicis qui nos eo " vsq; deduxerant, donauimus. "

Sequente die quatuor viros ablegauimus per eam regionem qui " sparsos hinc inde colligerent, & quotquot inuenirent, deducerent in pa- " gum quendam trium dierum itinere istinc distantem. Deinde postridie " illinc discessimus, cum omnibus quos ibi repereramus, & semper recentia " vestigia agnoscebamus in quibus. Christiani illam noctem traduxissent. " Circiter meridiem incidimus in eos quos ablegaueramus, qui referebant " neminem tota illa prouincia potuisse inuenire, quia omnes fugerant, & in " montibus se abdiderant, metuentes ne à Christianis occiderentur, aut in " seruitutem abriperentur: atque nocte præcedente Christianos quosdam " conspexisse trahentes Indos quosdam catenis vinctos: se autem post arbo- " res latuisse, vt obseruarent quid agerent. "

His auditis, incolæ illius regionis qui nos comitabantur, adeo per- " turbati fuerunt, vt quidam ex eorum numero regrederentur, ad aliјs si- " gnificandum, Christianos aduenire: & haud dubie plures discessissent, " nisi illos admonuissemus ne metuerent, quibus verbis valde confirmati " sunt. Nam tunc nobiscum erant nonnulli Indi quorum habitatio plus " quam centum leucis inde aberat, qui nos etiam inuitos sequuti erant, li- " cet obnixè illos rogassemus vt domum repeterent. Atque vt magis confi- " dentes illos redderemus, ea nocte istic perstitimus. Postridie perreximus, " & in via pernoctauimus. Tertio die quos hinc inde ablegaueramus, de- " duxerunt ad locum in quo Christianos conspexerant: sub noctem eo per- " uenientes, facile deprehendimus verum nobis retulisse. Nam ex duobus " stipitibus telluri infixis, quibus alligati fuerant equi, agnouimus equites " istac iter fecisse. "

Certis igitur Christianorum vestigiјs deprehensis, ex quibus intel- " ligebamus non procul eos abesse, Deo gratias egimus, illum orantes, vt à " tã misera captiuitate nos liberaret. Eadẽ nocte quosdam ex meis comiti- " bus rogaui, vt Christianos, qui per ea loca, in quibus ipsorum vestigia " deprehenderamus, iter faciebant, & tridui itinere à nobis forte abesse po- " terant, sequerentur. Sed omnes summam lassitudinem causati, abnue- " runt, tametsi me multo iuniores & robustiores essent, & eo officio multo " me melius fungi potuissent: intellecta tamen eorum voluntate, postridie " summo mane adsumptis mecum Aethyope & vndecim Indis, sequutus " sum Christianorum vestigia, & tria loca deprehendi in quibus noctem " traduxerant. Emensis eo die decem leucis, postridie mane incidi in qua- " tuor equites Christianos, qui me conspecti tam peregrino habitu ami- "

ctum,

„ ctum, & Indos comites habentem, adeo attoniti fuerunt, vt & multo „ tempore ne verbum quidem effari possent. Ego vero illos oraui, vt ad „ suum Tribunum me deducerent. Appellabatur is Tribunus Diego, id „ est Iacobus de Alcaraz, qui, me audito, respondit; semet adeo esse attoni- „ tum, vt quid ipsi agendum esset ignoraret, quia iam diu per eam regio- „ nem vagatus erat, nullum tamen Indum deprehendere potuisset: itaque „ non perspicere quonam se cum suis conuerteret, quia iam magna annonæ „ penuria laborare incipiebat. Tum illi significo Durantem & Castiglium „ reliquisse cum magna Indorum qui eos deduxerant, turba, circiter de- „ cem ab eo loco leucis. Hoc intellecto, illico tres equites ablegauit cum quin „ quaginta Indis ex eorum numero quos secum trahebat. Illis adiunxi me- „ um æthiopem, qui index itineris esset: ego vero istic perstiti.

„ Post quintum diem Andræas Dorante et Alphonsus de Castiglio „ adueniunt comitantibus eos plusquam sexcentis Indis, qui, Christianos „ fugientes, ad montes se contulerant & varijs locis se abdiderant, & redu- „ centibus reliquos omnes (qui nos comitati erant ad eum vsq; locum vbi „ eos dimiseram) vt Christianos comitarentur. Tum Alcaraz orat nos, „ vt euocaremus eos qui secundum flumina habitabant, & alios qui in „ montibus sese abdiderant, iuberemusq; annonam adferre: tametsi non es- „ set necesse hæc illis præcipere, quandoquidem ipsi sponte hæc onusti adue- „ niebant. Nostros tamen cursores ablegauimus, qui quotquot potuerunt „ euocarunt. Itaque sexcenti simul aduenerunt, ferentes quidquid Mayza „ habebant in fictilibus vasis argilla tectis, in quibus illud sub terram con- „ diderant: præterea quæcunq; penes se reliqua erant: sed, reseruatis dunta- „ xat quæ necessaria essent, reliqua Christianis dedimus, vt inter se distri- „ buerent.

„ Deinde altercatio nobis fuit cum nostris Christianis, quia in serui- „ tutem trahere volebant Indos qui nos comitabantur: & cum indignatio- „ ne illinc discedentes, multos arcus & sagittas quarum quinque insignes, „ cuspidem smaragdis armatam habebant & peras nobiscum sumere obli- „ ti, amisimus. Sed maxima difficultas nobis oborta, volentibus partem „ Indorum à nobis dimittere, & illos hortantibus vt nihil amplius metue- „ rent, sed singuli domum abirent atque suam sementem facerent. Sed sur- „ dis canebamus, nec à nobis discedere cupiebant, donec reliqui etiam Indi „ dimißionem impetrarent, prout consuetudo eorum ferebat, nam metue- „ bant ne occiderentur si sine alijs abirent: in nostro autem comitatu, neque „ Christianos, neque eorum lanceas formidabant.

„ Hæc grauiter ferentes alij Christiani, per interpretes illis significari „ iusserunt, nos quidem ex eadem gente esse secum, qui iam multo tempore „ aberraueramus, vilis tamen generis & conditionis: se vero rerum esse

Domi-

Dominos, & qui soli essent obseruandi. Indi nihili facientes eorum dicta, " ita inter se aiebant. Magni nugatores esse debent illi Christiani, explora- " tum enim habemus hos ab Oriente Sole venire: illi vero ex locis in qui- " bus Sol occidit. Præterea dicebant nos agros curare, illos autem sanos oc- " cidere: nos nudos & sine calceis incedere, illos cum vestibus & lanceis e- " quitare: nos non esse auaros vel alieni cupidos, imo quidquid nobis dona- " batur, statim alijs elargiri, illos vero nihil aliud quam furari & rapere " quidquid possent, nec quidpiam alys donare. Hæc erant Indorum de no- " bis iudicia collatione facta cum alijs Christianis, & ita de toto vitæ no- " stræ cursu discurrentes, contraria prorsus referebant de Christianorum " vita, existimantes nos ex eorum gente non esse. Sed neque hæc inter se dun- " taxat mussitabant, verum sermone etiam Hispanico deserte & alta voce " responderunt: & suis, communi quadam inter se lingua, significarunt. Il- " lud idioma vulgari apud ipsos in vsu est, quadringentarum plus leuca- " rum spatio, qua nos iter fecimus, & apud quos in vsu est Primhaitu ap- " pellantur. "

Tandem nunquam istis Indis persuaderi potuit, nos ex illorum a- " liorum Christianorum natione esse, qui ita regiones deprædabantur: & " summa cum difficultate illis persuadere potuimus vt domum repeterent, " præcipientes vt cum securitate reliquos ex suis hinc inde dispersos in plana " reuocarent, terramq; colerent quæ à suis incolis deserta, iam siluescebat, " tametsi natura sit totius Indiæ fertilissima. Nam ter quotannis sata, " vbertim fructus profert: deinde elegantissimis fluminibus & alijs aquis " dulcibus & potulentis irrigatur. Habet etiam venarum auri & argen- " ti indicia. Incolæ bene habito corpore sunt, & Christianis, quos habent " amicos, voluntario ministrant, & Mexici incolis longe robustiores. Bre- " uiter, terra est in qua nihil, quantum ad vbertatem attinet, desiderare " queas. "

Discedentes à nobis Indi, polliciti sunt se nostris mandatis obsequutu- " ros, & curaturos vt singuli suorum hominum in proprios pagos redirent, " modo Christiani ipsos molestia non afficiant. Quantum ad me attinet, " affirmo, nisi id fecerint, culpam in Christianos esse reijciendam. Vix illi " dimisserant, cum nostri Christiani, me & comites, cuidam Zebrero re- " rum capitalium præfecto, atq; tribus alijs Hispanis tradiderunt abdu- " cendos. Istic experientia didicimus, quam fallacia sint hominum iudicia: " nos enim quietem & libertatem inter Christianos quærentes & illam " iam adeptos esse existimantes, prorsus contrarium experti sumus Itaque " illi, vt nos ab indis segregarent per montes & deserta loca nos abduxe- " runt, ne videremus quam male miseros incolas exciperent: nam iam in- " ter se consilium inierant de opprimendis Indis quos pacifice & cum se- "

,, *securitatis spe dimiseramus, quod etiam postea fecerunt.*

,, *Qui nos abducebant, biduo integro, per montes illos difficilima via ,, trahebant, in qua neq; aqua, neq; semita vlla apparebat, vt siti nos extin- ,, ctos iri putaremus: nostrorum sane quinq;, & plurimi Indi amici, quos ,, isti Hispani deducebant, ea perierunt. In his igitur difficultatibus versa- ,, ti, tertio die circa meridiem, aquam inuenimus; confecimus cum illis, vi- ,, ginti quinq; leucas, deinde in pagum quendam Indorum pace vtentium ,, peruenimus, in quo nos reliquit ille Zebrero, & tres leucas vlterius pro- ,, gressus est in pagum Guliazzam, in quo commorabatur Melchior Di- ,, az eius Prouinciæ Præfectus. Is audito nostro aduentu, illa ipsa nocte nos ,, inuisit, & nostræ miseriæ indoluit, gratias tamen agens Deo de ipsis in nos ,, misericordia, atq; Gubernatoris Nunni de Gusman, & suo nomine, ob- ,, tulit quæcumq; haberet in sua potestate, indignè, vt apparebat, ferens, ,, Alcaraz & suorum in nos inhumanitatem. Et plane nobis persuademus, ,, si ipse adfuisset, neq; nos, neq; Indos tam inhumaniter fuisse excipiendos.*

,, *Postridie mane, istinc abire cupientes, vt Auhacan peteremus, ro- ,, gauit Præfectus Diaz, ne excederemus, insigne enim seruitium Deo & V. ,, Mati facturos (quia regio deserta esset ab incolis, qui pagis suis desertis, ad ,, montes confugerant, nec redire volebãt) si illos reuocaremus, atq; Dei & ,, Vestræ Matis nomine præciperemus, vt in plana redirent, & terram co- ,, lerent. Arduum initio visum est nobis hoc negotium, nullum enim eorum ,, Indorum qui nos comitati fuerant, & quorum opera in similibus rebus ,, vti consueueramus, amplius habebamus. Tandem tamen succurrit, vt ,, binos Indos è captiuorum numero liberaremus, qui illius regionis incolæ ,, essent, & cum Christianis erant, quando primum in eos incidimus, vide- ,, rantq; magnum nos comitantium numerum, & ab alijs Indis intellexe- ,, rant, quantam existimationem & auctoritatem adepti essemus per eas ,, prouincias, tum ea quæ à nobis istic acta essent, ægros curando, & quæ po- ,, teramus beneficia in eos conferendo. Cum illis igitur, etiam alios pagi ,, Culiazzan incolas ablegauimus reuocatum Indos per montes dispersos, ,, & fluminis Patachan accolas, apud quod Christianos inueneramus, atq; ,, mandatum dedimus, ipsis dicerent, nos eorum colloquium expetere, eam ,, ob causam sine formidine ad nos venirent. Vt vero hi alacrius hoc iter ,, susciperent, & alij aduenirent; singulis horum tabellariorum magnam ,, cucurbitam (ex earum numero quas gestabamus) in manum dedimus, ,, magnæ existimationis apud ipsos indicium & signum.*

,, *Abeuntes igitur hi feciales, post septimum diem demùm reuersi sunt, ,, adducentes tres Regulos Indos ex eorum numero qui in montes profuge- ,, rant, quos comitabantur quindecim alij Indi, qui multa monilia, gem- ,, mas quas vulgus Turquesas vocat, pennaceas cristas, & aliam pluma-*

ceam

ceam supellectilem abunde adferentes. Fluuij vero Patachan accolarum nullum reperisse aiebant, quia Christiani denuo illos erant persequuti.

Tum Melchior Dias nostrum Interpretem rogauit, vt eos Indos qui nostra causa aduenerant alloqueretur, ipsisq; significaret: nos à Deo, qui in cœlis est, missos, per integros nouem annos errabundos orbem peragrasse, admonentes quotquot inueniebamus, vt in Deum crederent, & ipsi inseruirent, totius enim orbis & quidquid in eo continetur esse dominum, qui bonos viros morientes ad se recipit in cœlum, vbi neq; mortem amplius metuunt, neq; frigore aut penuria vlla affliguntur, sed tanta gloria fruuntur, quantam nulla hominis mens capere poßit. Contra, eos qui ipsi obsequi non volunt, sub terram deprimere in consortium Diabolorum, atq; in ingentem ignem abijcere, in quo perpetuo torquerentur. Deinde, si vellent Christiani fieri, & Deo seruire eo ritu quo à nobis edocerentur, Christianos, illos pro fratribus habituros, ipsisq; nos imperaturos, ne in posterum eos diuexarent, aut ex suis habitationibus pellerent, sed eorum amici essent. Quod si conuerti nollent, sibi persuaderent, Christianos peßime illos diuexaturos, & in exteras regiones tanquam mancipia abducturos.

Responderunt interpreti, se Christianos futuros, & Deo seruituros. Interrogati, quisnam ille esset, quem adorarent, cui sacrificarent, & à quo pluuiam peterent ad sementem rigandam vt melius cresceret, deniq; reliqua ipsis necessaria, Responderunt, viro cuipiam in cœlis commoranti: quod autem esset eius nomen, AGVAR, aiebant, & se credere, illum orbem creasse, & quidquid in eo contineretur. Sciscitati à quo ista accepissent: dixerunt se à patribus didicisse, & iam multis sæculis talem notitiam inter ipsos esse vulgarem, se scire ipsum aquam è cœlis demittere, & reliquas res bonas. Ipsis porro significari iußimus, eum quem ipsi AGVAR vocarent, illum ipsum esse, quem nos DEVM appellaremus, quem si adorarent & colerent, eo quem nos doceremus, ritu, bene cum ipsis actum iri. Responderunt, quidquid dixissemus probe intellexisse, & id acturos. Monuimus autem, necesse esse, vt montibus relictis, planam regionem habitatum redirent, suas ædes restaurarent, atq; etiam vnam Deo extruerent, in cuius vestibulo crucem figerent, illi similem, quam nos istic habebamus. Deinde, quando Christianos istac iter facientes animaduerterent, vt sine arcubus & armis, sed cum sola cruce & labaro, iis obuiam procederent, & in suas ædes deducerent, genialiterq; exciperent. Ista ratione Christianos nunquam illis nocituros.

Concione finita, & fide ab ipsis data, se quæcumque dixeramus facturos, Præfectus singulos veste donauit, laute habuit, & domum dimisit, Deo votum faciens, se nec excursiones facturum in ea loca, quæ ab Indis

„ *nostra admonitione reducibus colerentur, nec passurum vt alius quispi-*
„ *am faceret, aut mancipia inde abriperet, donec Maiestas Vestra, aut Gu*
„ *bernator Nunnius de Gusman, vel Maiestatis Vestræ Vicarius, statu-*
„ *isset quod existimarent commodum, ad Dei & Matis Vestræ seruitium.*
„ Et paulo post: *Cùm ad vrbem D. Michaelis peruenissemus, adue-*
„ *nerunt etiam Indi narrantes, vt singulis diebus plerique è montibus descen*
„ *derent, magnaque cura templa exstruerent, & cruces erigerent. Post quin-*
„ *tum & decimum diem, aduenit etiam Tribunus Alcaraz cum Hispa-*
„ *nis quib. præerat: referebant autẽ illi Præfecto Diaz, Indos, suos pagos re-*
„ *parere, in planicie, & magnum Indorum numerum inuenisse, quacunque*
„ *iter fecissent, etiam ijs locis quæ ante deserta erant. Imo Indos ipsis obui-*
„ *am progressos cum Cruce & Labaro, ad suas ædes inuitasse, & quidquid*
„ *haberent ipsis adposuisse. Ea nocte inter ipsos dormijsse, valde admiratos*
„ *talem mutationem. Indos autem illis significasse, nunc securè se viuere,*
„ *quia Præfectus Dias præcepisset, ne inposterum quisquam illis noceret.*
„ *Deum autem oramus, concedere dignetur V. Mti, vt ipsa viuente*
„ *& sub protectione vestri Imperij, istæ nationes reducantur ad veram*
„ *Dei agnitionem, qui illas creauit & redemit. Quod existimamus futu-*
„ *rum; nam non adeo difficile factu est, atque quis existimet. Per bis mille*
„ *enim leucas quas nouem annorum spatio mari & terra emensi sumus, &*
„ *decem insuper mensibus, à nostra misera captiuitate huc illuc sine inter-*
„ *missione discurrentes, nullum sacrificij ritum, nullam Idololatriæ speciem*
„ *in miseris illis nationibus deprehendimus.*

Hæc est Hispani hominis Narratio, qui ipse eas Prouincias peragrauerat, nec vllum ex mendacio compendium expectare poterat. Nunc Gallum hominem in medium proferamus, Tribunum, de Brasilia loquentem, quam primi Lusitani detexerunt, & sui iuris esse asserunt. Totis tamen septuaginta & amplius annis, quibus cœperunt eo nauigare, nondum duodecimam eius partem occuparunt, quia nimirum magis seduli fuerunt in exportandis regionis diuitijs, quam incolarum animis sibi deuinciendis.

„ *Is igitur sic scribit. Si Lusitani, qui se illius Prouinciæ Dominos*
„ *venditant, vere fuissent Christiani, & honorem Dei suo quæstui prætu-*
„ *lissent, dimidia eorum populorum pars iam Christiana facta esset. Multi*
„ *enim ex ipsis nosse desiderant quid sit Deus, & valde sunt dociles. Sed Lu-*
„ *sitani quantum possunt impediunt, ne miseri isti ad nostræ fidei cognitio-*
„ *nem perueniant, & multa illis persuadent longè à salute illorum aliena, vt*
„ *in perpetua ignorantia retineant.*
„ *Si quis autem me interroget, cur Lusitani ferre nequeunt, vt Galli*
„ *Brasiliam, aliaque loca ab ipsis frequentata, veluti Guineam, Taprobanam,*

nam, adeant, nullam aliam rationem proferre possum, quàm insatiabilem eorū auaritiam in causa esse. Nam licet minima pars orbis sint, nimis tamen angustus videtur, vt eorum cupiditatem explere posit. Arbitror ipsos potionem hausisse cui inspersus fuerit puluis cordis Regis Alexandri, quæ illis tantam sitim excitauit, vt ipsis videatur se pugno posse comprehendere, quod ne vtraq; quidem manu amplecti posint. Persuadent sibi, vt opinor, Deum, terram & mare ipsorum duntaxat gratia condidisse, nec reliquas nationes dignas esse quæ nauigent: atq; si repagulis mare claudere possent ab Artabro Promontorio, in Hyberniam vsq;, iamdudum mare illud interclusissent. Si nauigando Prouinciæ alicuius maritimæ præteruecti sunt, illico sui iuris esse pronunciant. Sed talis adquisitio facile fieri potest, nemine præsertim resistente. Gratias autem agere possunt Francisco I. Regi Galliæ: nam si licentiam dare voluisset mercatoribus sui Regni incolis, eò nauigandi, Lusitani potuissent valedicere illi regioni. Plures enim Prouincias noui istius orbis commercia exercendo cum inquilinis, & sola beneuolentia nullam vim inferendo adquisiuissent quatuor aut quinque annis, & longius penetrassent, quam Lusitani in quinquaginta fecerunt: sic vt ne vnus quidem Lusitanus tota illa Prouincia remansisset. Hæc vna est ex primarijs rationibus, cur Lusitani nolint Gallos commercia istic exercere. Nam simulatq; eius regionis incolæ Gallorum consuetudinem degustarunt, cum Lusitanis nihil sibi negotij amplius esse volunt, sed eos odio habent & contemptui.

Nunc Lectori liberum relinquo deligendi vtram magis probabit opinionem. Ad me quod attinet, maiorem fidem tribuo experto nauis Præfecto, aut Viatori constanter asserenti quæ vidit, & longo tempore mores earum quas adijt nationum obseruauit; quàm sacerdoti, qui nunquam eas regiones vidit nisi in tabula Chorographica, vt Gomara, aut Præsidi militari qualis Gusmannus, cui vnicus erat scopus explere suam auaritiam, & Cæsari suas sanguinarias actiones probare, qui tamen postea eius Prouinciæ Præfectura illum merito summouit.

Hoieda & Niquesa Gubernatores ferro & flamma in Indos continentis incolas sæuiunt. Hoieda vulneratur, & fame è prouincia eiectus, ex vulnere in Hispaniola moritur.

CAPVT XIX.

DVM circa nouam Carthaginem moratur Hoieda cum Indis bellum gerens, ecce Niquesa superuenit liburnicæ vnius, septem carauellarum, & duorum phaselorum classe instructus, & cum amplius septingentis militibus prouinciam suam petens. Is socium suum Hoiedam infausto quodam casu ictum & afflictum reperit. Ille paulo ante à Carthagine XII. millia in mediterranea progressus, ingentis prædæ spe & cupidine illectus, genti cuidã infesta arma intulerat, quum Indis credidisset affirmantibus eo loco magnam vim auri reperturum. Sed ex ea expeditione nihil præter vulnera & detrimentum ingens retulit. Eius enim populi Cacicus, haud dubius aduentare Hispanos, Indorum multitudine excita, paratus in armis hostium aduentum exspectabat. Qui vt apparuere, tanta in eos vi irruerunt Barbari, vt Hoieda fugam capessere, amissis septuaginta quinque militibus, & ad mare regredi coactus sit.

HIS auditis qui superuenerant, consilium ineunt, & iunctis viribus in eius gentis fineis impetum facere ac suorum cædem vlcisci statuunt. Itaque sub vesperam maxima militum pars silentio è castris profecti, modico ac suspenso gradu medio itinere confecto, sub auroram Indos securos & somno torpidos opprimunt. Illi excitati vulneribus & ad necopinatum tumultum pauentes, insuper etiam mapalium incendio perterriti, præcipiti fuga velut cæci euadunt: sed obseptis à milite itineribus incidentes in armatos cæduntur alii, alii incendio perire quàm Hispanorum manibus prçoptantes, in igneis semetipsi prçcipitant. Erant ei populo centum fermè casæ contextæ arundinibus & foliis palmarum contectæ. Omnes ferro flammaque absumti sunt, præter paucos, quos dubiæ adhuc lucis obscuro, fuga discrimini eripuit. Sex modo capti sunt & Hoiedæ in seruitutem traditi: victores, quum frigefactis cineribus aurum quærentes perpauxillum inuenissent, elusa auaritia nec præda pro spe inuenta, male alacres Carthaginem regressi sunt.

INDE soluens Niquesa & directo in Occidentem cursu oram præterlegens, Prouinciam suam quærere institit. Hoieda quoque & ipse

ipſe preter oram nouæ Carthaginis vectus, ducenta ferè millia à Carthagine ſinum Vrabenſem ingreditur, & ibi equis, machinis, omnique commeatu in litus expoſita, ædificia moliri & crebris excurſionibus eas gentes infeſtare cœpit. Indi ſatis gnari quid Chriſtiani quererent, rudis auri maſſas & monilia per vias ſpargebant: mox intentis arcubus abditi Hiſpanos, ſimul vt ſeſe ad colligendum aurum demiſerant, venenatis ſagittis figebant.

Barbari Hiſpanorum auaritiam eludunt.

DVM eius prouinciæ fineis Hiſpani populantur, Indi cuiuſdam reguli vxorem fortè inter ceteros captiuos abduxerant. Is Gubernatorem adit, aliquot amicis comitantibus, vxorem ſe redimere velle ſimulans, & dare quidquid ille peteret: ſed vt in eius conſpectum venit, magnificè exorſus, non eum tantum contumelioſis verbis, ſed re ipſa quoque violat, & ſagitta venenata configit. Milites audito clamore accurrunt, & circumfuſi Regulum cum coniuge & ſociis obtruncant. Gubernatoris femur ſaucium, igni (vt fieri conſueuit) medicatum eſt, & veneno non ſatis valido vtcunque ſanatum.

Magnanimi viri exemplum & minime barbaræ virtutis.

HISPANI tantam in hoſtibus animi magnitudinem demirantes, & ab illis dum animosè libertatem ſuam defenderent, multos iam ex ſuis interfectos: alios ex intemperie cœli vulgatis morbis quotidie interire, de Gubernatore conqueri incipiunt: Se videlicet ab eo in eum locum deductos, vbi propter impeditos ſaltus & denſiſſimas ſiluas nequicquam arma & vires experirentur.

PER eos forte dies ex Hiſpaniola nauis viris & commeatu onuſta eò appellens, recreandis omnibus plurimum profuit: nec propterea tamen fremitus militum & ſeditioſi clamores leniebantur. Quinetiam quum vehementius quam antea ardeſcerent, Gubernator circumiens omnium vicem conſolabatur, bono animo eos eſſe iubens: breui Anciſum baccalaureum ex Hiſpaniola cum ſubſidiis & commeatu adfuturum. Sed verba fruſtra erant, & ſurdis hæc canebantur, metuentibus videlicet ne tandem Indos paſcerent. Itaque maxima eorum pars phaſelis inde fugere clanculum moliebantur.

HIS auditis Gubernator, tum vt ſeditioni obuiam iret, tum ne irrito incepto ditiſſimam prouinciam relinquere cogeretur, nauem quæ venerat conſcendens, legatum in ſui vicem Franciſcum Pizarrum reliquit: pollicitus breui ſe ex Hiſpaniola cum commeatu & recentium militum ſupplemento reuerſurum: ac niſi quinquageſimum intra diem rediiſſet, poteſtatem ſociis faciens, vt quomodocunque viſum eſſet, rebus ſuis conſulerent. Is fuit [2] Pizarrus, qui poſtea cum Didaco Almagro ampliſſimum ditiſſimumque

regnum

regnum Peruanum reperit & subegit.[3] Hoieda multis conflictatus laboribus vix tandem Hispaniolam tenuit, vulnere nuper accepto admodum grauis: vnde paucos intra dies summo cum dolore moritur.

1. De *venenatis Indorum sagittis: & remedio vulnerum, vide supra hoc libro cap. 3.*

2. Hic *fuit Pizarrus, qui postea Carolo V. imperium noui eius orbis Peruanis prouinciis ampliauit, Attabaliba Rege capto & interemto: mox Marchionis titulo auctus & consortis impatiens, Didacum Almagrum, quicum fortunarum & periculorum societas ei erat, Ferdinandi Pizarri fratris sui opera, de medio sustulit: ac vicissim ipse ab Almagri filio, Ioannis Radæ & aliorum coniuratorum opera, Limæ domi suæ interfectus est, Anno* M.D.XLI. *De eo fusius lib. 3.*

3. Hoieda *iste, postquam in Hispaniolam peruenit seu dolore vulneris retentus, seu deficientibus ad reditum necessariis: tandem, abiecta & prouinciæ & vitæ spe, Franciscanorum ordinem subiisse (velut vltimum desperatorum perfugium) & in eo cultu mortuus, fertur.*

¶ Franciscus Pizarrus Hoiedæ legatus, è continenti Indiæ cum suis fame expellitur. Ab Anciso Prætore reuerti cogitur. Ancisus, victoria aduersum Indos potitus coloniam condit. Valboat, ractis in partes Hispanis aliquot, ab Anciso secedit.

CAPVT XX.

Hispani fame ex Indiæ continenti expelluntur.

IAM duo præterierant menses, nec redibat Hoieda. Itaque Pizarrus, subigente fame, cum LXX. Hispanis (qui ex trecentis reliqui erant) duobus inde nauigiis soluit. Sed quum circa eius oræ litora erraret, sicunde alimenta expedire posset, mox repetendæ Hispaniolæ proposito, ingruente procelloso ventorum turbine, è duobus phaselis alter, cum omnibus qui in eo erant, id est, dimidia sociorum parte, haustus aquis periit. Nonnulli ab inusitatæ magnitudinis pisce eius gubernaculum frangi & excuti viderunt.

Fortis, insula.

INDE Pizarrus in Insulam Fortem eiectus est, in cuius litus quum aquatum egredi vellet, etsi pacis amicitiæque signa ederet, ab Insulanis prohibitus est. Itaque desperabundus, quum super omnia sæua atque aspera, cœlo ac terra infestis, fatigatos etiam sitis exureret,

ret, litus aliquod tutum quò exſcenderet quærebat.

SED iam mitiore & mutata in melius fortuna, ecce in baccalaureum Anciſum incidunt, qui liburnicam vnam & phaſelum viris commeatuque onuſta Hoiedæ ſubſidium ducebat. Pizarrus eo occurſu mirificè lætus, ei primum ſuos caſus, deinde vt quò ire vellent permiſiſſet Gubernator, exponit. Anciſus primò non credere, iſtos ob maleficium profugiſſe ab Hoieda ſuſpicans: mox vt ea vera eſſe comperit, ingemuit, & illos ponè ſubſequi iuſſit. Pizarrus ad hęc ſupplex orare vt has infelicis exercitus reliquias afflictas & ægras in Hiſpaniolam perduci à ſe ſineret. Quod quum Anciſus abnueret, tum infirmi milites idem precari, & L. auri libras offerre: quas haud grauatè accepiſſet, ni crimini id ſibi verti metueret. Ergo gratias agens munus repulit: ipſos vtique conſolatus, breui redituras illis vires & priſtinam valetudinem, noui ſui commeatus ope: quum non aliunde morbos contraxiſſent quàm ex miſeriis & fame. Ita haud procul Carthagine naueis applicans, in Comagræ litus ad aquandum egreditur.

INDI quum nec Niqueſæ nec Hoiedæ eas naues eſſe agnoſcerent, aquari Hiſpanos, ceteraque inde ſumere quę neceſſaria eſſent, multum mirantibus omnibus, permittunt. Mox inde ſoluens Anciſus in Vrabam venit, vbi quum in eundem locum appuliſſet, in quem antè Hoieda exſcenderat, Naucleri imperitia, nauis prætoria ſcopulo illiſa eſt, & ea mox aquis hauſta, equi cæteraque animalia periere: milites ipſi ægrè, nulla propè re præter vitam incolumi, euaſerunt, quam & ipſam ne breui fame amitterent, omnes metuebāt.

Hoc nimirum neſciebant Indi, Ex vno noſce omnes.

IPSE Anciſus, naue amiſſa & hauſtis commeatibus, quum iam milites herbis & agreſtibus pomis, quæ in maritima ora reperiebant, veſcentes cerneret, in mediterranea progredi ſtatuit, ſatius fortiter pugnando occumbere dictitans quàm turpiter fame tabeſcentes mortem expectare. Itaque cum centum Hiſpanis profectus eſt: ſed vix quatuor millia paſſ. progreſſi erant, quum occurrens ſagittatorum agmen Hiſpanos audacter inuadere & ſagittis configere incipit. Itaque illi ſubacti terga vertere, & terram ipſam & gentem, tam lethales ſagittas mittentem, exſecrantes trepida fuga litus repetunt.

MOX quum nulla inde alimenta expediri poſſe Anciſus videret, cognouiſſetque è captiuis ex aduerſo, non procul ſinu, campeſtrem eſſe planiciem, frugibus, fructibus aliiſque vitę ſubſidiis abundantem, cum centum Hiſpanis & duobus phaſelis in aduerſam ſinus partem traiecit. Indi primò aliquandiu nouam gentem & eorum conſilii euentum quieti ſpectabant. Mox verò vt apparuit illos

ibi sedibus locum legere &ędificia moliri,ad eos arcendos arma capiunt.Altera parte quoque Baccalaureus aciem instruit,nilque barbarorum audaciam & sagittas metuens,impressionem facit, nũcupato prius voto,se sacram ædem è Cacici domo facturum. Manus conserunt,fit atrox pugna,vtrisque fortiter dimicantibus: tandem Indi,quum hostium vim sustinere non possent,in fugam vertuntur. Ea res Hispanis iam fame cæcis robur & audaciam accendit: fusos hostes persequuntur & omnia cædibus complent.

Egregium votum sc. quasi Deus præda & manubiis delectetur.

HISPANI ea victoria potiti,eius gentis pagos inuadunt:vbi panis,fructuum,radicum aliarumque rerum copiam nacti, barbaricis cibariis corpora strenuè reficiunt. Posthæc vicini fluminis ripam sequentes, in arundineto lodices, stragulas, fictilia & lignea vasa & amplius duo mille & quingenta pondo auri laborati reperiunt, quod Comaccus,eius populi Regulus,ne in manus Christianorum veniret,abdiderat. Neq; profectò ab illis repertum esset,nisi vbi lateret,Indos tormentis fateri & prodere coegissent. Baccalaureus multas de victoria Deo gratias agens, locum [1] Antiquam Darienis appellat:mirificè quoque lætis militibus ob tantam auri copiam repertam, quippe sine eo male alacres & parum expleta cupidine reuertebantur.

Auaritia sagax.

Antiqua Dariensis, colonia.

INTEREA Baccalaureus missis phaselis Hispanos,quos in aduersa sinus parte reliquerat,accersit,qui vt venerãt, breui in factiones discessere :quũ videretur Baccalaureus in diuidẽdo auro & spoliis partiũ magis & priuati emolumenti curam agere quàm Iudicẽ deceret. Itaq;[2] Vascus Nunez Valboa,procax homo & seditiosus,cũ factionis suæ popularibus secessit in partes, ac se Hoiedæ iurisdictioni non vltra subiici dictitans,licere omnibus Præfectis esse contendebat: nec se Baccalaureo pariturum, qui in iure dicendo priuato magis quęstui quàm communi omnium vtilitati consuleret, nihilque præter literati nomen haberet, reipsa vulpem astutissimam referens.

Factiones inter Hispanos etiam in mediis calamitatibus.

DVM Ancisus & Valboa ita inter se altercando & iurgiis tempus terunt,ex Hispaniola soluit Rodericus Colmenares, duabus carauellis nouum hominum supplementum & commeatus subuehens,Hoiedę militibus auxilium, quos in summis rerum omnium angustiis versari acceperat.Inde continentis oram tenuit ad prouinciam Carthaginis,& aquæ penuria laborans,ad fluminis ostium applicuit.Simul quinquaginta milites,qui nauticis aquantibus præsidio essent,in litus exponit.Illi egressi in terram, vt si in tuto & pacato essent, veluti per iuuenilem lasciuiam saltare alacres & vitulari cœperunt.Sed Indi, qui carauellas fluminis ostium subeuntes conspexe-

ſpexerant,frequentes cum arcubus & ſagittis,ſubire ſiluas,atq; inde in Hiſpanos in litore ſecuros ac ſolutos de improuiſo impetum facere,tanta ac tam feſtinata vi, vt ne vni quidē ad euadendum quidquam ſpacii relinquerent.Eodem veſtigio ſcaphas confringunt, ferociter etiam aliis qui in carauellis erant minantes, procul ſignificant,quantopere illis potiri cuperent.

COLMENARES Indos adeo acres bellatores expertus, ſitim aliquandiu pati quàm Barbarorum manibus interire præoptans, ſublatis ancoris,inde in Vrabam propere vela dat. Ibi, repertis tantùm quibuſdam coloniæ ab Hoieda poſitę veſtigiis,multum obſtupefactus,ac ne omnes à barbaris laniati eſſent metuens: tandem ad naueis regreſſus,ſub noctem, vt ſi fortè aliò migraſſent, ſuum ipſis aduentum ſignificaret,tormentum vnum diſplodi iubet. Quo ſigno edito Hiſpani,qui in Antiqua erant,præfectum ſuum adeſſe rati,crebris & ipſi extemplo ignibus excitatis in montium & collium ſpeculis,ſe non procul abeſſe admonent. Indi Hiſpanis formidabiles.

ORTA luce Colmenares,qua fumum euolutum conſpexit,eò flectens ad Antiquam appellit.Tum inter eos ingenti lætitia conſalutatio facta,& mutuo alii alios amplexantur,diuerſis vtrinq; cupidinibus, illi ciborum deſiderio, hi auri fame ardentes: & (ſicuti dictum eſt) Indi maximam colonorum partem trucidauerant: ceteri petere ab indigenis cibaria, aut procul quæritando victum expedire non audebant,tantus ſagittarum timor inceſſerat. Itaque tegminibus laceris,ſeminudi, ſtrictis arborum frondibus, agreſtibus pomis,& herbarum radicibus,aliiſq; ſimilibus, ægrè inopiam ſuſtentabant.

1. Vouerat Anciſus Virginis ſimulacro,quod ſub nomine B. Mariæ Antiquæ Hiſpali ſacratum eſt, non tantum aurea argenteaq; dona è manubiis:ſed ſe ædem quoq; illi ſacram è Cacici domo, & Coloniam mox eo loco extruēdam ipſius nomine inſignem facturum. Ergo voti damnatus,impoſitam ripæ fluminis coloniam(quod Darien vocant) Antiquam Darienis nuncupat.Ea,quum Anciſi auſpiciis Hiſpanis colonis frequentari cœpiſſet,paulo poſt peſtifero paludum halitu & inſalubrium aquarum potu infamis,ab incolis deſerta eſt.

2. Hic poſtea Mare Auſtrale (vulgò Mare del Sur) primus reperit:moxq; eius oræ Præfectus deſignatus,à Petro Aria,ſocero ſuo, ſeditionis reus peractus,& capitali ſupplicio affectus eſt. *Vide infrà hoc libro, capite 24.*

Didacus Niquesa in Veraguam prouinciam suam tendens aberrat à cursu, & naufragium facit. Reuectus ad suos Veraguam, vt infaustam relinquit.

CAPVT XXI.

Niquesæ errores.

RIVSQVAM enarrandis istorum Hispanorum discordiis finem faciam, Didaci Niquesę errores & casus exponere hîc me necesse est. Is quum Carthaginis ora soluens in prouinciam suam tenderet, carauella vna & duabus biremibus præuectus ceteras naueis ponè subsequi iussit. Sed dum nauigat, noctu coorta tempestas biremes disiectas à carauella abripuit. Luce orta quum biremes in vnum coiissent, nec carauella in conspectu esset, & ignota regio, quò aut quà irent, incertum faceret: tandem retrò proras vertere rectores statuunt. Ita terrę applicant naueis, & oram præterlegentes vsque ad os Ciagri fluminis, ceteram ibi classem & socios reperiunt. Vbi quum nihil certi de classis Præfecto cognouissent, eum tandem se inuenturos rati, omnes inde abeunt. Centum millia emensi, quum vlterius progredi non placeret, iaciunt ancoras, & explorandi aditus gratia & quà commodè terra prehendi posset, scapham ad litus & octo nauticos mittunt. Sed quum fortè commotum mare esset, & nautæ remis pertinacius euerberantes vndas superare contenderent, obruta gurgite scapha cum septem nautis demergitur. Octauus fluctibus sese strenuè euoluens, nando ad terram euasit. Nauium magistri, scapha in omnium oculis amissa, dum omnis pelagi furor caderet, exspectant: mox sequenti die, æstu posito, phaselis & biremibus, equos, machinas, & commeatum omnem, in litus exposuere.

"Olanum alii vocant.

INDE Lupo "Olando, dum Niquesa rediret, summam imperii deferunt. Is quò omnem sociis spem fugæ tolleret, naueis fluctuantes temere ad litus ferri atque allidi sinit: mox, nimis festinati consilii errore animaduerso, è fractarum nauium tabulis carauellam vnam, ad subitos & necessarios vsus fabricari iubet. Inde casas moliri, Maizium seminare, & aliquot eius oræ loca peruagari, cœperunt: sed omnes ferme pagos incolarum fuga desertos reperiebant. Quippe Indi formidine in montes refugerant: & eæ profectò gentes, quum id sibi minus conducere arbitrentur, elici ad certamen nequeunt, neq; cum nostris hominibus manum conserere curant: nuda videlicet ac sterili terra satis pro ipsis aduersus aduenas pugnante, quibus nihil præter famem relinquunt.

Indi famem quàm se aduersus Hispanos pugnare malunt.

DVM

DVM hæc Olandus agitat,ecce tres nautæ ſcapha eò appellunt, qui ab Niqueſa præfecto aufugerant. Illi de Niqueſa interrogati renunciant,illum,carauella amiſſa,in Zorobarenſem quandam inſulam eiectum,& iam tertium menſem per montes ſiluoſos,& ſolitudines auias ſine vllo humani cultus veſtigio,errantem , victu infelici,ſilueſtrib.pomis,& vulſis herbarum radicibus vitam trahere. Olandus extemplo biremem ad eum aduehendum mittit:ea vbi Inſulam attigit, nauim conſcendit Niqueſa cum paucis illis qui ſupererant militibus,& ad exercitum ſuum venit.Ibi plurimum de Olando conqueſtus,proditionis eum inſimulans , quod neglecta præfecti ſui ſalute & omiſſa eius veſtigandi cura , naues litori illiſiſſet vt ſummũ eius prouinciæ imperium inuaderet:mox ſe ex illis ſedib.excedere velle militib.denunciat.Illi haud procul abeſſe maturitatem frugum quas ſeuerant monentes,paululum ſpatii ad metendum orabant:ſed ipſe frugum iacturam quàm vitæ facere malle reſpondit, neq; diutius tam infelici terra conſidere velle.

Niqueſa quũ in Veragua pro theſauro carbones reperiſſet, inde excedit.

PLACET nonnullis ita loquutum Niqueſam vt Olandi gloriam minueret:verum opinor eiuſcemodi ſcriptores, ſi eam prouinciam perambulaſſent,vt à Niqueſa & aliis multis,& à meipſo quoq;, peragrata eſt, nunquam fuiſſe ſcripturos eam editam à Præfecto vocẽ, velle ſe inde excedere , vt alterius gloriæ officeret. Sed ne ſi velim nunc plenam horridæ illius & aſperrimæ prouinciæ deſcriptionem edere,longius ab inſtituto abſtrahar, eam commodiori loco reſeruo. Quippe id mihi propoſitum , breuem hanc meam Hiſtoriam quàm accommodatè fieri poterit, pro exiguo ingenii mei modulo cõtexere,quò facilius res maximè memorabiles viſas à me,aut quomodocumq; cognitas, quæ illis in terris accidére, ordine exſequar: tum peregrinationis meę caſus & errores exponam quæ mihi quatuordecim annorum ſpatio per infrà ſcriptas prouincias exacta eſt. Primum enim in Inſulam Vnionum appulſus, mox Parienſis ſinus tum orientalem tum occidentalem partem perluſtraui Inde Inſulis Margarita, S. Ioannis, Hiſpaniola & Cuba peragratis , in continentem regreſſus, ad prouinciam Carthaginis applicui : & oram ſinus Vrabenſis præteruectus,in Achlam : vnde Auſtrali mari traiecto Panamam(quæ prouincia ab Hiſpanis " Caſtella aurea dicitur) & ex Nomine-dei Veraguam & nouam Carthaginem , Coſtamriccam, Caput-Fondurenſe, Vallem Olanchiam , prouinciam Cuattimalam,& Nicaraguam adii. Pòſt denuo in Panamam tranſgreſſus,regnum Peruanum ad extremum obii aliaſq; pręterea Inſulas,vt quouis loco planum faciam.

Lib.2.cap.10. & ſeq.

Summa Indicæ peregrinationis, à Benzone confectæ.

"De eius nominis ratione, vide huius lib.cap.23.

¶ Niquesa Veragua relicta, Nominis dei coloniæ fundamenta ponit. A Darienensibus colonis ad componendas rixas arcessitur. Mox ob inconsultè iactas voces probrose expellitur ab Anciso & Valboa, factionum ducibus. Mors eius.

CAPVT XXII.

POSTQVAM Niquesæ sententia stetit Veragua excedere, tanta militum & nautarum multitudine, quantam carauella noua & duæ biremes capere poterant, conscendere iussa, ceteros fortunæ arbitrio permisit, fide tamen illis data, se simulac idoneum coloniæ cōdendæ locum nactus esset, illico ad eos arcessendos missurum. Sed postea rebus illi vndique improsperè cadentibus, id præstare non potuit.

Portus bellus.

INDE soluens, portum tenuit, cui Bello, id est Pulchro, nomen est, sic antè ab Almirante Columbo nuncupatum, quòd amœno & opportuno situ pulcherrimę condendæ vrbi sedem præbeat: sed Indi Niquesam eò appulsum, maxima militum parte amissa, regredi ad naues coegerunt. Itaq; ad promontorium Marmoris prouectus, feliciorem sibi rerum cursum quàm antea promittens, In nomine Dei (inquit suis) egrediamur in terram. Inde nomen postea loco mansit: ipse quò se aduersus Indos infestantes defenderet, propugnaculum è ligno raptim exstruit.

Nominis-Dei coloniæ origo.

INTEREA dum Niquesa, circa ea loca variis ærumnis molestiisque conflictatur, inter Hispanos Darienis colonos discordię studiis accensæ in dies magis ac magis crescere, aliis ad Valboam, aliis ad Baccalaureum Ancisum imperium trahentibus. Alphonsi Hoiedæ milites omnia ita agitari misceriq; ægrè ferentes, priusquam res ad vltimum discriminis certaminibus veniret, mittere in Veraguam ad arcessendum Niquesam statuunt, qui imperio suscepto, donec à Rege alius præficeretur, simultates Hispanorum & seditiones finiret. Itaque, quamquam ne id quidem nisi ęgrè obtineri potuerit, intercedentibus aduersariis neque assentiri volentibus, honestorum tamen aliquot virorum pacisq; ac quietis publicę amantium interuentu effectum, missusq; ad Niquesam arcessendum Colmenares.

Niquesa finiendis Dariensi. colonorum simultatibus arcessitur.

Is duobus phaselis oram præterlegens, eum tandem debilem, squalidum, seminudum & victus egentem ad Nomen-dei reperit. Niquesa, qui quiduis sibi potius euenturum quàm illud auxilium sperasset,

ſperaſſet, magnam vim lachrymarum profundens Colmenarem amplectitur, & tanti beneficii ingentes gratias agit: mox infelicem hactenus ſuam ſortem miſeratus, mala & ærumnas quis conflictatus erat, expoſuit. Colmenares viciſſim ſui ad eum itineris cauſam & quibus moti Antiquenſes eum accirent, aperit: deinde ſpe eum ſolatur & bono animo eſſe iubet: quippe ditiſſimam eſſe prouinciam in quam vocaretur, ibique eum ſuperioris temporis damna & incommoda futuri prouentu facillimè ſarturum.

ITAQVE Niqueſa cum ſeptuagintaquinq; Hiſpanis, quos ex omni exercitu reliquos habebat, nauim conſcendit: & dum nauigant, multa vana de Baccalaureo, de Valboa aliiſq; multis ſtolidè iacere cœpit, haud dubiè præ ſe ferens, ſimulac prouinciam attigiſſet, animaduerſurum in eos, alioſq; abdicaturũ dignitatibus, alios auro & pecuniis multaturũ. quippe id habere ipſis non licere ſine ſuo vel Hoiedæ permiſſu, qui à Rege Gubernatorũ titulum atq; in vtramq; prouinciam imperiũ accepiſſent. Multa prçterea alia inconſultè effudit, quæ plurium auditu excepta, exitium ipſi attulere. Nam vt in Antiquam appulerant, ſubitò egreſſi in terram aliquot Hiſpani ad Conſilium ciuitatis verba & minaces Niqueſæ in eos voces referũt. Inde maxima fermè omnium aduerſus eum indignatio coorta. itaque vix naui egreſſum certatim minas probraque ingerentes prçcipitem Antiqua expellunt, & inhumaniſſimè cum ſuis LXXXV. Hiſpanis, ſoluere cogunt. Ipſe multum mœrens abiit, & eam oram præternauigans quum ad aquandum fortè in littus exſcendiſſet,[1] ab indigenis cæſus cũ omnib. ſociis & comeſtus eſt. Hunc Didac. Niqueſa vitę & ſuſceptę in Veraguam expeditionis cũ exercitu exitũ habuit.

Temerè iactę voces Niqueſæ exitium afferunt.

Niqueſæ exitus.

1. NIQVESA *iſte, linguæ & iræ impotens, quam mala exaſperauerant, Dominicam rectà petere, atq; ibi apud Regiæ curiæ Iudices Vaſcum & Anciſum de vi reos agere, in animo habebat. Creditur in itinere merſus fluctibus, cauſam omnem & ſua iuſta ſecum ad piſces tuliſſe. Prodidere alij, quum Veraguam iterum cogitaret, applicuiſſe ad quendam eius oræ fluuium: mox aduerſo flumine inuectum & in terram egreſſum cum omnib. ſociis, à Barbaris mactatum eſſe: atq; ex eo caſu inditum flumini nomen, quod non procul Zorobarenſibus inſulis Fluuium Perditorum, vulgò Rio de los Perdidos, vocant. Cui opinioni cauſam præbuit, quòd in huius fluuij ripa hæc verba arbori inſcripta reperta ſunt :* Hac, miſero errore feſſus, Didac. Niqueſa infelix tranſiit. *In tanta prodentium varietate, nihil habeo quod affirmem. Sed vtcunq; ea res ſit, iſte, cum collega ſuo Hoieda, infelici exitu inſigne documentum prodidit mortalibus, quantum malum ſit Auaritia.*

¶ Anci-

Ancisus à Valboa in vincula conijcitur. mox solutus in Hispaniam concedit. Valboa Australe pelagus detegit. Petrus Arias Gubernator ex Hispania in Antiquam mittitur. Is auarè & crudeliter habitos Indos aduersus Hispanos odio implacabili inflammat.

CAPVT XXIII.

Hispanorum fœda inter se certamina.

POST discessum Niquesæ, inter Antiquenses colonos renata subito fœdior priore seditio est. Valboa satis gnarus se viribus Baccalaureo superiorem esse, vespera quadam in eius domum irrumpens, hominem corripi iubet, & pecunias eius fisco addicit, Prætoriam potestatem priuato consilio sine autoritate regia vsurpasse insimulans. Neque Baccalaureus Regii diplomatis & mandati exemplum proferre poterat: quippe amissum inter alia quum prætoria eius nauis in sinu Vrabensi frangeretur. Valboa verò postquam aliquandiu Baccalaureum in custodia habuerat, tandem emisit: moxque discessum apparantem, summissis qui rogarent, oblata summi Prætoris iuridici dignitate, retinere conatus est. Ille verò remisso stomachosè beneficio, in Hispaniam concessit, libellum accusatorium plenum querelarum in Valboam secum ferens: quem quum Indico senatui obtulisset, atrox in Valboam sententia lata, sed cuius nulla exsequutio post sequuta est, propter mare Australe ab eo repertum.

BACCALAVREVS abierat: Valboa auri cupidine in mediterranea progressus, cum aliquot regulis amicitiam contraxit: in iis cum Panchiaco quodam, à quo pelagi Australis notitiam habuit, & ab eodem illo deductus est. Eum postea, quum baptisandum curasset, Carolum nuncupauit. Is ipse Cacicus quum Valboæ grandem auri vim dedisset, ortęque fortè inter Hispanos in eo diuidendo rixæ essent, libram & lances pugno ita feriit vt omne aurum humi dispergeret, simulque addidit: NON parum equidem vos miror, Christiani, quòd de re adeo vili tanta inter vos oriantur certamina, perinde vt si ea res esui aut potui esset vtilis. Verùm quando vilis metalli tanta cupido vos tenet, in eum locum deducere vos volo, vbi auri sitim abunde expleatis. Secundum hæc dicta, eos ad mare Australe deduxit. Valboa ingentes in ea prouincia opes nactus, Castellam auream ex eo nuncupauit, in qua nunc sita est Panama ciuitas.

Barbari Hispanorum auaritiam castigant.

INDE

INDE varia eius prouincię loca perambulans, felici semper successu, sępenumero per iuris speciem sæuitiam aduersum Indos auri cupidine exercens, magna cum auri & vnionum vi Antiquã Darienis regressus est, ibiq; decretis supplicationibus, propter repertum ab eo ingentibus cum diuitiis Australe pelagus, festo apparatu & solenni pompa à colonis obuiam egressis exceptus. Mox naui in Hispaniam missa & scriptis ad Regem literis, rerum à se gestarum successum simul & pręsentẽ statum exposuit: Australe iam mare ab se apertum: proinde suppliciter ab ipsius Maiestate petere eius prouinciæ præfecturam sibi concedi & mille homines mitti, quo facilius eas gentes subigere & regere posset: cæterũ polliceri se breui ingentem vim opum reperturum, vt facilè ex ipsis initiis ac documentis colligi posset. In cuius rei specimen vigintiquinque ingentis magnitudinis vniones ad eum mittit, & triginta millia ducatorum, collecti auri quintam Regi debitam, aliaque præterea munera: quũ iam antea quoque magnam pecuniæ vim misisset, sed nauis qua ea deferebãtur, cum hominibus omnibus demersa perierat.

REX munus, & vectigal quintæ & Valboæ literas, læto animo accepit, ex quibus quum intellexisset repertum ab eo Australẽ Oceanum, sententiam aduersus eum latam antiquat, eique attributa noui maris præfectura, mille Hispanos in supplementũ mittit. Ceterum Antiquæ Darienis [2] Petrum Ariam Abulensem præficit: episcopum verò designat fratrem "Gobatum, ordinis Franciscanorum, concionatorem suum. Inter alia verò quæ Præfecto in mandatis dedit, diserte edixit vt clementer ageret cum Indis, pacemque illis ante arma offerret. Denique ex pręscriptis Hoiedæ & Niquesæ mandatis ageret: semperque prędam ac res quæsitas cum sacerdotibus & monachis participaret, qui ad eas gentes conuertendas commmeabant.

"Io. Cabedã vocant alij.

HIS mandatis atque imperio instructus Petrus Arias, è portu S. Lucari, anno M. D. XIIII. quatuor nauibus & carauellis vndecim soluit, cum mille & quingentis Hispanis. Ad Antiquam vt appulit, Valboa cum omnibus amicis obuiam egressus, eum summa alacritate excepit, & apud se in hospitio habuit. Mox quæcunque animo incepta destinabat, ei penitus aperiẽs, simul qui prouinciarum status esset exposuit. Lætissimo animo audiuit Gubernator, maximam earum gentium partem Hispanorum amicitiam colere: itaque in Tumanama ædificia moliri cœpit.

INDE Ioannem costam cum quadringentis Hispanis in Comagram ad quærendum aurum duabus carauellis dimittit. Is non tantam copiam nactus, quantam insatiabilis ipsius auaritia concupisceret, quotquot regulos in potestate habuit, omni genere cruciatus vexare instituit: vt cogeret fateri vbinam aurum abdidissent. Quinetiam ne Panchiaci quidem subditis pepercit: & spolijs ac manubijs in eos grassatus socij reguli animum adeo ab Hispanis alienauit, vt tantum illis infensus esset, & quidem meritò, quantum antè amicus fuerat. Præterea quum magnam eius clientium partem lapidibus obruisset, Indos rei indignitas adeò accendit vt concursu facto & ingenti sublato clamore in Hispanos irruerent, subinde iterantes, Impij isti, scelerati, ac perfidi Christiani pereant, indigni quos terra viuos sustineat. Simul Hispanos complures trucidant. Tribunus ipse cum reliquis militibus & spolijs carauella vna imminentem pestem effugiens, Antiquam repetit, non sine maxima Gubernatoris culpa, qui tanta scelera inulta atque impunita omitteret.

Panchiaci humanitas indigna mercede ab Hispanis pensatur.

Christianum nomen ob Hispanos malè audit.

IPSE postea alios Tribunos militares & duces per diuersa eius oræ litora dimisit: in ijs Bartholomæum Vrtadum in Achlam, qui egressus in terram, per simulationem pacis, quotcumque Indos assequi potuit, rapuit & pro mancipijs vendidit. Fernandus Valesius in Caribanam cum octoginta militibus profectus est: sed vix in litus exscenderat, quum ecce Indi audaciter impetu in Hispanos facto, quinquaginta interfectis, ceteros regredi ad nauim & inde excedere cogunt.

ITA Hispani, propter aduersam famam atque opinionem quam de seipsi apud omnes cõmouerant, tanto vbique odio flagrabant vt ne eorum quidem cõspectum indigenæ ferre possent: & vtrinque quidem, dum Hispani Indis libertatem eripere studẽt, Inde eam acriter defendunt, ad extremam propè perniciem atque internecionem ventum est. Ac, quamquam omnis eius fermè oræ accolæ humanis carnibus vesci consueuerint, ex ijs tamen nonnulli Hispanorum cadauera qui prælio ceciderant, ceteris mandẽtibus, à tali cibo abhorrebant, veriti nempe, ne etiam tum eæ carnes corporibus suis aliquid damni adferrent.

QVOSCVNQVE capiebant viuos, militares præsertim duces, reuinctis manibus pedibusque proijciebant in terram: mox auro in os iacentis infuso, cum hac exprobratione auaritiæ, EDE, ede aurum Christiane: ad maiorum cruciatum ac probrum cultellis lapideis alius brachium Hispani, alius humerũ, alius crus, abscindebant

Barbari Hispanis captis, cũ fœda exprobratione auaritiæ, aurũ in os infundũt.

debant,& subiectis prunis torrentes cum cantu & tripudijs mandebant: ossa verò suspendebant in delubris & principum ac Regulorum domibus, tropæum & monumentum victoriæ.

1. Australe pelagus hic intellige, non quo recta in Austrum nauigatur, aut quod polo Antarctico subest: sicut nec per Septentrionale intelligi debet mare Glaciale, & quod arctico vertici subiectum est. Sed quum Indica continens duplici vtrinq; alluatur oceano: qui in Meridiem & Occidentem vergit, Australis, vulgò Mare del-Sur: qui in Orientem & Septentrionem, Septentrionalis appellatur, vulgo Mare di-Tramontana.

Christophorus porro Columbus primus de Australi Mari intellexit, quarta sua in Indiam nauigatione, cum continentis littus detexit, & fretum inuestigauit per quod in mare illud penetrare posset. Primus tamen conspectum eius habuit is Tribunus Valboa, cui ab Indo quopiam indicatum fuit hac ratione. Valboa cum irrequieti esset animi, bellum inferebat Regulis Indis, donec perueniret in Prouinciam Reguli cuiusdam cui nomen Comogro, cum quo fœdus inijt opera alterius Reguli amici, & trium Hispanorum, qui idioma illius regionis callebant. Habebat Comogro septem filios, quorum primogenitus minime stupidi ingenij, vt solent esse Indi, patrem compellauit his verbis. Hi peregrini barbati, qui ad te venerunt, omnibus promiscue bellum inferunt, & duntaxat ex præda viuunt: itaq; expedit, illos bene excipere, & liberaliter tractare, ne ijs præbeatur vlla occasio tibi & tuis nocendi, vt illos alijs nocuisse intelligo.

Hoc probato consilio, Comogro & Panchiaco eius filius, perbenigne Hispanos exceperunt: & cum animaduerterent eos supra omnia aurum expetere, miserunt Valboæ & Colmenari eius comiti aurum elaboratum in vasa & monilia, ad æstimationem quatuor millium castellanorum, & sexaginta mancipia in eorum vsum. Dum aurum hoc pendunt Hispani rixari cœperunt inter se, adeo vt eductis gladijs alter alterum ferire vellet. Quod conspicatus Panchiaco, aurum cum trutina euertit, & per interpretem eos alloquitur: Pudetne vos Christianos, pro re tantilla rixari, & hæc pocula & monilia tam affabre elaborata, sic corrumpere? Si tanta auri cupiditate ardetis (apparet enim illius solius causa vos ita vagari, & turbare vniuersi orbis quietem, relicta vestra patria, & tot difficultates tolerando) regiones vobis demonstrabo, in quibus abundantissime aurum inuenietis. Maiore tamen numero vos esse oportebit, vt Regulos quosdam potentes, per quorum regionem aperiendum vobis erit iter, superare possitis, præsertim quendã, Tumanama nomine, Regem potentem, cuius prouincia val-

 de diues

" de diues est eius rei quam maxime expetitis: qui haud dubie vobis ob-
" uiam progredietur. Eius Prouincia sex Solibus duntaxat hinc abest
" (hoc est sex dierum itinere: solent enim Indi diurni itineris spatia per
" soles numerare, non per Leucas nostro more.) Deinde vobis superãdi e-
" runt montes illi quos conspicitis ad Meridiem spectantes, in quibus ha-
" bitant feri quidam homines, Caribes appellati, ἀνθρωποφάγοι, nulli Princi-
" pi, nullis legibus subiecti, & in otio viuentes. Deseruerunt isti suas sedes
" olim vt aurum vbicumq; possent, adquirerent, quod cum captiuis &
" mancipiis commutarent, ab ipsis, si quæ nancisci possent, deuoranda: in-
" telligentes autem, aurum in illis montibus inueniri, eo profecti, inqui-
" linos exegerunt, & montes occuparunt. Quos autem ex inquilinis pri-
" marios apud se retinuerunt, etiamnum hodie cogunt aurum ex suis ve-
" nis eruere, deinde vel in elegantes statuas, vel pocula, vel alia opera
" conflandum dant suis aurifabris, quæ tandem huc & in vicinas Pro-
" uincias permutanda adferunt, vt quod volunt obtineant. Aurum
" enim infectum & quale è sua vena eruitur si adferrent, operam lude-
" rent. Nam quod ad nos attinet, non magis æstimamus aurum infe-
" ctum, & non conflatum, quam terræ glebam: sed quando nobis adfe-
" runt vasa aliqua diligenter elaborata vel inaures, aut bombicinas
" culcitras, permutatione accipiunt vel mancipia, vel captiuos, quorum
" valde auidi sunt, aut panem, cuius magna apud eos est penuria, quia
" nullum Maysum inter illas rupes & scopulos crescit. Vobis itaq; per-
" suadete, illac transeundum, & ferro vobis iter aperiendum. Cum vero
" ad suprema montium iuga perueneritis, inde conspicietis mare, in quo
" sunt naues velis præditæ vt vestræ: superatis montibus, descendetis in
" regionem adeo opulentam, vt istic non minus vile sit aurum, quàm
" apud vos ferrum esse dicitis.

Quanta lætitia perfusi fuerint Hispani, audita tanta auri & opum abundantia, nemo est qui dubitet, præsertim Valboa & Colmenar, quibus id in mente perpetuo versabatur, & vnus dies instar mille annorum illis erat, donec Panchiaco polliceretur, semet viæ ducem futurum. Interea Antiquam redeunt, maioris militum numeri delectus gratia, & ad reliqua necessaria paranda. Quod factum est prima Septembris anno M. D. XIII. Nam Valboa (præterquam quod noctes insomnes duceret, donec quod animo destinarat, perficeret, & frequenter somniaret se è summo montium illorum ipsi demonstratorum vertice mare conspicere auro constratum) intelligens Regem Hispaniæ, nouum successorem mittere qui eam Prouinciam gubernaret (is erat Petrus Arias, qui cum magna classe & non contemnendo Hispanorum numero adueniebat) & metuens ne is gloriam de-

tecti Maris australis sibi vsurparet: statuit nihil vlterius expectandum, sed fortunam tentandam, cum exiguo hoc quem paratum habebat, militum numero celocem conscendit, ducens secum viginti Indicas cymbas ex vnico ligno constantes, cum multis Indis confœderatis, instructis, frequentibus serris, securibus, & alijs ferreis instrumentis ad aperiendam & complanandam viam in rupibus illis & densis siluis, per quas ipsis esset iter.

Interea porro quæ Valboæ in ista profectione acciderunt memoratu digna, prætermittendum non est, quod superato & cæso Regulo in Esquaragua, cum sexcentis & amplius Indis, ingressus est pagum Esquaragua, in quo inuenit Reguli fratrem, & alios quosdam muliebri vestitu ornatos. Valde admiratus, causam sciscitatur ab incolis qui frequentes aduenerant Christianorum conspiciendorum gratia, tanquam è cœlo delapsi fuissent. Responderunt cæsum Regulum, & omnes eius aulicos nefando illo peccato naturæ aduerso infectos: cuius rei causa Reguli frater & omnes eius comites muliebri ornatu essent amicti, quibus neq; arcus, neq; sagittas tractare liceret, vt reliquis viris, sed in seruilibus officijs, in quibus aliàs feminæ solerent esse occupatæ, vitam traducere necesse esset. Quàm attonitus fuerit Valboa hæc audiens, non est disquirendum, & præsertim quod adeo detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasset, montes asperos & densissimas siluas incolentes, vbi neq; vinum, neq; fructus vllius precij: neq; aucupium, neq; ferina esset, neq; aliæ delitiæ, quæ alioqui in alijs Indiæ Prouincijs inuenirentur. Corripi igitur iubet omnes istos Sodomitas, numero forte quadraginta, & canibus quos circunducebat, lacerandos obijcit. Pagi incolæ, conspecta castigatione à Valboa facta, comprehendunt quotquot huic crimini nouerant obnoxios, & illorum conspuentes faciem, ad Valboam adducunt, ipsum orantes, vt Prouinciam ea peste liberet. Inter reliquos, senex quidam sublatis ad cœlum manibus & oculis, & conuerso ad Solem vultu (quem istæ nationes adorant) inquit; merito aduersus ipsos iratum esse ob nefandum hoc scelus: cuius rei causa, tam horrenda tonitrua, tam frequentia fulgetra & fulmina in eam prouinciam iacere, tam crebras aquarum illuuies ex montibus cadere, quæ ipsorum agros eluerent & Maysum corrumperent, vnde fames subsequeretur per vniuersam regionem. Nunc autem, his monstris sublatis, sperandum esse Solem iram mitigaturum, & se fruges sine noxa collecturos.

Hæc oratio valde placuit Valboæ, itaq; quotquot monstra huiusmodi ad ipsum adducebantur, è medio tollebat: omnes autem erant Principes aulici, nam vulgus illa labe non erat infectum. Nunc si miseri isti

ſeri iſti Barbari ſolo naturæ inſtincta agnoſcunt Deum iuſte ipſis iratum ob talia peccata: quid dicemus de noſtra Europa, quæ tam multis locis male audit ob infames & furentes iſtos amores? nihil, niſi expectandum eſſe cœlitus horrendum aliquem ignem in iſta monſtra, prurientia in adeo prodigioſas cupiditates, vim naturæ facientes, & in eas regiones, vbi ſimilia tolerantur; quemadmodum olim ſupra Sodomam & Gomorrham.

Sed ad Valboam redeamus: is coactus in Eſquaragua partem ſuorum relinquere, cum difficultatibus itinerum, tum penuria adeo defeſſorum, vt vix conſiſtere poſſent, robuſtiores ſecum ducens, & aliquot viæ duces, iter facit verſus montium illorum faſtigium, vnde mare Auſtrale conſpici poterat. Cum fere eo perueniſſent, ſuos ſubſiſtere iubens, ſolus in montis verticem contendit, vnde in late vicina circum loca eſſet proſpectus, & oculos ad Meridiem conuertens, Mare vidit. Illico in genua procidens, Deo egit gratias, quod dignatus eſſet ipſi tam vilis & abiectæ ſtirpis homini concedere, vt primus Chriſtianorum tam laudabilis conatus & inſtituti gloriam aufferret. Et ter deoſculatus terram ſurrexit, Mare ſalutans his verbis. O Mare Auſtrale, Regina reliquorum marium, conſiderata opulentia qua abundant tua littora, ſis in meo aduentu tranquillum & placidum, ne iraſcaris, ſi tuum nomen hactenus incognitum & abditum, hodie celebre reddo ſupra omnes aquas, quæ terræ ſuperficiem rigant. Deus pro immenſa ſua ſapientia te reſeruauit, vt noſtro tempore agnoſcereris, ad inſigne aliquod opus peragendum, ab ipſo præuiſum, & ipſi ſoli cognitum. Itaq; te denuo ſaluto, ô Mare, cui nullum eſt par opulentia, noue Oceane, & Rex ſupra reliqua maria.

His peractis, ſuis comitibus innuit vt conſcenderent, & Mare hoc viderent. Illi non minus læti, quam ſi ſinguli Regnum adquiſiuiſſent, certatim conſcenderunt, voces alacritatis plenas & clamores vſque adeo tollentes, vt rupes & montium vicinorum faſtigia perſonarent. Deinde ad memoriam poſteritatis, ipſos primos fuiſſe qui mare illud detexiſſent, binos ingentes lapidum aceruos congeſſerunt, in quorum medio magnam crucem fixerunt, in ipſo montis vertice. Deinde deſcendentes, corticibus arborum, quas inueniebant, caſtellæ & Regis Hiſpaniæ nomen cultellis & pugionibus inſcribebant, quaſi titulum & poſſeſſionem illius regionis, Regis nomine capientes. Petrus Martyr, & Gomara Hiſt. general. cap. 62.

2. Hic Arias, Segouienſis ciuis, gladiator erat, ſeu (vt Petrus Martyr Mediolan. vocat) haſtiluſor. Itaq; nihil mirum, ſi eo laniſta, ab eius legatis Indi crudeliſsime vexati ſint, quando ne genero quidem ſuo pepercit.

3. Indi

3. Indi quum infinitos Hispanos trucidarint, eos tamen esui satis aptos negant: quippe duriore & exsucca carne, nisi trucidati tres aut quatuor dies prius macerentur. Cuius rei epistola à milite quodam ad medicum Hispanum è Lima in Peru missa, anno 1568. testis est.

¶ Petrus Arias & Valboa dissidentes, domestico fœdere conciliantur. Mox male cohærens amicitia dissilit. Valboa criminibus à socero structis circumuentus, securi percutitur. Petro Ariæ imperium abrogatur.

CAPVT XXIIII.

EX eo quum omnia Petri Ariæ incepta fœdum atque improsperum exitum haberent, Valboæ risui apertè & ludibrio esse: quæ res in eum Gubernatoris irã adeò accendit, vt mox in rixas iurgia erumperet. Episcopus fœda inter eos dissidia ægrè ferens, ad reconciliandos eorum animos omne studium adhibet, tantumque perficit, vt firmandæ concordiæ Gubernator filiam Valboæ matrimonio iungeret. Et connubij fœdere pacto, nemo erat qui pacem inter eos firmam ac stabilem fore non crederet. Ariæ & Valboæ dissidia parum efficaci fœdere cõciliantur.

PERFECTIS nuptijs, Valboa consensu soceri, cum dimidia parte Hispanorum quos ex Hispania adduxerat, ex Antiqua in suam prouinciam concessit: neque ei per quosdam improbos homines, gloriæ ipsius inuidentes, ea diu frui licuit. Illi enim falsis in eum structis criminibus Gubernatoris aures occupant, deferuntque Valboam occultè per amicos tẽtare animos militum, & partem exercitus Ariæ subductam in suam prouinciam pellicere. Id vbi Ariæ cognitum, literas ad Valboam componit, quarum hæc summa erat: Vt ijs visis, nulla interposita mora ad se veniret: consultandum maximis super negotijs, quæ ad vtrosque pertinerent.

VALBOA, qui tum ad maris Australis oram nauigijs moliendis intentus erat ad nouas vestigandas terras, his literis acceptis, cum quinquaginta militibus in Antiquam festinat: eò vbi peruenit Gubernatoris soceri sui iussu correptus in custodiam traditur. Mox recitata accusatio, & crimina eius morte quoque Niquesæ & Baccalaurei Ancisi vinculis oneratur: ad hæc seditiosum, sceleratum & aduersus Indos immitem esse obijcitur, denique reum peragit Gubernator & capitis damnat. Valboa contrà obie-

Socer generum, capite damnatū, securi percutit.

cta negare,ac deierare de pellectis ad secessionem militibus falsò & immeritò se accusari.Itaque videret etiam atque etiam Gubernator,quid de se statueret:se quidem,si eius rei tentatæ sibi conscius esset,numquam in eius conspectum fuisse venturum. cetera quoque crimina,vt poterat, diluebat:sed vbi vis plus potest, parū in iure & ratione præsidij est. Postremò audire vlterius hominem negat se velle Gubernator,& peracto iudicio abduci cum quinque alijs Hispanis ac securi percuti iubet.

FINXERE nonnulli Valboam magnum quendam & illustrem victorijs ducem fuisse,felicitate etiam armorum quolibet Romanorum imperatorum præstantiorem,propterea quòd omnium quæ cum Indis gessit bellorum semper victor extiterit. Sed immodicæ illæ eius laudes risum magis quàm admirationem merentur.quippe Romani quondā cum bellicosissimis & ferocissimis Orientis gentibus bella gesserunt: Hispani verò in Occidente nihil præter bruta animalia & bestias subegere.

QVÒD quidem eques quidam Hispanus optimè intellexisse videtur.Is quum in Africa ad Argeriam Carolo quinto Imperatori militaret,essetq; vnà cum alijs aliquot equitibus, in ijs Ferdinando Cortesio(is est qui regnum Mexicanum aperuit & subegit, quod ab indigenis dictum Themestitan, ipse nouam Hispaniam nuncupauit) quum inquam vnà esset, ac fortè Maurorum globus hominum multitudine superior in eos irrueret, ipsi verò ad resistendum hosti se impares esse cognoscerent, dant sese in fugā. Ibi Cortesius clamore fugientes sistere,& hortari socios vt in hostem versi eum strenuè exciperent. Tum Hispanus ille eques,Belua isthæc,inquit, putat sibi rem esse cum suis Indis, quorum vigintiquinque millibus fundendis decem equites suffecerint.

Ferd.Cortesij faciles de Indis victoriæ.

ALLATO in Hispaniā de Valboa nuncio,grauiter mortē eius Indicus senatus tulit,propter pręclara eius in se officia ac merita,& opes Regi ac Regno Castellę ab eo partas, reperto videlicet Australi Oceano,& inde ingenti auri & vnionum copia in Hispaniā missa.Quamobrē tum ob id,tum maximè quòd Antiquenses coloni præter hæc multa ad regē in Petrum Ariam scripsissent, abrogatū ei imperium est: etsi Nominis dei & Panamæ colonis originis suæ initia dedisset,[1] patefacto ex altero loco ad alterum itinere.

1. Etsi enim Niquesa primus Nominis-dei conditor fuerit, & Panamam Indi incolerent : tamen vtramque coloniam Arias Hispanis repleuit, & quinquaginta millium pass.spacio, à mari ad mare iter, antè siluis, lamis, rupibusq; inuiis obstructum, & leonibus, tigribus, vrsis & simiis infestum, primus aperuit.

¶ Hispa-

Hispanorum præfectorum in Indiæ continenti clades. Alfingeri & Georgij Germanorum cædes. Coloniæ ab Hispanis in Castella Aurea condita Hispaniolenses Indi Hispanicam tyrannidem pertæsi, sibimet ipsi mortem consciscunt.

CAPVT XXV.

MVLTI præterea alij Gubernatores & duces eas Indicę continentis prouincias adiere, omnes vna quærendarum opum & diuitiarum cupidine incensi; sed eorum nonnulli ab Indis comesti sunt, alij ab ipsis Hispanis trucidati, quòd ipsorum aduersus Indos rapinis & latrocinijs indulgere nollent. Non pauci quoque fluctibus hausti: & aliqui præterea longius à mari progressi auri fame, in mediterranea adeo sese immerserũt, vt in locis auijs & vastis terræ solitudinibus deprehensi, quum eius cœli naturam & tempestatum morem ac præsagia ignorarent, quæ illis in regionibus cum atrocissimis imbribus hyeme ruere consueuerunt, neque verò progredi vlterius aut regredi possent, cum omni exercitu interierint. Auaritia, vt meretur infelix.

CETERVM Hispani in ea ora continentis infrà scriptas vrbes condidere, Nomen-dei, Antiquam, Carthaginem, San-martham, Caput-veli, Valentiolam, ditissimæ prouinciæ oppidum, quam Cæsar anno 1528. Velzaris mercatoribus Germanis oppignorauit. Illi primum in eam prouinciam Gubernatorem Ambrosium Alfingerum misere, qui auri reperiendi cupidine crebras in eas gentes excursiones, multa sæuitiæ exempla, edidit. Sed eo tandem ab Indis occiso, suffecère alterum stirpis suæ Præfectum, cui Georgio nomen erat. Hunc Hispani qui ei aderant, noctu per insidias incautum in lectulo adorti vulneribus confoderunt: mox excarnificatum & domo extractum, multis cum probris ac contumelijs per viam raptarunt: postremo eius cadauer in proximum saltũ abiecere: donec orta luce humaretur. Verùm haud ita multo post, Cæsaris mandatu, noxij vt nouissima exempla meriti, exquisitissimis pœnis affecti sunt. Hisp. sæuitia in Germanos in India peregrinantes.

IAM quum breuem hanc meam Historiam quam accurratè & commodè fieri poterit contexere pollicitus sim, redeundum eò vnde deflexeram, & si quæ de Hispaniolæ & vicinarum insularum rebus supersunt, exsequenda mihi hoc loco iudico. Almirante Columbo mortuo, Ferdinandus Rex Didacum filium eius, eadem au-

Hiſpanorum in Chriſt. Columbi filium ingratitudo.

dem autoritate auctum qua patrem ornauerat, Proregis titulo Hiſpaniolæ præfecit: ſed imperium ei haud diuturnum fuit. Quippe Hiſpani, quum ſibi imperari à peregrino pati nõ poſſent, multa in eum ad Regem ſcribunt. Itaque Rex exutum magiſtratu in Hiſpaniam reuocat. Ibi de ſuis priuilegijs multos annos cum Rege litigans, tandem pendenti adhuc lite & incerto euentu iudicij moritur.

POST hæc alij Gubernatores, tum Eccleſiaſtici, tum laici, in Hiſpaniolam miſſi ſunt: ſed Inſulani, poſtquam ſe vndique perpetuis atque intolerandis laboribus opprimi ſentiunt, neque vllum finem adeſſe malis, aut ſpem recuperandæ libertatis, in planctus omnes & ſuſpiria effuſi crebris votis vltrò mortem optabant. Itaque multi abiecta omni ſpe, abeuntes in ſiluas ex arboribus ſemet ipſi ſuſpendebant, interfectis prius liberis, dicendo: Multo optabilius eſſe illis ſemel mori quàm adeo miſerè vitam trahere, eiuſcemodi latronibus teterrimis & crociſſimis tyrannis ſeruientes. Feminæ, poſtquam herbæ cuiuſdam ſucco fœtus ſibi ipſæ abegerãt, ne videlicet Hiſpanis mancipia parerent, virorum veſtigia ſequutæ laqueo vitam finibant. Denique quum per omnes lethi vias mortem laceſſerent, alius ex edito monte iacto in præceps corpore, alius in mare, alius in profluentum demerſus: nonnulli etiam voluntaria inedia vitæ finem inuenere. Erant etiam qui acutiſſimis è ſilice cultellis, aut mucronatis vallis pectora & latera tranſfigerent.

Barbari Hiſp. tyrannide oppreſſi, vim vitæ ſuæ afferunt.

QVIBVS tandem malis effectum eſt vt ex duobus Indorum millionibus, id eſt vicies centenis capitum millibus, quibus ea Inſula incolebatur, alijs ſua manu interemptis, alijs ſæuitia Hiſpanorum & acerbitate operum enectis abſumtiſq́;, vix hodie centum quinquaginta ſuperſint. Hoccine eſt barbaras gentes ad Chriſtianam fidem conuertere? Nam nequis putet cum aliarum inſularum incolis mitius actum eſſe quàm cum Hiſpaniolenſibus idem plane in Cuba, Iamaica, Portu-riceo & alijs locis, contigit: immo quęcumque poſtea vindicandis ab ſolitudine inſulis deportata ſunt è continenti mancipia, quamquam incredibili multitudine, ad extremum tamen propè omnia ęrumnis & miſerijs confecta interiere. In ſumma hoc affirmo, quibuſcunque locis Hiſpani vexilla ſua & ſigna fixerunt, ibi ingentibus ſæuitiæ exemplis editis, ęterna implacabilis in ſe odij monumenta indigenis reliquiſſe.

¶ *Indorum*

Indorum Occid. religio, Satanæq; in fascinando ipsos versutia. Sacrorum ritus. Arbusti cuiusdam accensi fumo inebriantur.

CAPVT XXVI.

VOD ad Religionem earum gentium attinet, non solùm in ea insula, sed & in alijs omnibus noui illius Orbis prouincijs, adorabant atque etiam nunc plures & diuersos deos colunt, depictis simulacris signisque, quorum alia è creta, alia è ligno, nõnulla ex auro & argento, ficta sunt: & quibusdam Indię nouę locis, maximè in Peruano regno, effigie auium, tigriũ, ceruorum aliorũq; animalium expressa vidi: immo etiam quędam deformi specie, cauda ad pedes vsque promissa, quales vulgò apud nos pingi solent dæmones aut lemures nocturni.[1] Ac quamquam sacerdotes & monachi omni ope conati sint & quotidie conentur ea idola abolere, multa tamen eorum sacrorum antistites defossa specubus subterraneis asseruant. Quibus clam sacrificantes assiduè supplicant, petuntque qua ratione & via Christianos in perpetuum è suis finibus expellere possint.[2]

Indicarũ gentium pertinax idololatria.

QVINETIAM deorum suorum nomine quemque proprio inuocantes, singulis sua officia tribuunt, & huic huius rei alteri alterius procurationem assignant: vti olim factitatum Ethnicis, qui vulgò victorijs pręesse terra Martem, mari Neptunum, AEsculapium medicinę, Herculem diuitiarum atque opum arbitrum esse credebant, illiq; decimam fortunarum suarum vouebant, quò cetera tueretur atque augeret. Ad eum modum nihil ferè à suis numinibus petunt hæ gentes præter largum ciborum & potus copiam, bonam valetudinem, & de hostibus victoriam. Sæpenumero illis illudit Satan & alia atque alia specie visendum se pręb. t: sacerdotibus nonnulla eorum quæ precibus exposcunt annuens ac promittens. Ac si fortè promissis successus non responderit, illique de eo conquerantur, continuò excipit: Mutasse se sententiam propter grauissimum aliquod peccatum ab ipsis commissum: ita fallaci excusatione miseros eludit pater ille mendacij.

Satanæ ludibria quibus Barbaros fascinat.

QVVM Cacicorum Hispaniolæ aliquis præcipuo suo numini sacrum & festum diem celebrare institueret, omnibus subditis & clientibus suis, tam viris quàm fœminis, diem ad conueniendum dicebat: illi vbi vndique ad solenne illud, consueto loco, conflu-

Sacrorum ritus apud Indos Occid.

confluxiſſent, omnes aptè in ordinem ſeſe diſponebant. Cacicus ipſe agmen antegreſſus, princeps templum inibat, vbi ſacerdotes adorando idolo intenti erant. Ingreſſus vt conſederat, tympanum 3 pulſabat: mox ſequebatur vniuerſa multitudo præeuntibus viris, qui nigro, rubro & flauo diſtincta corpora, verſicoloribus etiam pſittacorum & aliarum auium pennis ornauerant: colla, brachia, crura, coronis, torquibus atque armillis ex concharum marinarum teſtis redimiti: fœminę puro corpore & nullis pigmentis fucato, virgines quidem prorſus nudæ: quibus viri erant, peplis aut caſtulis muliebria velatæ, ſicut in ſinu Parienſi & alijs continentis prouincijs fieri ſolet. Tali cultu habituque ſaltantes & patria quædam carmina in laudem Idoli canentes templum ſubibant: Cacicus tympani ſonitu ingredientes ſalutabat: mox demiſſo in guttur bacillo vomitum ciebant: vt Idolo palàm oſtenderent, nihil ſe in pectore mali occultum gerere.

HIS tam abſurdis ceremonijs peractis omnes complicatis pectinatim cruribus humi conſidentes, alios quoſdam hymnos cum murmure quodam lugubri concinebant: ac tum ſuperueniebat aliud fœminarum agmen caniſtra geſtantium, popanis & panibus plena, & roſis floribuſque odoratis conſperſa: illæ ceteris canentibus circumfuſę orationes quaſdam illis inſuſurrabant. Alij vt inuicem reſponderent, ſeſe erigebant: donec cantionibus illis peractis, mutato concentu nouam quandā in Reguli ſui laudem ordirentur: poſtremò panem Idolo offerebant.4 Eum ſacerdotes acceptum & ritè ſacratum diuidebāt inter omnes, velut ſanctum aliquid, & fauſti ominis reliquias. Peracto ſacro, omnes admodum alacres atque hilares domos quiſque ſuas reuertebantur.

CREDEBANT pręterea Solem & Lunam è quodam antro prodiiſſe: & cucurbitam velut ſacrum monumentum habebant, vnde dicerent mare & piſces profluxiſſe: Duo ſimulacra lignea colebant, velut omnis abundantiæ largitores & præſides deos, quorum delubra quotannis Indi peregrinabundi frequentare cōſueuerant. Erat inſuper illis Idolum quadrupes inſtar canis, quod (vt fertur) quoties illi bilis commota erat, in ſaltus ac montes aufugeret: ipſi verò ſolenni pompa, ſollicitè quæſitum atque inuentum humeris in fanum reportabant.

Abſurda de Solis & Lunæ origine opinio.

IN hac Inſula, vt & alijs noui eius Orbis prouincijs, arbuſta quædam naſcuntur modicę magnitudinis, arundinum fermè ſpecie: folia vt nucis habent, aut paulo maiora, quæ ab indigenis (apud quos hic mos inoleuit) plurimi fiunt, & ab ipſis quoq; mancipijs,

cipijs, quæ Hiſpani ex Africa eò deuexere. Vbi maturum eſt, ea folia ſtringunt & in faſciculos collecta ligataq; in fumario ſuſpendunt, donec inaruerint: quumque illis vti volunt, Mayzi, ſeu frumenti patrij folio reſiccata folia inuoluunt fiſtulæ aut tubi inſtar: & eius capitum altero igni admoto, alterum ori inſerunt, & ſpiritum flatumq; ad ſe retrahunt.

DENIQVE tantùm fumi ſorbent, vt ora, guttura & capita impleant: tantam interea patientiam præſtantes durantéſq; quoad voluptatis quam inde percipiunt non pœniteat: ſeque immiti illo fumo adeo inebriant, vt penitus ſopito omni ſenſu è mentis poteſtate exeant. Reperiuntur etiam qui adeo auidè ac furenter eum hauriant, vt tanquam exanimes in terram concidant, ibique maximam diei partem aut noctis, velut ſtupefactis ſenſibus & capti mente, iaceant. Nonnulli temperantius & hactenus tantùm ſorbent, quoad vertigine capitis corripiantur: neque vlterius progrediuntur. Quàm peſtiferum, obſecro, & noxium hoc Tartareum venenum eſt? Mihi quidem perſæpe vſuuenit per Guatimalam & Nicaraguã prouincias iter facienti, vt domum Indi alicuius ingrederer, qui eam herbam deguſtaſſet (quę Mexicano idiomate *Tabacco* dicitur) & ſimulac fœtor acutus tetri illius & verè diabolici fumi nares meas contigiſſet, cogerer pręproperè inde excede- & aliò migrare. Fumus inebrians.

1 Quæ noſter Auctor hoc loco de Indorum Religione ſcribit, conſona ſunt cum ijs, quæ, quotquot de Hiſpanorum in eas regiones nauigatione ſcribunt, referunt: cum his præſertim quæ memoriæ prodita reliquit Conſaluus Ouiedus, qui diu in illis Indijs verſatus, & qui Occidentalium iſtarum nationum ritus diligenter obſeruauit.

Nullam, inquit, in illis nationibus picturam aut ſculpturam inueni antiquiorem, aut maiore reuerentia cultam, horrenda dæmonis effigie. Pingunt enim eum & ſculpunt quam horrenda poſſunt ſpecie, non catenis adſtrictum, aut ſupinum, vt apud nos pingitur ſub pedibus D. Michaelis aut D. Bartholomæi: ſed in ſua maieſtate, interdum ſedentem in tribunali, nonnunquam ſtantem, aliquando alijs modis. Videas aliquos quinque aut ſex capitibus, & totidem caudis præditos, oblongis dentibus, ampliſsimis auribus, ardentibus oculis, draconis oculorum inſtar, atq; alios alijs ſpeciebus, quarum elegantiſsima terrorem incutit aſpicientibus. Eſt autem hoc illis adeo familiare, vt non modo ſimilem aliquam effigiem in obſcuro quodã ædium loco ſemper habeãt, ſed etiam ex auro conflent, aut ſcamnis, quibus inſident, inſculpant, aut alijs omnibus materijs quæ ſculpturam aut inciſionem ferre poſſunt.

" Eum etiam pro Deo agnoscunt, petentes ab eo, aquam, solem, " MayZum, victorias, breuiter quidquid desiderant. Solent isti Zemes " noctu illis apparere vt phantasmata, & persuadere quæcunque cupiunt.
" Continentis incolæ non modo conflatas ex auro, vel ex ligno, lapi-" de, & terra, fabrefactas habent istas imagines Diabolicas: sed etiam " hanc impuram effigiem proprijs corporibus adpingunt, & ne ea pictu-" ra elui & deleri possit, puluere quodam nigro sese fricant, qui cutem pe-" netret, maneatque velut signum perpetuum eius rei quam in animo scul-" ptam habent.

Præterea senes quosdam falsos vates habent (Hispaniolæ incolæ eos Buhiti, qui littora Vrauæ incolunt Tequina, hoc est, Magistros: Brasiliani Caraibes appellant) qui se prædicere posse profitentur, & illis persuadent: Satanam, (cuius effigiem semper circumferunt) cœli & terræ esse dominum, & quæ futura sunt, nosse: ipsum pluuias, ventos & tonitrua immittere, Solem & Lunam regere, atque anni tempora, & posse etiam illos sub terram deprimere, nisi ipsi rite inseruiant. Propterea miseræ istæ Nationes illum colunt tamquam Deum, & quidquid pretiosæ supellectilis habent ipsi offerunt, vt ne hominum quidem vitæ parcant, quos ei sacrificant, imo etiam proprium sanguinem. Quibusdam locis illum placant suffumigijs odoratis, interdum etiam valde fœtidis. Tametsi autem falsorum istorum Prophetarum prædictiones non eueniant, retinent tamen pristinam autoritatem (aliquando enim euenire solent, prout Deo libitum est Satanæ dare efficaciam erroris) nam vel prætexunt peccata populi: aut aiunt, ipsorum responsa, quæ plerumque sunt ambigua, non fuisse probe intellecta.

Ad hanc rem refertur quidpiam de Atabaliba magno illo Rege Peruanæ Prouinciæ, ex quo apparet offensum fuisse responso cuiusdam sacerdotis qui ipsum fefellerat. Nam Hispanis in eius regnum ingressis, " ad oraculum quod in templo quodam suæ ditionis erat, decem dierum " itinere à Caxiamalca vrbe distans, sciscitatum, an bellum aduersus " Christianos gereret, an vero eos benigne exciperet, misit. Summus eius " templi sacerdos respondit, vt strenue aduersus illos pugnaret, futurum " enim vt omnes caderet: idque præceptum esse sui Dei. Atabaliba sequutus " hoc consilium, captus fuit. Aliquanto post tempore, hic sacerdos Caxia-" malcam venit cum duobus Cacicis, vt cum Gubernatore Pizarro a-" gerent de redemptione sui Regis: quod intelligens Atabalida, Guberna-" torem rogauit, curaret illi catenam adferri, se enim velle plectere sacer-" dotem illum ob sua mendacia, cum illi consuleret vt bellum gereret ex " Dei sui mandato. Nec semel sacerdotem ipsi imposuisse. Nam dum ad-" huc viuus ipsius pater lethali morbo correptus esset in vrbe Cusco: in-

terrogatus

terrogatus quis futurus esset illius morbi exitus, responderat, bene sperandum, nec eo morbo moriturum. Allatam catenam ipse Atabaliba sacerdotis collo inиecit. Peruerse nebulo, inquit, nunc te teneo, nec te dimittam, quin prius adferri iusseris quidquid auri est in tuo templo: volo enim id omne Christianis dare: stat enim ea sententia, quãdoquidem tuus Deus mendax est, & impostor. Non profecto, nihil ipsi, nec tibi relinquam. Deinde videbimus an tibi hanc catenam adimet, quandoquidem tuus Deus est, & illum adeo potentem asseris. Verum eam ingenij præstantiam non habent omnes Indi, quam habebat Atabaliba.

Hispaniolæ incolæ, idolum illud Cemi (quidam Zemis) appellant: Castellæ aureæ, Vraua, Carthaginis, & aliarum prouinciarum ad littus illud sitarum accolæ Tuira (imo quibusdam locis, Christianum salutare volentes, illum Tuira vocant, existimantes se magno honore afficere, perinde tamen est, ac si quis diceret, salue Domine Diabole) Canadæ incolæ Cudruaigny nominant: Brasiliani, Aignan, aut Kaagerre: Peruani, Pachacama: Patagones, id est qui fretum Magallanicum accolunt, Setebos nominãt: Maxicani Horchilouos, Chuemila, Quecadcaal: & alijs regionibus aliter. Sed quocunq; tandem nomine vocetur, semper est Satan, qui Dei nomen sibi attribuit, & istis miseris nationibus vera Dei cognitione destitutis, metum incutit.

Canadenses referunt ipsum frequenter eos alloqui, & prædicere commodas & malas tempestates. Atq; cùm ipsis indignatur, coniecto in ipsorum oculos puluere abire.

Prouinciæ Auanares incolæ, Hispanis quibusdam circiter annum 1528. admirabile quiddam narrabant, quod fortasse quindecim aut sexdecim ante annis contigerat, vt ex ipsorum indicijs colligi poterat. Quendam scilicet virum, cuius nomen Infortunium ex eorum lingua interpretari licet, erronem, & iam multo tempore per eas regiones huc illuc vagantem, breuis staturæ & barbatum: tametsi, vt referebant, nunquam se aperte conspiciendum præbuisset. Accedente illo ad ædes quaspiam, nemo tam audax & constantis animi inerat, cui comæ non erigerentur, & pectus formidine non tremeret: & subito titio ardens ante ædium illarum vestibulum apparebat. Id indicium erat, Herum non procul abesse, cum tedifer præsto esset. Tum ædes ingrediebatur vir ille, & quemcunq; libuisset corripiens, ter in eius aluum adigebat lapideum cultrum sesquipedem fere longum, palmum latum: deinde manum per hæc vulnera in aluum immittens, intestina educebat, & inde recisum vnum aut alterum frustum supra prunas torrebat. Postea ter alterutrum brachium eodem cultro feriebat, ex quo multus emanabat sanguis, vt quidem videbatur. His peractis intestina, & tosta illa frusta, in

sta,in ventrem hominis sic laceri denuo inferebat, & vulnera curabat, ita vt momento temporis consolidarentur.

Addebant præterea, hoc phantasma frequenter ipsis saltantibus apparere, atque ipsis se commiscere, modo muliebri forma, modo virili. Nonnunquam ædes in quibus versabantur in aerem subleuare, tum cum iisdem cadere facto etiam strepitu. Sæpe etiam illi obtulisse cibum, sed nihil edisse: & cum interrogarent, vnde veniret, & vbi commoraretur, magnum hiatum in terra ostendere solitum, sub quo domicilium eius esset.

Quibus hæc referebantur, Hispani, ridebant tanquam fabulam; quod animaduertentes Indi, multos producunt, ex eorũ numero, qui ab illo viro correpti fuerant, & cicatrices vulnerum acceptorum ostendunt. Tum Hispani monere, pessimum illum esse virum, aut potius Satanam, ex inferis prodeuntẽ vt illis illuderet: si crederent in Dominum nostrum Iesum Christum, vt ipsi, nullam futuram causam cur virum illum metuerent: neque adeo audacem futurum, vt ipsos molestia afficeret, neque appariturum quamdiu ipsi in ea Prouincia versarentur. Hæc oratio nonnihil illos confirmauit, & partem formidinis ademit. Relat. Aluar. Nun.

Brasiliani aiunt se ab Aignan (sic Diabolum vocant) torqueri, qui interdum illis apparet animalis effigie, aliquando alia forma: & eos adeo crudeliter verberat, vt dum de ea re loquuntur, aut memoria duntaxat repetunt verbera quæ sunt passi, præ angustia toti sudore madescant. Si Galli qui eam regionem adierunt, dicebant se Aignan non metuere: respondebant hi miseri barbari, suam conditionem deplorantes: ô nos felices, si vobis similes essemus. Lerius cap. 16.

Qui Magallanum ad fretum illud, quod postea ab eius nomine Magallanicum nuncupatum est, comitati sunt, Gigantem in Patagonum regione, freto vicina ceperunt. Is inter alia referebat, morituro quopiam ex ipsis, decem aut duodecim Diabolos apparere saltantes circum mortui cadauer, qui toto corpore variis coloribus depicti viderentur, vnum autem inter reliquos maiore corporis mole conspici, valde exultantem & in cachinnos etiam erumpentem: Illum Setebos, appellabant, minores autem Cheleule. Addebat præterea se ex minoribus illis vidisse, binis cornibus in capite præditos, & longa coma ad pedes vsque demissa, ignem per os & per posticum euomentes. Ecce quomodo Satan pro arbitrio miseris illis nationibus imperat, destitutis omni Dei cognitione. Sunt tamen homines nobis non dissimiles.

In Prouincia Carthaginis, quando Tuira vult incolis terrorem incutere, minatur se Huracan immissurum, hoc est Tempestatem. Et

certe

certè tantas interdum excitat, vt domus transferant, arbores radicitus euellant, & montes quasi euertant. Consaluus Ouiedus scribit se ista diabolica opera semel conspexisse, cum per montem quendam Indorum in continenti situm iter faceret. Erat ille mons, inquit, omnino tectus arboribus vastis & paruis altera super alteram confertim euersis, ad leucæ fere spacium, quarum nonnullæ prorsus cum suis radicibus euulsæ, tantæ magnitudinis, vt reliquam arborũ molem æquarent. Ideo horrendum erat hoc spectaculum, vt aspicientibus etiam metum adferret, æstimantibus Satanæ potius opus, quam naturale. Epitome Ind. Occid. cap. 11.

Porro testatur Petrus Martyr, omnes Indorum Cemi & reliquas illusiones disparuisse, simul ac Hispani pedem in Hispaniola insula fixerunt: vnde seniores eius regionis iudicarent, Insulam breui sub alterius potestate futuram.

Referunt Peruanæ Historiæ scriptores, Satanam, qui se Pachacama, hoc est, creatorem appellabat, cuiusq; templa & oracula quatuor in vrbe Lima erant, multis seculis inter eas nationes versatum fuisse, & conspiciendum se præbuisse sacerdotibus, quibus responsa dabat eorum quæ petebantur, sed illico ad Christianorum aduentum disparuisse, nec eum postea conspectum.

Non dubium est, quin tantillum boni, quod Hispani in eam regionem intulerunt, Satanæ, qui veritatem & lumen odit, quietem turbarint. Nam antea libere dominabatur supra eas nationes, tanquam in Regno tenebrarum, paulatim lumen illud naturale quod restabat in eis extinguens, omne discrimen boni & mali adimens, & illis suggerens animales & feros appetitus.

Deinde Hispani aduenientes, docuerunt eos Dei mandata, loquuti sunt de Iesu Christo, administrarunt illis Baptismum: nec dubium est, quin Satan, audito Iesu Christi nomine in his nationibus, valde turbatus sit, quemadmodum Latro in densissimis etiam siluis abditus, tremit commemorato duntaxat Iudicis nomine. Biblia deinde à Iesuitis eo illata, maximum metum illi incusserunt.

Quanquam autem Consalui Ouiedi tempore, cessarint aliquamdiu in Hispaniola & alijs locis hæ Tempestates: si tamen fides pro ipsius merito Authori nostro adhibenda est, impuri spiritus qui has tempestates excitant, nõ diu feriati sunt. Nam cap. 10. huius libri disertis verbis scribit, ipso in continente Indiæ versante, vnam in Hispaniola Insula exortam esse, quæ omnes fere quadrupedes occiderit, totam sementem corruperit, & plurima ædificia euerterit. Id accidit circa annum 1548.

Præterea tristes & tragici euentus, quos tempus in ijs regionibus

abhinc septuaginta annis produxit, satis declarant, Satanam non procul recessisse; vt insatiabilis Hispanorum auaritia, Indorum desperatio, & illorũ in mancipia vendicatio, atq; ciuilia bella, quæ plura quam quadragesies aut quinquagesies centena hominum millia consumpsit. Singula hæc satis testantur, Satanam non fuisse eiectum, licet ad tempus latuisset. Sed vt olim crassas istas & stupidas nationes, crasso modo sub Imperio suo detinebat: nunc aliam viam ingressus est, & quocunq; tandem res se conuertant, suum regnum vt antea retinet, imo duplum auxit.

Nam quantum ad Hispanos attinet, captiuos detinet auaritia, quæ Idololatriæ species est: & ita detinet, vt nulli remiges nauis Præfecto magis sint obsequẽtes, quam ipsi Satanæ, illiq; seruient montes euertendo, & vim naturæ inferendo, quamdiu aliquod aurum in Peruana regione reliquum erit.

Ad Indos quod attinet, licet initio aliquantum simularint se baptisari velle, & mandata Dei edoceri: cum tamen animaduerterunt, Hispanorum vitam ex diametro pugnare cum eorum doctrina, & se ab illis crudelius tractari ipsis bestijs, adeo in eos exarcerbati sunt, vt omnes Christianos internecino odio prosequantur, & Iesu Christi nomen, quod super nos inuocatur, contumelijs proscindant, sibi persuadentes ipsum esse auarum, inclementem, & crudelem; qua de causa ad sua Idola conuersi sunt, & Satanam magis quam antea colunt, in despectum Hispanorũ, vt ex totius huius Historiæ decursu intelligemus.

Breuiter Princeps huius mundi, ita nouit rem suam agere, vt licet Hispani multas terras occuparint in illis regionibus, Christianismi tamen limites non longe propagarint: & verendum est, vt Satan dominium suum retineat, nisi Dominus noster Iesus Christus (qui solus & verus hæres est mundi) illum spiritu oris sui potenter eijciat.

Deniq; quisquis hæc fundamenta, nimis sane vera, præsupponet, Idololatriam videlicet hominis cordi esse insitam: atq; Satanam, qui inducit hominem ad colendum & adorandum creaturas (non eas solum, quæ elegantes & honoratæ sunt, quales sunt Sol & Luna, sed maxime etiam impuras: quemadmodum Ægyptij, tametsi valde sapientes se æstimarent, antiquitus adorabant feles, allia, cepas, ibin auem quæ podicem suo rostro purgat.) Quisquis inquam præsupponet hoc theorema, Quod Satan, reperiens cor hominis inclinatum ad Idololatriam, & illi proponens creaturas adorandas loco creatoris, semet non negliget: facile credet quæ dicuntur de Idolis & abominandis sacrificijs barbararum harum Occidentis nationum. Nam si Satan adeo impudens fuit, vt Dei Filio Regna mundi offerre non sit veritus, si eum adoraret: cui mi-

cui mirum videbitur si colendum se præbet tanquam Deum his feris nationibus, ob leuia promissa, aut dona: Imposuit nostris primis parentibus, cum adhuc in sua integritate essent, illecebris fructus prohibiti, persuadens illis se commodi ipsorum studiosum esse: Quanto facilius illi est corruptam naturam miserorum istorum cæcorum flectere quo velit, postquam ipsis persuaserit se fructus terræ dare, & omnium bonorum originem esse?

Minus adhuc admirandum erit, feros istos homines adorare forma visibili Satanam, si perpendamus quale genus hominū inter Christianos hodie toleretur, vt qui toxica miscere solent, sicarij, blasphemi, Apostatæ, Athei, Naturalistæ, Libertini, Lucianistæ, Simoniaci, Necromantici, Incantatores, Sodomitæ, Epicurei, Sardanapali. Nam quem quæso Deum isti adorant, nisi eum, quem D. Paulus Deum huius mundi appellat? Et, si Deus miseras istas Occidentales nationes adeo seuere castigauit (quæ sola quadam naturali luce in ipsis restante conuinci possunt) propter peccata illis minora: quid futurum est de Christianis, qui sic contemnunt insignes illas gratias quas Deus liberaliter ipsis largitus est?

2. Interrogata semel idola à Nicaragensibus, prouinciā quandam Indiæ Occidentalis ad mare Australe sitam incolentibus, qua ratione possent Hispanos ex sua Prouincia eijcere, qui adeo crudeliter eos haberent, vt vxorum etiam consuetudine abhorrerent, ne Hispanis mancipia parerent. Satan respondit, se facile id effecturum, si vellent, nimirum maris supra terram effusione, sed eos etiam vnà perituros. Tale autem responsum intelligentes: maluerunt Hispanorum iugum ferre, quam inundatione cum illis perire.

3. Illorum tympana è candicis arborei trunco sunt fabrefacta, pro humana, aut ea, quam ipsi cupiunt, crassitudine: cauato vna ex parte trunco nullum corium aut pellē inducunt, sed fissuras duntaxat & foramina in trunci latere ad cauum vsque penetrantia faciunt, deinde caua trunci parte & terræ imposita, alteram non cauam baculis pulsant, sonum ea reddunt obscurum, qualē fere tympana mauritanica. Consal Ouiedus lib. 5. cap. 1. Hist. Indiæ Occident.

4. Qui diligenter inquisiuerunt qua ratione nationes illæ, rerum gestarum memoriam conseruent, vt ad posteritatem peruenire possit, affirmant ipsos neque libros habere, neque characteribus rem aliquam significantibus vti: sed patrias tantum cantiones (quas Hispaniolæ incolæ areitos nominant) posteris per manus tradere: eas illis Librorum & Historiarum vicem supplere. Eas in festis solennibus canere solent, in quibus suorum olim Cacicorum seu Regulorum facinora recitant,

victorias quas ex hostibus retulerunt, & mortis genus quo perierunt, atq; intermiscent dicta quædam de felicibus successibus aut infortunijs præteritis, imo etiam Diluuij vniuersalis mentionem facientes, & aliarum Historiarum antiquarum, quarum memoriam perire nolunt.

5. Veteris & purioris religionis fugientia veluti quædam vestigia & imitamenta. Iußit Deus in lege offerri sibi panes, vt eo symbolo admoneret Patres alimenta quibus sustinetur hominum vita, sacra esse ipsi Deo, Exod.25. Atq; ita primi homines, tradito diuinitus ritu, è fructibus suis sacrificia Deo obtulerunt, vt profiterentur se eius esse, & omnia illi sua accepta ferrent. Genes.4. Cuius rei mox adulterina imitatio etiam inter barbaras Gentes propagata est. Sed, præterquam quod illæ erant inanes absq; fide ceremoniæ, longe aliud est Deo viuo, aliud idolis sacrificia offerre.

6. Regulus quidam, Gamaretus nomine, Zemis idolum bombycinum habuisse fertur (Corocottum appellabant.) Hic Corocottus è summo domus culmine, vbi vinctus asseruabatur, sæpenumero exire atq; inter fœminas regij pagi ac totius circa viciniæ, Satyri aut Incubi instar, oberrare, & cum ijs etiam ludere familiariter, epulari & coire, consueuerat. Mox quum ab eo congressu fœminæ partus gemina corona aut alia illustri nota insignes eniterentur, nemo ex Corocotti stirpe ortos esse dubitabat. Interdum etiam indignabundum delitescere ferebant, quod à Cacico aliquid ex quotidiano eius cultu & sacris prætermissum esset. Alteri præterea cuidam Cacico (vt ferè singuli peculiaria numina habebant) Zemen fuisse ligneum memorant, quadrupedem (Epilguanitam appellabant) qui subinde, quoties irritaretur, in siluas se proriperet. Moxq; vt eum abesse senserat Cacicus, multos è suis mittebat qui eum studiose conquisitum & placatum venerabundi humeris referrent. Ita nimirum inter miseras illas Gentes delicias faciebat Satan. Donec Christianis in Insulam aduentantibus, & iste & ceteri Zemes aufugerent, nec quæsiti reperirentur. Quibus rebus mutationem status & peregrinæ gentis dominatum portendi auguratos fuisse Insulares, scribit Petrus Martyr Mediolan. Decad.1.lib.9.

¶ Indorum

¶ Indorum Occid. medendi mos. Matrimonij leges. Auaritia inde exulat.

CAPVT XXVII.

IN Hispaniola atque alijs insulis, quum eorum medici aliquem ægrotum curandum susciperent, ad fumigandum, vti diximus, ingrediebantur. Quumque eo ad satietatem inebriatus esset, tūc præcipua curatio fiebat: donec ad se reuersus mille rerum species sibi obiectas, & se ex concilio deorum redijsse referret. Deinde illi ægrotum ter aut quater circumeuntes, corpus illius, maximè renes, manibus leniter demulcebant: multiplici interea oris habitu gestuq;, os lapidemve intra buccas tenentes. ea ossa & lapillos feminæ, velut sacras reliquias, studiosè condebant, persuasæ ijs amuletis adiuuari puerperia. Si æger medicū rogaret, quid de se futurum esset, breui ægritudine liberatum iri respondebat: si fortè ex eo morbo eum mori contingeret, non deerant excusationes, sed hæc longè omnium optima, Mortalis nempe erat. Si quis medicus omissis illis rebus & consuetis ceremonijs ægrotum inuiseret, in eum grauissimè animaduertebatur. Quascunque prouincias adire mihi licuit, quantumque intellexi, ijdem medici sunt & sacerdotes: & in alijs earum terrarum oris ita se habere facilè equidem crediderim: eos patrio idiomate Bohitios appellant, maximæ vbiq; illos autoritatis: quorum tamen opera & arte nulli ferè, præter primores, vtuntur. Medici ijdem & sacerdotes apud Indos.

APVD illos vxorum indefinitus est numerus: quàm multas libuit, ducunt: vnam tamen præ ceteris eximiam habent, quæ in ceteras imperium obtinet. Quum Regulus aliquis sine liberis moritur, in principatum succedunt sororum filij non fratrum, quum sui sanguinis haud dubiam stirpem planiùs constet esse quos sorores peperere, quàm hos non satis certa origine genitos. Cuius rei causa est, quòd illis parua pudicitiæ cura & plerisque locis filiæ & sorores inuiolatam castitatem vix retinent, quum permixti virginibus pueri, vt galli gallinacei cum gallinis, nullo pudore tum humi, tum suspensis in aere cubilibus, iaceant. Feminæ partus enixæ, ad mare aut ad flumen deferunt, abluuntque, & deinceps sine vlla cura liberos educant. Indorum Occid. polygamia.

NONNVLLI istos maximè latrocinijs deditos esse, ac minima furta legibus eorum suspendij pœna coerceri dicunt.[1] Verùm Indi neq; auaritię, neq; furto dediti.

 quis

quis credat istos furari, quando neque auari sunt, neque diuites, nihilque vilius ducunt quàm argentum & aurum? quibusque si habere libitum esset, liceret quantum vellent è fodinis, velut aquam è fonte, nullo impediente petere. Quod ad cultum attinet, nudi omnes incedunt: quod ad victum, nemo est qui petenti & domum suam ineunti vltro non det. In sollennibus verò ac festis quibus conuenire illis mos est, cibaria vulgo conferunt, simulque omnes & promiscuè epulantur, cantant & saltant ad ebrietatem & lassitudinem vsque. Ita dum liberi essent, inuicem se his lubricis oblectabant. Quamobrem inducere in animum non possum vt credam vlla inter eos esse latrocinia, nisi fortè furari didicerunt à primis, secundis & tertijs Hispanis, qui principio eas terras colonijs occuparunt. Vtinam à Deo nobis concessum esset, ne magis bonis temporabilibus affixi essemus quàm illi sunt: equidem Christianum nomen per omnes terras celebre & cæleste esset, si à nobis exularet Auaritia.

1. Hi Buhiti magna ex parte herbarum erant peritissimi, magnãq; simplicium multorum, & plurimorum naturæ arcanorum notitiam habebant. Ac quoniam multos hac ratione sanabant, apud Indos Hispaniolæ quasi omnium sanctissimi habebantur, vtpote qui & Medici simul, & Astrologi & Prælati ipsorum essent. Atq; etiam plerunq; hi erant, qui suffitus illos de quibus præcedenti capite egimus hauriebant ad ecstasin excitandam & Diabolum de re qualibet interrogandum. Indi enim bellum aut quippiam aliud alicuius momenti suscipere non solebant, quin prius Diabolum interrogassent, qui per os falsorum istorum Prophetarum fumo illo inebriatorũ illis respondebat. Cumq; isti ab illo animi deliquio ad se rediissent, prout immundus spiritus eis suggerebat, pronunciabant, num bellum suscipiendũ esset aut differendum: an æger sanitatem recuperaturus esset necne, & sic de reliquis de quibus interrogabatur.

Brasiliani quoq; suos habent chirurgos seu Medicos, quos Pages nominant (alios tamen ab ijs quoq; Caraibas vocant, qui ipsorum falsi Prophetæ sunt) qui locum, de quo queritur ægrotus & in quo dolorem sentit, sugunt, atq; ipsis persuadent se hac ratione non solum morbum tollere, sed & ipsis vitam prolongare. Vide Hist. Brasil. cap. 19.

Idem faciunt Piacchi in prouincia Cumana, qui etiam loci illius presbyteri sunt. Nam non tantum herbas & radices cum auium & piscium aliorumq; animantium adipe contusas, lignum aliaq; pharmaca vulgo ignota loco affecto applicant: sed etiam voces peregrinas, quas ne ipsi quidem forte intelligunt, demurmurant, ad Diabolum ex ægri corpore, si

pore, si

pore, si forte insit, expellendum: deinde locum in quo æger dolorem sentit, lingunt & sugunt. Multis præterea alijs ceremonijs vtuntur, quas Gomara cap.83. lib.2. historiæ suæ generalis prolixe describit. Vbi credo eum plura quam nouerat narrare.

2. Quod ad coniugia attinet, qui cum eis frequenter versati sunt, animaduerterunt in tota India Occidentali aliquos consanguinitatis gradus obseruari. Filius enim matrem, frater sororem, pater filiam in vxorem non ducet. Sed in alijs gradibus veluti Patrui & neptis, nepotis & amitæ, patruelis & cæteris, nullo discrimine vtuntur. Quod à quibusdam abstinent, id non fit quod lege aliqua expresse inter eos constituta prohibeantur, sed tantum instinctu quodam naturali, ac quod si quis cum matre aut sorore aut filia sua coierit, eum misere periturũ, pro certo statuant, siue experientia aliqua edocti siue aliter.

Cæterum Polygamia inter eos vulgaris & vsitata est, præterquã in quibusdã continentis prouincijs, vbi tenuiores vnam tantum vxorem ducunt nec plures. Sed eas cum volunt dimittunt, & alias ducunt, nec magna opus est occasione ad coniuges dirimendos: Satis est, si vna aut altera pars id petat, vel vtraq;. Veruntamen etsi tam liberum sit diuortium, raro tamen eo vtuntur: ac præcipua causa cur maritus aliquando vxorem dimittit, est sterilitas, quod scilicet ex ea liberos suscipere nequit.

Caciqui autem, seu reguli aliquando septem vel octo vxores habent, quot gallus gallinas. Et quamuis inter tot vxores sæpe vna cæteris præeat, & à marito in amore coniugali præferatur, illud tamen nullam Zelotypiam seu æmulationem inter eas parit, nec impedit quominus omnes simul cibum sumant, ac sub vno tecto iuxta vnum maritum pacifice viuant sine vllo murmure vel cõtentione. Quod insigne est exemplum concordiæ, ac familiæ bene institutæ hac in parte, in coniugio alioqui illicito: Cum rarißime accidat etiam inter Christianos, vt socrus & nurus, vel etiam duæ sorores sub eodem tecto habitantes diu sine iurgio & lite simul maneant. Quid ergo fieret, si singuli tres vel quatuor vxores haberent?

Peruani & Mexicani tot vxores ducunt quot alere possunt, instar Maurorum. Sed inter eas vna est primaria, & quasi domus hera. Huius liberi bonis paternis succedunt: reliquarum, quæ sunt instar concubinarum, liberi ab hæreditate excluduntur, ac spurij habentur. Solet etiam Mexicani quibusdam ceremonijs vti cum primariam illam & legitimam vxorem sibi despondent, quas in aliarum nuptijs non obseruant. Relat. Themist.

3. Quod ad pudicitiam mulierum & puellarum illius regionis attinet,

tinet, iam ante dictum est, circa sinum Pariæ, in Cumana & in alijs continentis prouincijs, patres filias suas antequam matrimonio iungant, venerandis illis presbyteris quos Piacchi vocant, prostituere.

In Bresilia primo obuio eas prostituere non grauantur, (sicut & in quibusdam Orientis prouincijs) tamen cum semel nuptæ fuerint, sedulo ipsis cauendum est ne in adulterio deprehendantur, ne forte vel morte afficiantur, vel ignominiose à maritis dimittantur, qui vtrouis modo eas puniendi potestatem habent.

In aliis continentis regionibus vbi Hispani frequenter versati sunt, mulieres non tantam sui honoris & pudicitiæ rationem habent, præsertim nobiles fœminæ: non tamen cum quibusuis indiscriminatim coeunt, sed tantum cum iis in quibus aliquam stirpis aut virtutis nobilitatem animaduertunt. Hinc fit quod libenter Christianis sese prostituant, quoniam eos viros fortes & magnanimos esse conspicientes, omnes vulgo nobiles existimant, ac maxime eos, quos in alios imperium aliquod habere vident, quos magni faciunt, summiq́ue honoris loco habent, si se ab aliquo ex ipsis coli & amari sentiunt. Multæ etiam ex illis, ex quo cum Christiano aliquo coierunt, quamuis discedat, fidem tamen ipsi seruant non secus ac in legitimo matrimonio, modo reditum diu non differat. Non sunt enim ex numero illarum, quæ in viduitate diu permanere volunt, aut monialium, quæ perpetuam castitatem vouerunt.

Hispani harum fœminarum nobilium Indicarum lasciuia commode vsi sunt, partim ad libidinem suam explendam, partim ad multa regionis arcana detegenda, ac pauci præfecti fuerunt inter eos qui primi has regiones occuparunt, qui tres aut quatuor eiusmodi concubinas Indicas secum semper non habuerint. Vasco de Valboa vnam habuit, quæ proditionem quandam Indorum aduersus ipsum & ipsius copias susceptam ipsi detexit. D. Dietericus de Almagra vnam etiam habuit ex Panama, ex qua filium eiusdem secum nominis suscepit. Marchio Franciscus Pizarrus ex sorore Regis Atabalibæ, & ex altera quadam Cuscana liberos sustulit.

Interea Hispani non eandem ipsis fidem seruant, quam ipsæ Hispanis, præsertim si in bello aut inter prædandum captæ fuerint. Non enim est ipsis religio, postquam iis vterum impleuerint, eas vendere atque à se abalienare.

Cæterum etsi hic coitus Hispanorum cum Indis fœminis, nihil boni protulerit, tamen Europa multum illis debet, quod inde luem veneream attulerint: Flagellum reuera aptum & conueniens ad supplicium de hodierno luxu & intemperantia sumendum. Hoc accidit in secunda Christophori Columbi in Insulam Hispaniolam nauigatione, vbi Hispani

ſpani ita intemperanter fœminis illius Inſulæ abuſi ſunt, vt multi inde morbum illum contraxerint, eiusq́ſemen in Hiſpaniam attulerint, quod poſtea Neapoli ſparſerunt, vnde deinceps in totum orbem diſſeminatum eſt. Gonz. Ouied.lib.2.cap.14.

In prouinciis Colima & Quirama virgines antequam nubant, cum viris vllo modo nec verſantur nec loquuntur, ſed ſeſe vel domi continent, vel agris colendis occupant. Quod ſi forte quæpiam cum viro concubuerit antequam nupta ſit atque id poſtmodum innoteſcat, maritus eam deſerit, atque alio ſe confert. Illæ autem quæ in eiuſmodi peccatum inciderint, perpetua infamia notantur, nec vnquam honeſtarum fœminarum cœtui intereſſe audent. Viciſſim ſi quis maritus in adulterio deprehendatur, primores illius vici, in quo ille habitat, (qui ſolent eſſe maiores natu & generoſiores) cum morte mulctant. nec licet cuiquã pluſquam vnam vxorem habere, niſi fortè clam id fiat.

Quod ad cæremonias attinet quibus matrimonia ſua celebrant, valde ſimplices ſunt. Qui filiam habet nubilem, per pagos et loca alia in quibus fit aliquis conuentus hominũ ambulat dicens. Filiam habeo nubilem, nulluſne veſtrum eam vult vxorem ducere? Si quis iuuenis ibi reperiatur, qui eam velit, reſpondet, Volo. Tunc ſimul colloquũtur, & matrimonium contrahunt. Deinde pater eius qui eam ducere vult, ad virginem ſe confert, illiq́ munus aliquod adfert. Ab eo tempore, abſq; vlla alia cæremonia ratũ habetur matrimonium: reſtat tantũ nuptiarum celebratio. Ad nuptias autem celebrandas, cõſanguinei, affines & amici vtriusq́ partis in ſponſæ pago congregantur, vbi cantant, ſaltant & potant toto die. Dein veſperi conſanguinei ſponſum & ſponſam in loco aliquo vbi nemo eos videre poteſt concludunt, ac eos ambos ſolos ibi relinquunt. Relat. Fernand. Alex.

Breſiliani etiam in nuptijs celebrandis paucis cæremonijs vtuntur. In hoc ab illis differunt quod apud hos qui virginem aliquam ſibi matrimonio copulare voluerit, poſtquam ipſius conſenſum habuerit, ad patrem, aut ſi orphana fuerit, ad propinquiores cognatos eam petiturus ſe confert. Si conſenſerint, exinde abſq; vllo alio cõtractu, eam pro vxore habet & ſecum deducit. In hoc etiam differunt, quod Breſiliani tot vxores habere poſſunt quot volunt: Illi vero vnam tantum ducunt. Hiſt. Braſil. cap. 17.

Quod autem in hiſce barbararum matrimonijs exiſtimo maximè obſeruandum, hoc eſt, nempe quod etſi Satan harum gentium barbararum mores & naturas mirè variauerit, tum hac in re, tum & in reliquis: tamen ex eorum animis hanc legem natura delere non potuerit, nempe, viros & fœminas non debere confuſe & diſcriminatim, inter ſe

coire instar brutorum, sed hanc coniunctionem coniugij honestate velandam esse, atque oportere vnumquemq; habere suam vxorem, & vnamquamq; fœminam maritum suum, sicut à Deo constitutum est, non obstante pluralitatis abusu.

Item, quod apud has gentes Occidentales Satan id obtinere non potuerit, vt probarent adulterium, quod in plurimis earum regionum locis mortis supplicio punitur. Ita vt ad arguendos eos qui concubinatum concesserunt, prohibito matrimonio, alijs doctoribus opus non sit, quam his miseris barbaris Sibollanis aut Americanis.

Quicquid sit, tantum abest, vt Indi vxores suas Hispanis prostituant ad eorum beneuolentiam sibi conciliandam (sicut inter Christianos sæpe fieri videmus, vt viri vxorum suarum pudicitiam prostituant ad comparandas sibi opes vel dignitates) quin potius si quando Hispanos tale quid tentantes inuenerunt, eam iniuriam seuerissime vlti sunt. Testes sunto primi illi Hispani qui in Indiam cum Thalassiarcho Christophoro Columbo transfretauerant. Nam simul ac Columbus naues conscendisset ad redeundum in Hispaniam, triginta illi & octo viri quos in Insula Hispaniola reliquerat, fœminas illius Insulæ rapere cœperunt. Præsumendum est id ab ijs factum, ad linguam Insulæ illius ab ipsis addiscendam, aut potius ad docendum ipsas linguam Hispanicam. Interea quocunq; animo id fecerint, Insulani non libenter viderunt suas vxores tam familiariter ab istis nouis amasiis Hispanis palpari, sed tam serio ira exarserunt vt ne vnum quidem viuum reliquerint.

Insigne eius rei exemplum quoq; habuimus cap. 19. huius libri, de quodam Principe Indo, qui præfecto Hoiedæ quod vxorem suam rapuisset, eiusmodi vulnus inflixit, vt ab eo tempore nunquam bene valuerit, sed tandem ex eo vulnere insanus obierit.

Ex simili facinore exorta est semel periculosa Indorum seditio in Insula Hispaniola anno 1519. duce regulo quodam nomine Henrico. Hic Henricus baptismum susceperat, ac legendi scribendiq; artem didicerat. Quum ad maturam ætatem peruenisset, vxorem duxerat, Hispanisq; inseruiebat qui in vico quodam illius Insulæ S. Ioannis de la Maguana vocato habitabant, vbi etiam nobilis quidam nomine Petrus de Vadiglio Amiralij Didaci Columbi legatus morabatur. Hic regulus cum animaduertisset vxorem suam ab Hispano quodam amari, de eo apud legatum illum conqueritur: qui non tantum reum pro merito non puniuit, verum etiam Indum illum contumelia affecit, ac in carcerem coniecit. Dein aliquanto post tempore eum dimisit, adiunctis minis nisi à tali querimonia abstineret. Indus ad Curiam

riam Parlamenti quæ erat S. Dominici se confert, & ibi suas querimonias exponit: remittitur ad iudicem suum, nempe Petrum illum de Vadiglio, cum expresso mandato vt breui tempore ipsi ius reddatur. Vadiglio rursus in carcerem eum conijcit, ac peius tractat quam antea. Henricus dimissus iniuriam quantum potuit dissimulauit, donec opportunitatem nactus esset omnes iniurias quas pertulerat semel vlciscendi. Quod tam seuere executus est vt per tredecim integros annos, quotquot Hispanos reperire potuerit trucidauerit cum exquisitis tormentis, nec vnquam Hispani eum comprehendere potuerunt.

4. Qui cupiet scire quomodo Indi, saltem Americani, infantes suos simul ac nati sunt alant & tractent, legat 17. cap. Historiæ Brasilianæ sub finem, vbi Lerius prolixe disserit de ijs quæ ipsemet vidit.

5. Gomara lib. 1. Historiæ suæ generalis cap. 28. sic scribit, inter leges ipsorum (loquens de Hispaniolæ incolis) hæc est maxime insignis, quod fures cuiuscunque furti reos palo transfigunt. Si Gomara solus hoc diceret, vix crederē: Autor enim ille mihi admodum suspectus est: primum quia de his rebus magna ex parte tantum ex relatione aliorum disserit: secundo quia vt plurimum Indis multa imponit & affingit de quibus ne cogitarunt quidem vnquam: suos autem Hispanos fere semper extollit, eorumq; vitia dissimulat: quod ab officio boni historici alienum est. Sed D. Gonzalluus Ouiedus cum ipso consentit de furti pœna cap. 3. lib. 5. historiæ Indicæ, vbi sic scribit, Grauissimum peccatum, quod Indi istius Insulæ, (loquens de Hispaniola) magis detestabantur, quodq; seuerius puniebant, erat furtum: ita vt quicunq; minimi furti conuictus esset, palo viuus transfigeretur, quod vsitatum in Turcia supplicium esse dicitur, atque ita transfixus ibi relinqueretur, donec per se moreretur. Hoc tam crudele supplicium efficiebat vt rari inter ipsos fures reperirentur. Quod si quis in illud crimen incidisset, nec dissimulabatur nec celabatur, nec ipsi vllo modo ignoscebatur: nulla consanguinitas aut amicitia eum à morte liberare poterat: imo pro crimine fere habebatur, si quis ausus esset pro fure intercedere aut procurare vt pœna ipsi vel remitteretur vel mitigaretur. Hæc ille: cui si fidem adhibere voluerimus, dicendum erit, homines illos furtum non sic puniuisse, quod bona huius seculi magnifecerint, aut tot serras, claues, cistas habuerint ad diuitias suas à furum manibus tuendas, sicut in his locis fieri videmus. Sed quoniam Occidentales illi sunt magna ex parte liberales, parcosq; & sordidos capitali odio prosequentes, fieri potest vt Hispaniolæ incolæ furtum sic punierint, tanquam rem prodigiosam atque ab auaritia proficiscentem, quam natura detestantur. Adde quod furtum solet seuerius puniri inter

eas nationes, in quibus nemo de altero diffidit, nec quicquam est clausum aut intra ædes repositum, quoniam nullus est furum metus: quemadmodum in multis Germaniæ locis.

Ego tamen potius inclinarem in autoris nostri sententiam: nempe, vbi auaritia non habitat, ibi nec furtum locum habere posse, ac de hoc idem fere responderem, quod ille qui interrogabatur qua pœna afficerentur adulteri Spartæ: Nulli (aiebat ille Lacedæmonius) reperiuntur Spartæ. Sed si quis reperiretur (dicebat alter) qua pœna multaretur? Tum ille, daret, inquit bouem tantum, vt porrecto vltra Taygetum montem collo, biberet ex Eurota: cumq́ alter ridens dixisset, fieri non potest vt tantus bos inueniatur. Nec, inquit Lacedæmonius, fieri potest vt Spartæ existat adulter, ex qua deliciæ exulant. Sic quomodo possent fures inueniri, vbi non est auaricia, & omnia fere sunt communia?

Præterea non memini me legisse nec in Ouiedo nec alibi, hoc genus supplicij vsitatum fuisse apud Indos Occidentales præterquam hoc in loco. Ac posset hæc historia poni inter eas, quas Ouiedus conqueritur alibi se certo & cum veritatis fide describere non potuisse, quod suo tempore iam valde pauci Indi restarent ex stirpe illorum veterum Insulæ incolarum, ex quibus antiqui eorum mores vere cognosci possent.

¶ Indorum

¶ Indorum Occid. fruges. Panis faciendi mos. Potus. Pomorum & fructuum variæ species.

CAPVT XXVIII.

EAE gentes frugem suam vulgò *Maiz* vocant (quæ ab Insula Hispaniola, prima à Christianis reperta, conuehitur) vt vinum Chichia: lintres Canoas: enses Macanas: regulos Cacicos, nominãt. Ad sementes faciendas terram non arant: sed modicæ altitudinis scrobibus effossis, tria quatuorve grana in vnam dimittunt, terraque operiunt. Singuli culmi tribus quatuorve paniculis onusti adolescunt, quarum singulæ grana centum & amplius fundũt. Maizij scapus hominis altitudinem exsuperat, & quibusdam in prouincijs bis in anno colligitur. Sementis faciendæ in India ratio.

FOEMINAE pistrices, quæ Maizij coquendi curam habent, prius sub vesperam frigidam eius frugis quantæ visum est mensuræ affundunt: ita maceratam, mane sequentis diei duobus silicibus paulatim tundunt & frangunt, quædam erectę in pedes, quędam flexis humi genibus: sedulò interea cauentes nequid pilorum aut pediculorum in opus decidat. Massa confecta, postquam aqua paulatim cõsperserunt, panes modicos aut longa aut rotunda figura vt libet faciunt, & folijs arundinum inuolutos, rursusq; leuiter aspersos, coquunt. Hic vulgaris panis est, & post duos dies mucescit. Panis faciendi mos.

NOBILES verò ita parato vescuntur. Maizij grana in pilis fœminæ tundunt & frangunt: mox aqua calida macerata ita folliculis deglubunt vt solus farinæ flos remaneat. Eam quo ad fieri potest subigunt, pinsuntque, & massa confecta atque in pastillos distributa, liba aut ferracea modica conficiunt: quæ testo rotundo imposita lento igne percoquunt. Genus id testuacei panis operosum est, quum recenti subinde sit opus: atque vt calidus, ita vetus & frigidior, parum vtilis sit: medio verò temperamento salubris, quum neque nimium recens nec vetus est. Quum per earum terrarum inculta & deserta iter facerem, necessitate magistra pinsere id frugis genus didici, ne illud videlicet crudum aut tostum deuorare cogerer. Sed durissimi eius grani pistura molituraq; immensi laboris est: ac quum sæpe ad satietatem mihi non superesset, Indorum nobilium more corticem non eximebam, neque vero ad

illud multùm pinſendum lacerti mei fame debilitati pares eſſe poterant.

Cazabi, ſecũdarius panis Indorum.

ALIVD etiam genus panis habent, quod Cazabi vulgo appellant. Id ex Iucca conficitur: radix eſt napi craſſitudine, quæ nullum ex ſe ſemen fundit, ſed cannas tantùm quaſdam nodoſas & ſolidas, viridibus folijs, vt cannabis. Eas cannas, vbi maturitas adeſt, in taleas duos palmos longas exſecant, quas in tumulos quoſdam (Conuchos appellant) digeſtas, terra obruunt. Ex illis intra biennium radices miræ amplitudinis creſcunt: quoties verò id genus panis conficere volunt, earum radicum quantum viſum eſt eruunt, paucas tamen vnaquaque vulſione, quia breui corrumpuntur. Mox purgatas acutis ſilicibus, quos ad littus maritimum legunt, velut cultellis, exſecant: ac ex ijs ſegmentis panno inuolutis ſuccum exprimunt (id præſentaneum venenum eſt, ſi bibatur) deinde Iuccam ita ſubactam inferentes foco, ingenti teſtæ fictili, velut libum farraceum, impoſitam igni tamdiu torrent quoad omnia cohæreant. Poſtremò inde ſublatam maſſam ad ſolem exſiccant, eamque in modicos & maiores veluti paſtillos diſtribuunt.

ID cibi genus, meo iudicio, admodum aſperum atque infœlix eſt: ſi loco ſicco & ſudo recõdatur, tres quatuorve annos incorruptum durat. Sed fere quũ eſtur, guttur humore aliquo collui neceſſe eſt: alioqui propter aſperitatem fauces angit, atque ægrè deglutitur. Mihi quidem, quum eo ſicco & minimè humecto vterer, videbar terram mandere: ſi iure carnium diluatur, iucundius eſt, ſed ne ita quidem multo melius. Omnes naues quæ ex Hiſpania in eas oras traijciunt, rediturae eius panis commeatu onerantur, prȩter eas quæ à Vera-cruce, nouæ Hiſpaniæ portu, ſoluunt: ſiquidem in omnibus "Septentrionalis Oceani oris, inſulis & prouincijs quæ ab Hiſpanis incoluntur, ne vnum quidem frumenti granum colligitur. Nauigia verò farina & biſcoctis ſeu nauticis panibus inſtructa è Mexico veniunt: atque inde ducentorum fermè millium ſpacio mulis & carris varias in partes exportantur.

"De eo mari vide ſupra pag. 104.

Battatas & Haiæ radicũ ſpecies.

DVO prȩterea radicum genera illis ſunt, quarum alias Battatas alteras Haias vocant, indiſcreta propè ſpecie ſimiles, niſi quòd Haiæ minores & ſapidiores ſunt alteris. Porro plantantur, & ſextum intra menſem fructum edunt: ceterùm ſapore quidem aliquantulùm dulci, ſed ſatietatem mox & faſtidium inducente, exigui etiam admodum ſucci ſunt, ventoſq; ac ſuperuacuos flatus gignunt: & vulgò ſub prunis coctæ edi ſolent. Sunt qui dicant eas

radices

radices panem sacchariten(vulgò Martium seu Marzapanem vocant)aut castaneas saccharo conditas gustu repræsentare: verùm mei palati iudicio,vel sine saccharo meliores sunt castaneæ. Gomara 2.lib. Hist.Gen.

QVANDO in eum sermonem de Indico pane incidi, haud alienum erit de eorum quoque vino agere,ac præsertim de eo potu quem ex Maizio moliuntur. Feminæ illæ panificæ de quibus antè, eius frugis quantum visum est pro modo vini quod facere instituerunt,capiunt: id vbi triuêre & pinsuêre, in ampla quædam vasa aquæ plena demergunt: tum illæ quæ potus eius faciendi curam habent grana aliquot depromũt,& in ollam infusa aliquantulum macerant atque emolliunt: mox alijs feminis quibus id muneris commissum est,tradunt.Illæ ea grana in os accepta, paulatim conficiunt,cominuuntq; deinde vi quadam & veluti tussiendo excussa folio ad id comparato aut fortè scutella excipiunt: tum in amplum vas coniecta reliquo humori admiscent, nempe quòd sine hoc velut fermento nulla ei cælię vis insit,& tres quatuorve horas igni fufferuefaciunt: postremò inde sublatum liquorem postquam deferbuit,refrixitque,linteolo colatum in vasa infundunt, ita perfectum ac temperatum vt non minus succus ille quàm verum vinum inebriet. Indici potus conficiendi ratio.

ALIA præterea potus genera excogitarunt ex melle, pomis, radicibus,sed quæ,vt hoc, non inebrient. Magnam etiam arborum vim habent eæ terræ,quæ vuas quasdam agrestes ferant earũ acini prunorum siluestrium specie quæ è spinis & arbustis nascuntur,nigro folliculo vestiuntur: sed quia multum illis ligni, parum pulpæ,inest,ex ijs indigenæ vinum non faciunt. Sunt & ibi arbores oliuarum feraces,sed insuaui odore, tum sapore etiam peiore sunt. Vuæ agrestes apud Indos.

VARIAS fructuũ species, & eas abundè habent: quales sunt Houi, Platani, Pineæ, Guaiauæ,Mamei, Guanauanæ. Houi prunorum damascenorum crassitudine, pauca carne, grandiore ligno: vbi maturuêre flauescunt,subacidi saporis. Arbor eum fructum ferens, magna est, folia verò modica. Platani longiores quàm crassiores sunt: minores multùm maioribus pręstant. Arbor ipsa folia sesquipalmi latitudine,quatuor palmorum longitudine porrigit: inter quæ ramus enascitur, qui cẽtum ac plures platanos minores fundit: sin verò maiores,viginti quinque aut paulo amplius. Tenera est hęc arbor, nec nisi semel fructum fert qui annuo spacio perficitur: & ex ipsis radicibus alij stolones fruticãt. Vbi maturuit fructus,legũt: immaturum adhuc & acerbum non Variæ pomorũ & fructuũ species.

decer-

decerpunt, sed excissam arborem loco calido reponũt: ibi platani celeriter maturescunt flauescuntque. Corio vestiuntur obtusa cultelli partis crassitudine: quod superest, pulpa est, sapore in dulcedinem vergens.[1] Pineæ arbusculis quibusdam proueniunt, flaui coloris vbi maturuerunt, iucundi odoris, & saporis longi optimi. Itaque in delicijs sunt: mihi certè cõtigit, sicut & multis alijs, vt æger ceteros omnes cibos fastidirem præter hunc: &, mea quidem sentẽtia, haud quisquam fructus alius per omnes terras hoc amabilior suauiorque est. Demto cortice, quidquid subest pulpa est: dulcis in vniuersum sapor, subaustero aliquantulo temperatus.

Arbores frugiferæ Indicę, nobis ignotæ.

GVAIAVVS arbor Persici aut Armenij specie, folijs vt lauri, sed crassis & longioribus, celerrimè senescit: fructus eius, mespili similitudine, sed multo crassior, pendens in arbore maturescit: nisi maturus decerpatur, vermes gignit. Hi fructus multa semina & grana clausa habent: purpurei candidis pręstant & optimi saporis sunt. Mamei arbor est mediocris nucis magnitudine, longiore quã latiore folio. Fructus eius in insula Hispaniola rotundi: in continenti verò longi & crassiores, & gustu iucundiore, sunt. tres quatuorve acinos, seu interiora ligna habent: pulpa in spadiceum colorem vergente, tenui tunica, sapore aliquantulum dulci.

GVANAVANVS arbor modica & gracilis, fructũ fert cordis effigie, corio viridi & subtili, squamarum in morem vestitum, introrsus candidum. Exstant etiam, paulo diuersæ ab his formæ, orbiculares eius arboris fructus, crocei coloris & prioribus illis longè meliores, omnes verò intus acinos exiles spadicei coloris gerunt.

1. Pinea, fructus Indic: genus, specie, odore, & sapore omnium longe nobilissimum: cardui altilis: aut nucis pineæ figura; vnde nomen accepit: mediocris melonis crassitudine. Odorem ex se fragrantissimum fundit: gustum mali cotonei, persici, & pyri muschati, simul referens. Estur sublato illo quo, veluti strobili, squamatim compacto, (quamquam non ligneo) cortice includitur. Gõzall, Ouiedus Historiæ Indicæ lib. 7. ca. 13. Eundem plane fructum esse puto cum eo quem Brasilienses Indi Ananas *vocant, quantum ex descriptione D. Ioannis Lerij, amici mei, colligo. Historiæ Nauig. Brasiliensis, nuper ab eo Gallice editæ, cap. 13.*

2. Hobus, seu Houus, procera & pulcra arbor: vmbræ quidem salubritate adeo commendata, vt quoties Indi in militiam aut peregre euntes, aut greges in pecuarijs pascentes, cubare sub dio necesse habent, Hobum semper, vmbræ tantum gratia, expetant & quærant. quippe sub ea dormientibus caput nunquam grauari, vt aliarum arborum

vmbra-

vmbraculis, ferunt. Mirum præterea de hac arbore proditur. Si forte in squalidis siccitate campis, aquarũ penuria peregre euntibus sitim accenderit: atque illi casu in Hobum inciderint, ablaqueato arboris pede, è radicibus eius taleam exscindunt. Mox alterum taleæ caput ori inserentes, velut gutti aut ampullæ epistomium, altero manu elato, tantam inde humoris vim exsugunt, vt facillime sitim restinguant. Guttatim videlicet primò inde stillante aqua, mox tractim & continuo velutì filo defluente, vt quamuis sitibundos expleat. Id se expertum scribit Ouiedus Hist. Ind. lib. 8. cap. 2.

¶ Indiæ Occid. peculiaria insecta. Hispaniolæ breuis descriptio. Cur vino & tritico prope inepta sit. Sacchari ferax est. Mercaturæ, quæ hodie ibi exercentur.

CAPVT XXIX.

IN omnibus suprà memoratis insulis nullum quadrupedum animalium genus repertum est, præter exiguos quosdam cuniculos, canibus haud absimiles. Sed pestiferis insectis maximè infestantur: inter alia Niguæ [1] magnitudine pulicis, citra vllum sensum inter carnem & vngues, præsertim pedum, sese immergunt, aluntúrque in puluere. Sæpenumero accidit vt nullus ex ijs dolor sentiatur, donec in magnitudinem cicerum aut lentium excreuerint: ac tum iam ingenti lentium copia fruticante, acu aut spina ægrè euelluntur: atque id mali cineribus calidis sanatur. Porro Numidica mancipia, quę Hispani in familijs habent, quòd non habeant vnde calceis pedes muniant, ea pestis peruicacissimè infestat: tantaq; copia eorum pedes appetit, vt nulla cura aut arte, prẹterquam igni aut ferro, arceri queant. Itaque multi ex eo digitis pedum aut pedibus integris mutilatis superfuere. Ego verò etiã in ea Peruani regni prouincia, quam Portum veterem appellant, præterquam quod, propter immodicos labores terra mariq; perpessos, totum corpus & crura fœda porrigine obsessa ægrè trahebam, sæpe intra pedes meos tantam vim Niguarum istarum reperi, vt nec opinata ea res non parum formidinis mihi incuteret. Ac certè, nisi summa sollicitudine abluendo corpori flumina subinde adijssem, malè haud dubie rebus meis prospexissem: quemadmodum plerisque Hispanis vsuuenit, qui ter quaterve in die abluendi aqua corporis & eluendæ eius pestis pigritia, exesa mox & truncata membra circumtulêre.

Indici pulices, infesti & noxij.

Hispaniolæ descriptio.

IAM à me suprà dictum est, insulam Haytin ab Almirante Columbo Hispaniolam dictam fuisse: quę mille & ducenta millia passuum in circuitu patet. Ea portubus, fluminibus, piscibus & sale abundat: sed in ea duo celeberrimi lacus, vnus salsas, alter dulces aquas egerens. Ceterum omnium fluminum quæ ab Hispanis in ea insula reperta sunt, vnus maximè auro abundat Cibaus. Pręcipua insulæ vrbs San-dominica,[2] est à Bartholomæo Columbo condita & ab eodē ita appellata, quòd quum litora insulæ perlustrans tutum aliquem & commodum portum appulsis eò ex Hispania nauibus quæreret, ad eum fortè locum S. Dominici die applicuit: atque ex eo tota etiam insula San-dominici nomen retinet. Sita est ea vrbs in planicie maritima, & meo tempore quingētis focis & domibus constabat. AEdificia ibi bene structa neque aliter quàm in Hispania sunt. Ad Occidentalem eius partem " Ozonea fluuius in mare delabitur, atque ibidem bonus & tutus portus est, ac multarum nauium capax: ibidem profundissimæ & latissimæ siluæ: in circuitu mille & ducenta passuū millia excedēs, latitudine ducenta & viginti implet. Arcticus polus ei gradus 22. & dimidium: Antarcticus vndeuiginti & paulo ampliùs, eleuatur. Lōgitudo eius ab ortu in occasum porrecta sexcenta circiter passuum millia patet & totius in vniuersum insulæ forma folij castaneæ figuram exprimit.

" Ozámam alij vocant.

Gomara Hist. Gen. lib. 1. cap. 35.

NONNVLLI dicunt in ea insula frumentum facilè nasci, parum tamen colligi propter nimis luxuriantem vbertatem soli: deinde abundantia Maizij & indigenarum frugum fieri vt de seminando tritico non multum laborent Hispani. [3] Verùm ego dico, ibi nec parum nec multum frumenti colligi. Atq; huius rei causam quum ex Hispanis quibusdam natu grandibus sciscitatus essem, responderunt mihi, Immodicis caloribus fieri vt generandis nostris frugibus illud solum ineptum sit. atque id toti insulę commune est. Principio quidem, quum primùm ab Hispanis incoli cœpta est, coloni aliquot in montibus Cibao vicinis paululum frumenti seminarunt. Inde, quòd planis locis montana frigidiora sunt, circiter medimnos quatuor retulēre: sed quia in asperis illis & montosis saxetis agricolarum cultus cum vberrimo prouentu elaborare non poterat, in ijs sementem facere deinceps cura non fuit. Itaque ex Hispania farinæ annonam sibi prouident, quæ folliculis & cadis conuehitur. ac si fortè tardantibus nauibus panis defecerit, Cazabi Indico pane vesci Hispanos colonos necesse est, quum non multam Maizij copiam seminare soleant ob aduectitiæ illius farinæ spem.

Cur Indicum solū frugibus nostris ineptū sit.

EARVM

EARVM arborum quæ ex Hiſpania eò tranſportatæ ſunt, paucæ coaluerũt: Malus Punica videlicet, Aurantia, Citria, Medica, & aliquot fici duntaxat. Vites ibi plantatæ exiguas quaſdam vuas malignè fundunt, quarum libra dimidio ducato æſtimatur. Ipſi Didaci Equitis ſecretarij vineam vidi multis vitibus & palmitibus cõſitam: quam quum vel optimè coleret, vix ad 40. vuarum libras colligebat. Ac ne ipſi quidem botri admodum iucundi ſaporis ſunt, & ferè Februario & Martio vindemiari ſolent. AEſtatis enim initium à Ianuario vſque ad exitum Aprilis: Hiems incipit à menſe Maio, Decembri deſinit. Neque ea tempeſtas anni Hiems dicitur, quia tum frigus ingruat: ſed propter imbres continuos. alioqui enim æſtate ipſa calidior eſt. Quippe tum remittentibus ventis, terra humidi calidiq; vapores exhalant, & multos morbos afferunt. AEſtate contrà inſulam Aquilones continuè perflant, perpetuaq; cæli ſerenitas conſpicitur.

Vites in Hiſpaniola ægrè coaleſcunt.

Qualis hiems in Hiſpaniola.

HORTENSIA olera, quales braſicæ vulgares & capitatæ, raphani, lactucæ, cucurbitæ, & melones, magna copia ibi luxuriant: ſed cepæ & allia vix vnquam bona euadunt. Itaque eorum olerum vim magnam naues ex Hiſpania deuehunt, cum aliarum rerum commeatu, id eſt fabis, ciceribus, lentibus, amygdalis, nucibus, ficis, vuis paſſis, oleo, oryza, melle, caſeo, ampullis, catinis, ſcutellis, aromatis, pannis, ſericeis, aluta, vino, pane biſcocto, alijſque eiuſmodi rebus quæ ea tellus non fert.

IBIDEM omne genus quadrupedum, pecudumque ex Hiſpania tranſuectum ad propagandam ſtirpem, magno prouentu ſoboleſcit[4] & Hiſpani nonnulli ſex octove millia animalium in pecuarijs atque armentis poſſidet: Quàm multa viſum eſt eorum cuilibet in ſuum vſum mactare licitum eſt, modò pelles ad dominum referat.

IN ea præterea inſula magna Sacchari[5] copia fit, ac dum ibi commorarer triginta quatuor machinæ ſiue torcularia eliciendo ſaccharo occupabantur. Duę quidem hæ res Saccharum videlicet & Coria, ſeu pelles, præcipuæ ſunt eius inſulæ merces: ac mercatores qui hodie ex Hiſpania eò nauigant, redeuntes nihil ferè præter hæc inde reuehunt. Quippe Hiſpani effodiendis metallis, argento & auro adeo feruidè incubuerunt, vt vix iam granum vnum reperiatur, & maximi precij moneta, quæ hodie in San-dominici oppido percutitur, quatuor tantùm marauedis valet, id eſt ſolidũ noſtratem. Itaque ſi mercatoribus aurum & argentum comparare libeat, ex eo licet quod nunc tantum è Peruana & Cap-fondurenſi

Hiſpaniola ſacchari ferax.

Negotiatorũ in Hiſpaniola mercaturæ.

Aurũ iam rarum in Hiſpaniola.

renſi prouincijs, aduehitur à negotiatoribus qui ad equorum, mãcipiorum, & mulorum mercatum in Hiſpaniolam veniunt: ex eo, inquam, auro poſſint emere, niſi intertrimentum ingens & iactura eos à tali mercatu deterreret. quippe [6] ducatus ex auro puro putoq; duorum alterius monetæ precium æquat. Itaque non alijs ferè mercibus quàm corijs, ſaccharo, caſia, & [7] Guaiacano, id eſt ligno ſancto, naueis onuſtas reuehunt.

1. Ab iſtis Niguis valde afflicti fuerunt Hiſpani primum in Hiſpaniolam Inſulam appellentes, antequam malum detegerent, aut neceſſarium remedium edocerentur: vt etiam pleriq; pedum vſum amiſerint. Hoc inſecti genus toto fere Indiæ Occidentalis continẽte reperitur, præſertim regionibus planis quæ vt plurimum calidæ ſunt & humidæ Braſiliani Ton appellant, vt ex eorũ ſcriptis liquet qui illius Regionis Hiſtoriam deſcripſerunt.

2. Secunda Chriſtophori Columbi in Indias nauigatione, vrbẽ cui Iſabellæ nomen indidit, in Septentrionali Hiſpaniolæ Inſulæ parte condidit 1493. Sed circiter quadriennium aut quinquennium poſt, deſerta eſt ea Colonia, Hiſpanis in aliud Inſulæ latus quinquaginta Leucis inde diſtans, ſeſe conferentibus, quo loco Bartholomæus Columbus. Hiſpaniolæ præfectus, vrbẽ condidit D. Dominici nomine dictam. Huius mutationis cauſa ex tali occaſione orta. Adoleſcens quidam Hiſpanis Arragniæ Prouincia oriundus Michael Diaz nuncupatus, è Gubernatoris familia, orto diſsidio, alteri Hiſpano tria aut quatuor vulnera inflixit, quæ tametſi non eſſent lethalia, & eſſet Gubernatoris domeſticus, iſtic tamen hærere non eſt auſus, metuens ne in vincula coniectus puniretur. Diſcedit itaq;, comitantibus quinq; aut ſex alijs Hiſpanis, qui huic pugnæ interfuerant, & Inſulæ littus legentes Orientem verſus, illam ambierunt, donec in Auſtrale Inſulæ littus peruenirent; quo loco vrbs D. Dominici nunc condita. Iſticq; conſtiterunt, quia pagum inuenerunt ab Indis cultum.

Temporis ſucceſſu accidit, vt verſante familiariter cum Incolis Michaele Diaz, Nobilis quædam Matrona Inda, illius amore corriperetur, & aliquot etiam proles ex eo conciperet. Huic vero, quæ poſtea baptiſata, Catharinæ nomen accepit, adeo charus erat iſte Diaz, vt illius cauſa, reliquos Hiſpanos perhumaniter exciperet, & illi etiam detegeret auri metallicas venas ſeptem Leucis à D. Dominico diſtantes. Deinde illum rogabat, vt omnes Chriſtianos ipſi amicos Iſabellæ habitantes euocaret, ſe illis quæcunq; ad victum, & aliàs neceſſaria eſſent, præbituram pollicita. Illi inſuper probans, tota ea Inſula nullam eſſe regionem vel elegantiorem vel fertiliorem ſua: quæve amœniorem haberet flu-

ret flu-

ret fluuium, aut portum ad excipiendum naues commodiorem. Michael Diaz, cum vt suæ amicæ petitioni satisfaceret, tum vt tam plausibilibus nouis Bartholomæi Columbi gratiā promereretur; iter suscipit, & Indicibus itineris ab amica acceptis, per transuersam Insulam progressus, tandem Isabellam peruenit, quinquaginta Leucis ab eo, in quo amica degebat, loco distantem.

Istic amicorum, cum quibus clam loquutus, opera Gubernatori se sistit cum istis nouis. Gubernator non modo libenter illi quod actum erat remisit, sed ipsum etiam locum videre voluit. Amœnum deprehendit, quemadmodum adolescens illi descripserat, & vrbi condendæ valde aptum. Ozamæ fluuij, qui D. Dominici vrbem secat, & Portus altitudinem exploratus, Isabellam redijt. Istinc omnes suos terrestri itinere, eorum autem impedimenta duabus carauellis imposita mari conduci curauit. Peruenerunt ad Ozamæ fluminis ostium 5. Augusti, Dominico die, & D. Dominico sacro, anno 1494. & vrbis D. Dominici fundamēta iacere cœpit, non eo loco vbi nunc vrbs sita est: sed in ripa Occidentali fluuij Ozamæ: iniquum enim censebat Dominā Catharinam, è suis sedibus, aut Incolas Indos eijcere. Ille autem vrbi D. Dominici nomen indidit, à die videlicet quo isthuc appulit, tum etiam ab ipsius & Admiralij Christoph. Parentis nomine, qui Dominicus appellabatur.

Postea tamen commendator Dn. Nicolaus Ouandus, in alteram fluminis ripam transtulit, vt in eam induceret aquam fluuij Houcia, tribus leucis inde distātis, quia Ozamæ aqua potui apta non est, ob maris reciprocationem quæ illam salsam reddit.

3. Noster Auctor certo sibi persuadet, magnam istarum Indiarum partem, eius esse genij, vt neq; frumentum, neq; vinum in ea prouenire posit. Sed Gonzal Ouiedus longus longe aliter sentit. Nam hoc vitium non tribuit terræ imperfectioni aut naturali antipathiæ, sed incolarum negligentiæ, qui in alijs rebus se occupant. Hæc enim scribit 11. cap. lib. 3. suæ Historiæ naturalis, amplo primum discursu facto de rebus ex Hispania eo translatis, vt istic multiplicarint. Deniq;, inquit, si omnia quæ ex » Hispania illuc transuecta sunt, non aucta sint tali quantitate, quam soli » fertilitas requirere videtur, Incolarum culpa est, qui tempus impen- » dere malunt in res maiorem quæstum ipsis adferentes, vt breui opulenti » fiant, præsertim qui istic hærere non cogitāt. Nam hi aut negotiationem » exercent, aut metallicis venis operam impendunt, aut piscationi vnio- » num indulgent, aut alijs similibus negotiationibus, nihil aliud animo » voluentes, quam vt in patriam reuertantur, simul ac opulenti euase- » rint. Hinc fit vt pauci vel triticum serant, aut vites colere velint, adde » quod eorum maxima pars qui eo proficiscuntur, solum illud habent in- »

" star Nouercæ, tametsi plurimis indulgens mater fuerit. Propterea, si
" interdum contingat, vt neq; vinum neq; frumentum crescat hac in re-
" gione, soli vitio minime id adscribendum, sed incolis, qui in aliis rebus
" sese occupant, quam in terræ cultura. Rem autem ita sese habere ipsa ex-
" perientia docet. Nam frumentum satum egregie prouenit & etiam co-
" piose. Idem iudico de vitibus, quas si quispiam plantaret & coleret, du-
" bium non est, quin facile crescerent: exemplo nobis esse possunt elegantes
" pergulæ bonis & suauibus vuis onustæ, in hac vrbe (S. Dominici vide-
" licet) conspicuæ. Imo etiam si nulli palmites ex Hispaniis huc transuecti
" essent: satis multæ vites siluestres per vniuersam Insulam sponte crescũt,
" quæ cura & cultura mitigatæ, bonum vinum præbere possent: arbitror
" enim quotquot in vniuerso orbe sunt generosæ vites, à sponte nascenti-
" bus originem sumpsisse.

Eas continentis Indiæ regiones quæ ad Septentrionem vergunt, qualis est Florida, Canada, Norembega, (à nonnullis Francia noua appellata) & aliæ à Gallis detectæ, qui inde redierunt, affirmant valde fertiles esse & ad culturam aptas, atq; eiusdem prope temperiei & altitudinis cum Gallia.

Brasiliæ Prouincia calidior est, vt quæ octo duntaxat gradibus ab Æquatore distat versus Austrum, & protenditur ad tricesimum quintum, supponentes, illius limites esse Flumen Argenteum. Propterea Galli qui sub Tropico Capricorni habitarunt, scribunt vitem quam eo transtulerant facile comprehendisse & in multos palmites luxuriasse amplis foliis præditos, sed vuas acerbas produxisse, quæ tantum abfuit vt maturescerent, vt potius induratæ exsiccarentur. Frumentum autem & secalem, in herbam luxuriasse, sed quum spicam produxissent, grana ad maturitatem non peruenisse: Hordeum autem vbertim & ad frugem peruenisse. Eam ob causam nonnulli censebãt solum illud nimia pinguedine sua frumentum & vites maturius protrudere quam sit necesse (nam apud nos antequam sua germina protrudãt, diutius sub terra latere volunt quam hordeum) & cum nimium adolescunt, minus habere efficaciæ, ad formandos fructus: Propterea, qui vellet similia grana ad maturitatem conducere, non fore stercorandum solum vt in Gallia solemus, sed potius frequentis seminis iniectione macrum reddendum & defatigandũ. Hordeum si vbertim proueniat nihil mirum, pingue enim solum desiderat, & eius satione terra macrescit. Alii hoc vitium tribuunt partim glebæ nimis putri & tenui, partim solis Meridiani calori. Vtut sit, ipsa experientia testis est, quibusdam Peru Prouinciis & aliis, quæ frigidiusculæ sunt (veluti in Prouincia Quito) frumentum satis feliciter prouenire, in aliis minime. Propterea concessit

illis Regionibus grana & fructus temperiei illorum & soli qualitati accommoda.

Qui D. Thomæ insulam lustrarunt sub Æquatore sitam, Aphricam spectantē idem referunt quæ de Brasilia dicuntur (sunt enim eiusdem fere altitudinis) nempe se sæpius, & diuerso anni tempore frumentum seuisse, sed nūquam ad frugem peruenisse, quia tota facultas in gramen luxuriat. Idem etiam tentarunt qui istic sedes fixerunt? sed operā luserunt: atque diligenter examinatis huius rei causis, nullam aliam dare norunt, quàm solum nimis pingue esse, statimq́ germen producere, non concesso stipulæ spatio quo semen perficere queat. Idem vitium stirpibus quæ in quorundam hortis repositæ sint ad pergulas vestiendas (alias enim tota Insula non reperias) euenit: vt licet vuas ferant, vix tamen, cum tempestiuum est, bina aut terna grana matura in illis reperias, reliqua sunt acerba & immatura, quædam etiam vites florem duntaxat proferunt, qui siccatur antequam in granam efformari possit. Idquæ bis singulis annis euenit Ianuario & Februario, deinde Augusto & Septembri: gemina enim est in ea Insula Æstas.

4. Refert Ouiedus ex reliquis animalium mitium gregibus qui in Hispaniolam transuecti fuerunt, suum multitudinem adeo auctam fuisse, vt plurimi eorum gregatim per siluas oberrarent, & ex domesticis feri essent redditi. Quod ad armenta attinet, etiam adeo frequentia esse, vt sint nonnulli istic Hispani, qui decies sexies millena boum capita possideant, carnemq́ bubulam suo tempore tam vilis fuisse precij in vrbe S. Dominici, vt Relde (ponderis genus est 32. vncias pendens) duobus marauedis (ærea est moneta cuius 32. regalem argenteum conficiunt, hoc est binos batzios germanicos) duntaxat æstimarentur. Imo adeo negligi propter frequentiam, vt qui huiusmodi armenta habent per agros vagantia, sæpenumero quadringentos aut quingentos boues & vaccas occidi curent, quorum coria (abiectis carnibus) duntaxat recipiant, & in Hispaniam transuehi curent.

5. Hispaniola & alijs Insulis occupatis, Hispani nonnulli sacchariferas harundines ex Canarijs Insulis eo transtulerunt & plantarunt. Sed primus omnium Baccalaureus quidam Iuris Gonsalus de Velosa nominatus quæstum ex eius cultura facere cœpit, licet iam ante succum alij extraxissent. Is enim propriis impensis Sacchari conficiundi peritos artifices ex Palma Insula euocauit, Molamq́ conterendis Sacchari harundinibus idoneam fabricari iussit in ripa fluuii Niguæ: deinde plures alii ipsius exemplum sequuti. Sed fœde hallucinatus est, qui Gomaræ Generalem Indiarum Historiam, Gallicam fecit, nec Gomaræ mentem assequutus est.

Sed vt facilius intelligi queat quales sint istæ molæ siue præla: sciendum est ea esse duorum generum. Molæ enim fabricantur ad fluuij alicuius ripas, vt earum rotæ fluuij labentis decursu impulsæ voluantur, non secus ac frumentaceæ & papiraceæ apud nos molæ. Vbi nulla aquæ commoditas: Præla longè maioribus expensis fabricantur, & difficilius tractantur. Nam opus est æthiopibus mãcipiis aut equis ad rotas versandas, perinde ac fit in nostris trusatilibus molis, aut Prælis ad oleum exprimendum.

Contritis & probe compreßis harundinibus, succum expressum in magnos lebetes transfundunt, & coquunt paulatim concrescit is, salis instar quod cum muria coquitur. Colligunt deinde & in formas quasdam metæ instar factas reponunt, atq; in panes siue metas cogunt decem, quindecim, aut viginti libras pendentes, super iniectis cineribus quibusdam aut cretacea farina, ad purgandum; alioqui nigrum maneret, & impurum.

Harundines autem sic contritas ex quibus expressus succus, abiicere non solent: sed nonnulli suibus dant. Nulla autem est glans vel fagina vel cuiuscunq; alterius generis, quam auidius vorent istis harundinibus & vnde magis pinguescant. Insuper isto pastu caro adeo delicata & suauis redditur, vt pleriq; caponis carni longe præferãt. Propterea solet ægris etiam præscribi.

Exemptæ porro ex suis formis sacchari metæ depuratæ, alio loco reponuntur, ad resiccandum & conseruandum. Est autem is locus capax admodũ instar horrei tectus, & vndiq; ita obturatus & occlusus, vt neq; ventus penetrare, neq; pluuia permeare poßit: caret enim fenestris, & solam habet ianuam. In eo ædificio longum tabulatum struunt septem aut octo pedes à terra subleuatum ligneis fulcris quatuor aut quinque pedes inter se disiunctis: His omnibus asseres imponunt, in quibus saccharaceæ metæ ordine & serie collocantur: siccißima deinde ligna sub tabulatis illis reponunt, & ignem subiiciũt. Hæc ligna neq; fumum, neq; flammam emittunt, quia locus nullum aerem recipit, sed paulatim absumuntur instar carbonum. Hac ratione indurantur illæ sacchari metæ, pen. in aeris penuria qui calidus & humidus est in illis Insulis maxima anni parte, & illius regionis hiems rite nuncupari potest, videlicet à Maio mense in Decembrem vsq; Nam reliquo anni tempore, quo istic æstas est, nulla arte sed solius aeris beneficio resiccantur.

Cæterum vt hæ saccharo parando idoneæ molæ summum adferunt quæstũ, præ reliquis negotiationibus, ingentes etiam sunt faciendi sumptus. Nam antequam quis molam rebus omnibus instructam sibi comparare poßit, dena aut duodena ducatorum millia impendere illi necesse erit,

ſeerit, & tantundem (vt minimum) ad illam ſartam tectam cõſeruandã. Alendi enim illi ſunt perpetuo octoginta aut centena æthiopica mancipia, vel etiam centena vicena, qui harundines cædant, colligant, conuehant, rigent cum neceſſe eſt, purgent, & alias ad molam neceſſarias operas præſtent. Opus deinde eſt vicina duo ampla ſtabula, in quorum ſingulis bis aut ter mille vaccæ alantur, ad tot operarũ ſuſtentationem. Deinde multi carri neceſſarij ad cõuehendas ſacchari arundines, ligna, ſaccharum etiam hinc inde tranſuehendum, & multa alia vſui neceſſaria. Quæſtus tamen impenſas bene rependit. Præterea tanta eſt aquarum & lignorum commoditas (quæ duo maxime requiruntur) in Hiſpaniola Inſula, vt nullam negotiationem ita exerceant Hiſpani atque iſtam: & naues, quæ ex Hiſpanijs biſcoctum panem, farinas, & alias merces conuehere ſolitæ, vacuæ redibant: nunc extructis molis, onuſtæ ſaccharo remittuntur; ita vt maiorem in reuehendis, quam aduehendis mercibus quæſtum faciant.

6. *Auri, etiam in illis terris, raritatem hodiernam & precium his verbis deſignat. Quum enim aurũ primæ notæ (quale illud Peruanum eſt) ignobilioris notæ monetæ (qualis eſt noſtra) non pari precio, ſed fere duplo contra rependatur, nihil lucri aduentitij facere poſſunt mercatores ex auro illo promercali, carius videlicet emto, ſicut ex alijs mercibus.*

7. *Guaiacan, à noſtris* lignum Indicum, *ſeu* lignum Sanctum, *ob mirabiles effectus dictum: magna eſt arbor, Ilicis magnitudine, ramoſa, matrice magna, nigricante, materie quam Ebenum duriore: cortice craſſo, gummoſo ſeu pingui, & quum ſiccum eſt lignum, facile decidente: folijs exiguis & duris, flore luteo, quem ſubſequitur fructus rotundus, ſolidus, ſemina in ſe continens Meſpili modo. Frequens in Inſula San-dominici. Eius vſus primum ea ratione innotuit. Magnis doloribus luis Indicæ (malo enim ſic vocare quã, vt nonnulli, Morbum Gallicum: quando hæc lues primum ex conſuetudine Hiſpanorum cum Indicis mulieribus, mox Italorum cum Hiſpanis, orta eſt: vnde mox in Germanos quoq; & Gallos mali cõtagione ſerpſit) eo ergo morbo, quem ab Indica concubina cõtraxerat, Hiſpanus quidam torquebatur. Eius famulus Indus, in Hiſpaniola medicum agens, aquam Gayaci illi propinauit, qua non ſolum magnis illis cruciatibus liberauit: ſed priſtinæ etiam ſanitati reſtituit: eius exemplo, plurimi alii Hiſpani ſimili morbo infecti, curati ſunt. Eius morbi cura Hiſpali ſtatim euulgata eſt, ab iis qui ex ea Inſula redierunt. Hinc per totam Hiſpaniam & inde per vniuerſum orbem, quem hæc ſcabies occuparat.*

FINIS LIBRI QVARTI.

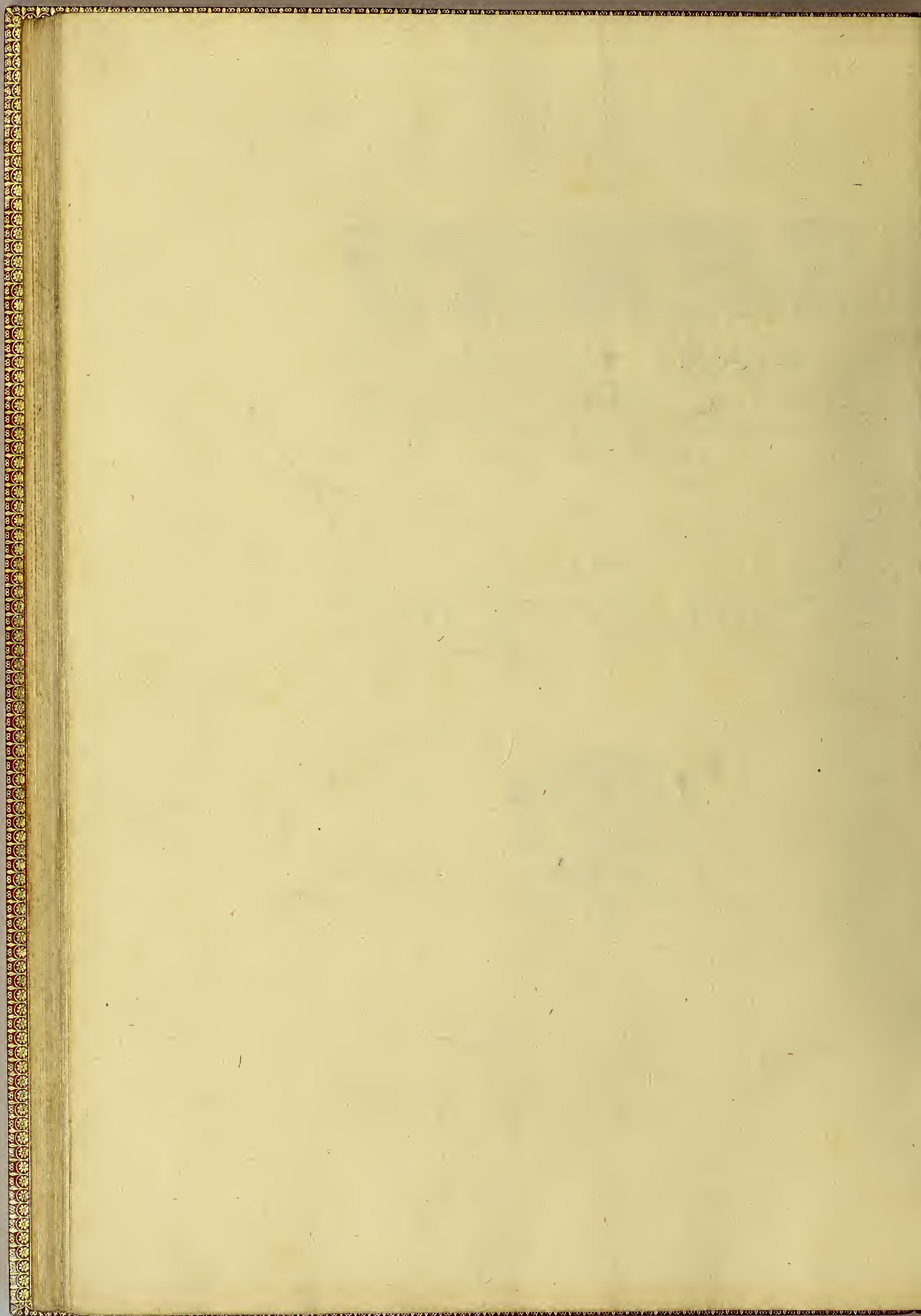

IMPRESSVM FRANCOFVRTI AD MOENVM, TYPIS IOANNIS FEYRABEND, IMPENSIS THEODORI DE BRY.

ANNO

M. D. LXXXXIIII.

AMERICAE
PARS QVARTA.
Sive,
Insignis & Admiranda Historia de reperta
primùm Occidentali India à Christophoro
Columbo Anno M. CCCCXCII
Scripta ab Hieronymo Bezono Mediolanense,
qui istic ānis XIIII. versatus, diligēter omnia observa=
vit.
Addita ad singula ferè capita, non contemnenda scholia,
in quibus agitur de earum etiam gentium idololatria.
Accessit præterea illarum Regionum Tabula
chorographica.
Omnia elegantibus figuris in aes incisis expres-
sa à Theodoro de Bry Leodiense, cive
Francofurtensi Anno cIↄ Iↄ XCIIII. Ad
Invictis. Rudolph. II. Rom. Imperator.
Cum privilegio S. C. Maiestat.

HIERONYMVS Benzonus, Indiæ, quam Occidentalem appellant, lustrandæ desiderio flagrans, Hispali totius Bœticæ celeberrimo Emporio discedit, & ad oppidum S. Lucari de Barrameda lembo peruenit: istic nauem mercibus onustam nactus, in magnam Canariam nauigat. Inde in Palmam Insulam vehitur, vbi celocem vino onerari, & mox in Indiam traijcere debere intellexerat.

Monendum porro Lectorem censeo, Sculptorem, quum Hispalis vrbis legitimam picturam ad manum non haberet, ex ingenio portus cuiusdam marini vrbem delineatam illius loco posuisse.

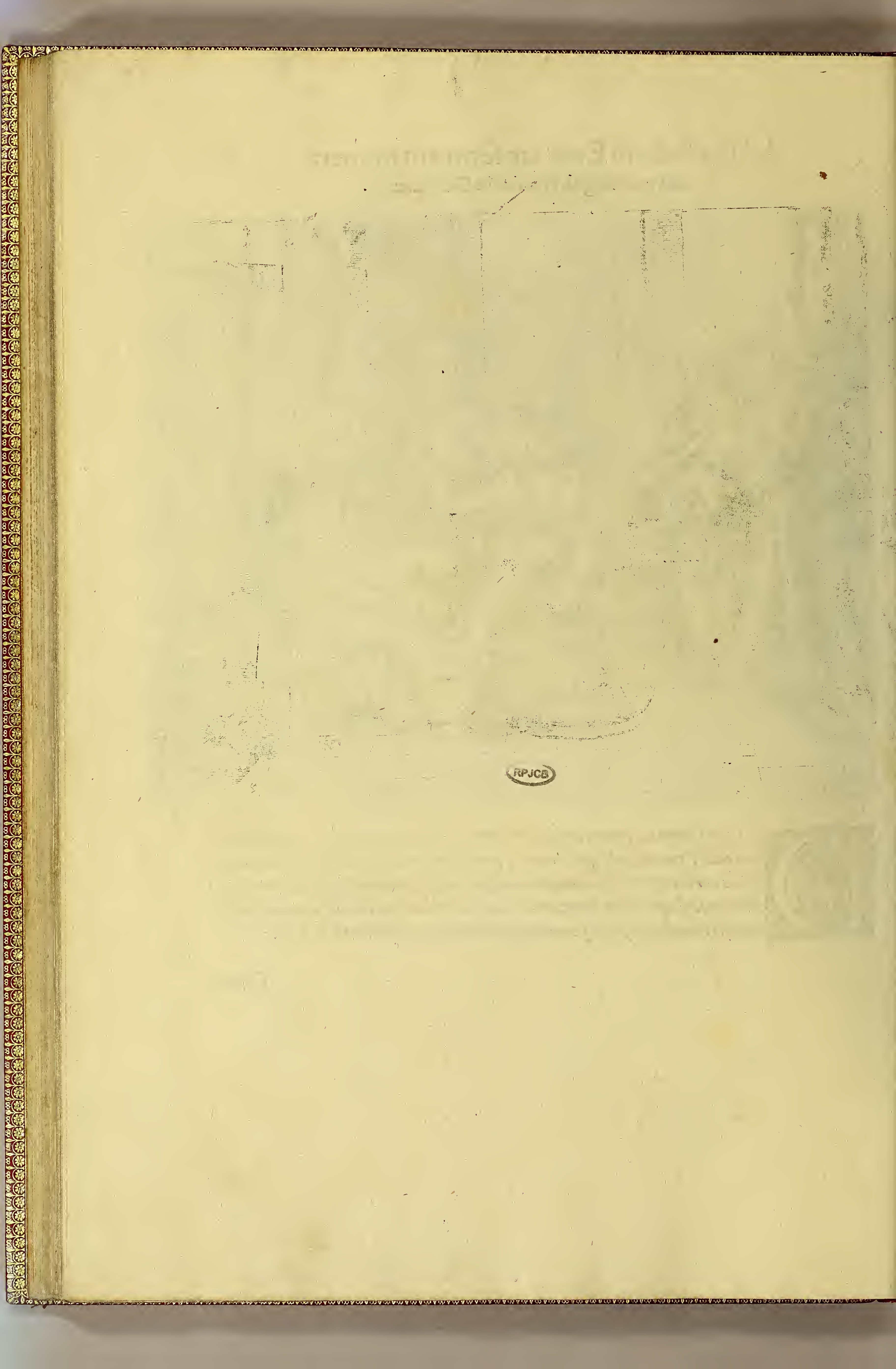
QVATVORDECIM *dierum nauigatione proſpero vento peracta, noctu volucres quoſdam piſces palmaris longitudinis, in nauem cadentes capiebant. Habent vero eæ volucres membranaceas alas Veſpertilionum fere inſtar, quibus explicatis, ad centum vel amplius paſſuum longitudinem ſupra aquas volant, nimirum vt alios piſces ipſos perſequentes effugiant: deinde denuo merguntur vt à rapacium marinarum auium, quæ illis volantibus inſidiantur periculo ſe ſubducant.*

Ad Præfectum Erreram feruntur munera ab vxore Reguli Prouinciæ Cumanæ. III.

DVM in Cumana moratur, ad Petrum Erreram Præfectum venit præcipui eius Prouinciæ Reguli vxor, quasillum patriis fructibus plenum gestans, oris corporisq; habitu tam deformis & prodigiosa specie, vt rei nouæ miraculo stupefactus Benzonius, eam intuendo oculos explere non posset: monstri enim cuiusdam potius, quam humanam speciem habebat.

Crude-

RPJCB

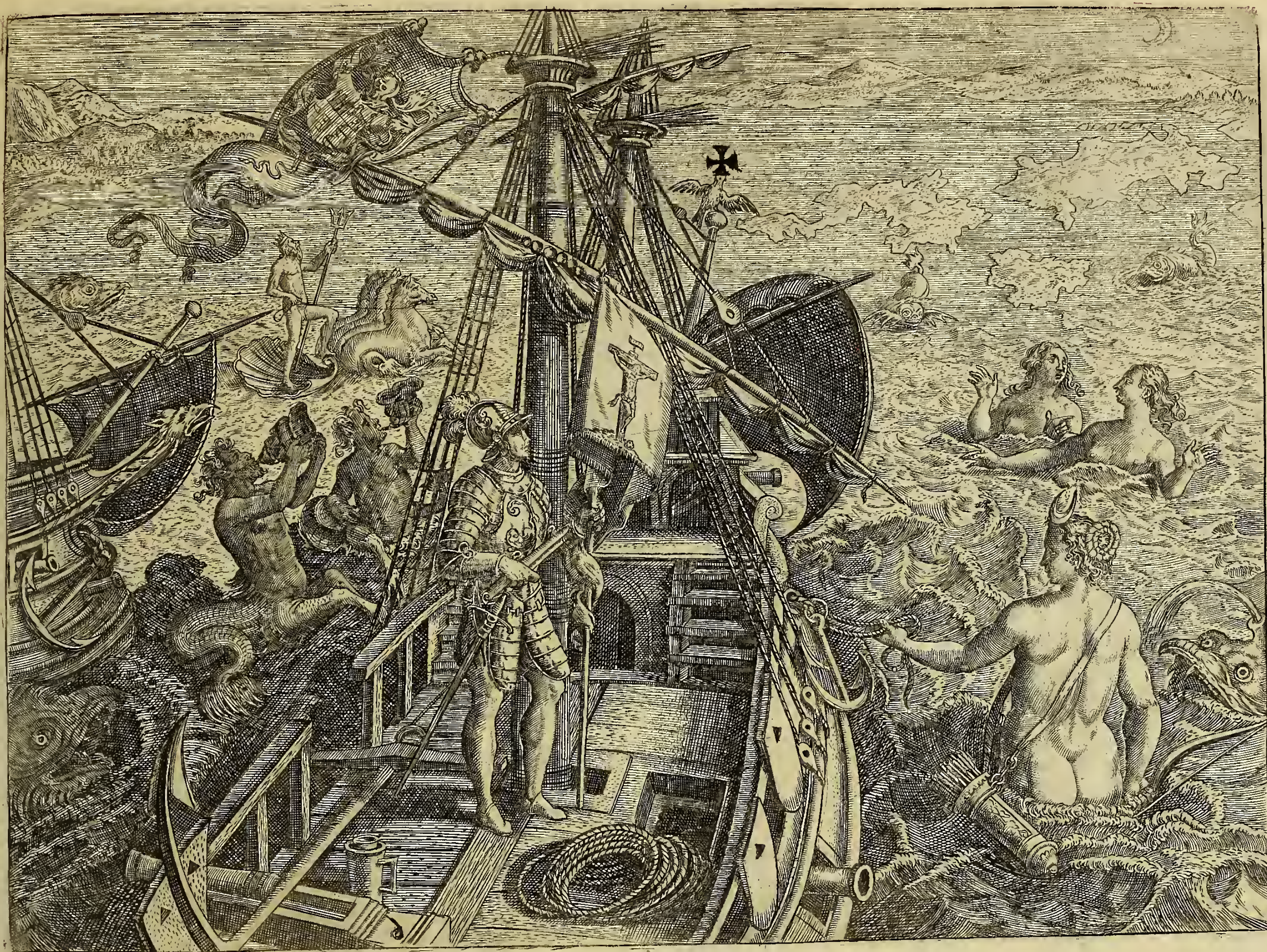

IN *Amaracapana ipso commorante, Petrus de Calyce Tribunus militum quatuor millia mancipiorum trahens, venit, plures adducturus, nisi lassitudine, penuria, & animi ægritudine permulti in via partim defecissent: partim nonnullis, quum agmen raptim ductũ, impedimentis Hispanorum onusti facile sequi non possent, Hispani latera & pectora ferro traiecissent.*

Indi volentes experiri immortalitatem Hiſpano-rum Salſedum Hiſpanum in mari ſuffocant. V.

BORICHEN *Inſulæ incolæ, Hiſpanos eam ſubigere adgreſſos, immortales eſſe credebant: eius rei periculum vnus è Primatibus eius Inſulæ, cui nomen Vraioan, Dominus Prouinciæ Iaguaca facere volens, Hiſpanum quendam Salſedo nomine iſtac iter facientem comiter excipit, diſcedenti comites addit è ſuis ſubditis qui eius impedimenta ferant, cum mandatis, vt in flumine, quod tranſeundum, mergant & ſuffocent. Illi mandata ſui Domini ſtrenue exequuntur: Salſedum ſuffocatum ad ſuum herum ferunt. Ex eo primùm intellexerunt incolæ, Hiſpanos perinde mortales eſſe aç reliquos homines.*

*C*OLVMBVS *trans Gades in Portugalliam, & omnem illam Oceani oram nauigans, sæpenumero animaduertit, & diligenter obseruauit, ventos quosdam statis anni temporibus ab occasu flare, qui multos dies constanti tractu spirarent: quos quum non aliunde, quam ex transmarina ora proficisci posse iudicaret, tamdiu circa eam rem cogitando animum versauit, vt eius certitudinem quærere aliquando constitueret. Quapropter & Reipub. Genuensi, & Principibus aliquot suam operam obtulit, vt illam oram indagaret: sed ab omnibus neglectus, tandem sumptibus Ferdinandi & Isabellæ Regum Hispaniæ, nauigationem instituit.*

Columbus ſuos cachinnatores lepidè in conuiuio illudit. VII.

NOVO illo orbe à Columbo detecto, quum forte celebri conuiuio cum multis Nobilibus Hiſpanis ipſe adhibitus eſſet, & inter eos de India ſermo ortus, vnus eorum ad Columbum conuerſus, ſic eum alloquitur. Tametſi Indiam non reperiſſes, non defuiſſent tamen in hac noſtra Hiſpania, qui idem quod tu tentare potuiſſent: abundat enim ea magnis viris & ingenioſis. Ad ea nihil reſpondens Columbus, ouum inferri in menſam iubet, & omnes experiri monet, vt faciant id nullo adminiculo fultum, ſtans & erectum in menſa maneat: quam nulli ſuccederet, ipſe rationem qua id fieri poſſet demonſtrat.

Prima Columbi in Indiam nauigatio. Anno 1492. VIII.

COLVMBVS *nauibus à Ferdinando Rege impetratis, cum Bartholomæo fratre è Palos vrbe in Gomeram Insulam nauigat. Istic aqua & cæteris necessariјs sumtis, Occidentem solem sequutus, iter instituit: quum porrò emensa dierum aliquot nauigatione, nondum terra vlla in conspectu esset, milites in Columbum fremere incipiunt: ille mitigatis semel atq; iterum eorum animis, & suas rationes pro virili confirmans spemq; sibi esse, Deo bene iuvante, breui terram nouam in conspectu fore, nauigationem prosequitur. Sed quum aliquot dies prætere a nauigassent, nec vlla tellus occurreret, fremitum redintegrant, & minitantur se illum in mare præcipitem daturos, si pertinacius vltra tendere vellet: itaq; postridie vela demitti iubet. At credibile est, Columbum, quum hæc præciperet, haud procul terra abfuisse, idq; ex cœli conspectu deprehendisse, aura, & nubeculis quæ circa Orientem solem in horizonte apparerent.*

C *Colum-*

Columbus in India primo appellens, magnis excipitur muneribus ab Incolis. IX.

PRIMA *nauigatione, quum Columbus terram attigit, crucem ligneam in littore ſtatuit: deinde prouectus in Hoytin Inſulam appellit, quam Hiſpaniolam nuncupat, & in terram cum multis Hiſpanis deſcendit. Ibi quum ab eius loci Cacico (regulum ita appellant) cui nomen Guacanarillo, ſumma comitate exceptus eſſet, muneribus inuicem datis & acceptis, ambo fidem amicitiæ futuræ ſanxere. Columbus, induſiis, pileolis, cultellis, ſpeculis & ſimilibus eum donauit: Cacicus contra ſatis magno auri pondere Columbum remuneratus eſt.*

Columbus ſupplicium ab Hiſpanis ſeditioſis ſumit. X.

COLVMBVS aduerſæ valetudinis cauſa, ab expeditione quam aduerſus Caribes ſuſceperat in Hiſpaniolam reuerſus, eam valde turbatam reperit, ob rapinas, & alia per eius abſentiam ab Hiſpanis perpetrata facinora. Is vero ſumto à prudentia conſilio, vt his malis occurreret, in omnes Hiſpanos ſeditionum auctores & ſcelerum compertos vltimo ſupplicio animaduertit, & Cacicos ipſos quacunq; ratione potuit, reconciliare ſibi ſtuduit. Ex ea ſeueritate tantum Hiſpanorum odium in Columbum ortum eſt, vt ne nomen quidem eius æquo animo ferrent, atq; etiam monachus quidam ordinis Benedictini Columbo ſacris interdiceret: contra Columbo præcipiente, ne quid ex eius penu monachis ſubminiſtraretur. Qua ex re factum eſt, vt multi de eo & fratre ipſius dira & atrocia ad Regem ſcriberent: Columbus itaq; ſimulac conualuit in Hiſpaniam regredi coactus eſt.

Horrenda & inaudita tempeſtas. XI.

PER eos dies mirabilis & prodigioſus quidam caſus in illa regione interuenit. Ab ortu enim tanta ventorum rabies coorta eſt, qualem nunquam antea Inſulares ſe vidiſſe, aut audiuiſſe meminerant: inprimis vehementiſsimus Typhon (Hiſpani Huracan appellant) tanto impetu irruit, vt cœlũ ſimul ac terras rapere ſecum & miſcere velle videretur. Omnes improuiſo malo attoniti, præſentem mortem imminere ſibi ante oculos, confundi elementa, & finem rerũ adeſſe, vulgo pauidi credebant. Tum vero ingenti ſono cœlum ſtrepere, & inter horrendos tonitruum fragores crebri micare ignes, aër accendi fulguribus, nox interdiu omnibus noctibus nigrior denſiorq;, adeo vt per obſcurum alius alij occurſantes, mutuo intueri non poſſent. Errabundi homines defixis præ formidine animis & lymphatis ſimiles per vias perq; auia diſcurrebant paſsim ac peruagabantur. Tanta vi interea ruentium & horrendo cum ſtridore colluctantium ventorum, vt à radicibus erutæ arbores, & auulſa ſaxa magno cum fragore in planum prociderent, atq; ea ruina ingenti villarum mapaliumq; ſtrage facta, multos mortales opprimeret. Solidas vero etiam cum incolis domus furioſi illi turbines in ſublime correptas diſsipauere. Paucis horis ingentia detrimenta accepta, vt ne tres quidem naues quæ ad portum ſecuræ in ancoris ſtare credebantur, eius calamitatis immunes eſſent. Ancoris enim ipſis, quanquam robuſtis, fractis, & ancoralibus firmis nouisq; truncatis, cum omnibus nauticis profundo merſæ ſunt. Indi complures ſpeluncis abditi, diſcrimen effugerunt.

Perlarum insula ob vnionum copiam sic dicta. XII.

TERTIA *in Indiam expeditione, Columbus sinum Pariensem ingressus, Cubaguam appulit, quam ipse Perlarum Insulam nuncupauit, quia quum eum sinum nauibus percurreret, Indos è lintre ostreas piscantes conspexit: quas edules esse rati quum aperuissent Hispani, plenas vnionibus repererunt, vnde magna illis lætitia oborta. Peruenientes ad littus in terram egrediuntur, vbi mulieres Indicas pulcerrimos vniones collo & brachijs gestantes obseruant, quos vilibus rebus redimunt.*

D *Colum-*

Columbus cum fratre Bartholomæo captus in Hiſpaniam mittitur. XIII.

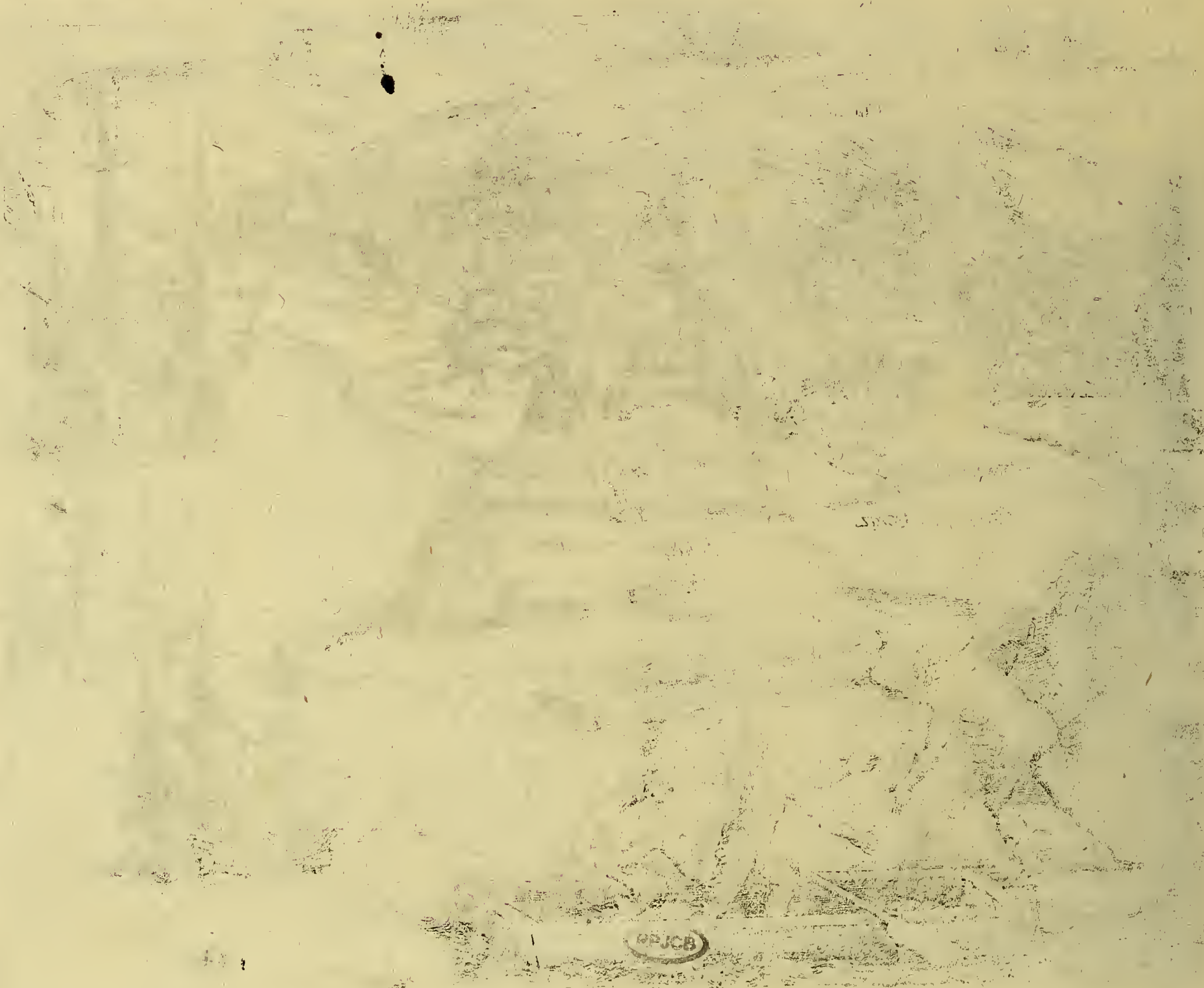

REx Ferdinandus intellectis diſcordijs quæ obortæ inter Columbum & Rolandum Ximenea: nouum Hiſpaniolæ Inſulæ Præfectum, deſignat Franciſcum Bombadillam, eumq; ampla autoritate & poteſtate inſtructum mittit, & de inteſtinis diſsidijs, cauſiſq; diſcordiarum Columbi & Rolandi cognoſcere iubet. Is cum hoc mandato è Calicio portu anno 1499. quatuor carauellarum claſſe inſtructa ſoluensin Hiſpaniolam traijcit. Almirans & eius frater Bartholomæus, noui Præfecti appulſu audito, ad eum honorifice excipiendum, vt Regio miſſu venientem, reuerenter obuiam egreſsi ſunt. In portum vt peruenerunt, rati, vt ſibi, ſic alijs animum ſincerum eſſe, pro amica complexus & ſalutationis vice, capti fratres in vincula traduntur, & mox vtriq; iniectæ catenæ, ſeiunctiq; alter ab altero, quo grauius dolerent, duabus carauellis in Hiſpaniam mittuntur. At ſimul ac ceuoces in Hiſpaniam peruenerunt, & nunciatum Regi tam claros viros compedibus vinctos adeo fœdo ac miſerabili habitu adduci, motus in miſericordiam, curſore Calicium miſſo, illos è cuſtodia emitti & vinculis leuari iubet: deinde ſplendido comitatu cultuq́;, vt talibus viris dignum erat, in conſpectum ſuum venire. Vt in Regiam peruenerunt, comiter à Rege excepti, & auditi fuerunt.

Pugna inter Columbum & Franciſcum Poreſium. XIIII.

QVARTA nauigatione Hiſpaniolam portus aditu prohibitus Columbus à Bombadilla, Iamaicam inſulam tenuit. Ibi Franciſcus Poreſius vnius Carauellæ Prætor cum fratre & maxima militum parte ſeditionem in eum commouet, & contractis aliquot Indorum lintribus in Hiſpaniolam profugere conatur. Sed quum tam exiguis lintribus impetum maris ſuperare fruſtra tentaſſet, regreſſus eſt. Audito eius aduentu, Columbus cum fratre ſuos in aciem educit: ventum eſt ad manus: cadunt nonnulli: multi vtrinque ſaucij: Franciſcus Poreſius cum fratre capitur.

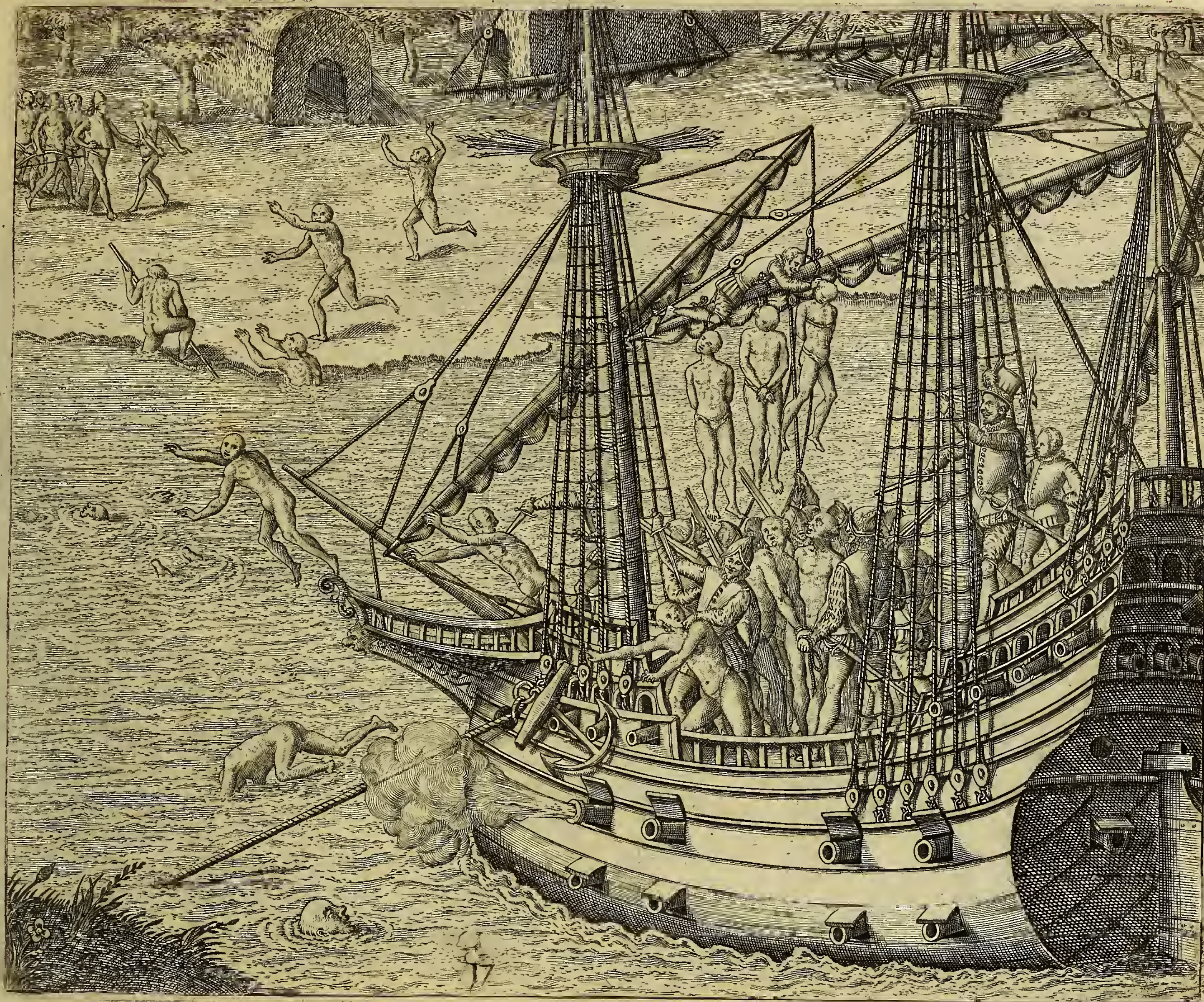
FERDINANDVS *Magallanus à Rege Portugalliæ offensus, Carolum* V. *Imperatorem adit, atq; illi demonstrat Moluccas Insulas Castellanorum iuris esse: sperare se, nauigatione ad Occidentem facta, fretum inuenturum in Occidentali India, per quod in mare Australe penetraret, & inde ad Moluccas insulas peruenire posset: Ea autem via minoribus sumtibus, & minore difficultate, aromata, aliasq; Orientis merces inuehi posse. Carolus ex eorum sententia qui rerum Indicarum Concilio præerant, illi naues instruit quibus eum præficit. Is Hispali soluens, post longam nauigationem tandem fretum inuenit centum decem leucas in longitudinem patens, binas in latitudinem, interdum plures, cui, ab Inuentoris nomine, Magallanici cognomen inditum.*

Hispani

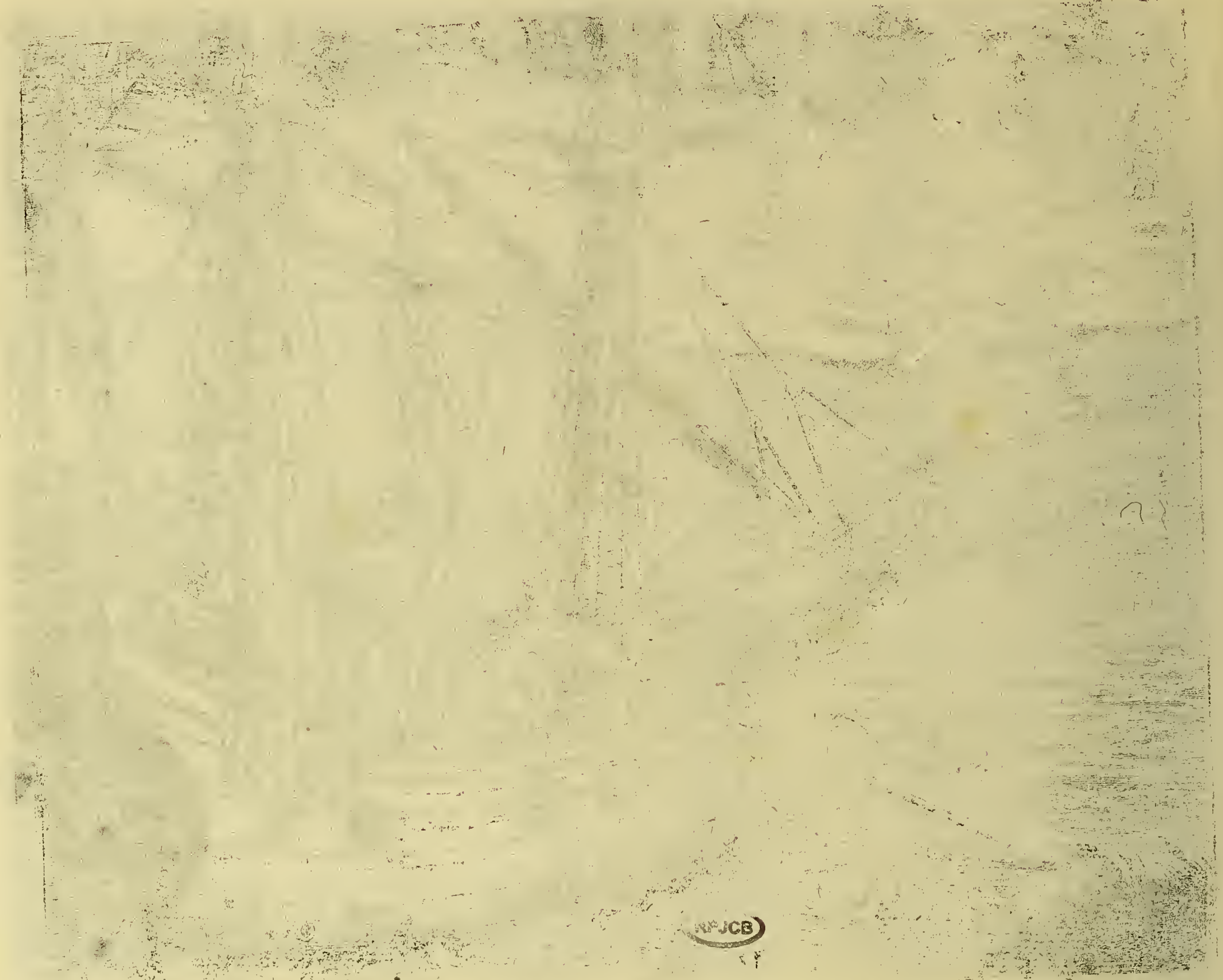
Hiſpani cum monachis aliquot ab Indis trucidantur. XVI.

PISCATIONE *vnionum vigente monachi aliquot, vt Indos Chriſtiana fide imbuerent in Indiæ continentem tranſgrediuntur, quo etiam multi Hiſpani permutandarum cum Indis mercium cauſa commearunt. Sed Indi iam tum Hiſpanorum commercia & dura imperia pertæſi, mane cuiuſdam diei aurora prima, in eos irruunt & eorum cruentam ſtragem faciunt. Ex ijs tamen aliquot celocis ope quæ ad Cumanæ fluminis ripam deligata ſtabat, perniciem effugientes Dominicam contendunt, & Bartholomæo Inſulæ Præfecto Cumanenſium rebellionem enuntiant.*

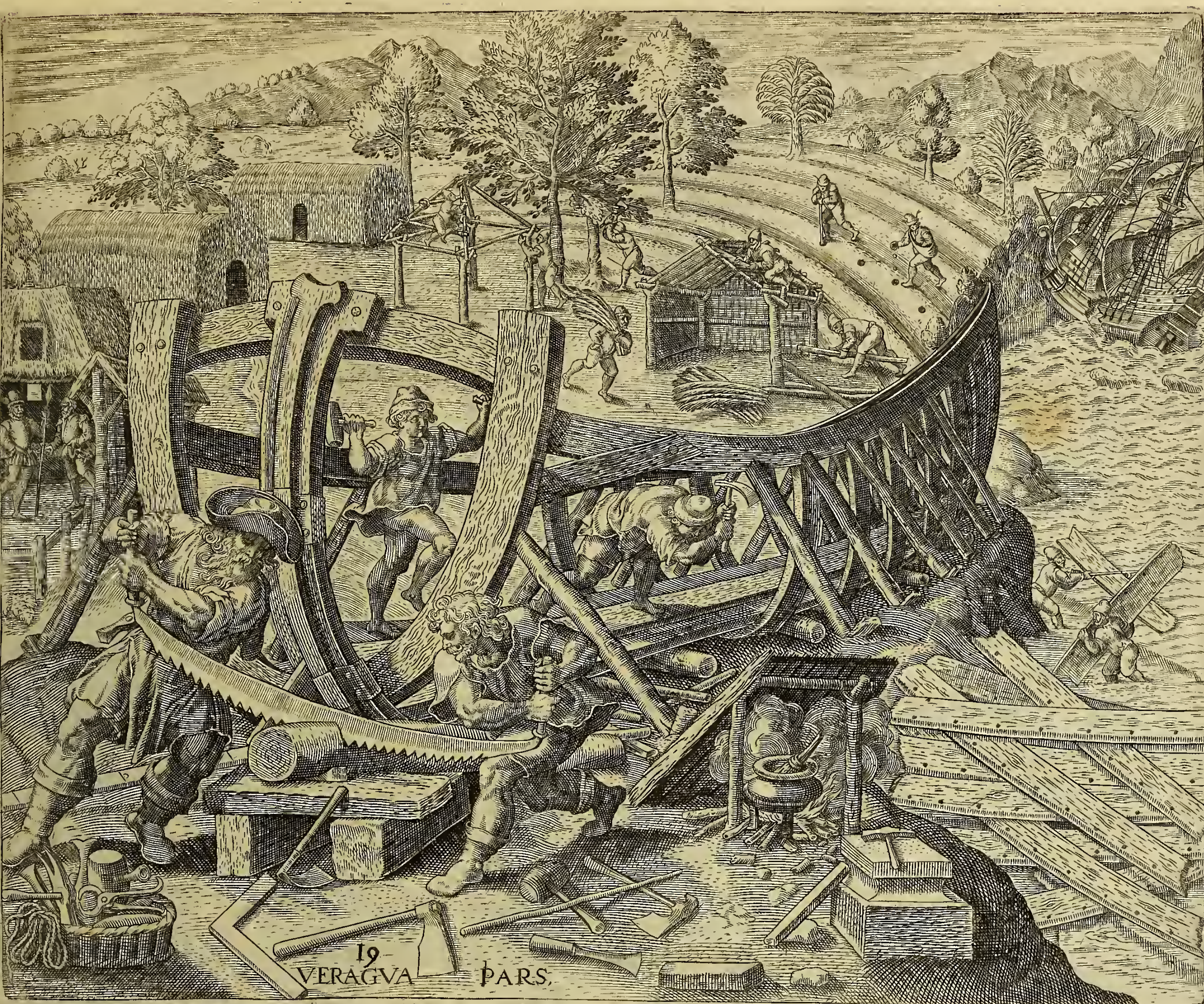

Didacus Ocampus cum trecentis militibus ex Dominicæ portu soluens breui in Cumanam peruenit, & ad pelliciendos in naues barbaros, suos omnes, exceptis socijs naualibus, in aluum nauis conditos sub tabulis delitescere iubet, vt Indi cum tam pauci Hispani apparerent, promptius subirent nauim, & persuasum haberent ipsos ex Hispania venire. Indi quidam vltro nauim subeunt margaritas ferentes per simulationem commercij. Illi Christianorum paucitate conspecta in littus regrediuntur, paucos se in naui reperisse homines Cacico renuntiant. Is multo plures quam antea Indos nauem ingredi iubet. Hispanus Dux militibus è latebris exeundi signum dat, qui improuiso exorti Indos partim incautos capiunt, partim interficiunt: quotquot captiuos habuit dux, suspendi ad nauis antennam iubet.

RPJCB

HOIEDA à Carthagine 12. millia in mediterranea progreditur, ingentis prædæ spe & cupidine illectus, & genti cuidam infesta arma infert, quum Indis credit affirmantibus eo loco magnam vim auri reperturum. Sed ea expeditione nihil præter vulnera & detrimentum ingens retulit. Nam tanta vi in eum irruerunt Barbari, vt fugam capessere, amißis septuaginta quinq; militibus, & ad mare regredi coactus sit. Niquesa autem cum magno militum numero superueniente, consilium ineunt, & iunctis viribus in eius gentis fines impetum facere ac suorum cædem ulcisci statuunt. Itaq; sub vesperam maxima militum pars silentio è castris profecti, modico ac suspenso gradu tota nocte iter conficientes, sub auroram Indos securos & somno torpidos opprimunt. Illi excitati vulneribus, insuper mapaliū incendio perterriti fuga euadere conantur: sed obseptis à milite itineribus, incidentes in armatos cæduntur alij, alij incendio perire quam Hispanorum manibus præoptantes, in ignes semetipsi præcipitant. Omnes igitur ferro flammaq; absumpti sunt præter paucos, quos dubiæ adhuc lucis obscuro fuga discrimini eripuit. Sex modo capti & Hoiedæ in seruitutem traditi victores, quum frigefactis cineribus aurum quærentes perpauxillum inuenissent, elusa auaritia, nec præda pro spe inuenta, male alacres Carthaginem regreßi sunt.

NIQVESA *noctu coorta tempestate, à suis abripitur. Qui centum millia deinde emensi vt eum inuenirent nec quidquam intelligerent, Olando, dum Niquesa rediret, summam Imperij deferunt. Is quo omnem socijs spem fugæ tolleret, naues fluctuantes temere ad littus ferri atq; allidi sinit: mox, nimis festinati consilij errore animaduerso, è fractarum nauium tabulis carauellam vnam ad subitos & necessarios vsus fabricari iubet. Inde casas moliri, Mayzum seminare cœperunt.*

Indi

Indi Hiſpanis aurum ſitientibus, aurum lique- XX.
factum infundunt.

INDI *Hiſpanis offenſi propter nimiam eorum tyrannidem & crudelitatem, atq; auaritiam, quoſcumq; capiebant viuos, militares præſertim duces, reuinctis manibus pedibusq; proijciebant in terram: mox auro in os iacentis infuſo, cum hac exprobratione auaritiæ, Ede, ede aurum Chriſtiane: ad maiorem cruciatum ac probrum cultellis lapideis, alius brachium Hiſpani, alius humerum, alius crus, abſcindebant & ſubiectis prunis torrentes mandebant.*

F *Indi*

Indi cuiusdam Gnomologia insignis de Christianorum auaritia. XXI.

PANCHIACO *Regulus amicitia cum Valboa contracta, illi grandem auri vim elaborati in vasa & monilia, dat. Verum conspicatus Hispanos, dum aurum hoc penditur, inter se rixari, & eductis gladijs sese mutuo ferire velle, aurum cum trutina euertit, illorum auaritiam acerbe carpens. Atq; si tanta auri cupiditate arderent, regiones demonstraturum in quibus abundantissime id inuenirent. Valboam deinde per difficilia itinera ad summa montium iuga deducit è quibus mare Australe ipsi demonstrat. Reuersus Panchiacum baptisandum curat & Carolum nuncupat.*

Valboa Indos nefandum Sodomiæ ſcelus com- XXII. mittentes, canibus obijcit dilaniandos.

VALBOA *in iſta ad montes profectione Regulum in Eſquaragua ſuperat & cædit cum multis Indis: pagum deinde ingreſſus Reguli fratrem & alios quoſdam muliebri veſtitu ornatos: valde admiratus, cauſam ſciſcitatur: intelligit cæſum Regulum & omnes eius aulicos nefando illo peccato naturæ aduerſo infectos. Attonitus Valboa adeo deteſtabile ſcelus ad iſtos Barbaros penetraſſe, corripi omnes iubet numero forte quadraginta, & canibus quos circumducebat, lacerandos obijcit.*

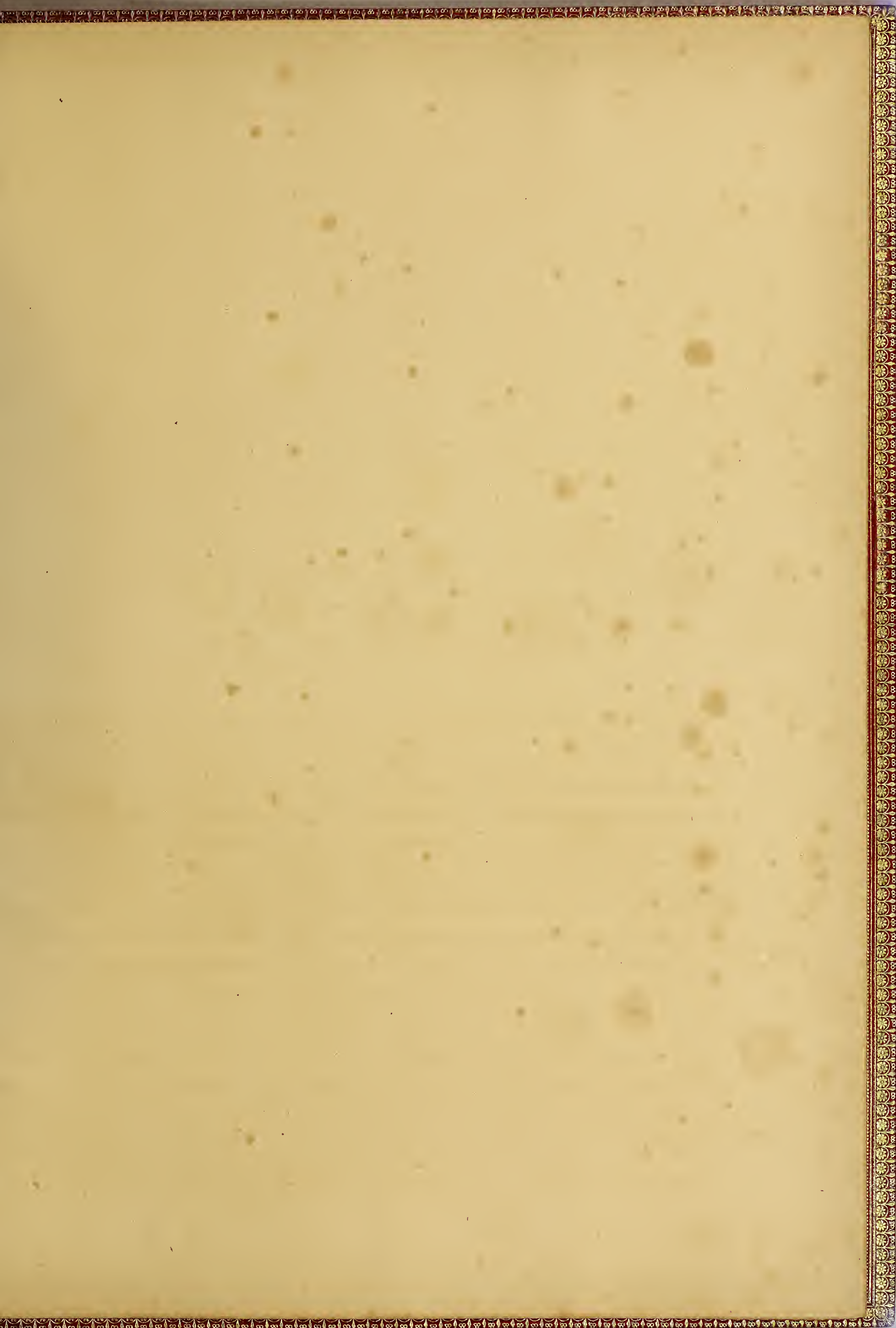
Indi ſæuitiæ Hiſpanorum impatientes ſibijpſis XXIII. manus violentas inferunt.

HISPANIOLÆ incolæ, poſtquam ſe perpetuis atq; intolerabilibus laboribus opprimi ſentiunt, nec vllum finem adeſſe malis, in planctus & ſuſpiria effuſi, crebris votis mortem optabant. Itaq; multi abiecta omni ſpe abeuntes in ſiluas, ex arboribus ſemetipſi ſuſpendebant, interfectis prius liberis. Feminæ, poſtquam herbæ cuiuſdam ſucco fœtus ſibi ipſæ abegerant, virorum veſtigia ſequutæ laqueo vitam finiebant. Deniq; alius ex edito monte iacto in præceps corpore, alius in mare, alius in profluentem demerſus: nonnulli etiam voluntaria inedia vitæ finem inuenere. Erant etiam qui acutiſſimis è ſilice cultellis, aut mucronatis vallis pectora & latera transfigerent.

O VIEDVS de Indorum Occidentalium Religione agens:nullam in illis nationibus
picturam aut sculpturam antiquiorē vidisse ait, aut maiore reuerentia cultam,
horrenda cacodæmonis effigie deformi specie facta. Eum pro Deo agnoscūt, peten-
tes ab eo quidquid desiderant. Quum autem Cacicorū Hispaniolæ aliquis suo nu-
mini sacrū & festum diem celebrare instituebat: omnibus subditis tam viris quā
æminis, diemad cōueniendum dicebat: qui vbi ad solenne illud confluxissent, omnes apte in ordi-
nem sese disponebant. Cacicus ipse agmen antegressus princeps templū inibat, vbi sacerdotes ad-
orando idolo intenti erant. Ingressus vt consederat, tympanū pulsabat: mox sequebatur vniuer-
sa multitudo præeuntibus viris, qui nigro, rubro, & flauo distincta corpora, versicoloribus etiā
psittacorum & aliarum auium pennis ornauerant: colla, brachia, crura, coronis, torquibus atq;
armillis ex concharum marinarum testis redimiti: fæminæ puro corpore & nullis pigmentis fu-
cato, virgines quidem prorsus nudæ: quibus viri erant peplis muliebria velata Tali habitu sal-
tantes & patria quædam carmina in laudem idoli canentes templum subibant. Cacicus tympa-
ni sonitu ingredientes salutabat: mox demisso in guttur bacillo vomitum ciebant: vt Idolo palam
ostenderent, nihil se in pectore mali occultum gerere. His ceremonijs peractis, omnes complicatis
pectinatim cruribus humi considentes, alios quosdam hymnos cum murmure quodam lugubri
concinebant: ac tum superueniebat aliud fæminarum agmen canistra gestantium panibus plena,
& rosis floribusq; odoratis conspersa: illæ cæteris canentibus circumfusæ, orationes quasdam illis
insusurrabant: Alij vt inuicem responderent, sese erigebant: donec cantionibus peractis, mutato
concentu nouam quandam in Reguli sui laudem ordirentur: postremo panem Idolo offerebant.

GAUDEO